FABIOLA

ali

cerkev v katakombah.

Po

kardinalu M. Wisemanu

poslovenil

Anton Zupančič.

Izdala

družba sv. Mohora.

Z dovoljenjem prečast. Kerškega knezoškofijstva.

V Celovcu 1867.

Natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani.

Predgovor.

Ko so spisali to knjigo Wiseman, kardinal in nadškof vestminsterski, niso imeli namena svetu podati učene preiskave o napravah in starinah perve cerkve; ampak vernikom so hoteli popisati v mični povesti življenje in šege kristijanov pervih stoletij, pa tako z izgledom teh kerščanskih junakov spodbuditi sedanji svet k posnemanju in širiti med ljudstvom katoliškega duha. Tudi niso imeli misli pisati zgodovinskega dela; kajti kdor je zveden v cerkveni zgodovini tistega časa, našel bo marsikaj, kar se ne vjema ne s krajem, ne s časom — ampak zneseni so izverstni prizori tudi iz nekoliko ločenih časov in krajev in sklenjeni v mojstersko sliko tedanjega kerščanskega, pa tudi ajdovskega sveta. Pač pa si je učeni gosp. pisatelj sam ogledal katakombe in druge kraje, kjer se razmotava povest, in sv. mučenci so naslikani v svojem djanji, govorjenji in mišljenji po njih pravem značaji — takošni so, kakor je nam kažejo sv. oficiji in druge zanesljive listine.

Ko je to delo zagledalo beli dan, razširilo se je na nagloma po vsem omikanem, sosebno katoliškem svetu, tako da je sedaj že skoraj v vse evropejske jezike prestavljeno in že po večkrat natisnjeno. Saj pa tudi človek vse v njem najde, kar katoličane zanimati more: prigodbe, ki se razmotavajo v njem, godé se na klasiški zemlji in osebe v njem popisane so nravno visoko visoko izobražene, po nekoliko sv. mučenci — pravi vzori človeštva. Zató je segalo in še sega po tej knjigi vse — ne le prosti človek, ampak tudi izobraženec, kteremu je bila najprej namenjena, ker smela bi se tudi imenovati prava apologija katoliške vere. Kajti najpoglavitniši in najvažnejši naši sv. nauki, ktere radi napadajo in izpodbijajo drugoverci, so dokazani v življenji, šegah in naukih sv. cerkve daljnih stoletij.

Ni čuda tedaj, da je tudi skerbna „družba sv. Mohora“ vernim Slovencem v domači besedi podati hotela to delo. Skerbela je pa za to, da bi se knjiga nekoliko predelala in tudi prostemu ljudstvu razumljiva storila.

Da se to dvoje ob enem doseže, opustilo se je to, kar je le bolj zvedencu namenjeno, če ni s povestjo samo v ozki zvezi; vendar je ostalo, kolikor je bralcu v pojasnjenje popisanih dogodkov ravno neobhodno potrebno — vzelo se je pa izmed povesti, ktera zdaj nepretergano naprej teče, in pridjalo z manjimi čerkami ko „pojasnilo bralcu“, ali pa kot opazka postavilo pod versto. Tudi še kaj druzega prostemu človeku manj znanega se je pojasnilo v opazkah; zató so pa izpadle druge učene opombe pa take, ki zavračajo na vire, iz kterih so zajemali slavni kardinal. Tako se je knjiga za nekoliko zmanjšala pa slehernemu razumljiva postala, naj jo le počasi in premišljeno bere.

Izročamo jo tedaj tudi vam, predragi Slovenci! povsod toliko čislano „Fabiolo.“ Vi radi prebirate življenje naših slavnih rojakov, pazljivo poslušate, če se vam pripoveduje od daljnih slavnih mest, od vojske itd. — tukaj imate vse ob enem: slavne rojake, kerščanske junake, otroke ravno tiste preljube matere sv. cerkve, ktere sinovi ste tudi vi, ki so se bojevali v dalnji, imenitni deželi, in v sv. mestu, mogočnem Rimu, za svojega Gospoda in Zveličarja, in sicer v strašni vojski, ob silnem preganjanji neusmiljenih rimskih cesarjev svojo kri prelivali za svojega Odrešenika!

Berite tedaj od teh junakov, opazujte je v njih djanji, govorjenji in mislih pa posnemajte je. Tako boste brali to knjigo s pridom, tako bo vsak v nji našel, česar bo iskal: žalostni tolažbe, preganjani in zaničevani dušnega krepčala itd., vsi pa ljubezen do svoje sv. vere in cerkve — in tako se bo tudi pri nas želja spolnila, s ktero so spisali kardinal to povest. Bog pomozi!

V **Ljubljani** meseca vinotoka 1866.

A. Z.

Pervi del.

Mir.

I. Kerščanska hiša.

Popoldne je meseca septembra leta 302; jasno je nebo in vročina jenjuje, ker že se je solnce nagnilo k zahodu. Prebivavci mogočnega Rima zapuščajo svoje hiše in hité proti vertom Cesarjevim ali Salustijevim, da bi se sprehodili v večernem hladu in pozvedeli, kar se je med dnevom tù ali tam prigodilo.

Tudi z dragim bralcem se podamo na pot, pa ne v krasne verte, ampak v neko hišo ga hočemo peljati na Martovem polji, (campus Martius so mu Rimljanje rekli). Martovo polje se je imenovala planjava na severozahodu, med mestom in reko Tibero. V pervih časih rimskega vladarstva so se vadili na njej mladenči vojaških rečí, in možaki so se tam posvetovali o važnih deržavskih zadevah. Poznej so stavili Rimljanje na tej planjavi mnogoverstna zidanja; sosebno cesarji so sezidali na nji krasnih tempeljnov, velikanskih gledišč, toplic itd. Ko se naša povest začne, bila je planjava že čez in čez pozidana.

Naša hiša je stala ravno tam, kjer je zdaj cerkev sv. Marcela. Bilo je poslopje veliko, kakor sploh pri Rimljanih. Da bo bralec marsiktero reč v povesti bolj razumel, povedali mu bomo, kako je bila hiša zidana in kakošna notranja njena oprava; kakoršna ta, bile so blizo vse hiše rimljanske.

Vnanje stene so brez vsega kinča zidarske umetnosti; malo malo je oken. Skoz edine duri stopimo z ulice v predhišje, ali kakor bi po naši šegi rekli, v vežo. Tla so vložena z malimi kamenčki raznih barv in na tleh beremo s kamenčki sestavljeni navadni rimski pozdrav: „Salve“, z d r a v o ali d o b r o d o š e l! Iz veže pridemo v pervi dvor ali atrij; krog in krog ga obdaja versta stebrov.

Sredi mramornih tal šumljaje kviško skače žarek čiste vode, zdaj više, zdaj niže, ter pada v rudečekamniti vodnjak, droben dež razlivaje čez versto jako krasnih krog stoječih cvetlic. Med stebri ob steni stojí mnogoverstno, umetno izdelano hišno orodje: mehke klopí, bogato s slonokostjó in srebrom kinčane, mize iz drazega lesa jutrovih dežel in svetilniki na njih, izverstno izdelane doperšne podobe in drugega orodja srebernega pa bronastega na kupe. Na stenah visijo slike, stare in vendar tako živih barev, kakor bi bile včeraj izdelane; med njimi umetno izdelane podobe zgodovinske ali pa iz basnoslovja, vendar nobena ni žalila čistega očesa ali nravnih čutil. Tù pa tam je bila kaka podoba pokrita — gotovo ne po naključbi.

Prostor ta je bil pokrit in v stropu je bilo veliko štirivoglato okno (Impluvium so ga imenovali) s temnim pertom zakrito. Iz tega prostora pridemo v notranji, pa še lepši dvor. Tudi temu so tla mramornata pa z zlatimi podobami okinčana; tudi tù je okno na stropu, pa s steklom ali previdljivim kamnom (lapis specularis) zaperto; zagrinjalo je na pol potegnjeno čez-nj in zadnji žarki večernega solnca se razlivajo po dvorani.

Med stebri iz afrikanskega mramorja sedí pri mali mizi gospa srednje starosti; mil jej je obraz in marsikaj britkega iz preteklih dni obrazi se na njem. Brez posebne lepotije je njena obleka in se nikakor ne vjema z bogatijo, ktera jo obdaja. S srebernimi nitkami prepreženi lasjé niso prekriti, brez lišpa, kakor obleka, ktero kinča edini škerlatni trak — v znamenje, da je gospa vdova. Tudi biserov in dragocenih kamenov nima na sebi (s kterimi so bile tedanje Rimljanke kar obložene); edina tenka

zlata verižica jej visi krog vrata in na njej nekaj skerbno v obleki skritega.

Ravno veze, pa menda ne za svojo rabo; na dolgem kosu tkanine šiva z zlatimi nitkami, seže zdaj v to, zdaj v ono predalce ter iz njega prinese biser ali v zlato vdelan drag kamenček, da je všije v tkanino, kakor zahteva podoba na njej — kaj, ko bi bila te dragocenosti za kaj višega odločila?

Menda jo neka skerb budí in drami iz tihih misli, ker vedno pogleduje na duri in posluša, če kdo pride? Gleda na solnce, gleda na klepsidro ali vodno uro zraven nje na mizici; že postaja nemirna — kar nekdo poterka na hišne duri. Proti vhodu pogleda in veselo pozdravi že dolgo pričakovanega.

II. Mučencev sin.

Priserčen deček priskakljá veselega obraza, in komaj ga dobro pogledati moremo, že je pri mizi. Kakih 14 let star, je kaj visok za ta leta, lepo zrasen in nekako moške postave. Čelo mu je visoko in razodeva bister um. Nosi navadno obleko rimskih mladenčev: kratko preteksto do pod kolen; zlata krogljica visi mu krog vrata. Stari služabnik za njim nosi snopič papirja in skupaj zvitega pergamenta — prišel je tedaj iz šole.

Med tem ko ga tako popisujemo, objel je že svojo mater in se potem vsedel k njenim nogam. Molčé ga nekaj časa gleda, kakor bi mu htela na obrazu brati, zakaj je skoraj za polno uro prepozno domú prišel? Deček pa materi tako živo, tako nedolžno smehljáje se v očí pogleda, da jej koj vse dvomljive misli razperší: „Kaj te je vendar danes zaderžalo, predragi deček? Saj se ti menda ni kaj neljubega pripetilo?“

„Tega ne, draga mati, temveč vse mi je šlo tako po sreči, da — da se ti*) skoraj povedati ne upam.“ Prijazno se mu nasmehljá mati; tudi deček se ljubo nasmeje in začne: „Vidim, da moram. Saj veš, da nisem srečen, da še mirno spati ne morem, če ti vsega ne povem, kar se mi čez dan pripetí, dobrega ali pa

*) Rimljan je slehernega tikal.

slabega. Bral sem nekoč, da mečejo Skitje vsak večer v pripert verč kamenčke, bele ali pa černe, kakor jim je bil dan srečen ali nesrečen. Ko bi jaz imel to navado, vergel bi vsikdar bel kamenček v verč, kedar bi bil tako srečen, da bi ti vse dogodke povedal, v tako srečo si to štejem. Ali danes — danes pervič dvomim, ali bi ti vse povedal ali ne.“

Deček seže po materni roki in jo nese k ustom; ali ko skerbljivo materno obličje ugleda, nadaljuje: „Nikar se ne boj, preljuba mati! tvoj sin ni ničesar storil, kar bi te žaliti utegnilo. Povej, ali hočeš vse vedeti, kar se mi je danes pripetilo, ali samo to, zakaj sem tako pozno domú prišel?“

„Vse, vse mi povej, dragi Pankracij, saj to tudi mene zadene, kar se tebi prigodí.“

„Veš, da sem danes zadnjič v šolo šel, in glej! posebno blagoslovljen je bil ta dan za mé, pa tudi poln čudnih dogodkov. Danes zjutraj nam je dal naš učenik Kasian nalogo, „da mora pravi modrijan vedno pripravljen biti svoje življenje dati za resnico.“ Nikdar nisem slišal kaj tako mlačnega, tako neslanega, kakor so bile naloge mojih součencev; pa saj reveži niso sami tega krivi! Kaj nek vedó, kaj je resnica, kaj bi je pač v smert gnalo? Vse drugače je to pri kristjanu! Res izverstna je taka naloga za njega — to sem tudi jaz čutil: moja naloga je bila najboljša. Kako mi je plamenelo serce, ko sem jo potem v šoli bral! Mati! polna je bila tvojih naukov, tvojih izgledov. Moja navdušenost bi me bila kmalo izdala; med govorom mi je ušla besedica „kristjan“ mesto „modrijan“ in „vera“ mesto „resnica“. Ko se pervič zmotim, videl sem, kako se je Kasian prestrašil, in ko mi drugič napačna besedica uide, zalesketala je solza v njegovem očesu, k meni se nagne in mi na uho šepne: „Pazi, deček! pazi — tù tenka ušesa poslušajo.“

„Ali je mogoče“, oglasí se mati, „da je Kasian kristjan? Poslala sem te k njemu v šolo, ker je učen in lepega zaderžanja — oj, kako moram zató Boga hvaliti! pa nadaljuj, nadaljuj, drago dete! Kaj se je potem zgodilo?“

„Mojo pomoto je menda malokdo zapazil, ker

vsi so hvalo ploskali mojemu navdušenemu govoru; le sam Korvin je čudno in zaničljivo na-me zerl in se jezno v ustni grizel.“

„Kdo je Korvin in zakaj je bil nejevoljen?“

„Najstarši je v šoli in najmočnejši, pa tudi najbolj trapast. Vendar tega ni on kriv; večkrat je že pokazal, da je jezen na-me; pa jaz ne vem, kaj bi mu bil kedaj prizadjal.“

„Ko smo se, domú gredé, reki bližali, nagovoril me je vpričo součencev kaj zaničljivo: Pankracij! danes, mislim, sva zadnjič tu-le (to besedo je kaj glasno izgovoril) skupaj in vendar imam še toliko poravnati s teboj. V šoli si se jako rad povzdigoval nad mene in nad druge, ki so starši in modrejši ko ti — tudi danes si me kaj zaničljivo pogledoval, ko si blebetal svojo napuhnjeno deklamacijo. Vlovil sem v njej besede, za ktere ti bo žal, povem ti: še kmalo žal! Godé se rečí, ktere se tudi tebe tičejo in moj oče, saj veš — je mestu predstojnik! (Mati se pri teh besedah strese). Predno se tedaj za sedaj ločiva, hočeva se še skusiti, pa drugače skusiti, kakor smo se skušali v šoli. Če si kaj vreden, vdariva se, kakor se bijejo možaki! Komaj čakam, da te ponižam; saj druzega ne zaslužiš vpričo teh-le, ki so tvoje povzdigovanje nad druge v šoli videli!“

Mati pazljivo in skerbno posluša; še dihati si ne upa. „Kaj pa si ti odgovoril, ljubi moj sin?“

„Prijazno sem mu rekel, da se móti, da vedé nikdar nisem kaj počel, s čimur bi bil koga žaliti utegnil, tudi nisem nikdar mislil na to, da bi se nad druge povzdigoval. Biti s teboj se pa tudi ne morem, sem rekel, saj dobro veš, da sem se vedno takih bojev ogibal, ki se s telesnimi vajami začnó, z hudim bojem, z jezo in maščevanjam pa končajo. Kako bi se sedaj s teboj meriti mogel, ker sam praviš, da te jeza vodi. Součenci so stali krog naj in videl sem, da so vsi zoper mene. Prijazno je nagovorim: Tovarši! zdravi in srečni mi bodite, v miru se ločim od vas, kakor sem v miru z vami živel.“

„O ne boš je tako lehko odnesel, ne“, — zagermí Korvin jeze ves rudeč, „ampak — —“

Deček zarudí, začne se tresti in z zamolklim

glasom zdihuje: „Ne smem, ne smem! Tega ne smem povedati.“

„Za božjo voljo! Če ti je drag spomin tvojega očeta — sin govóri! Ne bom imela mirú, če mi vsega ne poveš. Kaj je rekel potem Korvin?“

Še je molčal deček, menda je molil, potem začne: „Ne boš je tako kmalo odnesel, vpije Korvin, ti mevžasti molivec oslovske glave.*) Skrili ste se, pa jaz vas hočem iztakniti; do tedaj pa naj ti bo to-le v zastavo, da me je res terdna volja, nad teboj maščevati se. Pri teh besedah me tako silno vdari po obrazu, da omahnem. Divje so se zarežali tovarši.

„Kako je vrela kri po meni, kako se mi je kerčilo serce! Zaničljivo mi je nek glas šepetal na uho: „mevža!“ Gotovo, to je bil zapeljivi duh. Jeza se je vzdigovala v meni in mi velevala: „Zgrabi ga, nesramneža! ob tla ž njim! dovolj ti je močí za-nj.“ Hud, hud boj je bil v meni. Nikdar se še meso in kri nista tako mogočno v meni vzdigovala — Bog daj, da bi se nikdar več!“

„In kaj si storil, moj sin?“ praša mati trepečega glasú.

„Moj angelj varuh je premagal zapeljivca na moji strani“, odgovori deček. „Spomnil sem se ljubega našega Gospoda in Zveličarja, kako so ga v Kajfovi hiši zaničevali, zasramovali, v obraz tolkli in kako jim je odpustil. Ali sem mar jaz mogel drugače ravnati? Roko podam Korvinu: naj ti Bog odpustí, mu rečem, kakor ti jaz iz serca odpuščam. V tem trenutku pristopi Kasian; vse je od daleč videl. Učenci so se naglo pozgubili. Učenika sem prosil pri sveti veri, da Korvina zavoljo tega ne kaznuje, kar mi je tudi obljubil. Kaj tedaj misliš, draga mati!“ pristavi deček tihega in milega glasú, „ali ni bil ta dan za-me srečen?“

III. Posvečevanje.

Med tem se je zmračilo. Prišla je stara služabnica in prižgala luči na bronastih svetilnikih. Živa svitloba

*) Med drugimi bedarijami so tudi to tačas nejeverniki oponašali kristjanom.

se je razlivala čez mater in kazala žareči njen obraz; gorki materin poljubek na sinovo čelo mu je bil odgovor na njegovo vprašanje. Kaj nek vzdiguje materi serce tako mogočno? Kaj jej vedri obraz? Je mar veselje nad sinom, ki se je danes tako junaško obnašal?

Še več je! še žlahtnejši občutki polnijo jej serce — leta in leta je že pričakovala tega trenutka. Če pobožna mati svoje dete že v zibeli za najsvetejši stan na zemlji odloči, če vedno pazljivo čuje nad njegovim nagnjenjem in vedno njegovo serce obrača na svetišče Gospodovo; če željno pričakuje dné, da bo svojega sina, edino svoje veselje, edino podporo, pri oltarji videla — ali ne bomo imenovali take matere junaške? Če pa edinega svojega sina Gospodu odloči ne v služabnika, ampak v kervavo žertev?

Taka mati je bila pobožna Lucina — taka misel je navdajala njeno serce, ko je mežé pred sinom sedela in molila, da jej Bog moč dodeli za velikanski sklep. Kaj pa se je godilo v mladenčevem sercu, ko je v misli zatopljen zraven matere sedel? Gotovo si ni mislil, da bo sto in sto let poznej pobožni romar rad zahajal v mogočno cerkev, kteri bo on imé dal; gotovo ni v duhu videl cerkve na dalnjem Angleškem, njemu v čast sezidane! Tudi ni vedelo njegovo serce, da bodo njegovo ime med mučence vpisali in da bo njegova z žarki obdana podoba visela nad marsikterim oltarjem. Kot priprost kerščanski sin je tù sedel, kteremu je kaj naravno, da božje zapovedi spolnuje. Veselilo ga je, da je danes svojo dolžnost storil; da bi se bil pa zavoljo tega povzdigoval, to mu še na misel ni prišlo. Zdaj pogleda materi v žareči obraz — tako navdušene je ni še videl. Molčé in skoraj nevedé je pokleknil pred njo: saj je bila njegov zvesti angelj varuh od zibeli sem, saj mu je bila izgled vseh čednosti. Ginjeno spregovorí Lucina:

„Zdaj je prišel čas, kterega sem dolgo pričakovala, dolgo za-nj molila. Videla sem, kako je v tvojem sercu kalila čednost za čednostjo; videla sem in veselila se tvoje ubogljivosti, tvoje pridnosti, tvoje pobožnosti, radovala se tvoje ljubezni do Boga in do ljudí. Vesela sem gledala živo tvojo vero in milo tvoje serce do revežev. To vse sem videla, pa čakala

sem ure, ktera mi pokaže: če ti bodo zadostile slabe čednosti tvoje matere, ali če te navdaja duh tvojega očeta, kteri je za vero umerl. Zaželena ura, Bogu bodi hvala, prišla je danes. Današnji dan, zadnji tvojega šolanja, ta mi je pokazal, da te ne navdajajo več otroške misli, ampak da misliš, govoriš in se tudi obnašaš kakor možak in da moram zanaprej s teboj tudi kakor z možakom ravnati.“

„Ne razumem te, draga mati!“

„Kar si mi pripovedoval o današnji tvoji nalogi, to mi jasno kaže, kako napolnjeno je tvoje serce visocih in žlahtnih misli. Gotovo, kdor tako navdušeno popisuje, da je častna dolžnost umreti za vero, ta tudi tako misli in čuti!“

„Saj tudi res tako mislim in čutim,“ oglasí se mladeneč. „Saj ni veče sreče na zemlji za kristjana!“

„Res je! pa same besede ne bi mi bile zadostile; v djanji si mi pokazal, da znaš krivico poterpežljivo prenašati, in kar je bilo še teže za plemenito tvojo kri, tudi gerdo tepenje in zaničljive besede in poglede neusmiljenih tovaršev. Še več; celó toliko močí si pokazal, da si svojemu sovražniku odpustil, za njega molil. Terdo pot si danes nastopil, težavno pot s križem na rami; skazal si se vrednega sina mučenca Kvintina. Ali želiš mu enak postati?“

„Mati, mati, preljuba mati!“ začne deček veselega serca, „saj ne bi bil njegov pravi sin, ko bi ne želel mu enak postati? Nikdar ga nisem poznal, pa vedno mi je bila pred očmí njegova podoba, vedno je bil moj ponos! Oj kako se je veselilo moje serce, kedar so obletnico njegovemu imenu praznovali! Vroče želje, žive molitve so se vzdigovale iz mojega serca k njemu, ne da mi izprosi častí ali bogastva, tudi ne posvetnega veselja, ampak da to k dobremu obrača, kar je edinega na zemlji pustil.“

„Kaj je to, moj sin?“

„Njegova kri, ktera se v mojih žilah pretaka. Gotovo želí, da se tudi ta, kakor njegova lastna, prelije iz ljubezni do Zveličarja in do svete vere.“

„Dosti, dosti, drago dete! Vzemi z vratú znamenje otroških let (zlato krogljico, kakor so je rimski dečki nosili) — podedoval si po svojem očetu“, govorí

mati s slovesnim glasom, „plemenito imé, imeniten stan, bogastva in posvetnih prednosti, pa nekaj sem ti do zdaj še prideržala iz tvoje dedšine! Zvesto sem varovala in skrivala ta zaklad, draži ko zlato in biseri, dokler se ga vrednega skažeš.“

Snela si je zlato verižico z vrata. Pervič je zdaj zapazil sin, da na njej visi majhena, krasno z dragimi kamenci kinčana mošnjica. Mati jo odpre in iz nje prinese gobico, suho pa temnorudečo. „Tù, tù, vzemi Pankracij!“ spregovorí trepečega glasú in solzé se jej prikažejo v očéh. Tudi to je kri tvojega očeta, jaz sama sem jo ulovila iz smertne rane, ko je svoje življenje dal za svojega Kristusa! Milo pogleda na gobico, navdušeno jo k ustom pritisne — dereče njene solze jo zopet enkrat namočijo. Živo se je svetila kri, kakor bi bila ravno kar iz mučencevega serca pritekla. Na trepeči ustni pritisne mati sinu gobico in očetova kri mu ji je porudila. Kdo vé, kaka čutila napolnujejo sinu serce? Polno svetosti mu je obličje: za trenutek je zedinjena vsa družinica! Zopet vzame Lucina dragi spominek, shrani ga v mošnjico in jo obesi sinu krog vrata, rekoč: „Če se bo zopet kdaj namočila, naj jo namaka žlahtna kri, ne solze slabotne ženske!“

Tako je bil maziljen prihodnji mučenec s kervjó lastnega očeta, ktero so mešale materine solze.

IV. Nevernikovo gospodarstvo.

Obiskati hočemo zdaj drugo hišo, večo pa tudi krasneje zidano; stojí med Kvirinalom in Eskvilinom. *) Gospodar jej je Fabij, mož viteškega rodú in neizmernega bogastva, ktero si je v Aziji pridobil, kjer mu je vlada pobiranje davkov v najem dala. Po vseh prostorih so bila pregernjena tla s persiškimi preprogami, in nakopičeno je bilo tu blaga svilnatega iz Kitajskega in dragocene druge tkanine babilonske, indiške in iz drugih jutrovih dežel. Na krasno izdelanem pohišji je ležalo umetnijskih izdelkov in drugih reči oddalnjih, malo znanih otokov.

Fabij, gospodar vsega tega bogastva, je bil človek,

*) Dva izmed gričev, na kterih je Rim sezidan.

kteremu je bilo edino vodilo: prav prijetno, brez truda in dela živeti. Druge naloge človeškega življenja ni poznal. Veroval ni ničesar, pa je vendar zvesto svoje bogove častil, na kterega je ravno versta prišla. Skoraj ves ljubi dan je sedel v teh ali unih toplicah. Rimske toplice pa niso bile samo za kopel, ampak shajali so se tam tudi Rimljanje v zató odločenih sobah, pogovarjali se o tem ali unem, brali, z raznimi igrami čas tratili, se tudi vadili telovadstva itd. Sploh se Rimljan tedanjega časa ni nikakoršnega dela poprijel, če ni bila posebna sila — postopal je, hodil očitne govornike poslušat, obiskoval je verte, da mu je le dan pretekel. Tako je tudi Fabij ravnal.

Pri izbranih njegovih pojedinah in gostijah je imel vedno gostov obilo, povabljenih in tacih, ki so se mu med dnevom sami vrinili. Hišo mu je oskerbovala brezštevilna množica sužnjih in druzih prostih služabnikov in reči moramo: prav prijazen in poterpežljiv gospodar jim je bil, da je le vse prav tiho in mirno v hiši bilo.

Vendar za nas ni tolikanj gospodar imeniten, kakor njegova hči, ktero so po rimski šegi po očetu imenovali Fabíolo. Iz drugega ali notranjega dvora pridemo po mramornatih stopnjicah mimo dolge verste sob do prekrasnega njenega stanovališča. Večer je že in bliža se ura, da bo treba k večerni (véliki) jedi: napravlja in lepša se torej, da se v vsej krasoti pri kosilu pokaže.

Soba njena ima steklena okna noter do tal, in skoz nje se vidi na majhen umetno napravljen vertič, poln krasnih cvetic. Na lepem, mehkem, s srebrom okinčanem stolu leží, in njej nasproti na steni visi sreberno zercalo, ki jo kaže v celi podobi. Na mali kamniti mizici zraven nje je brezštevilnih dišav in druzih enacih stvarí, za ktere so rimske gospé nezmerno veliko potratile. Tudi predalce iz dragega dišečega lesa je stalo blizo, polno dragih kamencev in zlatega lišpa, da si ga izbere po volji.

Imela jih je kakih dvajset let, in kar se tiče njene vnajšine, ni se ustrašila nobene Rimljanke njenega stanú in premoženja. Imela je pa tudi snubačev vsaki dan novih. Po nagnjenji in značaju ni bila kar nič

podobna očetu: ponosna, ošabna, nagle jeze, zapovedovala je vsej svoji okolici kakor samovladna cesarica, vse se jej je moralo ponižno vklanjati! Le dve osebi ste bili izvzeti. Saj pa tudi ni čudno, da je bilo táko njeno serce: edino dete, kteremu je že v zibeli mati umerla, odgojil jo je oče z vso skerbjó; najboljih učiteljev jej je preskerbel, ničesar jej ni odrekel, vse jej prizanesel.

Skoraj sama sebi gospodar, prebrala je veliko veliko učenih knjig. Izobraževala se je iz njih, pa tudi skoz in skoz navzela viših modrijanskih misli in kar modrijanka postala. O veri kristjanski kar nič ni vedela, vendar jo je tako zaničevala, da še o njej nič popraševati ni htela. Vere, se vé da, bila je ajdovske, pa tudi le po imenu; v resnici pa se tudi za rimske bogove, njih pravljice in bogočastje ni kaj zmenila. Na kratko: njena vera ni segla nad meje zemeljskega življenja in edino vodilo jej je bilo: vživaj! Vendar spridena in spačena ni bila; neizmerni ponos jej je varoval čednost. Gnjusilo se jej je poželjive nejeverske tovaršije in zaničevala je razuzdane mladenče, kteri so jo dan na dan nadlegovali; smejala se pa je njih aboti.

Našli smo Fabíolo na mehkem sedežu; v levici derží sreberno ogledalce, v desnici pa orožje, ktero nič kaj ne pristuje nježni roki: ostro nabrušeno bodalce s slonokostenim deržajem. Bodalce je bilo Rimljankam navadno orožje, ž njim so kaznovale sužnje in tudi za najmanjšo stvar svojo jezo raznašale nad njimi. Tri sužnje raznih ljudstev so se ročno vertele krog lastnice — Fabij je je bil kupil v dalnjih deželah za velik denar, ne samo zavolj telesne njih lepote, ampak zavoljo mnogih umetnosti in prednosti. Ena je černega obraza in iz dalnje Numidije domá. Pozná neki kaj dobro zelišča in zdravilno njih moč, pa tudi druge čudodelne rastlinske lastnosti. Imenujejo jo v Fabijevi hiši, kakor so jo v njeni domovini imenovali: Afra. Druga je bila Gerkinja; čislali so jo zavoljo čistega in miloglasnega njenega jezika. Znala je oblačila po najnovejši šegi, po izbranem okusu napravljati; njeno ime je Graja. Tretja, Sira, je bila iz Azije; hvalili so jo zarad njene neutrudne pridnosti

in velike izurjenosti v umetnem vezenji. Bila je tiha, mirna, vedno v delu. Vse drugačni ste uni dve: lehkomiselni, jezični, vedno neizrečeno hvalo pojete Fabíoli, vedno se jej prilizujete, jej priporočate tega ali unega mladega snubača, kteri ju je ravno podkupil.

„Oj, kako srečna bi bila jaz!“ spregovorí zamorka, „ko bi mogla danes z vami, preblaga gospa! pri jedi biti; ko bi videti mogla, kako se gosti čudijo vaši krasoti, kako hvalijo lepotico, ktero sem vam danes napravila! Res, skušala in skušala sem, da se mi je posrečilo — pa doveršila sem svojo nalogo — gotovo še nihče v Rimu ni kaj tacega videl!“

„Pri mizi hočeš z gospó biti?“ spregovori prilizovaje se in smehljaje Gerkinja. „Za mé je toliko časti že preveč! O, ko bi le pri durih v sobo pogledati mogla, kako se bo vse prekrasni svilni tuniki čudilo, ktero smo ravno kar iz Azije dobili! Kaj lepšega še niso videli. Saj sem se pa tudi z vso bistroumnostjo s krasno obleko trudila noč in dan.“

„Kaj pa ti, Sira? Kaj bi si ti želela?“ nagovorí Fabíola Azijanko in jo nekako zaničljivo pogleda. „Ali ne boš tudi tí pohvalila svojega dela?“

„Blaga gospa! druzega si ne vošim, kakor to, da bi vi bili vedno srečni in da bi mojega dela nikdar ne hvalili — saj nikdar ne storim več, kolikor mi veleva dolžnost.“ Tako je govorila ponižna sužnja; pa Rimljanki niso bile po godu take besede: „Sužnja!“ se oglasi, „zdi se mi, da ti ne znaš hvaliti! Nikdar ni priliznjene besede iz tvojih ust.“

„Saj bi prilizovanje revne sužnje pri tako imenitni gospej nobene vrednosti ne imelo,“ odgovori Sira. „Saj se vam prilizujejo izobraženci dan na dan, in vajeni jeziki vam govoré sladkih besed obilo — ali jim verjamete? Ali ne zaničujete našega prilizovanja?“

Divje ste jo gledali tovaršici, tudi Fabíola se je jezila.

Ponosno spregovori: „Ali te hočem še-le učiti, da si m o j a, da sem te za drage denarje kupila, da mi služiš, kakor j a z hočem? Moje so tvoje roke, moj tudi tvoj jezik! Ako hočem, da me hvališ, da se mi prilizuješ, me popevaš — ubogati moraš, hoté ali ne-

hoté! Lepa bi bila ta, da bi sužnja imela svojo voljo! Gospejina želja mora jej biti zapoved. Saj sužnja še lastnega življenja nima!“

„Pač res je to!“ mirno odgovorí služabnica, „moje življenje in vse, kar z življenjem mine, vse to je v vaši roki — moje zdravje, moja moč, moje telo. Vse to ste kupili s svojim zlatom: Vaše premoženje je; pa jaz še nekaj premorem, česar tudi cesar sam s svojimi zakladi kupiti ne more! Verige sužnosti tega vklepati ne morejo, visoko visoko je še nad življenjem.“

„Kaj pač?“

„Dušo!“

Fabíola se neizrečeno začudi. Še senjalo se jej nikdar ni, da bi tudi sužnja kaj tacega imela. „Dušo! povej, povej, kaj pa misliš, da je duša?“

„S visocimi besedami vam tega ne morem dopovedati, pa take-le so moje misli: Jaz imam nekaj v sebi, kar mi živo priča, da živim; in da ne živim sama, ampak da je razun mene še drugih bitij, boljših od unih, ki me obdajajo — nekaj, kar se zediniti ne dá s pogubljenjem, ne z boleznijo, ne s smertjo — nekaj, kar zametuje vse prilizovanje in sovraži laž. To je duša in dokler imam to, nemogoče mi je prilizovanje, nemogoča laž!“

Se vé da ste tovaršici kaj malo o vsem tem razumeli. Debelo ste gledali: od kod neki ta modrost, ta prederznost? Za trenutek se je čudila tudi Fabíola, pa premaga jo prirojeni ponos. Nejevoljna praša: „Od kod imaš vso to neumnost? Kdo te je učil tacega blebetanja? Jaz sem se učila, sem premišljevala in premišljevala in prišla sem do spoznanja, da je vse govorjenje naših pesnikov in modrijancev o breztelesnih bitjih prazno; zgolj sanjarije so. Ti pa si nevedna in neolikana sužnja, pa hočeš vse to boljše vedeti, ko tvoja gospá? Če umerješ ali če te bodo do smerti stepli, in če potem tvoje truplo veržemo na kopico k drugim sužnjim in zažgemo, da sam pepel ostane, in če potem ves pepel v eno jamo zagrebemo — mar meniš, da bo potem res še kaj ostalo? kako duševno, prosto bitje?“

„Že eden vaših pesnikov pravi: non omnis mo-

riar!“ *) mirno odgovorí Sira; pa v živem ognji se jej zasvetijo oči, ko zopet spregovorí: „resnično, jaz mislim, jaz terdno verujem, da bo tako! — O še več! Jaz tudi poznam moč, ktera bo velela vsem vetrovom, da zberó vsako zernce raztresenega mojega prahú in iz njih zopet sezidajo to-le moje telo, ktero pa ne bo več podložno, ne vam, ne komu drugemu: prosto bo, veselo in poveličano! To je terdno moje zaupanje!“

„Kake divje prikazni žive, jutrove domišljije!“ misli si Rimljanka; „moram jej je iz glave zbiti. V kteri modrijanski šoli si se naučila vseh teh neumnosti? Jaz nisem ne pri gerških, ne pri latinskih pisateljih o njih brala.“

„Tega sem se naučila v svoji domačiji — v šoli, ktera ne pozna razločka med Gerkom in ptujcem, ne med prostim in sužnjim.“

„Kaj!“ razkačeno zavpije ponosna Rimljanka, „že zdaj se derzneš meni na enako stopnjo se staviti, ali znabiti še celó kako prednost pred menoj imeti? Pojdi sem! odgovori mi prav odkritoserčno!“ Željno odgovora pričakovaje, nasloni se na mehki sedež. Videlo se jej je na obrazu, kako da je vrelo, kako kipelo v burovitem njenem sercu, ko jej Sira odgovarja:

„Preblaga gospa! visoko visoko ste nad menoj po rodu, po veljavi, po učenosti in zmožnosti — po vsem, kar življenje lepša. Visoko ste nad menoj po telesni lepoti — še nikdar mi ni v misel prišlo, da bi se po vsem tem z vami merila, jaz revna sužnja; ali vi mi velevate, da resnico govorim, torej moram odgovoriti.“ Lastnica jej ponosno prikima. „Razsodite sami! Ali se more revna sužnja, ktera pa v svojem sercu hrani neomagljivo prepričanje, da v sebi nosi duševno, živo in neumerjoče bitje, čegar podoba je Bog tukaj gori v nebesih — ali se more taka sužnja za slabejo šteti, kakor kaka druga, ki je z vsem preobložena, pa na zemlji nobene više naloge ne pozná, kakor sama pravi, in je torej podobna pisanim in nespametnim ptičkom tam-le, ki ob zlate hišice tolčejo in tolčejo, pa jim vendar nikdar ne zasveti sveta prostost?“

*) Vse ne bo umerlo.

Ognjene iskre so sipale Fabíoline oči; pervikrat v življenji jo je kdo grajal, in ponižala jo je — revna sužnja! Zgrabi za bodalce, povzdignjena desnica mahne proti sužnji — pa ta se ne umakne, le roko stegne, da si varuje življenja. V roko se vdere orožje in jo globokeje rani, nego kedaj poprej. Iz rane lije kri; solze stopijo sužnji v oči. Fabíola ni je mislila tako zlo raniti, zato se sramuje naglega in neusmiljenega djanja: še bolj ponižano se čuti!

„Pojdi k Evfrozini, naj ti obveže rano. Ni me bilo volja, tako globoko te raniti. Čakaj malo, moram te odškodovati za bolečine.“ Seže v predalce: „Tukaj imaš perstan in danes zvečer te ni več treba sem-kaj!“

Tako je upokojila Fabíola svojo vest. Ali je mogla po njenih mislih več storiti, kakor da je revni sužnji dragoceni perstan podarila?

Prihodnjo nedeljo so našli v bližnji cerkvi med darovi, za reveže nabranimi, dragoceni perstan. Mislili so, da ga je podarila kaka bogata rimska gospa; pa Gospod, ki vé vse skrivnosti, videl je, da ga je obvezana roka neke ptuje sužnje med darove vergla.

V. Prijateljica.

Videli smo, kako hrupno se je končal pogovor med ponosno Rimljanko in revno sužnjo; lehko se je torej zgodilo, da je nekdo noter do Fabíoline sobe prišel, pa ga ni zapazila, posebno ker v rimskih hišah večidel niso duri sobe od sobe delile, ampak pregrinjala. Ko hoče torej Sira sobo zapustiti in se oberne k durim, kar plašno odskoči: pred temnorudečim pregrinjalom je stala v belo-leskeči obleki dobro znana podoba.

Bila je prišla deklica, skoraj še v otročjih letih, v čisti beli obleki in brez vsega lepotičja. Nedolžno, otročje je bilo jej obličje; vendar se mu je že znala pamet dorasle mladosti. Nedolžnost jej sije iz jasnih očí; zdaj in zdaj se zamaknejo kakor na dalnjo, njej ljubo in drago, pa vsem drugim nevidljivo stvar in žarek čiste, žive ljubezni se takrat vlije iz njih. Visoko in jasno bilo jej je čelo, pravi sedež dušne čistosti, in ljubeznjivo, priljudno smehljanje jej je igralo na obrazu. Kdor jo je poznal, terdil je, da nikdar

sama na-se ne misli, ampak da jej je serce vedno polno ljubezni do nevidljive stvari in prijaznosti do vseh.

Sira za trenutek obstojí pred deklico, ktera je kakor angeljček pred pregrinjalom stala; ta pa jo prime za roko, poljubi jej jo in šepne: „Vse sem videla. Čakaj me v sobici pri velikih vratih!“

Rudečica polije Fabíolo, ko deklico zagleda; bala se je, da ne bi bila videla nevrednega in strastnega njenega ravnanja. Migne in sužnji zapustite sobo. Zdaj preserčno pozdravi svojo sorodnico — ker to je bila lepa deklica. Povedali smo že, da je bila Fabíola ponosna, ošabna, nagle jeze, in da le dveh oseb niso zadevale njene strasti. Ena teh oseb je bila Evfrozina, njena dojka in sužnja, ktero je pa oprostila in druga — ravno prišla mlada deklica: vedno jej je bila nagnjena, vedno je njene druščine iskala, vedno jo ljubila.

„O to je kaj lepo, draga N e ž i c a!“ spregovori Fabíola, „da si uslišala mojo prošnjo in da k nam v gostje prideš. Glej! moj oče je povabil danes enega ali dva gosta in veliko mi je na tem, da imam koga pri sebi, s kterim se še posebno razgovarjati morem — zató sem te dala tako nenadoma poklicati. Na enega teh gostov sem pa še tudi posebno radovedna; F u l v i j mu pravijo in veliko je govorjenja o njegovi priljudnosti, o bogastvu in drugih njegovih prednostih, vendar pa nihče prav za prav ne vé, kdo da je, kaj in od kod.“

„Ljuba Fabíola, saj veš, da sem vedno srečna, če te obiskati morem, kar mi moji ljubi starši tudi vselej kaj radi privolijo.“

„Pa si zopet v snežno-beli obleki k meni prišla!“ spregovori Fabíola in jo po licu pobože, „brez dragega kamenja, brez vsega lišpa, kakor bi bila nevesta dan na dan. Ali kaj je to? Si se mar kje vdarila? Ali nisi zapazila tù na desni strani obleke vélicega rudečega madeža? — Kakor bi bila kri — pojdi, pojdi! preoblecive obleko!“

„Za ves svet ne, Fabíola! To je edini biser, edini lišp, ki ga hočem nocoj nositi. Res — kri je to, kri revne sužnje, pa v mojih očéh žlahtneja kri, ko tvoja in moja!“

Zdaj se zjasni v Fabíolini glavi: Neža je vse videla! Ponižano se je čutila, in nekoliko nejevoljna odgovorí: „Mar hočeš vsemu svetu oznaniti mojo naglico, da sem malo ostro kaznovala prejezično sužnjo?“

„Tega nikakor ne, draga tetka! želim le v spominu si ohraniti nauk, ki mi ga je dala ta sužnja v kreposti in visokodušnosti — v visokodušnosti, kakoršno nam le redko kak modrijanec pokazati zamore.“

„Kake misli! Kar od serca ti povem, Neža! da sem res velikrat že mislila, da ti te ljudí le preveč čislaš. Kaj neki misliš, da so sužnji?“

„Ljudjé kakor smo mí; pamet imajo kakor mí in čutijo kakor mí. Toliko vem, da spoznaš, če mi že tudi morda ne priterdiš, da so tudi sužnji del človeškega rodú; in če mí Boga imenujemo očeta, ker je nam življenje dal, smejo ga tudi oni in torej so naši bratje in sestre!“

„Kaj? Sužnji moj brat, moja sestra? Neža, tega naj nas obvarujejo bogovi! Naše blago so, naše premoženje. Moja misel je, da bi še ravnati, misliti, čutiti ne smeli, kar ni gospodarjem ljubo in v prid.“

Prijaznega glasú odgovorí Neža: „Ne bove se več o tem pričkali — dobro vem, tvoje verlo in odkrito serce ti živo priča, da te je danes sužnja prekosila po vsem, kar ti najbolj čislaš: po pameti, po razumu, zvestoserčnosti in velikodušnosti! Saj mi ni treba odgovarjati, solza v tvojem očesu mi glasno odgovarja. Vendar, draga tetka! rada bi, da bi se ti več tako ne zjezila; torej bi te nekaj rada poprosila, če bi mi hotela spolniti prošnjo?“

„Vsako, če je le v moji moči!“

„Če je tako, prodaj mi Siro; saj jo menda tako imenujete? Gotovo je tudi nimaš rada pri sebi.“

„Ti se motiš, Nežica! Naj se ponižam in ti odkritoserčno povem, da jo bom od sedaj cenila, znabiti celó občudovala. Nekako drugačnih misli prihajam o teh ljudéh.“

„Fabíola! jaz pa mislim, da bi pri meni srečneja bila ko pri tebi.“

„O gotovo, draga Nežica! Saj imaš nekako čudno moč v sebi, in sleherni se čuti srečnega, kdor je pri tebi. Pa tudi ni tacega gospodarstva, kakor je tvoje:

zdi se mi, da pri tebi ni razločka med prostakom in sužnjim. Vse je prijazno, vse veselo svoje dolžnosti opravlja — povelja nihče ne čaka! Nežica, povej mi povej tvojo skrivnost! (Deklica se nasmehljá). Ti mlada čarovnica ti, menda me zató nikdar ne pelješ v svojo skrivnostno sobico, ker v nji hraniš čarovno pijačo, s ktero slehernega očaraš, da te ljubi. Ko bi bila ti kristijanka in ko bi te v gledišče med rise in leoparde vergli, dobro vém, da bi ti nič ne prizadjale zverí, krog nog bi se ti menda plazile. Vendar kaj me tako resnobno gledaš, drago dete? Saj veš, da se šalim.“

Kakor v globoke misli vtopljena je stala Neža; milo, prijazno in vendar navdušeno plameče bilo jej je oko: kakor bi preljubega ženina pred seboj videla in slišala njegov glas. „O marsikaj čudnega se je že prigodilo, Fabíola! Ko bi se meni kaj tako strašnega pripetilo, resnično ti povem, tudi takrat bi najrajša Siro pri sebi videla. Kar moraš mi jo prepustiti.“

„Lepo te prosim, Nežica! nikar mojih besed za resnico ne jemlji; saj ti povem, da sem se šalila. Kaj tacega se ti nikakor ne more prigoditi, saj imaš prezdravo pamet. Kar pa se tiče Sirine vdanosti, res pravico govoriš. Zadnje poletje, ko tebe ni bilo tù, mučila me je nevarna nalezljiva merzlica. Druge sužnje so z bičem morali k moji postelji poditi, ta uboga revica pa me še zapustiti ni hotela; noč in dan je čula, noč in dan mi stregla. Gotovo! ona je menda največ k mojemu zdravju pripomogla.“

„In ti je zató ne ljubiš?“

„Ljubiti? Kaj vendar misliš, predraga! sužnjo ljubiti? Se vé da, obdarovala sem jo bogato, čeravno ne vem, kam vse to vtakne, kar jej dam. Kakor mi pripovedujejo druge, nima kar nič več shranjenega; da pa sama za-se ne porabi, to je tudi gotovo. Govorí se še celó, da neumna revica svojo vsakdanjo jed z neko revno, slepo deklico delí. Res, kaj čudne misli!“

„Mora moja biti, draga Fabíola, mora!“ vsklikne Neža. „Saj si mi obljubila, da mi spolniš željo. Povej, koliko za-njo hočeš, in nocoj vzamem jo s seboj.“

„Naj tedaj bo, no, saj tebi ne morem ničesar odreči; pa kaj bove barantali — le jutri kóga k meni

pošlji, in vse je pri kraji. To je tedaj vravnano, zdaj pa pojve, da si ogledave goste.

VI. Gostovanje.

Vsi so bili že skupaj v dvorani, ko pridete. Ne bomo na dolgo in široko popisovali pojedine; rečemo le toliko, da je bilo vse bogato opravljeno, vse praznično, akoravno ni bilo slovesno gostovanje, ampak le navadna jed v bogatinovi hiši, kjer je vedno pripravljeno za znance in prijatelje.

Ko se prikaže Fabíola s svojo prijateljico, pozdravi Fabij najprej svojo hčer: „Pozno prideš, pozno, moje dete! in vendar nisi nič kaj primerno oblečena; saj si vsega svojega navadnega lišpa pozabila.“

Fabíola je bila v zadregi, ni vedela, kaj bi odgovorila; pa berž se oglasí Neža: „Vsega tega sem jaz kriva, striček, jaz sem jo zaderževala s svojim žlobudranjem. Tako borno napravljena je pa menda zato prišla, da bi mene ne osramotila.“

„Tebi pa ničesar očitati ne zamorem, predraga Nežica!“ reče Fabij, „akoravno vedno po svoji glavici ravnaš; pa toliko ti rečem, da se ti je to vse bolje podalo, ko si bila v otroških letih, sedaj pa si že za možitev*) in morála bi se malo razkazovati, da si pridobiš serce kakega lepega in vrednega mladenča. Kak zlat ovratnik, kakor je imaš doma dovolj, ta bi te kaj lepo kinčal — pa saj me ne poslušaš! menda imaš že koga izbranega.“

Tako je popolnoma po svojem značaju in svojem mnenji besedoval Fabij; Neža pa je med tem zamišljena stala in prijazne njene oči so bile kakor v koga zamaknjene. Vendar ni preslišala Fabijevih besed, ampak odgovorila je: „Imam ga, imam! Že sem mu zaročena, že mi je dal zaročni perstan in me okinčal s prekrasnim lepotičjem.**)“

„Kaj mi poveš! Kdo je pač?“

Resnega pogleda in priprostega glasú odgovori: „Z dragocenim kamenjem mi je ovil roke in vrat in podal mi biserne uhane neizrekljive vrednosti.“

*) 12. leto bilo je Rimljanom za to postavna starost.

**) Te naslednje besede so iz oficija sv. Neže.

„Pri bogovih, kdo je neki? Neža, to skrivnost mi pa moraš kedaj razodeti! Gotovo je to tvoja perva ljubezen — naj bi bila dolga in naj bi te srečno storila!“

„O srečno srečno, na veke srečno“, odgovorí in z Fabíolo odide k gostom. Kar hudo zamerila bi bila Fabíola Neži, da ni tako važne reči že poprej njej razodela — pa preslišala je zadnji pogovor, ker se je med tem z gosti pogovarjala. Eden zbranih gostov bil je neki Kalpurnij, okrôten in štorklast; bil je zvijačen modrijan in nosil se je mož, ko da bi bil on vir vse modrosti. Njegov sosed je bil Prokul; ves zaljubljen v dobre jedi je kaj pogosto v to hišo zahajal. Vendar bolj važna ko te dva, sta za nas naslednja gosta. Eden je tribun, izmed viših častnikov cesarske telesne straže in kakor se kaže Fabíoli pa Neži dobro znan. Še trideset let ni bil star in že se je v vojski tako skazal, da ga je Dioklecijan, cesar vzhodnih dežel, kakor tudi Maksimijan v Rimu, visoko visoko čislal. Bil je kaj lepe postave, in ni kazal Rimcem tako navadnega hlinjenja, ne v zaderžanji ne v govorjenji: jedernate in premišljene so bile vsikdar njegove besede. Na kratko: v vsem se je kazal značajnega, časti vrednega možaka, pogumnega vojščaka in vendar brez prevzetnosti.

Ves drugačen je bil današnji novi gost Fulvij, kterega je bila Fabíola radovedna videti. Bil je mlad in nekako babjega obraza; na obleki se mu je videlo, da mu je veliko truda prizadjalo, da se je po najnovejši šegi nališpal. Zlato in dragoceno kamenje mu je kinčalo obleko in vse perste na rokah. Jezik mu je bil nekako po ptujem zavit in govorjenje kakor obnašanje njegovo prenapeto, sladko, hlinjeno. Ni še bil dolgo v Rimu in že so ga radi imeli tudi v najimenitniših družbah, nekaj zató, ker so ga večkrat na cesarskem dvoru videli, nekaj pa zavoljo njegovega sladkega in priljudnega obnašanja. Ž njim je prišel v Rim postaren služabnik, pa nenavadno prijazno se je proti njemu obnašal; ni se torej vedelo, ali mu je suženj, prostovoljen služabnik ali prijatelj. Med seboj sta se razgovarjala vedno v nekem ptujem jeziku. Najel si je Fulvij hišo v mestu in preskerbel

si krasnega hišnega orodja pa kerdelo sužnjih: v vsem gospodarstvu je bolj kazal zapravljivost kakor preobilnost. V hrumečem Rimu so kmalo pozabili, da nihče o njem ne vé, kdo in od kod da je: sodili so ga le po vnanjem bogastvu in po priliznjenih njegovih besedah. Kdor bi ga bil pa natančneje opazoval, zapazil bi bil, kako temno in nemirno njegovo oko po vseh obrazih bere, kako njegovo uho na vsako besedico pazi, videl bi bil, kako mu časih, kedar ga nihče ne gleda, zaplamí oko, kako se mu zgerbanči temno čelo. Gotovo! pod tako gladkim in prijaznim vnanjim tiči lisičja zvijačnost!

Že so bili gosti pri jedi. Fabíola pa Neža ste skupaj sedeli, možaki so pa po rimski navadi polegli po mehkih blazinah. Mlada možaka sta si bila nasproti, gospodar pa je imel svoja stareja prijatelja pri sebi.

Ko so se nekoliko pokrepčali, jeli so se živo pogovarjati.

„Kaj pa je kaj po kopališčih novega?“ popraša Kalpurnij, „jaz ne utegnem, da bi po takih malenkostih popraševal.“

„Prav važne reči se slišijo,“ oglasí se Prokul, „nek da je res prišlo od blaženega Dioklecijana povelje, da morajo v treh letih gotova biti njegova kopališča.“

„Ni mogoče!“ pravi Fabij; „saj ni dolgo, kar sem mimo zidanja šel in videl, da so zadnje leto kaj malo storili. Dela je še neizmerne kupe. Kje so n. pr. stebri, ktere bo treba izsekati iz živega mramorja?“

„Res je to, pa jaz za gotovo vem,“ odgovorí Fulvij, „da so se že na vse strani razposlala povelja, naj pripeljejo semkaj vse jetnike in vse na Španskem, na Sardiniji in celó pri Černem morji v rudnike obsojene, če le niso tamkaj neobhodno potrebni. Vse to se bo dela lotilo. Da le nekaj tisoč kristijanov k delu prižené — kmalo bo gotovo.“

„Zakaj bi pa kristijanje bolji bili, ko drugi jetniki?“ radovedno popraša Fabíola.

„Zakaj?“ spregovori sladko se smehljaje Fulvij, „tega res skoraj ne vem povedati — in vendar je

taka. Ko bi med petdesetimi jetniki le en kristijan bil, stavim, da ga izmed vseh spoznam.“

„Ni mogoče!“

„Navadni hudodelci ne ljubijo dela, vedno je biča treba; kedar jih pazniki ne gledajo, naglo je popuščeno delo. Tudi so zgolj sirovi ljudjé, neumni, prepirljivi. Ali kristijani se skoraj veselé terdega dela, vedno so veseli, vedno ubogljivi. Večkrat sem videl mlade azijske plemenitnike veselo najteža dela opravljati, akoravno njih roka nikdar ni poprej težkega orodja poznala, in jim ni nikdar kaj žulilo ram. Še ve da jih vsa ta pridnost in poterpežljivost ne ubrani paznikovega biča in tudi njegove palice ne, kar je tudi prav; saj je volja blaženih cesarjev, da se jim življenje ogreni kolikor mogoče. Vendar pri vsem tem nikdar ni tožbe iz njih ust.

„Take pravice pa jaz ne morem pohvaliti,“ oglasí se Fabíola — „ali kako čudni ljudjé so vendar ti kristijani! Rada bi vedela, kaj je vzrok taki topoglavosti in nenatorni neobčutljivosti?“

Z zaničevavnim pogledom se oberne Prokul k svojemu sosedu: „Tukaj-le Kalpurnij vam gotovo vé razjasniti to reč; modrijan je in v stanu o vsaki malenkosti besedovati na dolgo in široko.“

Koj je bil Kalpurnij pripravljen pokazati visoko svojo učenost, torej kaj slovesno začne: „Kristijanstvo je neka ptuja vera, začela se je pred veliko, veliko leti v Kaldeji, in pod Vespazijanom sta jo zanesla dva brata, Peter in Pavel, tudi v Rim. Nekteri pravijo, da sta to tista dvojčka, ktera Judje imenujejo Mojzesa pa Arona, tistega Arona namreč, ki je svojemu bratu pervorojenstvo za mladega kozliča prodal, da si je iz njegove kože rokavice za boj napravil. Vendar tega jaz ne poterdim, ker v starih judovskih knjigah berem, da je eden teh bratov, ko je videl, da je bratov dar bogovom ljubši, ga na polje speljal in ga tam ubil, kakor naš Romul Rema, samo da z oslovsko kostjó. Zató ga je pa tudi macedonski kralj Mardohej dal na petdeset čevljev visoke vislice obesiti, kakor mu je svetovala njegova sestra Judit. Ko sta tedaj ta dva brata, Peter in Pavel, v Rim pribežala in ko so zvedili, da je bil Peter suženj Poncija Pilata in

mu je ubežal, križali so ga na Janikulu. Njih nasledniki, kterih je že takrat bilo lepo število, so si od sedaj križ izvolili za sveto svoje znamenje, ktero tudi molijo. Tudi si v največo čast štejejo, če jim je bičanje prestati ali pa tudi najsramotnejo smert — tako, mislijo, najlože enaki postanejo svojima učenikoma in po smerti v nek kraj gori le med oblake pridejo. *)“

Vse se je čudilo visoki učenosti — razun dveh. Mladi častnik je milo pogledal Nežo, kakor da bi prašati hotel: ali hočem odgovoriti ali se smejati? Pa smehljaje položi deklica perst na ustni — častnik jo je razumel in molčal.

„Po vsem tem bomo imeli torej kmalo kopališča dodelana,“ oglasí se Prokul. „Ali ne govoré, da pride Dioklecijan sam, kedar je slovesno odpró?“

„Ta je gotova,“ odgovori Fulvij, „imeli bomo zopet bogatih veličastnih iger! Tudi v Afriko so že sporočili, da pripeljejo do zime veliko število risov in leopardov.“ Oberne se sedaj k mlademu častniku s prešinljivim očesom: „Hrabri vojščak, kakor ste vi Boštjan! mora res občutiti neizrečeno veselje pri tacih gledišćnih igrah, sosebno ker gre za to, da se pokončajo sovražniki blaženih cesarjev in neprijatelji deržavini.“

Veličastno se dvigne častnik in mirnega, resnobnega obraza pogleda Fulvija, ko odgovorí: „Resnično! ne zaslužil bi imena, ktero mi dajete, ko bi se veseliti mogel in mirno gledati, kako se divja zver borí s slabim detetom ali z revno ženico. Vsikdar rad primem za meč zoper sovražnika deržavnega, pa ravno tako voljno bi ga zgrabil zoper divjega risa ali leoparda, ki na nedolžnega in zapuščenega človeka planiti hoče, če tudi na cesarjevo povelje.“ Fulvij kviško šine, pa Boštjan mogočno svojo roko na njegovo ramo položi: „Poslušajte dalje! Jaz nisem pervi Rimljan, pa tudi ne najvredniši, ki tako misli. Le spomnite se, kaj pravi Ciceron: „Krasne, brez dvoma, so te igre; ali kako bi izobraženega človeka veselilo, če vidi mogočno zver, ko razterga slabotnega starčeka

*) Menda vsak pastir spozná, kaka neznanska zmes in neumnost je v teh besedah ajdovskega modrijana.

ali pa, kako sulica predere krasno zver?“ To so besede najizverstnišega rimskega govornika, tudi meni se jih ni sramovati.“

„Po tem takem vas ne bomo v borišču videli?“ popraša nekako zaničljivo Fulvij.

„Če kedaj, gotovo le na strani zapuščenih revčkov, pa nikdar na strani divjih zverí, ktere je požreti hočejo.“

„Boštjan, imaš prav!“ zavpije Fabíola in ploska z rokama. „S tem naj bo konec besedovanja. Kakor po navadi, je tudi tù Boštjan pokazal svojo visokodušnost!“

Fulvij se grize v ustni. Vstali so.

VII. Slepa sirota.

Stari Fabij je premišljeval in premišljeval, kdo da bi bil tisti, kterega si je Nežino serce že izbralo? Mislil je na tega, mislil na unega, pa le ni šlo. Posebno ga je spravljal v zadrego krasni, dragoceni lišp, od kterega je govorila. Nobeden mladih plemenitih Rimljanov kaj tacega ne premore, to je vedel; pa tudi bi bil gotovo zvedel, ko bi bil kdo naročil si takih dragocenosti. Kaj ko bi bil Fulvij? Vsaki dan kaže nove, krasne bisere; on bi jej kaj tacega podariti mogel. Tudi pri obedu je zapazil, kako je Fulvij zaljubljeno pogledoval Nežico — gotovo! Fulvij je izvoljeni! Kar sklenil je, da po svoji moči to reč pospeši.

Pa zapustimo zdaj naše imenitne goste in poglejmo, kaj se je godilo med Fabiolinimi sužnjami.

Oj kako se je prestrašila Evfrozina, ko jej Sira pokaže hudo rano, kar zavpila je dobrovoljna starka. Koj se pripravi, da jej opére in obveže roko. Zdaj jej pride na misel, da je Fabíola to storila, in precej se jej nekaj spremení obraz. „Revica! huda, huda rana je! S čim si se pregrešila, da ti je toliko terpeti? Neusmiljena rana, in vendar ti jo je najnežneja ročica prizadjala! Zeló si slabotna, ker ti je toliko kervi izteklo, vzemi to-le. Gotovo si sama kriva hude rane!“

„Res sama,“ smehljaje odgovorí Sira, „ni mi bilo treba pričkati se z gospó.“

„Kaj, pričkati? O bogovi — kdo je še kedaj slišal, da bi se sužnja pričkala z žlahtno gospó, in

pa s tako učeno? Še Kalpurnij bi se ne upal. Ni čuda, da te je ranila — menda še sama ni vedela kedaj. To se ne sme zvedeti; ali imaš kako lepo prepasnico ali tančico, da bi jo obvezala okoli roke, kakor zavoljo lepšega? Pogledive!“

Stopite v stanico, kjer so sužnje spale. Starka nekoliko stika v nekem Sirinem predalcu in naposled najde na dnu štirivoglato, krasno vezeno in z biseri kinčano tkanino. Sira zarudí; prosi, da jej ne obveže dragocene stvari, ker ni primerna njenemu stanu in ker je spomin na prejšnja srečneja leta — nič ni pomagalo. Evfrozina hoče prikriti napako svoje gospe; kmalo je krasna tkanina mično okoli ranjene roke ovita.

Čez nekoliko stopi Sira v malo sobico pri vélikih vratih, kjer so nekteri sužnji smeli svoje prijatelje sprejemati; v roki nese pokrito pleterko. Ko duri odpre, priskakljá jej nasproti deklica, kakih šestnajst ali sedemnajst let stara, kaj revno in vendar snažno napravljena. Veselo objame Siro, z obrazom tako veselim, tako prijaznim, da kdor bi jo bil videl, ne bi bil uganil, da njeno oko še nikdar ni gledalo milih solnčnih žarkov.

„Vsedi se, draga Cecilija!“ prijazno nagovorí Sira slepo sirotico; „prav gosposkih jedí sem ti danes prinesla, gotovo ti bo dobro dišalo.“

„Kako je to? saj mi vsaki dan diší.“

„Danes mi je dobrotna gospodinja poslala od lastne mize prav izbranih jedí — tù je imaš!“

„Zakaj pa nisi sama od njih povžila, ljuba sestra? Saj so bila jedila tebi namenjena, ne meni.“

„Da ti resnico povem: veliko bolj me veselí, če tebi veselje napravim, kakor pa če bi sama jedla.“

„Tega pa nikakor ne, draga Sira! Saj je bila božja volja, da sem revna, po njegovi volji se mi je ravnati. Rada od tebe sprejemam revna tvoja jedila, ker vem, da mi je revica kakor sem jaz iz zgolj kerščanske ljubezni podelí; ali tacih jedí ne maram, kakor tudi obleke bogatim namenjene ne. Po svojem stanu se mi je ravnati, saj me Bog ravno tako ljubi, ali pa še bolj, kakor če bi bila bogata; zatorej hočem raji z Lazarom pred durmi ležati, kakor pa z bogatinom sedeti pri bogati mizi.“

„O koliko popolniši, koliko modrejši si, ko jaz, ljubo dete! Naj se po tvoji volji zgodí — ta jedila nesem tovaršicama. Le počakaj, kmalo ti prinesem navadnega kosila.“

Sira stopi pred tovaršici in jima podá sreberno skledico. Kaj nevošljivo ste jo gledali, čudili se pa niste, ker je je gospa ob posebnih priložnostih že večkrat z jedili svoje mize razveselila. Ali s krasno prepasnico ni Sira pred nje stopila, tega se je sramovala, odložila je bila torej pred durmi bogato tkanino. Da bi se pa Evfrozini ne bila zamerila, ovila jo je iz sobe stopivši zopet okoli roke — se vé da ravno terdno je z eno roko ni mogla. Že je bila na dvorišču, da se k slepi svoji prijateljici verne, ko zagleda enega imenitnih gostov, ki jej temnega obraza ravno nasproti stopa: umakne se in za debel steber skrije, da se ogne vsaki nepriljudnosti. Bil je Fulvij. Komaj ga ugleda, ko kakor okamnjena obstojí. Močneje in močneje jej bije serce, napenja se in širi, kakor bi htelo počiti; kolena se jej šibé — strah jej prešine telo — pot jej stopi na čelo. Široko odperta jej šterlé oči, kakor očarana je stala, enaka ptičici, ktero okamní strupeni kačin pogled. Pa dvigne se desnica, persti se dotaknejo čela, ust, persi — s svetim znamenjem mine nevidljiva moč: naglo steče in se skrije za bližnje pregrinjalo; ptujec je ni zapazil. Zdaj je gost prišel na mesto, ki je je ravno kar Sira zapustila in čudno! — tudi ta ostermí in preplašeno gleda pred sé na tla. Kaj je pač, da se tako trese? Pa se zdrami, pogleda krog sebe, če ga kdo vidi — žive duše ni — plašno in od daleč steguje roko, kakor bi mu bilo živega gada zgrabiti: roka mu omahne, zopet jo stegne pa se mu zopet umakne. Terdne moške korake sliši, gotovo je Boštjan, si misli, zdaj velja! — zopet se stegne roka in pobere neko reč. Bila je krasna preveznica, ktero je Sira zgubila z roke. Ves se trese, ko tkanino ravná, in ko na nji še tekočo kri (iz Sirine rane) zagleda, kar steče in domú hití.

Bled ko merlič in spehan pride Fulvij domú, sužnji pritekó, da mu postrežejo, pa kar odpodí je; le staremu služabniku migne. Odideta in se pripreta. Sredi sobe je stala miza in svetilnica je berlela na

nji. Molčé verže Fulvij najdeno prepasnico na mizo, molčé kaže na tekočo kri. Tudi starec nič ne odgovorí pa obledí mu zatemnelo obličje.

„Res je, ravno tista je," odgovorí naposled služabnik, „o n a je pa vendar le gotovo mertva!"

„Si le res tega popolnoma prepričan?" praša gospodar in kakor jastrobu se mu zasvetijo oči.

„Prepričan, kolikor je mogoče tistemu prepričanemu biti, ki ni sam videl. Kje si to našel, od kod kri?"

„Vse ti hočem jutri povedati, nocoj ne morem — sem bolan. Kri je bila tekoča, ko sem jo našel — od kod je prišla, kdo vé? Znabiti je opomin na maščevanje, znabiti maščevanje, ki mi je pošljejo Furije *) — to je gotovo: ta kri se ni z d a j prelila."

„Molči, molči! Kdo bo s praznimi sanjarijami in umišljijami čas tratil! Ali te je kdo videl, ko si to pobral?"

„Nihče! Dobro vem!"

„Če je tako, sva rešena; bolje da je v najini roki, ko v kaki drugi. Le k počitku pojva — bova se že jutri pomenila, kaj nama je storiti."

Fulvij leže na mehko posteljo, Avrota pa sede blizo njega, nasloni glavo na roki ter dolgo ogleduje mladega človeka, kako se v težkem spanji premetava sem ter tje, kako stoka in zdihuje: težke sanje in žalostne so ga nadlegovale. Lepo mesto vidi pred seboj v dalnji, ptuji deželi, široka in čista reka dere med hišami in nosi veliko galejo. Nekdo stoji na poveršji in mu v odhod miga s krasno vezeno prepasnico. Megla pokrije lepi prizor in on ugleda ravno tisto barko, kako se sredi šumečega morja borí z razkačenim valovjem. Visoko na drevesu pa visi prepasnica, mirno je razpeta, kakor bi ne vedela za vihar — kar peneči valovi barko ob pečevje veržejo — žalostno vpitje — in vse je pogreznjeno v neizmerni morski globočini! Pa jambor še molí nad vodo, mirno na njem še visi krasno banderce; morske ptice švigajo krog nje — kar se glasno kričé razleté, ker ravno kar se iz valovja vzdiguje čudna podoba, gorečo bakljo v roki — mogočni, černi

*) Furije so bile nekdanjim ajdom boginje maščevanja, ki so preganjale hudodelce. Obrazili so je ko ženske s perutami, v roki gorečo bakljo ali bič iz kač spleten.

peruti jo nosite. Z drevesa sname prepasnico in jeznega obličja odletí mimo Fulvija — ves prestrašen ta bere na dragi tkanini: maščevanje! —

Kaj pa Sira? Vsa spehana priteče v sobo, se malo oddahne in serce si okrepča s kratko molitvijo ter zopet k svoji slepi prijateljici hití, ktera je bila z jedjo ravno pri kraji in je je že željno pričakovala. Sira prinese vode in kakor vsaki dan začne jej tudi danes po lepi stari kerščanski šegi umivati roke in noge, jo česati in jej ravnati lase, kakor bi bila revica lastno njeno dete. Kdor bi jej bil pogledal v prijazni, mili obraz ali slišal rahle besede, ktere je govorila sirotici, kdor bi jo bil videl, kako se skerbno suče krog deklice — gotovo ne bi bil mislil, da je to sužnja, ki streže revici — mati je to, ljubeča mati, bi bil rekel, ki oskerbuje edino svoje dete. Pa tudi deklica, kako srečna je bila in kako vesela! Kakor hčerka v maternih rokah!

Ravno se Neža bliža vratom, Fabíola jo spremlja in ko perva odgernivši zagrinjalo, zagleda Siro in slepo sirotico v sobi, pomiga Fabíoli, da bliže stopi pa da je tiho. Jako je ponosno Rimljanko ganil ta prizor; ona ni verjela, da bi se ptujci ljubiti mogli; njej, kakor sploh Rimljanu in Gerku ljubezen, nesebična ljubezen ni bila znana. Oberne se v stran, solza jej igra v očéh: „Jaz grem, Nežica!“ spregovorí; „malo prej mi je pokazala ta ptujka, da tudi sužnji imajo zdravo, bistro pamet, zdaj pa mi kaže svoje serce, usmiljeno, blago serce! Ko si me poprej poprašala, če sužnje ne ljubim, čudila sem se tvojim besedam, zdaj ti rečem: Siro bi skoraj lehko ljubila. Kar žal mi je, da sem ti jo prepustila.“

Fabíola se verne, Neža pa stopi v sobico. „Aha, Cecilija, sem te zasačila? To je tedaj tvoja prijateljica, to so tista jedila, ki ti tako dišé, da se mojih nikoli ne pritakneš! Če bi tudi jedila boljša ne bila — to vidim, da ti Sira lepše streže, kakor bi ti zamogla jaz.“

„Nikar tako ne govorite, ljuba Neža!“ odgovorí slepa deklica; „res so ta jedila boljša, res. Vi imate vsaki dan priložnost sto in stokrat, da pokažete svojo radodarnost, usmiljeno svoje serce — revna sužnja tega ne more, drugače če najde še revnišega, še bolj

zapuščenega, kakor je ona sama. Táka sirotica sem jaz. Glejte! ta misel v mojih očéh táko vrednost daje temu-le kosilcu.“

„Resnico govoriš! Kaj ljubo mi je tudi, da te tù najdem, ker tudi tebe bo razveselila, te celó osrečila novica, ktero Siri prinesem. Sira! tvoja gospodinja mi je privolila, da si od zdaj moja. Jutri greš z menoj; prosta boš v moji hiši in draga mi tovaršica.“

Veselja poskoči Cecilija in navdušena objame Siro: „Dobro, izverstno! Kako srečna boš zdaj, ljuba Sira!“

Drugače se je vedla Sira; nekako nemirna je postala in jecljaje odgovarjala: „Oj draga gospodičina! kako dobrotni ste, da se spominjate revne stvarce, kakor sem jaz — pa ne zamerite mi — prosim lepo — dovolite, da ostanem. Zagotovim vas, da sem prav srečna tukaj!“

„Kako je to, da hočeš ostati?“

„Zato ker je najbolje, da ostanemo v tistem stanu,“ odgovori Sira, „kteri nam je Bog odločil. Res da nisem v tem stanu rojena, drugi so me sužnjo naredili — — (premolkne in solzé se jej vderó). Iz tega sprevidim, da je božja volja, da mu v tem stanu služim; kako bi se torej odtegovala temu stanu?“

„To se lehko pomaga,“ živo odgovorí Neža; „če ti je tako ljubo, te pa ne storim proste, moja sužnja boš torej — tako ne boš premenila stanú.“

„Tudi to ne more biti,“ smehljaje odgovorí Sira, „ker nam velí naš apostelj: Bodite podložni gospodarjem z vsim strahom, ne le dobrim in krotkim, ampak tudi čmernim. Ne terdim, da je moja gospodinja taka; pa vi, draga gospodičina, bi bili za-me le predobri. Kje bi bile moje nadloge, kje tedaj moje zasluge, ko bi pri vas živela? Vi ne veste, kako sem jaz prevzetna in ponosna; ko bi mi ne bilo nič preterpeti, bojim se, da se zopet oglasé te strasti.“

Neža se čudi taki kreposti in še rajša bi jo bila imela. „Vidim, da te lastni dobiček ne premore, naredive torej drugače: imela te bom pri sebi, da mi boš v izgled in svèt! Tega mi menda ne boš odrekla?“

„Oj saj vas poznam, da niste sebični,“ odgovorí Sira, „naj vam povem svoje misli: glejte, kako blago dušo ima Fabíola, kako bistrega uma je! In koliko

še drugih prednosti, ki bi se svetile ko biseri, če bi je obsijala luč prave vere! Glejte, ali bi ne bila to izverstna kristijanka?“

„Če je taka, pa le ostani!“ navdušeno vsklikne Neža. „Bog ti pomagaj! Ali imaš upanja?“

„Imam — to je moja molitev po noči in med dnevom, to vedna moja misel, to je namen mojega življenja. S ponižnostjo, stanovitnostjo in z besedami, kakor danes, skušala jo bom pridobiti, in če bi vse to nič ne zdalo, ostane mi vendar še en pripomoček.“

„Kteri?“

„Moje življenje. Res da ima revna sužnja malo upanja do mučenstva, ali če se vname hudo preganjanje, pride znabiti tudi taka stvarca na versto; pa naj se zgodí po Božji volji — vedno bo moje življenje pripravljeno za rešitev njene duše. Torej gospodičina, prosim, lepo prosim, pustite me, kjer sem!“

„Zmagala si, sestra Sira! le ostani, kjer si in ne imenuj me več gospodičine. Le ostani, gotovo bo zmaga tvoja! Moja hiša je nevredna take blage duše!“ —

Služabniki naznanijo, da stojí Nežina nosilnica pred durmi. Poslové se: gospodičina imenitega rodú, sužnja pa slepa sirotica, poslové se tako prijazno, tako priserčno, da bi se bil čudil, kdor bi jih bil videl in mislil: glejte kako se ljubijo kristijanje!

VIII. Nasprotni sklep.

Vernimo se v hišo. Kaj nek počne Fabíola? — Glej, kako letajo sužnji po mostovžih gori in doli, ti s svetilnicami v rokah, uni z bakljami! Kako iščejo, kako stikajo po vseh kotih! Kaj pomeni to? Evfrozina vpije, zapoveduje, velí, da se mora najti. Naposled odnehajo brez vspeha. Bralec je menda že uganil, po čem tako skerbno stikajo.

Kakor jej je bilo ukazano, šla je Sira k Evfrozini, da bi jej prevezala rano; kar ni preveznice več na roki. Sira sama ni vedela, kje bi jo bila zgubila, pripovedovala je le, da jo je enkrat odvezala in zakaj, pa da jo je potem zopet okoli roke ovila, se vé da je z eno roko ni mogla privezati kaj terdno. Neizrečeno je žalovala dobrovoljna starka, da je sužnja zgubila tako dragoceno reč; gotovo jo je hranila, da

bi si nekdaj prostoti kupila, misli si Evfrozina; ali tudi Sira je po preveznici žalovala, pa ne zarad njene velike vrednosti. Vse je bilo že premetano, vsi kotje prestaknjeni, — lepe tkanine le ni bilo; na imenitne goste gospodarjeve še nihče mislil ni.

„Kaj je to," misli si naposled starka, „mar je preveznica zginila? Kaj ko bi jo bila Afra s svojimi copernijami zmaknila?" Vsi v hiši so bili namreč prepričani, da zamore černa sužnja čudodelne reči, da je mogočna čarovnica. Kedar je po noči polna luna na nebu sijala, zapustila je večkrat Afrikanka hišo, kakor je rekla, da si nabere skrivnostnih zelišč in napravi svoji gospej lepotíl iz njih; drugi so jo pa na sumu imeli, da si iz zelišč napravlja morivnih strupov. To pa so vedeli vsi, da po noči zahaja k svojim rojakom, ptujim vojščakom, da tam nesramno in gnjusobno časté svoje lesene bogove in pa da jo rojaki časté ko pravo kraljico čarovnic.

Nehali so iskati. Sira je sedela sama in premišljevala, kar je preživela danes. Tudi ptujec na dvorišču jej pride na misel — kaj ko bi bila tam preveznico zgubila? Skoraj ni drugače. Gotovo jo je Fulvij pobral. Ali kaj bo zdaj? Naj se zgodí po božji volji, si misli, in gre k počitku.

Potem ko se je Fabíola poslovila z Nežo, šla je v svojo stanico; prišle so služabnice in jej po navadi stregle, ona pa je danes tako lepo in prijazno ž njimi ravnala, da še nikoli tako. Ko odidejo, hoče se na mehki sedež nasloniti, kar na njem ugleda bodalce, s kterim je ranila Siro; zgrabi je in nejevoljna telebi v kot.

Blizo nje je ležala knjiga, ktera jo je poprej kaj kratkočasila; vzame jo zopet v roke, pa kaj neslano in suho se jej je zdaj zdelo branje. Pustí tedaj tudi knjigo, in premišljuje o rečéh, ki so jej ravno na mísel prišle. „Kako prijazno dete je Nežica, si misli, kako ponižna, priprosta v obnaši in kako modra, bistra v govorjenji! In kako je Fulvij danes pri jedi lepo dete pogledoval, niso bili navadni nesramni njegovi pogledi, nekako hinavsko, goljufivo jo je opazoval, kakor bi kako zvijačo si umišljeval zoper mojo sorodnico. Treba bo paziti — kar nič ne zaupam temu človeku." Tako je mislila Fabíola in ravno na-

sprotno sklenila kakor njen oče: nič več ne sme ta ptujec v dotiko priti z Nežico; naj si bo tako ali tako, to moram ubraniti!“

Ravno takrat pa se je Fulvij brez spanja po svoji postelji premetoval in za terdno sklenil, da se bo od zdaj ogibal Fabijeve hiše.

Misli preskočijo Fabíoli od Fulvija na Boštjana. „Boštjan, ta je ves drugi človek; kako odkrito, kako žlahtno je njegovo obnašanje! Kar nič ni podoben drugim mladenčem, ki zahajajo v našo hišo. Kako modrih besedí je, in obraz, kako resnoben in vendar kako prijazen mu je! Zmeren je pri jedi, zmeren tudi v govorjenji; o svoji vojaški hrabrosti in pogumnosti nikdar ne govorí in vendar celo mesto vé od njegove vojskine slave! — Ko bi pač on do mene občutil, kar se mi drugi lažejo — —!“

Še celó sužnja Sira, kako lepo se je obnašala danes, zmagala je ponos v njenem sercu — to je čutila sama in neka neznana, nevidna moč jo je vedno vlekla k sužnji. Ni čuda — saj je revna ptujka ravno v tem trenutku klečala pri svoji postelji in goreča molitev se je vzdigala pred stol nebeške milosti iz pobožnega serca — za spreobernjenje Fabíolino.

IX. Ponočni shod.

Daleč so se stegovala mogočna cesarska poslopja, pokrivala so ves Palacij in segala na dolgo in široko do bližnjih gričev. V teh poslopjih je stanoval tudi Boštjan, viši častnik ali tribun cesarske garde. Brez posebnega lišpa so bile njegove sobe, pa vendar kaj prijetne in čedne; po njih se ni dervila cela tropa sužnjih, le stara, priljudna ženica in nekaj drugih prostih služabnikov mu je bilo v postrežbo. Vsi so bili kristijanje, kakor po skerbnem njegovem prizadevanji sploh tudi njegovi vojaki.

Necega večera se bližata temu stanovanju Boštjan pa Pankracij. Mladi Pankracij je neizrečeno ljubil staršega vojaka in veselil se njegove družine, kakor se veselí mladi vojščak, če se mu pridruži skušeni junak. Pankracij pa ni le častil Boštjana ko navadnega hrabrega vojaka cesarjevega, še bolj ga je ljubil in občudoval ko junaka Kristusovega; saj so ga pa

tudi res kinčale najlepše katoliške čednosti, da človek ni vedel, čemu bi se bolj čudil, ali velikosti njegovega duha ali premišljenosti in hrabrosti, združeni z največo ponižnostjo. Tudi bistri um Boštjanov je bil v Pankraciju kmalo zapazil blago dušo, čistost in nedolžnost; in ker je dobro vedel, kake nevarnosti žugajo neskušenemu mladenču, opomnil ga je, da naj se le njega oklene, njega posluša in uboga. Tako je zvezala blagi duši najtesnejša prijateljska vez.

Ko prideta v tisti del cesarskega poslopja, kjer so na straži stali Boštjanovi vojaki, pravi mladi tribun svojemu prijatelju, kazaje na slavolok pred palačo: „Kedar pogledam to Titovo zidanje, mislim si, prav božje naključje je, da ta spominek razdjanega Jeruzalema in razkropljenega judovskega ljudstva stojí tù pred cesarjevo palačo. Judovski národ je bil pervi hudi sovražnik naše vere in zmeraj me navdaja misel, da se bo kedaj tudi še drugi slavolok vzdignil v spominek, da je pokončan tudi drugi hudi nasprotnik kerščanstva — nejeverna rimljanska deržava.“

„Kako? Je-li res tvoja misel, da mora konec biti temu mogočnemu kraljestvu, preden se more razširjati in vpeljati kristijanstvo?“ praša Pankracij.

„Bog obvaruj — tega nikakor ne mislim. Še celó svojo zadnjo kapljico kervi sem voljen preliti, kakor sem prelil pervo, da se le ohrani naša deržava; uklonila se bo pa vendar le mogočna Roma sv. križu, in kedar se bode pokristijanila, gotovo se ne bode tako počasi godilo, kakor se zdaj širi vera, ampak s takimi pripomočki, da bo vse stermé klicalo: to je Božje delo!“

Med takimi pogovori prideta v Boštjanovo stanovanje. Bilo je razsvitljeno in, kakor se je videlo, za neke ljudi pripravljeno. Vratom nasproti so bile visoke steklene duri, skoz ktere se je prišlo na mostovž zunaj ob zidu. Mesec je tako milo in prijazno svetil v sobo, da jo naša dva prijatelja kar naravnost ven na mostovž kreneta. Bila je krasna noč, kakoršne so le samo na Laškem. Polna zlata luna je plavala na temnem nebu in blede svoje žarke lila čez nebo, da so se zvezde blizo nje kar skrivale in le dalnje so se lesketale na čistem temnem nebu; razlivala je pa tudi svojo svitlobo čez velikansko mesto ter

čudno razsvitljeno kazala kerščanskima mladenčema tù mogočno kolozejo, zlatila tam velikanske stebre in igrala in lesketala po mramornih stenah Karakalovih toplic. Ali za vso to ponočno krasoto nista kaj marala naša junaka; starši je bil položil svojo roko mlajšemu na ramo in zamišljeno pa molčé sta zerla v daljavo. Čez nekaj trenutkov začne Boštjan: „Ko sva iz sobe stopila, hotel sem ti pokazati prostor, kjer si domišljujem moj novi slavolok, ki bo spominek premaganega našega drugega nasprotnika, ali pustiva to —, kdo bi govoril od tako revnih sanjarij, če se nad njegovo glavo razprostira ves drugačni obok, poln nebeške krasote, ki kar nevedoma povzdiguje naše serce v nebo.“

„Pač resnico govoriš,“ oglasí se Pankracij; „če se že nébes, ki ga ogleduje naše grešno oko, žarí v toliki krasoti, kaj je pač še-le zgorej, kamor ne seže telesno oko. Zdi se mi nébes kakor pregrinjalo, polno krasote na gornji strani, skoz ktero se le sem ter tje kaka zlata nitka in pičica prikaže na zdolnjo stran; take pičice se mi zdé zvezde na nebu, ki so prederle skoz pregrinjalo, da pričajo o krasoti tistih prostorov, po kterih se prehajajo izvoljeni nebeškega Očeta!“

„Krasna misel, zares krasna misel,“ reče Boštjan; „in ravno to tenko pregrinjalo loči nas, ki se še tù na zemlji potimo in borimo z raznimi sovražniki, od naših bratov, ki se že veselé svoje zmage — —“

„Predragi Boštjan! ne zameri, če te ustavim —; glej tam-le pa so duri, skoz ktere prederemo do njih, ki so unkraj pregrinjala, tam-le odperti oboki v borišču, skoz ktere stopimo pred divje zverí. — Poslušaj! kaj je to?“

Temno rujovenje levje je donelo od kolozeje sem.

„Rujovenje je divjih zverí,“ odgovarja vojak, „ktere so pripeljali v borišče. Včeraj jih še ni bilo.“

„To so glasovi, ki nas kličejo v boj, ki nas kličejo k zmagi!“ Oba obmolčita, kmalo pa se oglasí Pankracij: „Ravno kar mi je zopet na misel prišlo, za kar sem te hotel že davno svèta poprositi — vendar, ali bo tvoja druščina kmalo skupaj?“

„Ne še prav kmalo; prišli bodo posamezno. Da

so vsi skupaj, pojdiva v mojo sóbo, tam naju nihče ne bo motil.“

Šla sta skoz versto stanic v zadnjo, ktera je bila v vogalu poslopja proti ulici. „No, zdaj mi povej, kaj imaš tako važnega,“ začne smehljaje častnik, „o kom ti čem pa svetovati, no?“

„Za te verlega in skušenega moža bi bilo kaj tacega res prava malenkost, ali drugače je za-me nevednega fantalina; vendar naj ti kar povem,“ začne počasi Pankracij in malo sramožljivo zarudí, „saj veš, da ima moja mati polno stare sreberne šare domá. Mi živimo tako, da nam je vsa ta starinska lepotija brez koristi, zaperta leži in nihče se ne meni za-njo; tudi ga nimam, komur bi po moji smerti vse to zapustil: jaz sem in ostanem zadnji svojega rodú in v takih okoliščinah ima katoličan za dediče — vdove, sirote in reveže. Čemú bi li moje smerti čakali, da dobé, kar jim po pravici gré; zdaj in zdaj se lehko vname preganjanje — zakaj bi vse to vladi v roke prišlo?“

„In kaj te ovira, da ne storiš, kar namerjaš?“

„Naj ti prav po pravici povem, nespodobno se mi zdi za mojo starost, ker bi ljudjé potem mislili, Bog vé kaj posebnega storim; povedal sem ti pa že, da mi je vse to brez koristi, revežem bo pa dobro teknilo v hudih časih.“

„Ali Lucina vé za to?“

„To naj te le nikar ne skerbí, brez njene volje in želje bi se tudi najmanjšega zernca ne pritaknil. Tebe pomoči prosim v tej reči le zató, ker bi zares ne mogel sterpeti, če bi ljudjé zvedeli, da sem jaz dobrotnik. Prosim torej, skerbi da se bo razdelilo v kaki ptuji hiši in reci obdarovanim, da jim vse to nekdo dá, ki zeló potrebuje molitve; naj torej molijo za-nj.“

„O blaga duša!“ spregovori Boštjan in ga objame, „rad, rad ti bom pomagal in — — Tiho! Ali slišiš? Fabíolo je nekdo imenoval, in zopet!“

Pankracij stopi k oknu; dva človeka sta se pogovarjala spodej na ulicah pod oknom. Preblizo sta bila zidú, da ju ni bilo moč videti: po glasu soditi moški in ženska. Kmalo govoreča stopita v lunino svitlobo.

„Zamorko poznam,“ šepne vojak, „Afra je, Fabiolina sužnja.“

„Moškega pa jaz poznam, Korvin je, moj nekdanji součenec.“

To nič dobrega ni pomenilo, torej sta naša prijatelja poslušala; ker sta pa una dva zunaj hodila sem ter tje, vjela sta Boštjan in Pankracij le posameznih besed. Od zamorke že dovolj vemo, tedaj nekaj besed o Korvinu. Tertul, oče Korvinov, bil je mestni prefekt ali predstojnik, kakor smo že povedali. Kaj imenitna je bila ta služba; ustanovljena pod cesarji je obsegala kmalo vso civilno in vojaško oblast in prefekt je imel najvišo sodnijsko oblast v svojih rokah. Treba je pa tudi bilo za to službo moža terdnih čutnic pa kamnitega serca; saj pa tudi ni kar si bodi, ves ljubi dan sedeti v sodnišnici, sredi orodja za terpinčenje pripravljenega, ter poslušati jok in stok sivih starčkov ali krepkih mladenčev in slabotnih žensk, izpraševati tù na kolesu raztegnjenega in s kervjó oblitega, tam ukazati, da tepó obsojenca do smerti — pri vsem tem pa mirno spati in vsesti se k mizi. Tertula so z Sicilije poklicali v to službo, ne ravno zató, ker je bil neusmiljen, trinoški, ampak ker je imel kamnito serce, kterega ni nič ne omečilo ne ganilo. Sodnišnica je bila Korvinu perva šola; že ko mlademu dečku mu je prizadjalo neizrečeno veselje, sedeti pri očetovih nogah in gledati, kako so mučili ali morili obsojence. Tako je Korvin dorastel do mladenških let, pač mogočen in vznešen po truplu, ali reven na duhu, neumen, zarobljen, razuzdan in nezmožen vsakoršnega blažega občutka. Strast za strastjo so se jele zbujati v njem in ker ni premagoval nobene, postalo je njegovo serce pravi sedež vsega slabega. Odpustil ni nikoli, če ga je kdo razžalil, ali če je vsaj mislil, da ga je — večno maščevanje je obljubil tacemu. Najbolj je pa nosil v želodcu dva človeka: svojega učenika, ki ga je zarad lenobe v šoli in vpornosti večkrat kaznoval, in pa součenca, ki ga je blagoslavljal zató, ker ga je pretepavati hotel.

Tertul ni imel premoženja, da bi ga bil zapustil svojemu sinu; sin je bil pa sam preneumen, da bi

si ga bil pridobil, akoravno mu je bil denar nad vse, ker mu je bil pot, da nasiti svoja poželenja. Vedno je skušal, da bi prav po lehkem prišel do premoženja. Najbliža pot se mu je zdela ženitev; ker je bil pa preneumen, da bi se bil sukal in vedel po imenitnih družinah (ali prav za prav bogatih; tacih je on iskal), skušal je z drugačnimi pripomočki, kteri so se zares prav vjemali ž njegovim značajem. Pogovor s sužnjo kaže, kakošni so bili.

„Danes te že četertič ob tako pozni uri tukaj pričakujem; kaj imaš novega za mé?“

„Nič druzega, kakor to, da gré pojutrajšnjem moja gospodinja na svoja posestva pri Kajeti. Jaz se ve da pojdem ž njo, in potrebovala bom več denarjev, da tvojo reč srečno doženem.“

„Še več denarjev?“ odgovorí Korvin. „Saj sem ti dal vse, kar sem zadnje mesece dobil od očeta.“

„Pojdi, pojdi! Vsaj pomisli, kaj je Fabíola?“

„To dobro vem, najbogatejša nevesta je v Rimu.“

„Pa tudi tako visoka in merzla, da je ni kmalo ganiti.“

„Saj si mi obljubila, da mi s svojimi copernijami in pijačami nakloniš njeno serce ali vsaj njeno premoženje. Čemú ti je pač toliko denarjev za tvojo šaro.“

„Čemú? Najdražih rečí potrebujem za svoje copernije in treba mi jih je plačati. In mar misliš, da bom zastonj hodila ob polnoči ven med grobe, da si naberem potrebnih zelišč? Kako me boš pa ti podpiral? — saj sem ti povedala, da bi šlo potem hitreje.“

„Kako mi je to mogoče? Saj veš da nisem obdarovan s tistimi prednostmi, da bi si pridobil nagnjenje kake osebe; zató se rajši zanašam na tvojo černo šolo.“

„Če tacih prednosti nimaš,“ odgovorí zamorka, „skusi vsaj z neko drugo rečjó, kteri se tudi serce dolgo ne ustavlja.“

„S čim?“

„Z zlatom!“

„Pa kako do njega priti? to je ravno moje prizadevanje.“

„Kako do zlata priti? — po kervi!“

„Po kervi?“

„Jaz sem se seznanila z nekom, ki po obrazu

sicer ni tako čern kakor jaz, pa s svojim černim sercem vse to nadomestí. Ta me je popraševal po tem ali unem strupu in mi obetal, da me odkupi in me za svojo ženo vzame. Od tega sem tudi marsikaj zvedela, sosebno mi je povedal, „da je Fulvij veliki zarotbi zoper Dioklecijana na sled prišel“ — pri teh besedah se je pa starec tako pomenljivo zarežal, da sem koj uganila, da je Fulvij p e r v i tisto zarotbo iztuhtal. Slišiš? — iztuhtal! Zdaj so ga pa v Rim poslali, da ga tù v enacih zadevah porabijo.“

„Jaz pa nisem za to. Ne znal bi ne osnovati zarotbe, ne na sled jej priti, pač pa kaznovati jo.“

„Za nekaj si pa vendar pripraven.“

„Za kaj?“

„V moji domačiji imamo neke ptiče, kterih ne dojdeš z berzim konjičem; če pa tiho in mirno po njih gledaš, koj si jim na sledu, koj se izdajo, ker samo glave skrivajo.“

„Koga pa misliš s tem?“ praša Korvin.

„Kristijane. Ali se ne bo kmalo preganjanje zoper nje začelo?“

„Kaj pa da kmalo — še prav grozovito, kakor nikdar poprej.“

„Če je tako, mene ubogaj in spravi se na lov zoper take ptiče. Začni je plašiti in poditi, če tudi od začetka samo navadno robo vloviš; pri tem pa dobro pazi in kmalo boš zapazil in v roke dobil tudi kaj bolj mastnega. Pobrali jim bodo vse premoženje in tebi — ne uide kaka polovičica.“

„Dobro, dobro, že razumem — ti tedaj ne moreš terpeti kristijanov?“

„Se ve da ne; že duhovi, ktere jaz molim, so njihovim postavam nasproti. Čertim je od pervega do zadnjega.“ In peklensko se zakrohotaje pristavi zamorka: „Mislim, da je tudi ena mojih tovaršic služabnic zraven — kar videti je ne morem.“

„Kako si jo li spoznala?“

„Pervič se že za ves svet zlegati noče in časih nas res prav v zadrego spravi s svojo resničnostjo. Potem se ne méni ne za zlato ne za darila in je tako kriva, da nam jih ne dajó.“

„Dobro; kako pa še?“

„Potem je tudi nad vse — —“

„E pa le pusti, saj že dosti vem, moja draga černa prijateljica! Včeraj so pripeljali za najine ptiče celo rajdo kervoželjnih tvojih rojakov, krepkih levov, risov, leopardov, ali ti je vendar vse prekosiš. Tukaj-le imaš moj zadnji denar, pa sporoči mi koj, kedar kaj opraviš s tvojimi copernijami in pijačami. Tvoj svèt zastran kristijanskega premoženja bom pa že porabil, prav dopade mi.“

Ločita se. Ko se Korvin skrije za vogalom, mu sužnja smejé se in zaničljivo pregovori: „Tepec, mar res misliš, da je Fabíola za take bedake zrastla? Pri nji tudi skušala ne bodem s svojimi pijačami.“ — Zelò se je čudil Boštjan, ko zapazi, da jo zamorka maha naravnost v dvor palače. Po vsem tem je sklenil, da bode posvaril Fabíolo, kar se pa ni storiti dalo pred njenim dohodom z dežele.

X. Kristijanje

Ko se Boštjan pa Pankracij verneta v prednjo sobo, bila je zbrana že vsa družba. Bilo je veliko kristijanov skupaj, duhovni pa neduhovni, moški in ženske. Pred njimi na mizi je bila napravljena pojedina; prišli pa niso k jedi, ampak da se pogovoré o nekem posebnem dogodku, ki se je že pred začetkom naše povesti zgodil. Pogernjena miza je bila tedaj le na videž, če bi bil kdo nenadoma motil druščino.

Boštjan namreč je bil pravi ljubljenec cesarjev, vse je zaupal hrabremu tribunu vladar. To svojo moč in veljavo je rabil mladi častnik, da več in več sinov in hčeri pridobí Kristusu; veliko jih je postalo kristijanov po njegovem prizadevanji, ali kaj tacega se še ni zgodilo, kakor malo pred našo povestjo. Vsled starejih cesarskih ukazov so večkrat priperli kristijane in je časih tudi s smertjo kaznovali, tako bi bila imela tudi dva brata Mark in Marcelijan za Jezusa v smert iti, ko to zvedó njih starši in prijatelji. Pridejo k njima v ječo, in ju s solzami v očéh prosijo, da se odpovesta Kristusovi veri in si rešita življenje. Že sta jela omahovati, kar zvé to Boštjan in sklene ju vterditi v veri. Posebno si je prizadeval mladenčev oče, Trankvilin, da ju pripravi k odpadu; podpiral

ga je zeló tudi Nikostrat, uradnik, ki je imel mladenča v svojem stanovanji v zaporu. Mladi tribun Boštjan je bil povsod preveč znan, da bi mu bili branili v ječo. Reč, ktere se je lotil sedaj, bila je jako težavna. Pri mladenčih je bilo zbranih tudi šestnajst nevernikov: starši, jetničar Klavdij, uradnik Nikostrat s svojo ženo Coe in drugi. Mar bi bilo kaj čudnega, ko bi bil iz tolikega števila kdo, spoznavši Boštjana za kristijana, ga izdal? Ali bi ne bila to njegova smert? Vso to nevarnost je Boštjan dobro poznal, ali bal se je ni. „E kaj“, si je mislil, „če namesti dveh trije svoje življenje damo za Kristusa, toliko bolje!“ Škerbelo ga je le, da bi nihče ne prišel do mučeniške krone. Soba, v kteri so imeli vjete priperte, bila je temna, le skoz lino v stropu se je vsipala dnevna svitloba. Ravno pod to lino se je vstopil hrabri vojščak, tako da je vsa luč ravno na-nj padala in da so ga vsi lehko videli. Odkrit je stal sredi njih; svitloba je kazala mili njegov obraz, obernjen proti mladenčema, in lepo se je lesketala v zlatu in biserji bogata njegova vojaška oprava. Bralo se mu je na obrazu, da mu velika žalost premikuje serce; z neizrečeno milim pogledom se ozre na okoli stoječe in čez nekaj trenutkov začne:

„Častitljiva brata! ki sta prisegla na Kristusovo ime, ki za njega terpita, zavoljo njega železje nosita — glejta, jaz bi moral pred vama na kolena pasti in prositi vaji vajine priprošnje, ne pa pred vama stati, da vaji opominjam ali celó grajam. Ali je mar res, kar sem slišal? Angeljci v nebesih vama že pletó mučeniško krono, vi dva pa jima velita: le pustite delo, le raztrosite cvetlice, ne marava jih. Z eno nogo že stojita v svetem raji, ali res hočeta nazaj stopiti v to dolino solz?“

Mladenča osramotena pobesita glave in jokati začneta. „Glejta,“ nadaljuje tribun, „že mojega pogleda, moje besede ne moreta sterpeti, ki sem revni vojščak in zadnji izmed služabnikov Kristusovih; kako bosta kdaj sterpela pogled onega Gospoda, kterega hočeta sedaj zatajiti pred ljudmi, ko bo tudi On vaji zatajal pred svojimi angelji v nebesih. Jutri že bi lehko pred-nj stopila ko zvesta njegova služabnika — mar

bi res rajši še nekaj let živela v sramoti, zaveržena od cerkve, in okoli tavala brez mirne vesti?“

„Nehaj, nehaj, kdor si koli“, oglasí se Trankvilin, oče mladenčev, „in nikar tako ostro ne govori z mojima sinovoma — le moje in materine solzé so krive, da sta jela omahovati, ne pa terpinčenje, ktero sta že prestala. In zakaj bi tudi nesrečne storila svoje starše in je v žalosti in revščini zapustila? Mar to veleva vaša vera, mar to imenujete sveto delo?“

„Oče!“ odgovorí prijazno Boštjan, „le počakaj in pusti me poprej z mladenčema govoriti; ona razumeta, kar govorim, ti pa še ne; ali z božjo milostjo bodeš tudi ti kmalo razumel. Mladenča! vajin oče prav govori, da sta na njegove in materine prošnje začela omahovati, prašam pa, ali starše bolj ljubita ali Njega, ki je govoril: „Kdor očeta in mater bolj ljubi kakor mene, on mene ni vreden?“ Ali hočeta tako starše h Kristusovi veri pripeljati, da jo sama popustita; ali je hočeta s tem narediti Kristusove vojščake, da sama zapustita njegovo bandero? Če hočeta staršem zadobiti in izprositi večno zveličanje, pridobita si ga najprej sama, stopita kakor mučenca pred vajinega Odrešenika in ga prosita za spreobernjenje staršev.“

„Dosti je, dosti, Boštjan!“ zavpijeta oba na en glas. „Že sva se odločila.“

„Klavdij!“ spregovorí pervi, „le v železje me spet deni.“ — „Nikostrat!“ pristavi drugi, „le zapovej, da naji umoré.“ Ali ne Klavdij, ne Nikostrat se nista ganila.

„Zdrav! ljubi oče; zdrava, draga mati!“ sta klicala in objemala starše. „Ne bomo se ločili ne,“ odgovorí oče, „Nikostrat! le pojdi k Kromaciju in povej mu, da sem od sedaj-le tudi jaz kristijan. Tudi jaz hočem umreti za tako vero, ki iz fantičev dela junake.“ — „Kjer so moji otroci in moj mož, hočem tudi jaz biti, tudi jaz sem kristijana“, odgovorí mati.

Kdo bo popisoval sledeči prizor! Božja milost je zadela pričujoče in do solz ginjeni so obsuli Boštjana — vendar če le eden nejeveren ostane in izdajavec: izgubljeno bi bilo vse. To nevarnost je dobro previdel mladi tribun in bal se je, ne za sé, ampak za vso cerkev. Le dva še nista razodela svojih misli:

Nikostrat pa njegova žena Coe, ktera je z razprostertimi rokami in prosečega obraza klečala pred Boštjanom pa molčala.

„Boštjan!“ spregovorí Nikostrat, „čas bo, da greš — jaz pač častim tebe, tvojo odkritoserčnost v veri in tvojo velikodušnost, jaz celó občudujem neustrašljivo tvojo ravnanje, ali moja dolžnost velí in vsa druga čutila morajo molčati v meni.“

„Ali ne veruješ z drugimi vred?“

„Ne, Boštjan! jaz se ne udam tako lehko; za-mé je treba močnejih dokazov.“

„Tedaj govori ti svojemu možu, Coe! govori in geni mu terdo serce; saj mi priča že tvoje oko, da ti veruješ!“

Žena si pokrije obraz z rokami in se zjoka.

„Glej, do solz si jo ganil,“ pravi njen mož, „ali ne veš, da je mutasta?“

„Mutasta? Tega nisem vedel. Ko sem jo zadnjič v Aziji videl, je govorila.“

„Že pred šestimi leti so jej utihnila usta in od takrat ni spregovorila ne besedice ne,“ pravi Nikostrat.

„Boštjan obmolči za nekaj trenutkov, potem stegne in vzdigne roke, kakor so kristijanje pri molitvi sploh storili, povzdigne k nebu oči in začne: „Vsegamogočni Bog in Oče našega Gospoda Jezusa Kristusa! ti si začel to delo, daj ga tudi ti končati. Skaži svojo moč in dodeli jo za enkrat najslabšemu in najnevrednišemu tvojemu bitju! Coe, poglej v mé!“

Vse je molčalo, ko je Boštjan po kratki molitvi stegnil svojo roko, naredil ž njo čez usta žene znamenje sv. križa in jej rekel: „Coe! govori, ali veruješ?“

„Verujem v Gospoda Jezusa Kristusa!“ odgovorí s terdnim jasnim glasom in pade pred Boštjanom na kolena. Tudi Nikostrat se verže pred-nj in móči njegovo desnico s svojimi solzami. Zmaga je bila popolna; vsi so bili dobljeni. Treba je bilo varovati se, da se ne razvé ta čudna dogodba; Nikostrat je bil odgovoren za priperta — zavaroval ju je torej, kjer in kakor je hotel. Vzel ju je bil v svojo hišo s starši vred. Boštjan ju je pa izročil varstvu in v poduk pobožnemu duhovnu Polikarpu; in ker so bili časi nevarni, hiteli so, poučevali noč in dan, da kmalo prejmó sv. kerst.

To novo družinico Kristusovo je pa še tudi drug čudež poterdil v veri; Trankvilina namreč je hudo terpinčil protín, pa s kerstom je popolnoma zginila ta bolest. Kromacij je bil takrat mestni prefekt in ni se mu dala dolgo zakrivati ta dogodba; mož je bil poštenega značaja in ni ljubil preganjanja; posebno pazljivo je poslušal, ko so mu pripovedovali tudi o ozdravljenji Trankvilinovem, kajti tudi njega je mučila ravno tista bolezen. „Če je to res, kar pripovedujete, in če tudi jaz skusim zdravilno moč vaše vere, gotovo se jej dalje ustavljal ne bom!“

Poslali so po Boštjana, ki pa ni hotel privoliti k sv. kerstu, samo da bi bil ozdravil prefekta in si ga pridobil, ker še ni bil podučen; ampak nastopil je drugo pot — ktero bomo poznej povedali. Kromacij je res popolnoma ozdravel in kmalo po svojem sinu Tiburciju je prejel tudi on sv. kerst. Se vé da ko kristijan ni mogel več ostati v svoji službi, odstopil je in tako je mestni prefekt postal Korvinov oče, Tertul.

Vse te spreobernjence najdemo sedaj v tribunovem poslopji skupaj, pa še tudi nekaj drugih, kakor Kastula, nekega višega uradnika, pa njegovo ženo Ireno. Že pred so se večkrat sešli, da bi pogovorili se, kako ravnati, da se po nepotrebnem ne izdajo, za kar je bila res velika nevarnost, ker so po pokristijanjenji večidel vse drugačno življenje nastopili in tako pazljivost rimskih ogleduhov zbudili. Boštjan je bil pri cesarju sprosil, da smé Kromacij na neko posestvo v Kampaniji; sklenili so, da se več novopridobljenih kristijanov okoli njega zbere in tam kakor ena družina v molitvi in svetih vajah živí.

To ni bilo težko izpeljati, ker je vse iz mest na deželo hitelo, kar je moglo, in ker se je tudi cesar sam pripravljal v Neapel, od koder je bil namenjen obiskati spodnje Laško. Danes so vse na tenko določili: v majhnih številih naj bi šli eni naravnost po véliki cesti Apijevi, drugi po skrivnejih stranskih potih, vsi pa naj bi se našli v nekem gradiču pri Kapovi. Pri vsem tem posvetovanji se je posebno nemirnega in nesterpljivega skazal Torkvat, kterega si je že poprej enkrat Boštjan v ječi pridobil. Z nobeno rečjó

ni bil zadovoljen, noben sklep mu ni dopadel, in očital je drugim, da so strahljivci, da hočejo bežati, on pa da je voljen vsak trenutek stopiti pred sodnika in kristijana se spoznati. Tolažili so ga in tolažili, da bi ga upokojili; čutili so, kako važno je, da tudi on z drugimi vred na deželo gré; pa on je le terdil, da hoče sam za-se hoditi in ravnati.

Samo nekaj je še ostalo — kdo bo vodja vsem tem? Tù se je spet vnel boj prave svete ljubezni med duhovnom Polikarpom pa Boštjanom. Oba bi bila rada ostala v Rimu, ker sta v Rimu imela več upanja, da kmalo umerjeta za Kristusa. Prišlo je pisanje od papeža, da naj gré Polikarp in pričkanju je bilo na mah konec: duhoven je šel s spreobernjenci, da je še bolj utèrdi v sv. veri, Boštjan pa je ostal na težavnejem mestu, v Rimu, da varuje in skerbí za kristijane.

Ko se poslové in ostaneta Boštjan pa Pankracij sama, reče ta: „Boštjan! veš kaj, ta Torkvat mi nič kaj ne dopade. Bojim se, da nas še v zadrege spravi.“

„Da ti kar od serca povem, tudi meni ne dopade; ali treba je poterpljenje ž njim imeti, ker je še-le spreobernjen. Z božjo pomočjó se bo sčasoma poboljšal.“

Ko stopita na dvor, vdari jima na uhó čuden šum in hrum: divje kričanje, vpitje, smeh; prihajalo je iz dvorišča, kjer so imeli mavritanski (afrikanski) strelci svoja stanovanja. Sredi dvora so menda kurili, kajti gost dim in iskre so se valile proti nebu.

Boštjan stopi k bližnji straži in praša: „Prijatelj! kaj pa počnó tam-le naši sosedje?“

„Černa sužnja je prišla, ktero imajo za duhovnico in ki je zaročena ž njih poveljnikom. Kedar pride ta, vselej počnó tak dir in dej — nek da svoje bogove časté.“

„Takó? Mar veš, kake vere so ti Afrikanci?“

„Gospod! tega ne vem,“ odgovorí vojščak — „znabiti so tako imenovani kristijanje.“

„Kako li prideš na to misel?“

„Ker sem slišal, da se kristijanje po noči shajajo, gerde pesmi pojó in vsakoršne ostudnosti do-

prinašajo, Nek da otroka umoré, ga skuhajo in pojedó *) — in ravno tako se mi zdi počnó ti-le.“

„Lahko noč, tovariš!“ posloví se tribun, in čez nekaj k Pankraciju obernjen: „Glej prijatelj, to je vendar-le čudno, da nas, ki molimo živega, edinopravega Boga v duhu in v resnici, nas, ki se skerbno varujemo vsacega greha in ogibljemo vsake nečiste besede — da nas še sedaj po 300 letih imajo za malikovavce. Doklej še, o Gospod, doklej?“ —

Boštjan je spremil Pankracija do doma, in ko se poslovita, reče mu: „Boštjan, ti si nocoj nekaj rekel, kar bi rad, da mi razjasniš.“

„Kaj tacega?“

„Ko sta se s Polikarpom pričkala, kdo ostane v Rimu, si ti obljubil, da se boš skerbno varoval, da še ne prideš nejevernikom v roke, ker imaš nek viši nagib in namen k temu; ko pa bodeš dosegel uno, potem bi te težko več kaj zaderževalo. Kteri je tisti tvoj namen?“

„Prav žal mi je, moj mladi prijatelj! da ti ne morem tega povedati, ali enkrat boš že zvedel.“

„Ali mi obljubiš?“

„Obljubim! Z Bogom!“

Bralcu v pojasnjenje.

Ljudjé so večkrat napek mislili zastran pervih katoliških časov. Eni mislijo, da so kristijane pervih 300 let vedno preganjali in mučili, da so se morali vedno pod zemljo skrivati, na kratko: da so v vednem boji živeli. Drugi pa mislijo, da jim je perva 3 stoletja v deset dôb, v deset preganjanj ločiti, med kterimi so daljši ali krajši, popolnoma mirni časi. Oboje je napek. — Ko so začeli pervič cerkev preganjati, terpelo je preganjanje, smemo reči, vedno — noter do Konštantina. Preganjanje, enkrat razpisano od tega ali unega cesarja, ni bilo preklicano nikoli — pismo je ostalo, in kdor je hotel, lehko ga je rabil po svoji želji zoper kristijane. Iz tega se vidi, da od enega vélikega preganjanja do drugega ni bilo popolnega mirú; če je bil v tej ali uni deželi ali mestu neusmiljen, kervo-

*) Vse tako in enako se je podtikalo kristijanom in tudi verovalo.

željen glavár, pa dobil kak star cesarski razglas v roke — in preganjanje se je začelo. Zató beremo, da so imeli kristijanje tù včasih terdi mir in ravno takrat v nekterih druzih krajih hudo preganjanje; od tod pride, da se nam imenujejo pod najboljšimi in miroljubnejimi cesarji mučenci, ki so svoje življenje dali za Kristusa. Zlasti v Rimu je bila v tej zadevi huda, tako da je bilo v pervih treh stoletjih za papeža voljenemu biti ravno tako, kakor bi ga bili izbrali v mučenca za sv. vero.

Ko so se godile dogodbe v naši povesti, imeli so kristijanje tak mir, kajti odkar je umerl cesar Valerijan, ni bilo očitno razpisanega preganjanja, akoravno ni bilo brez mučencev. Kristijanje so tačas smeli na dan, so razdelili mesto v posamezne okraje ali fare, kterih vsaka je imela svojo cerkev z duhovni, dijakoni in drugimi nižimi cerkvenimi služabniki. Shajali so se vsak dan k božji službi, delili sv. zakramente, skerbeli za lepo zaderžanje med verniki, podučevali na novo pridobljene in pridno skerbeli pa nabirali za reveže. Tako najdemo zapisano, da je bilo l. 250 pod papežem Kornelijem v Rimu 46 duhovnov pa 154 manjših cerkv. služabnikov, ktere so vse z 1500 reveži vred verniki vzderževali z dobrotnimi darovi.

Akoravno so tudi takrat zeló častili grobe mučencev in ravno zato lepo skerbeli za katakombe ali podzemeljska pokopališča in je vedno v dobrem stanu ohranjevali, da bi imeli varna pribežališča, ko bi se vnelo novo preganjanje; vendar niso po navadi se shajali k božji službi v teh prostorih, ampak imeli so očitne hiše božje nad zemljo. Bile so prostorne, časih prav krasno ozaljšane, pa večidel v navadnih kristijanskih hišah, sosebno v prostornih dvoranah, ktere so imenovali Rimljani, „triclinia,“ kakor so bile v hišah bolj imenitnih in premožnih mestjanov. — Ali utegnil bi kdo prašati, kako je zamoglo v časih nevarnosti v navadno hišo toliko ljudí zahajati in da niso zbudili pozornosti nejevernikov? To je storila neka navada pri Rimcih. K bogatim in imenitnim Rimljanom so hodili vsako jutro ljudjé vsacega stanú, da je pozdravijo in se njih milosti priporočé: prijatelji, njih klijentje ali varovanci, sužnji in drugi. Nekteri so gospodarja kar v sprednji sobi pozdravljali in zopet odšli, imenitniše je pa v notranjih okoli sebe zbral. Tako se je zgodilo, da je v kako hišo šlo nad sto ljudí, eni spredaj, drugi zadej in nikomur se ni to nenavadno zdelo.

XI. Volk pa lisjak.

Slišali smo, kako je černa sužnja podpihovala Korvina zoper kristijane, ktere je tudi sama zeló sovražila. Imela je namreč nekdaj gospodinjo, ktera je kristijana postala in zató vsem svojim sužnjim prostost podelila. Afre ali pa Jubale (to je bilo njeno pravo imé) ni htela oprostiti, ker se jej je to zavoljo njenega ognjenega značaja nevarno zdelo; prodala jo je torej drugemu gospodarju — od tod njeno sovraštvo do kristijanov.

Besede niso bile zastonj; Korvin je sklenil, da se loti dela, ali čutil se je premalo prekanjenega in zvitega za to, torej se je oziral po kakem pomagaču. Večkrat je že videl po kopališčih in na drugih očitnih prostorih Fulvija in ga zavoljo ličnega in bogatega njegovega vnanjega pa zavoljo gladke in sladke njegove besede občudoval, ali ni si ga upal nagovoriti. Kar zvé, kaj da je prav za prav Fulvij in kaj njegovo opravilo. „Ko bi se ž njim zvezal?“ si misli, „kar manjka mojemu nevkretnemu obnašanju in moji sirovi moči, nadomestila bi njegova zvijačnost in prebrisanost. To bi kaj zdalo!“

Blizo čez deset dni sreča v krasnih Pompejevih vertih Fulvija in kar pred-nj stopi.

„Kaj bi rad?“ oglasí se ptujec in zaničljivo od nog do glave ogleduje Korvina v borni umazani obleki.

„Pomenil bi se rad s teboj o neki reči, ktera bi bila tebi v dobiček — in meni.“

„Da bo tebi v dobiček“, odgovorí Fulvij, „rad verjamem — ali meni?“

„Fulvij, jaz sem odkritoserčen človek in ne poznam lepih pa sladkih besed, naj ti tedaj kar naravnost povem: ti in jaz sva enega kopita.“

„Kaj, prederznež?“ razkačen zavpije Fulvij, zarudí čez in čez in mu grozí.

„Če mi zató pestí kažeš,“ odgovorí merzlo Korvin, „da vidim tvoje nježne ročice pa zlate perstane, le kaži je; če mi pa misliš žugati, je pa le za obleko vtekni — bolj se ti bo podalo.“

„Na kratko povej! Kaj hočeš? Kaj meniš s tem, da sva oba enega kopita?“

„Nič druzega kot to,“ pošeptá Korvin, „da si ti zalezovavec in skrivni tožívec.“

Fulvij za par trenutkov ostermí, pa se kmalo zavé in odgovorí: „Od kod si jemlješ pravico, da me tako gerdo dolžíš?“

„Ti si zasledil (to besedo je posebno povdaril Korvin) neko zarotbo na Jutru in Dioklecijan — —“

„Kdo si ti?“ seže mu naglo v besedo Fulvij.

„Korvin, sin mestnega prefekta Tertula.“

Ta odgovor je Fulviju razjasnil vse, mirnejega glasú reče: „Za zdaj molči; tam-le pridejo znanci; čakaj me jutri za rano na Patricijevi cesti pri Novatovih toplicah, pa preoblečen — tam se bova več pomenila.“

Korvin je odšel domú in je bil prav zadovoljen s tem, kar je danes opravil. Koj si je preskerbel oguljeno obleko nekega sužnjega, in drugi dan se je komaj danilo, ko je že stal na svojem mestu. Dolgo dolgo ni bilo njegovega novega prijatelja; naposled pride zavit v široko obleko in klobuk potisnjen na čelo. „Dobro jutro!“ nagovorí Korvina; „menda sem te malo predolgo čakati pustil v merzlem jutru, sosebno ker si tako slabo opravljen.“

„Res bi me bil skoraj dolgi čas obhajal, ko bi ne bil nekaj opazoval, kar me je prav zeló zanimalo.“

„Kaj neki?“

„Že od pervega jutra leze in se plázi mimo mene cela procesija na vse viže pokvečenih in pohabljenih: slepi, kruljevi, polomljeni, od starosti poterti in drugačne pokveke; kar trumama hodijo zadej pri malih vratih v to-le hišo. Spredej pri vélikem vhodu pa zahajajo v poslopje ljudjé boljših stanov, kakor se mi zdí.“

„Ali znabiti veš, čegava je ta hiša? Poslopje je staro in veliko, pa precej zanemarjeno.“

„Hiša je necega prav bogatega in kakor pripovedujejo, prav skopega patricija — — poglej, poglej, že spet dva!“

Bil je siv, skljućen starček, kterega je vodila in podpirala mlada vesela deklica; prav prijazno sta se pomenkovala. „Še malo stopinj pa sva tam“, reče ravno deklica starčeku; „potlej se boš spočil.“

„Zahvalim se ti lepo, zahvalim, drago dete!“ odgovorí stari revček, „ker si tako zgodaj po-mé prišla.“

„Vedela sem, da potrebuješ pomoči in ker me domá prav nič ne potrebujejo, zató sem šla po-té.“

„Ali si pozabil, Korvin?“ spregovorí Fulvij. „Deklica je slepa; le poglej, kako naravnost stopa, ne pogleda ne na desno ne na levo.“

„Saj res! Pa tudi to sem zapazil, da so ti berači vse drugi in drugačni ko uni na Aricijevem mostu. *) Niso tako divjega, ampak celó veselega obraza in ne eden me ni prosil darú.“

„Zares čudno; to-le reč bi rad malo bolj na tanko poznal — znabiti se nama zraven tudi lep dobiček prikaže. Praviš, da je gospodar prav bogat? Ko bi se pač v hišo moglo!“

„Veš kaj? Črevlje bom sezul in nogo skljućil, potem pa pomešal se med to derhal pa bom prederzno ž njimi vred noter šel. Kakor bodo oni delali, tako bom jaz.“

„Tako ne bo šlo, ker skoraj gotovo vse te ljudí poznajo v hiši.“

„Mislim da ne,“ odgovorí Korvin, „ker me jih je več prašalo, če je to hiša gospice Neže.“

„Čegava?“ se začudi Fulvij.

„Kaj me tako debelo gledaš? Hiša je Nežinih staršev; ker je pa mlada nevesta zeló bogata, morda nič manj, ko njena tetka Fabíola, zató jo ljudjé bolj poznajo ko starše in le po njej poprašujejo.“

Fulvij malo pomolčí in nek sum se mu vzdiga v glavi, ali prevažen se mu zdí, da bi ga razodel sirovemu pajdašu; reče mu le: „Če dobro veš, da niso znani pri hišnih ti ljudjé, tedaj le poskusi s tvojo zvijačo. Jaz sem z gospico nekaj znan, torej hočem skusiti pri prednjih vratih — tako nama bode menda še prej po sreči šlo.“

„Upam; kajti kjer se zarotita volk pa lisjak zoper ovčji hlev, tam jima malokedaj spodletí.“

Fulvij ga zaničljivo od strani pogleda in vsak

*) To je bil prostor blizo mesta, kjer se je največ in najsilnejih beračunov shajalo.

odide na svoje mesto. Preden povemo, kako se jima je godilo, hočemo bralce nekoliko seznaniti z Nežino rodbino.

Nežini starši so bili stare, plemenite rodbine, ktera je že pred več rodovi sprejela Kristusovo vero in v svoji versti štela že nekaj mučencev. In kakor so druge nejeverne družine visoko v spominu imele in častile tiste predede, kteri so se junake skazali v vojski ali so bili v visocih deržavnih službah, tako je ta kerščanska rodovina častila in praznovala tiste svoje prednike, ki so svojo kri prelili za svojega Odrešenika. Vse veselje in upanje družine je bilo sedaj zedinjeno v Neži, edinem otroku in dediču. Bila je pa tudi Nežica tako priljudnega obnašanja, tako rahločutna, tako mehkega in blagega serca, tako čiste in nedolžne duše, da jo je sleherni ljubil, kdor jo je videl. Le en del poslopja so imeli Nežini starši za svoje stanovanje, ktero je bilo lepo opravljeno in čedno, akoravno ne gizdavo olišpano. Tù so tiho in mirno živeli, sprejemali pičlo število svojih prijateljev in malo se menili za svet, kakor tudi Nežica ni marala za-nj. V tem stanovanji jo je večkrat obiskala Fabíola, akoravno je rajša Neža k nji hodila.

Ajdje, kteri so je obiskali in so po vnanjem sodili, mislili so, da iz zgolj skoposti tako sami za-se in priprosto živé, in da so si že kdo védi kake kupce zlata priskopuhili in nakopičili; tudi so mislili, da ves notranji del hiše zanemarjen v razvalinah leží, ker niso nikdar odpertega videli — kar pa ni bilo res. Znotranji del, to je, prostorni dvor z bližnjo dvorano vred so prenaredili v cerkev, in v gornjih prostorih hiše so se shajali reveži in prejemali darov iz rok dijakona Reparata. Cerkev namreč si je štela v sveto dolžnost skerb za reveže; razdelila je Rim v sedem okrajev in v vsacem okraji skerb za nje izročila enemu sedmih dijakonov.

Tudi sobe so bile v tej kerščanski hiši vedno pripravljene za ptujce, in lepo so pogostovali slehernega, kdor je priromal od kake druge cerkve s priporočilom svojih viših. Pripravljene so bile v gornjih prostorih tudi postelje za stare in bolne, kterim so stregle dijakonise in drugi, ki so se ponudili k temu

delu usmiljenja. Tukaj je stanovala tudi slepa deklica, ktera pa ni hotela jedí domá, kakor smo že videli.

V tej hiši tedaj so se oskerbovali reveži enega celega okraja — tako so rabili in obračali Nežini starši svoje premoženje. Pri revežih in med reveži je tudi Neža najraja bila, jim stregla in je tolažila.

Slišali smo, kako je Pankracij prosil Boštjana, da bi kje v kaki ptuji hiši razdelil srebernino in dragino revežem namenjeno. Hiša Nežina se je Boštjanu za to najpripravniša zdela, in ravno na to jutro je bila napovedana razdelitev Pankracijevega darú. Tudi drugi okraji so poslali svoje ubožce in ž njimi so prišli dijakoni kakor tudi Boštjan, Pankracij in drugi boljih stanov — té je Korvin videl pri vélikem vhodu v hišo iti.

XII. Volk in lisjak med ovcami.

Ravno je prišlo zopet nekaj revežev — tem se pridruži Korvin; kakor so delali oni, delal je on in jim bil v vsem podoben, samo v ponižnem zaderžanji ne. Pri durih je vsak izrekel besede „Deo gratias — hvala Bogu“; tudi on zamermrá: „Deo gratias“ in z drugimi vred je smel v hišo. Kmalo pride na notranji hišni dvor, kjer je bilo že mnogo revežev pa nadložnih zbranih. Postavili so moške na eno stran in ženske na drugo. Na mizi je bilo srebernine in zlatnine nakopičene in zraven dragega kamenja; pri mizi pa sta stala dva zlatarja s tehtnicami, da bi vse to skerbno pretehtala, cenila in za denarje kupila. Tudi denar je ležal že pripravljen, in ta denar je imel med ubožce razdeljen biti.

Neizrečeno željno je gledal Korvin na vso to dragocenost. „O, ko bi mogel vse to jaz pobasati!“ si misli, „kar k mizi bom skočil, nekaj v mavho pobasal pa stekel.“ Ali kmalo sprevidi, da to ne gré; torej čaka, da mu sami dadó svoj delež. Ubožci so se jeli pomenkovati in kramljati drug z drugim, le njega nihče ne nagovorí — to mu začne skerb delati. Mladi možaki — ki so nad navadno obleko nosili še drugo tesno, krajšo s širocimi pa kratkimi rokavi, kakoršno so nosili v Dalmaciji in jo torej dalmatiko imenovali — letali so sem ter tje, zbirali menda re-

veže vsak svojega okraja in je postavljali v versto ob straném. Ker Korvina nihče ni poznal, ostal je naposled sam sredi dvorane — čudno mu je bilo serce in se kerčilo. Sin mestnega prefekta je tù stal ko berač med berači; sin mestnega prefekta, kteremu je bilo skerbeti za hišno pravico vsakterega, on je preril in prederl v ptujo hišo, v plemenito hišo — po zvijači, po goljufiji!

Dijakoni so jeli na-nj pogledovati, pomenkovati se — gotovo o njem — zdelo se mu je, da celó slepci va-nj šterlé, da kruljevi žugajo s svojimi bergljami ... kar vertelo se mu je v glavi. Pogleduje na duri, da bi zbežal, ali o joj! pri njih je stal sivi starček Dijogen s svojima korenjaškima sinovoma. Edino tolažilo mu je še ostalo: „Saj me ne poznajo, se bom že izgovoril kako.“

Naposled stopi k njemu dijakon Reparat ter ga prijazno popraša: „Prijatelj! ti menda nisi iz nobenega danes semkaj sklicanih okrajev; kje pa stanuješ?“

„V okraji Alta semita.“

„Alta semita“ je bil pač en okraj mesta, pa po politični razdelitvi ne po cerkveni; vendar mu odgovorí Reparat: „Alta semita je pač v mojem okraji, ali ne spominjam se, da bi te bil že kedaj videl.“ Ko mu je to govoril, zapazil je začudivši se, da je ptujec ko merlič obledel, omahoval in na duri zerl, v kterih se je ravno Pankracij prikazal. Zadnje upanje je zginilo Korvinu. Še en trenutek in stal je pred njim njemu dobro znani mladeneč; kakor takrat ko sta šolo zapustila, samo da okoli stoječi sedaj niso bili sirovi in hrumeči šolski paglovci, ampak ljudjé Pankraciju gotovo prav prijazni, in pa da je v teh malih tednih Pankracij iz plahega učenca postal krepek mladeneč. Korvin je meril sam po sebi in trepetaje, če ne tepenja, vsaj ostrih in hudih besed pričakoval; tembolj se je čudil, ko ga Pankracij neizrečeno prijazno in vljudno tako-le nagovorí: „Korvin! ali te je res taka nesreča zadela, da si ob nogo prišel? Ali si mar zapustil očetovo hišo?“

Lepa beseda pri Korvinu ni našla lepega mesta, ampak storila ga je še le prav nesramnega. Termasto odgovorí: „O tako daleč še ni prišlo, akoravno bi se ti menda najbolj veselil tega.“

„Motiš se. Verjemi, da nimam nikakoršne jeze zoper té. Če potrebuješ pomóči, kar povej mi; akoravno ni prav, da si tù, peljal te bom v posebno sobo, kjer boš nepoznan prejel dar!“

„Naj ti resnico povem — samo za šalo sem noter prišel in prav veselilo bi me, če me natihoma ven zapelješ.“

„Korvin, Korvin!“ resno spregovorí Pankracij, „to je silno razžaljenje. Kaj bi rekel tvoj oče, ko bi te dal tacega, kakoršen si, bos, v sužnji obleki in za pokveko našemljen, na forum*) postaviti pred njegov sodni stol in te tožiti, da si siloma prederl v hišo plemenitega Rimljana?“

„Za bogove, dragi Pankracij, nikar me ne kaznuj tako strašno!“

Tvoj oče bi moral obsoditi svojega lastnega sina, ali pa zapustiti službo.“

„Rotim te pri vsem, kar ti je drago in sveto, nikar tako silno ne sramoti mene in mojih; vso našo rodbino pripraviš v nesrečo. Na kolenih te bom prosil odpuščanja za vsa prejšnja razžaljenja — le odpustite mi!“

„Stoj, Korvin, stoj! Vse prejšnje je že davnej pozabljeno. Ali poslušaj: vsi okoli stoječi razun slepih so priča tvoje pregrehe, dokazov tedaj manjkalo ne bode; če boš torej kdaj govoril od tega shoda ali koga tukaj pričujočih zató nadlegoval — vedi, da te lahko pred tvojim lastnim očetom tožimo! Razumeš?“

„Razumem, razumem,“ začne milega prosečega glasú, „dokler bom živ, ne bom ne živi duši povedal, da sem bil na tem strašnem kraji. Prisegam ti pri bogov — —“

„Tiho, tiho! tacih priseg ne potrebujemo. Le z menoj pojdi!“ Okoli stoječim pa reče: „Tega človeka jaz poznam; le po zmoti je zašel semkaj“ ter ga pelje na ulice. „Korvin, nikar ne pozabi, kar si obljubil!“ bile so poslovivne besede Pankracijeve. —

Fulvij je skusil svojo srečo pri prednjih vratih. Našel je je po rimski šegi odperte; in zares bi nihče

*) Najimenitniše teržišče, kjer so se tudi očitne sodbe veršile itd.

ne bil ob taki uri kakega ptujca pričakoval. Mesto vratarja je našel mlado kmečko deklico, kacih dvanajst ali trinajst let staro. „Nobenega ni blizo," si misli, „naj jo malo izprašujem, da vidim, ali je opravičen moj sum." „Deklica," nagovorí jo, „kdo si pa ti in kako ti je imé?"

„Jaz sem Emerencijana, sestra po mleku gospodičini Neži."

„Ali si kristijana?" Kmečka deklica ga debelo pogleda in odgovorí: „Nisem, ne." Temu priprostemu odgovoru, tem nedolžnim očém je moral verjeti Fulvij in prepričan je bil, da se moti. Ta deklica je bila namreč hči Nežine dojke; ker jej je mati umerla, vzela jo je usmiljena sorejenka k sebi, da bi jo dala podučiti in kerstiti. Bila je pa še-le nekaj dni pri Neži in torej še ni vedela, kaj ž njo namerjajo.

Zdaj premišljuje, kaj mu je storiti — ali naprej ali nazaj? — Kar priskakljá čez dvor lahkih korakov in veselega obraza Neža in obstojí, ko zagleda ptujca, kteri jo z najvljudnišim obrazom tako-le nagovorí: „Ni še sicer navadna ura za obiskovanje in zató se vam morda vsiljenec zdím, ali moje serce mi ni dalo čakati, da se vpišem ko ponižni klijent (varovanec) vaše žlahtne hiše."

„Naša hiša," smehljaje odgovorí ona, „nima klijentov pa jih tudi ne iščemo, ker ne hrepenimo po časti in moči."

„Ne zamerite! Hiša, kjer gospoduje taka gospodinja, kakor ste vi, ima največo moč, ker gospoduje čez serca."

Devica še zapazila ni, da se jej prilizuje, ampak nedolžnega, priprostega serca odgovorí: „Pač res; Gospod te hiše ima neomejeno oblast čez serca njenih prebivalcev."

„Ne, ne" — ustavi jo Fulvij — „jaz menim tistega nežnega vladarja, ki svojo milobo kaže vsem, ki se mu bližati smejo."

Neža je obstala ko zamaknjena; njena duša je gledala vse nekaj druzega, kar je govoril gnjusobni prilizovavec in s hrepenečim pogledom v nebo spregovorí: „Zares! Njemu je posvečeno moje djanje in moja ljubezen, čigar krasoto stermé ogleduje solnce in luna na nebu."

Fulvij ni vedel, kaj bi mislil pri tej ljubeznjivi prikazni. Njen goreči in navdušeni pogled, mili in prijetni njen glas, skrivnostne besede, ktere je govorila — vse to ga je nekako omamilo in mu besedo zaperlo. „Vendar, zdaj ali nikoli,“ si misli; „take priložnosti ne bo več, da jej razodenem svoja čutila.“ „Vas mislim, vas; in prosim da blagostno sprejmete najodkritoserčniša in najzvestejša čutila mojega serca.“ Pri teh besedah se spustí na kolena in serca po njeni roki — ali plaho odskoči deklica in s trepečimi rokami pokrije obraz.

Naglo kviško plane Fulvij, ker terdnih korakov in jeznega obraza se bližati zagleda Boštjana, ki je prišel po Nežo, da bi šla k revežem, kteri so je željno pričakovali.

„Boštjan!“ nagovorí ga Neža, „ne hudujte se preveč — menda je po nekaki pomoti ta gospod noter prišel in bo gotovo sam zopet iz hiše šel.“ Neža odide, Boštjan pa mirno in resno vsiljenca nagovorí: „Fulvij! kaj počnete tù; kaj vas je sem pripeljalo?“

„Mislim, da imam ravno toliko pravice, pokloniti se hišni gospej, kakor kdo drugi.“

„Pa ob takó nespodobnem času?“

„Tisti čas, ki je spodoben za mladega častnika, je menda tudi za vsacega druzega,“ prederzno odgovorí Fulvij.

Boštjan je že komaj samega sebe premagoval. „Fulvij! ne prenaglite se v govorjenji, ampak pomislite, da v eni in isti hiši niso vsi ljudjé enako znani; pa ko bi tudi še tako znani bili, vendar bi se ne smeli tako prederzno obnašati, kakor ste se malo prej.“

„Zdí se mi, da ste ljubosumni, verli stotnik!“ zbadljivo reče Fulvij. „Ljudjé pripovedujejo, da lázite za Fabíolo; ona je sedaj na deželi, zató se sučete krog Neže, da vam vsaj ena teh dveh najbogatejših rimskih dedičin v roke pride.“

To nesramno in gnjusobno zasramovanje je globoko ranilo žlahtno tribunovo serce, in ko bi ne bil vajen kerščanske pohlevnosti, težko bi bil zaderževal pravično jezo. „Za vas in za mé ne bi bilo dobro“, odgovorí, „da bi vi dalje tukaj ostali. Lepe besede

gospodičine vas niso ven spravile, zató moram jaz bolj po domače to storiti.“ Pri teh besedah zgrabi Fulvija s svojimi močnimi rokami, nese ga do vrat in ga pred prag postavi. Še ga derží, ko mu govorí: „Zdaj pa le v miru dalje idite, Fulvij! pa ne pozabite, da ste se danes z vašim nevrednim obnašanjem pregrešili zoper deržavne postave. Hočem vam prizanesti, če boste tudi vi vašo skrivnost sami za-se prideržali; povedati vam pa vendar moram, da so mi dobro znana vaša opravila v Rimu. Vaše nesramno obnašanje to jutro mi bo pa za zastavo, da se boste pri njih zmerno obnašali. Še enkrat tedaj: v miru!“ Komaj je zgovoril te besede in ga spustil iz rók, ko ga nekdo od zadej zgrabi s silno močjó. Bil je Evrota, kteremu Fulvij ni nobene rečí prikrival in torej tudi povedal, da se bo to jutro sešel s Korvinom. Ker mu je pa že černa sužnja pripovedovala od malopridneža in nesramneža Korvina, bal se je kake zvijače za Fulvija in zató natihoma za njim lezel; ko vidi, kako Boštjan oklenjenega derží njegovega gospodarja in misleč, da je to zviti Korvin — splazi se blizo in plane z vso silo kakor medved na-nj. Ali Boštjan ni bil kdor si bodi; akoravno mu zdaj tudi Fulvij pomaga, ne moreta ga ob tla vreči. „Tako ne gre“, misli si Evrota; seže v pas in v njegovi roki se zaleskeče lično jekleno kládvice. Zamahne nad glavo — kar mu nekdo morivno orožje zbije, nevidljiva roka ga zasuče z jako silo dva — trikrat v kolobarji in — v pervem trenutku leží sredi ceste.

„Bojim se, da bi ne bil reveža preterdo zgrabil,“ nagovorí Boštjan svojega rešitelja centurija, ki je bil zares orjaške postave pa neznano močen, in je ravno k shodu prišel.

„Vsaj zaslužil bi bil, tribun! ta lokavi napadnež.“

Ko prideta Fulvij pa Evrota do bližnjega ogla, zagledata Korvina, ki pa ni več šantal, ampak tekel je, kolikor so ga noge nesle. Večkrat sta še skupaj prišla Fulvij pa Korvin, ali od tega jutra nista nikoli besedice zinila. Vsakemu se je že zdelo, da je uni ravno toliko opravil, kolikor on sam.

XIII. Mesec vinotok na Laškem.

Najlepši letni čas na Laškem je menda mesec vinotok. Solnce ne pripeka več s poletno vročino, zgubilo pa še nič ni bistre svoje svitlobe, in zlati vzhajajoči žarki se vsipljejo nad naravo v največi njeni krasoti. Griček se derží grička, ktere čez in čez prerašča vinska terta, ki se pa zdaj že šibí pod težo velikih, černih pa rumenih grozdov; zraven pa hosta košatih bukev, namešanih z lepo zelenim kostanjevim drevjem, ktero obdaja dolga versta žalostno-temnih ciprés. Tù pa tam se širi kaka ravninica z oljkinim gozdičem, in ko pihljá lahni vetrič, zamigljá malo perjiče in kaže v vedni spreminjavi zdaj svojo temno, zdaj svojo spodnjo belo stran. Med vsem tem zelenjem zapazi oko poslopja bogatih Rimljanov, obdana s krasno obdelanimi verti, ktere obdajajo ograje lavorovega germovja ali pušpana in drugačnega zelenja in kinčajo verste kamnitih in vlitih podób. Tam spet bistri potoček, ki se zdaj šumljaje in mermraje vije sredi raznobarvnih cvetlic, zdaj čez skale se zliva ali v tankih žarkih kviško skače. To in drugo vábi rimskega patricija iz hrumečega mesta v tiho mirno samoto.

Ko se je približeval ta srečni čas, videti je bilo po teh samotnih poslopjih vse odperto. Kerdelo sužnjih so je podilo sem ter tje; tukaj so čedili in lepšali stanovanja, tam meje ob vertih pripogovali in v razne podobe vezali ali s belim peskom posuta pota snažili. Kmalo se je pokazalo na prašnih cestah tudi vóz vsake verste: tukaj težko s hišnim orodjem obloženi — vlekli so ga voliči; tam lahki voziček z mestnimi gosti, kterega so derdrali čili konjiči. Vozovi gori, vozovi doli — se vé, da tudi ruvanja in vpitja ni manjkalo.

Fabíolino deželsko stanovanje je stalo ob zelenem griču tik Kajete pri morji. Že po vnanjem se je odlikovalo to poslopje od drugih: vse snažno, vse lično, vse napravljeno po najtanših lepoznanskih pravilih. Pred poslopjem je bila ravninica in od tod se je videlo na morje, ktero se je tam globoko vjedlo v zemljo in bilo vedno polno življenja. Barke majhene in vélike, z belimi jadri ali brez njih so se premikale na

vse kraje po mirnem poveršji; ž njih je donelo in se daleč razlegalo veselo petje ali brenkanje harp. Od poslopja proti morju se je vila po hladni senci pot noter do kopališč, in blizo tega pota je bil prostorček, kamor je Fabíola nad vse rada zahajala, namreč tratica, ktero ste senčili mogočni platani in jo močil pa napajal studenček, ki je sreberno svojo vodico mermraje proti morju podíl. Tukaj sem se je podala Fabíola iz vročega Rima.

Fabij, oče njen, jo je redkoma tù obiskal in še takrat ni nikoli čez dva dni ostal — zakaj, to bomo poznej videli; njegova hči je bila tedaj večidel sama. Njeni tovarši so bile knjige, kterih je bilo precej, večidel starejih vedno v hiši, k tem jih je še prinesla vsako leto prepisov novejših dél, kakoršna so bila ravno v navadi. Skoraj vsako jutro je hodila na dragi svoj prostorček, kteri smo prej popisali — zraven nje jerbasček knjig pa kaka tovaršica; letos, kar se je slehernemu čudno zdelo, je bila vedno krog nje le — sužnja Sira!

Zvedeli smo že prej v povesti, da je Fabíola sužnjo Siro prepustila Neži; ali v veliko začudenje zvé drugi dan, da je noče zapustiti, akoravno jej je Neža prostost obetala. Nad vse čudno se je Fabíoli zdelo, da Sira iz vdanosti do nje noče iz hiše. Saj jej je serce britko očitalo, da si te vdanosti nikakor ni zaslužila in da ni s tako vljudnostjo pa hvaležnostjo ravnala ž njo. Res je že slišala in brala od sužnjih, ki so bili zvesti in vdani svojim gospodarjem, tudi terdim, neusmiljenim; ali to so bile le posamezne prikazni proti temu, kar je zapazovala dan na dan: da čerté in sovražijo sužnji svoje gospodarje. Sira je prismuknjena, si misli — ali tak odgovor jej ni zadostil, jela je na tanko opazovati deklico, če bi morda po njenem obnašanji kakó uganila to zastavico; vendar zastonj — delala je z enako ponižnostjo in pridnostjo, vse kar so jej dali, težavno in netežavno, kakor poprej. To je ganilo Fabíoli serce in čutila je, da ni tako nemogoče, kakor je rekla Neži — sužnjega ljubiti!

Tudi še na drugi strani je spoznala vrednost Sirino. V svojih pogovorih ž njo je zapazila Rimljanka, da je

zeló izobražena in kmalo tudi zvedela, da sužnja gerške pa latinske pisatelje z lahkoto bere in razume, pa tudi piše v obéh jezikih. Bila je pa Fabíola toliko mehkočutna, da je ni htela prašati po prejšnjem življenji, bojé se, da jej ne zbudí morebiti žalostnih spominov, ampak odločila jo je za bolja in lahkeja opravila, kar je druge sužnje zeló jezilo. Odkazala jej je posebno sobico, kar je bilo revni deklici v največe veselje, in jo pri sebi imela za pisarije in branje. Tudi ta častneja služba ni povzdignila in napihnila Sire; enako ponižna in postrežljiva je ostala in z ravno tisto marljivostjo se na delo spravila, če so jej tudi kaj prav navadnega in težavnega odkazali.

Najrajša je brala Fabíola učene filozofične razprave in premišljevanja, pa čudé se je zraven zapazila, kako je njena sužnja z malo besedami overgla na videz najterdnejša pravila in razodevala vodila in nravne resnice, kakoršnih je zastonj iskala po filozofih. Tega pa Sira ni storila po dolgem in zvijačnem dokazovanji, ali kakor bi bila te pisarije že prej kedaj pretuhtovala, ker je vse kazalo, da so jej novi in neznani ti spisi. Zdelo se je Fabíoli, da ima Sira neko splošno in skrivnostno pravilo ali resnico za mero, po kteri méri in ceni vse druge vodila in resnice; kaj bi to bilo, tega ni uganila Rimljanka.

Neko lepo jutro ste sedeli gospodinja pa sužnja pri že omenjenem studenčku. Fabíola je deržala v roki obširna pisanja in brala. „Sira,“ pregovorí, „položi to neslano branje v jerbasček in daj mi uno-le. Prav novo je še in nek zeló mikavno in kratkočasno.“

Sužnja seže po omenjeno knjigo, prebere naslov in zarudí. Bila je ena tistih nesramnih in umazanih pisarij, kakoršnih se takrat ni manjkalo. Sužnja jo položi zopet med druge in mirno reče: „Draga gospica! nikar ne tirjajte, da bi vam brala to knjigo. Ne spodóbi se ne za-mé, da berem, ne za vas, da poslušate.“

Fabíola stermo gleda. Da bi jej kdo veleval, to beri uno ne, tega še ni doživela. „Škodovale nama ne bodo“, smehljaje pregovorí. „Prej ko ne je popisana cela versta černih hudobij in zločinstev to pa

naji ne bo zapeljalo v enaka djanja; mikavno je pa vendar, če je beremo od drugih.“

„Povejte mi, ali bi vi storili taka djanja?“

„Za ves svet ne!“ odgovorí Fabíola.

„Če je pa berete, pečá se ž njimi vaš duh; začnó vas mikati in z dopadanjem se pasó po njih vaše misli.“

„To je res. Kaj pa potlej?“

„Glejte, to pečanje, to dopadanje je malopridnost, je greh.“

„To ni mogoče; treba je djanja, da kaj imenujemo malopridnost, hudobija.“

„Res je to; ali kaj je misel druzega kot djanje duha ali duše, kakor jaz pravim? Strast, ktera želí smerti, je djanje — skok v vodo ali kaj druzega, kar pelje v smert, je samo vnanje, mehanično opravilo telesa. Pa kdo je veleval, kdo je ubogal? Duh ali teló? Ne mar duh? ni li tedaj duša ali duh odgovorna za djanje?“

Nekako ponižano se čuti ponosna Rimljanka in odgovorí: „Te že razumem; vendar ostane še ena težava. Po tvojih besedah smo odgovorni za vnanje, pa tudi za djanje duha — komu pa? Če storimo vnanjo pregreho, odgovorni smo človeški družbi, postavam in sami sebi — kaj je pa z notranjim djanjem? Komu smo za-nj odgovorni? Kdo je vé, kdo sódi?“

„Bog,“ odgovorí resnobno Sira.

Fabíola je kaj druzega pričakovala; káko novo vodilo ali kaj tacega, in Sira jej s suho besedo odgovorí: Bog! — „Kaj? Mar res veruješ na Jupitra ali Junono, ali na Minervo, ki je neki še najbolj častitljiva izmed vse olimpiške družine? Ali res misliš, da imajo kaj opraviti z našimi zadevami?“

„Nikakor ne; stúdi se mi že nad samimi imeni in pravljicami o teh božanstvih. Jaz ne govorim od bogov in boginj, ampak od samega in edinega Boga.“

„Kako ga imenuješ po tvoji sistemi?“

„Nima druzega imena ko: Bog, in še to imé so mu ljudjé le dali, da ga imenovati zamorejo. To imenovanje ne naznanja ne njegovega bitja, ne njegovih lastnosti.“

„Ktere so njegove lastnosti?“

„Nerazdeljiv je On, povsod eden in tisti, je povsod in obseže vse, Njega pa noben ne omejí in ne obseže. On je že bil, ko še nič druzega ni bilo in bo še, ko nič ne bode. Mogočnost in modrost, dobrotljivost pa ljubezen in pravičnost so mu lastne že po njegovem bitji, in sicer v najviši meri in popolnosti. Samo On stvárja, On vse ohranjuje, samo On zamore vse pokončati.“

Takega ognja, takó navdušenega obraza in takih plamečih pogledov Fabíola še ni videla, kakor pri sužnji, ko je govorila te besede; le pri Nežici je že časih opazila tak pogled. „Kako žive in zbudljive kervi so ti jutrovci!“ si misli, „ni čuda, da jutrove dežele imenujejo dom domišljije in poezije.“ In ko vidi, da se je Siri malo polegel notranji ogenj, jej rahlo reče: „Ali Sira, kako si moreš misliti, da se táko nad vse veličastno bitje, kakoršno ti popisuješ, s tem pečá, da opazuje djanja in še celó borne misli milijonov in milijonov stvarí?“

„Gospica! za Njega to ni nikakoršno delo. On je kakor luč, kakor svitloba; je mar dela treba ali truda svitlobi, da skoz bistri ta studenček prerije do kamenčkov na dnu? Le glejte, kako vse odkriva, ne samo lepega, ampak tudi gerdo — lično progaste polžke in mušelčke pa zlate ribice, ki se premičejo med tenkim zelenjem; pa tudi černo gomazen, ktera bi se pred svitlobo rada poskrila v luknje. Mar to déla ali truda prizadeva solncu? In kar dela svitloba tukaj, to dela v bližnji reki in v vseh drugih z enako lahkoto.“

„Tvoja teorija je prav lepa, Sira, in če resnična — res čudovita! In zares, kako resnična se mi zdí; kako bi neki moglo napačno lepše biti, kakor resnično? Vendar, kako strašna je ta misel,“ nadaljuje Fabíola in gleda na studenček, kakor bi se htela prepričati o resnici ali neresnici, Sirinih besed — „da človek ni nikoli sam, da nikoli ni imel skrivne želje, da nobene še tako neumne misli prikriti ne more nékomu, ki ne pozná nepopolnosti! Strašna misel! Vedno pod bistrim očesom živeti, s kterim primerjeno je solnce kar temna senca, kajti solnce ne prerije v dušo. In vendar se mi resnično zdí!“

Skoraj divji pogledi so švigali Rimljanki iz očí, ko je to govorila, močno je vrelo ponosno ajdovsko njeno serce in se borilo z mislijo, da ni nikoli sama, da nima ne ene skrivne misli ali želje, in da je neko bitje, ki opazuje vse njene domišljije in čutila. Pa vedno jej pride misel: „in vendar se mi zdí tako resnično!“ Dolgo se je borila pamet s strastjo; naposled se je upokojila. Menda je pervič čutila, da je pričujoče neko bitje, veličastneje ko vse drugo — bitje, kterega se je bala, pa bi je bila vendar rada ljubila. Njen duh se je ponižal in njena pamet — pervič je spoznalo njeno serce, da íma gospoda nad seboj.

Molčé in pazljivo jo je opazovala Sira in premišljevala, kaj se pač v Fabíolinem sercu godí; saj je čutila, koliko je za prihodnji verski napredek na tem ležeče, da spozná resnico, s ktero se je ravno borilo ponosno njeno notranje.

Fabíola vzdigne glavo in milega, prijaznega glasú pregovorí: „Sira! ti mi gotovo še nisi odkrila vse svoje vednosti; moraš me še več učiti! (Sira je zarudela pri teh besedah, pogledala v nebo in solzica se jej prikaže v očéh). Danes si odperla mojim mislim nov svet. Pokazala si mi krepost, ki visoko visoko stojí nad mnenjem in sojenjem človeškim, odkrila neko moč, ki opazuje naše djanje, ga odobruje — poplačuje — ali imam prav, Sira? (sužnja je prikimala) — ki zraven nas stojí, ko nas nobeno drugo oko ne vidi. S tem si mi pa še druge reči pojasnila, ktere so mi bile do sedaj temne. Nekdaj si mi rekla, da ni razločka med gospodom in sužnjim — kaj ne, ti si mislila: razloček je le vnanji, obstoji le pred ljudmí; pred tvojim najvišim bitjem ga ni, ampak vse je enako, po nravni prednosti celó prekosí lehko suženj gospóda, ker táka prednost bi bila le takemu veličastnemu bitju znana. In vendar so se mi takrat tvoje besede tako neslane in strašanske zdele, da me je kar jeza obšla, in — ali se še spominjaš?“

„O ne več“, prijazno odgovorí sužnja, „le nikar več ne govorite od tega!“

„Ali si mi odpustila, Sira?“ praša Fabíola tako ginjeno, kakor še nikdar poprej.

„Predraga gospodinja —“ dalje govoriti jej ni dalo serce; pred Fabíolo se je na tla spustila in segala po njeni roki; ali tudi v gospodinji je zmagalo serce, pervič v življenji je ponosna Rimljanka objela revno sužnjo in v solzah se jej je topilo okó. Čez nekaj trenutkov pogleda Siro in reče: „Še nekaj — ali se sme človek bližati ali moliti tako bitje, kakor si je popisala? Ali ni previsoko ali predaleč od nas?“

„Ni ne, žlahtna gospica! On je vedno blizo nas; kakor v solnčni svitlobi, tako živimo in se premičemo vedno v njem — zató se pa tudi vedno lehko na-nj obračamo, On sliši naše besede in znana so mu vsa vošila našega serca.“

„Ali se mu morda še na kak poseben način čast skazovati more — s kako daritvijo znabiti?“ praša nekako strahoma Fabíola.

Sira nekoliko premišlja, ker če bi bila na široko odgovarjala, govoriti bi bila morala o oni presveti daritvi, ktero je sv. cerkev skerbno prikrivala vsakemu nejeverniku. Odgovorila je na kratko: dà.

„Mar bi me mogla ti toliko izučiti v vaši vednosti, da bi doprinesla tako veličastno daritev?“

„Tega pa ne; imeti bi morali dar, ki je Boga vreden.“

„Vidim, da imaš prav. Za Jupitra se vé da je dober kak junec, ali kak kozel za Baka, ali kje bi bila daritev, vredna tacega bitja, kakoršno si mi ti popisala?“

„Pač; je, je tak dar — veličasten, neomadeževan, čist, Njemu prijeten.“

„Oj, kaj je pač ta dar, draga Sira?“

„Le samo On sam.“

Fabíola si zakrije očí, potem pa resno pogleda sužnji v okó, rekoč: „Jaz te ne umem, vendar te prašam, ali rabiš to strašno besedo v pravem pomenu?“

„Vse moje besede so čista resnica.“

„Za danes sem pretrudna, da bi s svojim duhom dalje sledila; treba mi je počitka.“

XIV. Med kristijani.

Po tem pogovoru je šla Fabíola v svojo stanico in je sama ostala. Zdaj jej je serce mirno bilo, zdaj

zopet nepokojno postajalo in vzbujeno. Če je skušala premišljevati ogromne resnice, ktere jej je danes odkrila sužnja, kar nekako migljalo jej je pred očmí: ni jih mogla v celoto spraviti, zdele so se jej še brez stajala.

Drugo jutro je namerjala Fabíola obiskati bivšega mestnega prefekta Kromacija (kteri je po svojem spreobernjenji — kakor smo že slišali — z drugimi pokristjanjenci vred pa z duhovnom Polikarpom zapustil Rim in se podal v Kampanijo, da se popolnoma izučé v sv. veri). Da je Kromacij kristijan, tega ni vedela; slišala je pa mnogo čudnih govoric o njem in njegovi hiši: da ima mnogo neznanih gostov, vendar ne napravlja gostarij; da je vsem svojim sužnjim prostost dal, da jih pa veliko ni htelo zapustiti ga itd. To vse jo je zeló mikalo in rada bi se bila sama prepričala, torej se napóti k njemu, ker sta bila zeló znana že od otročjih lét. Lehki jesenski dežek je poškropil ceste in pote pa se v tankih kapljicah obesil na vinske terte, ki so na desni in levi obdajale cesto, da se je svetilo in lesketalo ko tisoč biserov. Kmalo se je pokazalo belo, prostorno poslopje na nizkem griču; obdajal je je lavorov gaj s temnim pušpanom in visocimi tenkimi cipresami.

Ko pride Fabíola skoz vrata, zapazi koj neko spremembo. Ob lepo obrezanih zelenih mejah je sicer stalo v verstah mnogo umetno izdelanih podob — danes je videla skoz in skoz prazna stajala. Druga sprememba je bila ta, da jej je Kromacij prav vesel in zdrav naproti prišel, zadnjič ga je na vso moč protín terpinčil. Priljudni starček jo vpraša, če je res, da bo šel njen oče v Azijo, kar je Fabíolo nekaj osupnilo, kajti ne besedice jej ni oče naznanil o kakem popotvanji. Sprehajaje se po vertu, videla ga je gospodičina še ravno tako skerbno in lepo obdelanega kakor poprej, le prejšnih podob ni bilo; in ko prideta do umetno napravljenega jezera, ktero je poprej obdajala cela versta bogov in drugačnih podob, o kterih pa sedaj ne ene ni bilo videti, reče Fabíola nekako nejevoljna starčku: „Kromacij! kaj so vam pač tako strašnega storili bogovi, da ste je vse od hiše spravili?“

„Lepo vas prosim, draga gospodična! nikar se ne jezite zavoljo tega. Cemú mi nek bodo podobe?“

„Če vi niste za-nje marali, veselili so se jih pa drugi; ali kam ste je vendar djali?“

„Kar resnico vam bom povedal: pod kladvo!“

„Pod kladvo? In meni nič povedati! Saj veste, da bi bila rada ktero kupila.“

Kromacij se glasno nasmeje in pravi: „Ne, ne pod klicarjevo kladvo, pod kovaško kladvo sem je spravil. Bogovi in boginje — vsi so razbiti in stolčeni. Kako bedro ali kosček roke bi vam še lehko dal, cel obraz z nosom vred bi se pa menda že ne dobil več.“

Fabíola se čudi in pravi: „Moj dragi, bistroumni sodnik, kak strašanski trinog ste pač postali! Rada bi vedela, kako bi opravičiti mogli táko grozno ravnanje?“

„I glejte, to je tako-le: ko sem se postaral, postal sem tudi modreje in sprevidel, da sta gospod Jupiter pa mamica Juno ravno toliko boga, kakor jaz in vi; zató se jima nisem hotel dosti uklanjati.“

„To je vse res; tudi jaz sem to sprevidela, akoravno še nimam sivih las; ali saj imajo podobe tudi vrednost kot umetnijski izdelki.“

„Tukaj pa niso bili postavljeni ko umetnijska dela, ampak ko božanstva in torej kot goljufi. Saj bi tudi vi pahnili vsako podobo izmed podob vaših predstaršev, če bi spoznali, da ni prava, ampak ptuja, vrinjena. Tako sem tudi jaz ravnal, in da bi se še komu drugemu ne stavili in kazali v časti, ktere niso vredni, zató jih nisem prodal, ampak pokončal.“ *)

*) Slišali smo že, da je Trankvilin po sprejetem kerstu čudovito ozdravel in da je Kromacij slišavši to, tudi koj voljan bil sprejeti sv. kerst, če poprej sam skusi ozdravilno njegovo moč. Po takem potu ga Boštjan ni hotel vpeljati v sv. cerkev in skusil drugače. Kromacij je bil namreč daleč daleč znan po svojih malikih, ktere je imel nastavljene po vertih in sobah. „Vse te podobe pokončaj, in koj boš ozdravel,“ mu reče Boštjan. Huda je bila ta za-nj, vendar se udá; njegov sin Tiburcij pa je bil tako razkačen, da je zažugal: „Če oče res ne ozdravi, dal bom Boštjana

„Čudno, čudno — pa veste kaj, še tudi marsikaj druzega nenavadnega od vas govoré ljudjé.“

„Kaj tacega?“

„Da imate veliko ljudí, kterih nihče ne pózná, da ne napravljate več gostarij, da ste le sami za-sé in da vas je malo zunaj doma videti, da prav siromaško živite in kdo vé kaj še!“

„Znabiti, koliko smo temu in unemu dolžni?“ vpraša smehljaje starček.

„O tega ne.“

„Ali ne? Čudno je zares, kako ljudjé za nas skerbé. Poprej ko smo hrum in šum uganjali drugod in domá, dan na dan pri gizdavi mizi sedeli in klatili neumnosti in dosti druzega počeli, kar ni bilo ne lepo ne prav — o takrat se nihče ni menil za nas. Zdaj se nas je nekaj zbralo, da bi zmerno, mirno, tiho pa delavno živeli, in za druge pa za občne zadeve nič marali: koj je vse radovedno in bi se rado vtikalo v naše zadeve; kujejo laží in je trosijo pa vse baže nam podtikajo. Ali ni to čudno?“

„Res je; ali povejte mi, kaj je vaš namen in kakošno je vaše življenje?“

„Mi gojimo in vadimo svoje više dušne zmožnosti. Vstajamo tako zgodaj, da si ne upam povedati kedaj, potem imamo skoz nekaj ur razne duhovne vaje. Kar ostane dneva, porabi ga vsak po svoje; eni beró, drugi pišejo in zopet drugi delajo po vertih, pa s tako marljivostjo, da nobeden najemnik takó. Včasih pridemo skupaj, da pojemo lepe, poštene pesmi ali beremo dobre, koristne knjige, in pa tudi, da se učimo pri izurjenih in zvedenih učenikih. Živimo prav zmerno, vživamo skoraj sama zelišča, vendar smo ravno tako dobre volje, kakor bi se pred nami miza šibila dragih jedil.“

---

in Polikarpa v gorečo peč vreči.“ Kromacij je razbil na en sam dan 200 štatev — ali ozdravel ni. Pokliče Boštjana ter ga zgrabi za besedo, pa ta mu mirno odgovorí: „Prepričan sem, da nisi v s e h pokončal.“ In res je bilo tako; nekaj majhnih jih je pustil Kromacij, ker so bile posebno umetno izdelane; pokončal je tudi te, in — ozdravel! Na to se je spreobernil on in tudi njegov sin Tiburcij, ki je postal eden najiskrenejših kristijanov in poznej kot mučenec umerl.

„Táko življenje menda tudi ni preveč drago,“ nekako zabavljivo reče Fabíola.

„Oj, oj — menda celó mislite, da smo se zató zbrali, da si lože kaj prihranimo? Tega pa ne; le poslušajte kaj smo sklenili.“

„No?“

„Sklenili smo, da v naši okolici ne bomo terpeli nobenega reveža več. Še to zimo bomo skušali obleči vse gole in nasititi vse lačne pa streči bolnikom. Tako bemo porabili vse prihranjeno.“

„To je res prav žlahtno početje, pa v naših dnéh prav nenavadno in skoraj vem, da se vam bo z nehvaležnostjo in zasmehovanjem povračalo. Znabiti vam še hujega porekó.“

„Kaj nek?“

„Nikar mi ne zamerite, če vam povem, da ljudjé celó šepetajo, da utegnete biti kristijanje; kar se tiče mene, govorila sem vselej zoper táko natolcevanje.“

„Zakaj pa, predrago dete?“ smehljaje praša Kromacij.

„Zató ker predobro poznam vas in vašega sina, pa Nikostrata in nemo revico Coe, kakor da bi le za trenutek misliti mogla, da ste se poprijeli take neumnosti in sleparije,“ odgovorí Fabíola.

„Naj vas nekaj prašam. Ali ste se že kedaj potrudili, da bi prebrali kako kristijansko knjigo in se podučili, kaj da so ti ljudjé in kaka je njih vera?“

„O ne. S tem pa že nočem tratiti časa; preveč čertim te sovražnike vsega napredka, te nevarne deržavljane, te babjeverce in hudobce.“

„Glejte, draga Fabíola, tudi jaz sem nekdaj ravno tako o njih sodil, ali sedaj so moje misli vse druge.“

„Temu se je res čuditi, sosebno zató, ker ste jih kot mestni prefekt večkrat ostro kaznovati morali ko zaničevavce postav.“

Pri teh besedah se je zatemnilo obličje sodnikovo in solze so se mu pokazale v očéh; na misel mu je prišel sv. Pavel, ki je preganjal sv. cerkev. Fabíola je zapazila to in rekla: „Nepremišljeno sem govorila. Bojim se, da ne bi bila zbudila neljubih grenkih spominov vašemu dobrotljivemu sercu. Prosim, odpustite mi, dragi Kromacij — le o čem drugem go-

voriva. — Prav za prav sem danes k vam prišla, da bi zvedela za kakega človeka, ki gre v Rim. Poprej ste mi povedali, da je namenjen moj oče v Azijo; to sem že tudi od drugih strani nekaj slišala, zató bi mu rada pismo poslala*) in ga prašala, kako in kaj, da mi na zadnje brez vsega slovesa ne odide.“

„Kakor nalašč! Pri meni je mlad človek, ki je namenjen jutri zjutraj v mesto. Le v knjižnico pojte z menoj in spišite tam list; menda donašavca tudi najdeva tam.“

Kromacij pelje Fabíolo v neko sobo, kjer so stale omare polne knjig in pisarij. Pri mizi je sedel mladeneč in prepisoval iz velicega zvezka. Ko zagleda ptujko, zaprè bukve in je na stran položí.

„Torkvat,“ nagovorí ga Kromacij, „ta-le gospica bi rada svojemu očetu v Rim pismo poslala.“

„Prav veselilo me bo, če morem postreči blagi Fabíoli ali njenemu dragemu očetu.“

„Kaj jo poznaš?“

„V svojih mladih dneh sem služil blagega Fabija v Aziji, kakor že tudi moj oče pred menoj, poznej pa zavoljo bolehnosti zapustil njegovo službo.“

Na mizi je ležalo nekaj kosov tenkega pergamenta enake velikosti, menda za kako knjigo pripravljenega. Starček položí enega pred Fabíolo pa pripravo za pisanje. Ona napiše nekaj verstic, zloží pergament skupaj, poveže z nitjo, priterdi z voskom in pritisne svoj pečatnik na-nj. Ker zdaj še ni vedela, kako bi plačala poslanca, vzame še drugi kosček pergamenta, napiše si na-nj ime mladenčevo pa stanovanje in ga vtakne k sebi. Potem se z jedjó malo okrepča in se posloví. Prav po očetovsko je bil ginjen Kromacij in zdelo se je Fabíoli, da jo tako milo pogleduje, kakor bi zadnjič ž njo govoril; ali starčku je nekaj druzega težílo serce. „Kako blaga duša,“ si misli; „ali če poginiti v tmini paganstva? Koliko sadú bi prinašala, ko bi jej posvetila luč svete resnice; ne sme več tako ostati.“ In vendar ga je zaderževalo sto in sto rečí, da se jej razodene. „Zdrava,

*) Takrat ni bilo pošt, kakor danes in pisma so se pošiljala le po najetih poslancih ali slih.

draga Fabíola, zdrava!“ bile so zadnje besede ginjenega starčka. „Stoterno bodi blagoslovljena z blagoslovom, kterega zdaj še ne poznaš!“

Tudi Rimljanko so ganile te skrivnostne besede starega prefekta, s tako milim glasom govorjene. Pred vratmi jo ustavi Torkvat: „Ne zamérite, blaga gospica, da vas mudím, vi bi gotovo radi, da pride pismo prav kmalo v Rim?“

„Se vé da. Veliko mi je na tem, da ga dobí oče prej ko mogoče.“

„Če je tako, vam menda ne bom mogel postreči. Jaz ne morem drugače popotovati, kakor péš ali pa prav za male denarje s kakim vozačem.“

„Po tem takem mi ne zamerite, če vam nekoliko pripomorem, da boste hitreje popotovali.“ Pri teh besedah mu pomoli polno mošnjico. Nekako strastno in smehljaje jo zgrabi mladeneč in naglo odide. Nič ni dopadel ta človek Fabíoli in čudila se je, kako je prišel v družino blagovoljnega starčka; veselilo jo je pa tudi, da se ga je ob enem iznebila z zlatom in se tako oprostila vse dalnje dolžnosti do njega. Zató vzame listič, na kterega si je zapisala poslančevo ime, da ga razterga — kar zapazi tudi na drugi strani nekaj zapisanega. Bere in bere — teh besed ni še našla v nobeni knjigi: „Jaz pa vam rečem: ljubite svoje sovražnike, dobro skazujte tistim, ki vas sovražijo in molite za-nje, ki vas preganjajo in obrekujejo; da boste sinovi svojega nebeškega Očeta, ki daje solncu vzhajati čez dobre in slabe in deževati čez pravične in nepravične.“

Kdo popiše Fabíolina čutila, ko premišljuje tá besede! „Čegave so pač te besede? Kakega gerškega ali rimskega filozofa ne. Ali so domišljija ali resnica; ali imajo največe poniževanje v sebi, ali zares najviši nravstveni vzor? Mar kdo po njih živí, ali so samo zlata pena? Hočem li Siro prašati, nji je pokazati? Vendar, čemú? Saj ne razumem njenih misli, nemogoče se mi zdé njene teorije. Naj je veter odnese, da si nihče več ne bo glave belil ž njimi.“ — In zaferfral je listič po vetru; pa koj na to zakliče: „Formijo, Formijo! poberi mi listič, ki mi je odletel!“ Kočijaž jej ga prinese in vtaknila ga je zopet v nedrije;

tako so zlate besede ležale na njenem sercu, ktero je bilo zdaj mirno in pokojno do doma.

XV. Zbegana ovca.

Drugo jutro je stala na vse zgodaj pred Kromacijevim poslopjem mula za Torkvata pripravljena in na nji mala culica z vsem njegovim premoženjem. Prišlo je obilo prijateljev, da se poslové; eni ga opominjajo, da ne pozabi na velike milosti, ktere je prejel od Boga pa na svoj poklic, kar je tudi prav resnobno obljubil; drugi so ga prosili, da naj opustí vse poprejšnje navade in znance, ali so mu pa kaj malega darovali za na pot, ker je bil reven. Naposled je prišel duhoven Polikarp in ga opominjal z živo besedo in s solznimi očmí, naj se varuje svojih čeravno malih, vendar nevarnih napak, da odloži lehkomišljenost, ktera se je večkrat pokazala na njem in da naj se bolj vadi kerščanskih čednosti. Torkvat je obljubil vse to, poljubil duhovniku roko, pokleknil in prejel njegov blagoslov. Tudi nekaj priporočil mu je dal Polikarp do raznih kristijanov pa denarne pomoči. — Ko se je že vse vernilo v hišo, stal je še Kromacij pri vratih in gledal za odhajajočim z milimi pogledi; bili so blizo taki, kakor očetovi, ki zrè za svojim sinom zapravljivcem.

Mulo so mu najeli le do vélike ceste, ker je bilo pohišje Kromacijevo precéj v strani; tam pa, v Fundi, dobil bi bil drugačnih pripomočkov za daljo pot. Kraji so bili neizrečeno lepi, koder je jezdil: vse je stalo v največi jesenski krasoti in obilnosti; ali za vse to veličastvo božje se je malo zmenil naš jezdec. Bolj ko lepi jesenski vinogradi in bistri potočiči, bolj ko čisto, modro nebo dopadlo mu je véliko mesto, hrumeča Roma s svojimi verti in toplicami — le s tacimi krasotami se je pečal njegov duh. Zdaj je pred seboj zagledal v domišljiji samotno sobo v kopališču in v nji so sedeli lakomni igravci, tudi on strastno zgrabi za kocke, kar se mu prikaže za mizo mili proseči obraz Polikarpov. Zopet mu kaže duševno okó mizo, polno dragih jedil in ognjenega žlahtnega vina, ali spet ga plaši duhovnov obraz. — Urneje in urneje je šlo, da pred dospè do vsega tega

veselja — revež! gnjilobe, goljufije in gizdavosti pa ni videl razuzdanega cesarskega mesta; ni vedel, da igra in nezmernost ste le vrata do vse te spačenosti in hudobije?

Med takimi domišljijami se mu pokaže neko mesto. „Fundi“ zamermrá in seže po svojih pismih, ker je imel enega tukaj oddati. Ko pride v mesto, praša po stanovanji učenika Kasijana; najde ga in izroči pismo. Priserčno sprejme starček našega ptujca in mu med jedjó pripoveduje svoje dogodke. Rojen je bil Kasijan v Fundi in napravil je bil v Rimu svojo šolo, o kteri smo že od začetka govorili; ker so ga pa spoznali za kristijana in se je bal, da bi se zavoljo njega ne začelo preganjanje, pribežal je v svoje rojstno mesto in se tudi tukaj z učenjem pečal. Torkvatu je tako odkritoserčno vse razkladal, kakor svojemu bratu; temu pa je menda sama hudoba vdihnila misel: „Kaj, ko bi me vsa ta sporočila še enkrat do denarjev pripeljala?“

Drugo jutro se posloví, pravi da ima v mestu še nekaj opravka in gré. Kupi si lepšo obleko, in da bi Fabíolino pismo prej ko mogoče oddal, priskerbí si dvoje urnih kónj, in tako je šlo v naglem diru po dnevi in po noči noter do Rima. Pred mestom obleče novo, lepo obleko in stopi med mogočno zidovje — v svojo pogubo.

Perva pot je bila k Fabiju, da oddá hčerino pismo. Ta ga prijazno sprejme, poprašuje po tem in unem in ga slednjič na večer h kosilu povabi, česar se Torkvat ni dosti branil; ampak šel je in poiskal si lepega stanovanja, kakoršno se je po njegovih mislih spodobilo sedanji lepši opravi in večemu premoženju.

Fabij ni ljubil življenja na deželi, vesela družba pa njene čenčarije so mu bolj dopadle ko zeleni gaji in šumeči potočki. Zató ni hodil s svojo hčerjo iz mesta in jo tudi po redkem obiskoval. Še veselil se je, ko je odšla; kajti dokler je bila ona doma, bal se je je nekako in nič nespodobnega se ni godilo v hiši; ko je pa ona s svojo robo odrinila v Kampanijo, jeli so se okoli Fabija zbirati najhuji lehkoživci, noč in dan so po hiši razgrajali razuzdanci pa igravci in valjali se okoli bogate gizdave mize. Ko je tedaj po-

vabil Torkvata, šel si je iskat še drugih gostov, kar ni bilo težko, ker so se mu nekteri postopači pojedneži sami nastavljali, da bi je vzel k jedi. Blizo Titovih toplic naleti med drevjem na dva svojih znancev; ker sta se prav živo pomenkovala, jih ni hotel motiti, ampak postal je malo.

„Ta novica je tedaj res?“ praša eden.

„To je prav gotovo, da so se prebivavci v Nikomediji vzdignili nad kristijane in jim cerkev pred palačo zažgali. Cesarjev tajnik sam je danes pravil mojemu očetu.“

„Saj so bili pa tudi kristijanje dosti neumni, da so sredi najlepšega terga zidali svojo cerkev! Lehko bi bili vedeli, da se bo pravoverno ljudstvo prej ali poznej vzdignilo zoper nje.“

„Res je to. Tudi moj oče pravi, da naj bi bili ti ljudjé veseli, če jih dobrovoljni vladarji v miru pusté. V kotiček naj bi se skrili in v tihoti živeli, ne pa pred palače stavili svojih tempeljnov; zató jim pa tudi prav privošim, če kdo te ptičke malo na dan zvleče in zraven še svoji mošnjici malo pomaga.“

„Imaš prav. Pri tem tedaj ostane: prizadevala si bova najprej, da zveva najbogatejše kristijane in pri tem eden druzega po svoji moči podpirala. Potlej bova njih premoženje prav pošteno med seboj zdelila, kaj ne?“

„Se vé da!“

Zdaj pristopi Fabij. „No, kako se kaj imate, Fulvij? Že devet dolgih let vas nisem videl. Danes zvečer vas povabim k jedi; tudi vaš prijatelj — Korvin menda — naj bi z vami prišel.“ (Korvin je prav štorasto priterdil).

„Prav žal mi je, lepo se zahvaljam,“ odgovori Fulvij, „ne morem, ker sem nekam drugam povabljen.“

„Pojte, pojte! Saj ga ni v celem mestu, da bi tako dobro pri njem jedli, kakor pri meni; kuge pa menda tudi nima moja hiša, ker se je tako ogibljete, odkar ste se pri jedi malo skavsali z Boštjanom. Mar vam je zacoprala černa čarovnica? Povem vam, da je tudi jaz ne morem videti, že zdavna bi jo bil rad odpravil od hiše; ali mislil bi, da naj bi vas vsaj nekaj druzega pripeljalo v hišo. Saj sem dobro za-

pazil tisti večer, kako željno ste pogledovali na mojo tetico Nežo.“

Fulvij ga nekako čudé se pogleda in pravi čez malo: „Kaj mi to pomaga, če pa vaša hči vsako znanje ž njo ovira.“

„A — to tedaj vas zaderžuje od moje hiše! O, na Fabíolo nikar ne glejte, ona je modrijanka in nič ne vé o tacih rečéh. Tudi meni bi bilo ljubše, če bi popustila vse svoje bukve in si rajši moža poiskala. Kar se pa Neže tiče, vam povem, da vas tako rada ima, kakor le vi njo.“

„Ali je mogoče? Kako pa veste to?“

„Sama mi je povedala ravno tisti dan.“

„Vam?“

„Meni, meni. Z vašim lišpom in vašimi biseri ste si pridobili njeno serce. Tako je ona sama govorila, in stavim, da ni nikogar druzega mislila kot vas.“

Fabij je namreč sklepal iz tistih Nežinih besed, ko je govorila o ženinu, kteri jo je okinčal z dragimi kamnji; Fulvij pa je mislil, da si jo je res pridobil z gizdavim lišpom, ki ga je na sebi nosil, in že se je zibal v najslajših sanjah in smehljal se lepemu premoženju. „Le pogumno se lotite,“ spodbuja ga Fabij, „in gotovo bode vaša, naj že počne Fabíola, kar hoče, česar se vam pa zdaj ni bati, ker z vsemi svojimi posli je odšla na deželo. Prav sami bomo in dobre volje.“

„Dobro, jaz pridem gotovo!“ — „Pa tudi Korvin z vami!“ pristavi Fabij.

Pojedine ne bomo popisovali, le toliko opomnimo, da je kraljevala navadna rimljanska razuzdanost in da so ga kmalo vsi v glavi imeli, samo Fulvij je ostal trezen. Po raznih pogovorih so prišli na najnovejše novice iz Jutra. Potem ko so bili v Nikomediji kristijanom poderli cerkev, vnel se je v cesarskih poslopjih hud ogenj, kterega je pa Galerij sam dal napraviti, to so vedeli — dolžil je pa kristijane in tako dražil boljšega Dijoklecijana *) zoper nje k hudemu preganjanju. Pričakovati je bilo torej cesarskega ukaza

*) Ko je nastopil l. 284 Dijoklecijan vladarstvo mogočnega, čez tri dele zemlje razširjenega cesarstva, je previdel,

za preganjanje tudi v Rim, kterega bode Maksimijan gotovo z veseljem izveršil. Naši gostje so bili sploh tudi te misli, da se kristijanje morajo pokončati, tako ali tako, in izgnati iz deržave; in vedeli so strašnih hudobij in krivic pripovedovati o njih.

Med tem pogovorom je ostro opazoval Fulvij vse, posebno pa Torkvata, ki je vedno molčal pa spreminjal svoj obraz: zdaj je postal bled ko merlič pa zopet rudeč ko kri. Vino ga je storilo pogumnega, vendar se je še zderževal pri tolikem gerdenji zoper kristijane; popolno zakriti pa ni mogel svojega notranjega nepokoja. Zdaj je grozé vzdignil pest, zdaj grizel se v ustni, zdaj kruh začel mečkati med persti ali pa kakor v mislih zvernil kozarec vina.

„Kristijani nas sovražijo in bi nas najraji pojedli, ko bi mogli“ odreže se eden; in Torkvat se spnè, ko bi hotel kviško skočiti, odpira usta — pa obmolčí.

„Pojedli, dà, pa pokončali kakor so pod Neronom Rim pokončali z ognjem in sedaj cesarsko palačo v Aziji“ reče drugi; in Torkvat stegne žugaje roko — pa jo zopet skrije.

„Še hujše je pa, ker s svojo vero spodjedajo deržavo, prekucije napravljajo in celó nagnjusno molijo oslovsko glavo“ pristavi tretji — Torkvat razkačen kviško plane, povzdignivši roko, kar Fulvij v pravem trenutku z merzlim zasmehovanjem pristavi: „Res je, pa tudi otroka zakoljejo in jedó njegovo meso pa kri. *)“

Zdaj zamahne Torkvat ob mizo s táko silo, da je vse na nji poskočilo in zarožljalo, in zavpije s hripavim glasom: „To je laž, nesramna laž!“

---

da njemu samemu pri vsi volji in vednosti ni mogoče krepko vladati vsej tej zemlji. Izvolil si je zató socesarja, kterega je imenoval „augustus“ in dva podcesarja. Za socesarja na zahodu je izbral Maksimijana in mu za pomagača ali podcesarja pridružil krotkega Konstancija Klora; sam si je pa za vladanje izbral jutrove dežele s sedežem v Nikomediji in njemu desna roka je bil divji Galerij.

*) Na to bedasto očitanje so prišli ajdje, ker so nekaj od strani slišali od presv. rešnjega Telesa pa niso na tenko vedeli, kako in kaj?

„Kako morete vi to vedeti?“ praša Fulvij grenko smehljaje se.

„Ker sem sam kristijan,“ zavpije v ognji, „in vsak trenutek pripravljen umreti za svojo vero!“

Ko bi bil iz kozarca na mizi se prikazal strupeni pisani gad, ne bi bila taka merzlica stresla goste, kakor je je pri teh besedah; kot okamneli so zerli s čudnimi obrazi v kervoželjno zver — v kristijana. Fabij je tako gerbančil obraz, kakor bi hotel svoje goste odpuščanja prositi, ker je je pripeljal v tako slabo druščino. Kalpurnij filozof je pihal okrog sebe kakor zdivjan konj, češ, no zdaj je pa eden tukaj, ki še več vé od kristijanov kakor jaz. Nek mladi človek se je tako plašno odmikal in z odpertimi ustmi zerl v kristijana, kakor bi bil stal pred živo pošastjo, Korvin se je pa režal in zobe kazal, kakor postavim kmet, ko najde podlasico v pasti vjeto. Fulvijev pogled je pa vse druge prekosil. Najloži in najboljši popišemo njega in njegova čutila, če ga primerimo pajku, ki sedí sredi svoje mreže in po dolgi lakoti zagleda muho v njegovi zanjki zapleteno — pripravljen zdaj in zdaj jo zvezati in kri jej izpiti. Dolgo že je bila najiskrenejša njegova želja, dobiti kristijana, kterega bi storil izdajavca nad svojimi brati. Zdaj ga je našel pripravnega za to, samo če se ga loti od prave strani — kako je pa to vedel? Ker je dobro poznal kristijane in bil prepričan, da se pravi nikdar ne napije pa tudi ne baha, da je pripravljen umreti za svojo vero.

Kar tiho je zapustilo vse dvorano in bežalo od kristijana, kakor od žive kuge, ko Fulvij nekaj reče Fabiju in Korvinu potem pa mladenča za roko prime in ga prav prijazno nagovorí: „Ne zamerite mi, da sem tako nepremišljeno govoril in vas zapeljal do nekih besed, ktere vas utegnejo v veliko nevarnost pripraviti.“

„O jaz se nič ne bojim, do zadnjega bom zvesto stal.“

„Tiho, tiho,“ reče Fulvij, „da vas sužnji ne slišijo in izdajo. Tukaj-le v to sobo pojva, tam se bova dalje pomenila, in nihče naju ne bo slišal.“

S temi besedami pelje Torkvata v krasno sobo, kjer je bilo nastavljeno več posod vina; na lepi mizi

so pa ležale kocke. Fulvij mladenču napija, potem kakor v mislih vzame kocke in je verže na mizo: „Oj kako slabo. To je sreča, da z nobenim ne igram, kar zgubljen bi bil. Skusi ti, Torkvat!“

Igra je bila nekdaj glavna strast Torkvatova; zavoljo igre in pretepa, ki se je začel pri igri, je prišel v ječo, kjer ga je spreobernil Boštjan. Oči so se mu zabliskale, ustni trepetale, ko je z nemirno roko segel po kocki. Fulvij ga je na tenko opazoval, videl vse to in spoznal na vajeni roki, da ima pred seboj starega, skušenega igravca. „Vidim, da tudi ti nimaš boljše roke,“ reče mu Fulvij, „vendar tukaj-le s Korvinom bi še imel srečo, če postaviš kaj malega.“

„Pa prav kaj malega — le za opočitek, ker sem se igri odpovedal. Nekdaj se vé da — pa naj bo.“

Fulvij migne Korvinu z očesom in reče: „Skusi no!“

Začela sta igrati za prav malo in navadno je dobil Torkvat; Fulvij mu je pa vedno pritakal in napijal, da mu je naposled že čudno tekel jezik.

„Korvin — Korvin“ — začne mermrati, „ali nisem že tega imena slišal, iz Kasijanovih ust?“

„Kje?“ začudeno praša Korvin.

„Prav tam — da!“ mermra Torkvat sam za-se, „ti tergávs, ti zverina. Ali si ti tisti Korvin, ki je kristijanskega fantiča Pankracija tolkel?“

Korvin razkačen kviško plane, pa z enim pogledom ga upokojí Fulvij, rekoč: „Kasijan, Kasijan — o to je izversten učenik; kje že stanuje sedaj?“ To bi bil Korvin rad vedel, zató mirno posluša.

„On stanuje — stanuje — ne, izdajavec pa nočem biti. Rad se dam terpinčiti, sežgati, rad umerjem za svojo vero — izdati ga pa nočem, ne.“

Ko je zapazil Fulvij, da Torkvat z vedno večim veseljem igra, reče Korvinu: „Pusti me, pusti, bom še jaz malo igral s Torkvatom!“ Prijel je za kocke in stavil več — dobil je Torkvat in postavil svoje denarje pa dobiček — in zopet dobil. Tako je šlo naprej, zdaj je dobil ta zdaj uni; sploh je bil pa proti koncu le Fulvij na dobičku. Enkrat je Torkvat plašno kviško pogledal, zdelo se mu je, da vidi za stolom Fulvijem duhovna Polikarpa; mencá si oči in vidi, da je le Korvin tam stal in ga prav debelo gledal.

Napel je vse svoje moči in vednosti. Glas vestí je utihnil, vera omahovala in milost božja ga zapustila. Vernil se je v dušo hudobni duh, duh lakomnosti in poželjivosti, pa seboj pripeljal še sedem drugih duhov, hujših kakor on sam.

Vino in zguba sta ga naposled tako v ogenj pripravila, da zgrabi za mošnjo, ktero mu je dala Fabíola, in vse na mizo verže, kar je še bilo v nji. Fulvij odšteje ravno toliko in zdaj zgrabita za kocke za zadnji mah — s strastnimi pogledi gledata eden drugemu pod roko — Fulvij dobí in ves pa zadnji denar Torkvatov potegne k sebi. Mladeneč se nasloni na mizo, pokrije svoj obraz z rokami, cepeta z nogami, škriplje z zobmí in vpije in veka kakor iz uma pa ruje si lase. Nek glas mu zašepeče v uho: „Ali si ti kristijan? Svojo vero si onečastil in izdal!“

„Ne, ne,“ ječi Torkvat v obupnosti.

„Da, da — v tvoji pijanosti si povedal vse; toliko da si svoje izdal in da ti je nemogoče k njim nazaj.“

„Proč, proč od mene!“ zaječí grešnik. „Saj mi bodo še odpustili. Bog — —“

„Mólči; ne izgovarjaj tega imena. Ti si osramoten, zgubljen za zmeraj. Ti si zaničljiv zapravljivec in igravec — na beraško palico si prišel in jutri boš kruha okrog prosil. Ali kdo ti ga bo dal? Kristijani? Ne spoznajo te in vendar si kristijan, in to je zadosti, da te na kosčike raztergajo naši, da te umoré — tvoji te pa vendar ne bodo spoznali za mučenca. Hinavec si, hinavec — druzega nič, Torkvat!“

„Kdo me tako grozno muči?“ zdihne kristijan in kviško pogleda; Fulvij je stal zraven njega merzlega obraza. „In če bi tudi vse to res bilo, kaj pa tebe to skerbí?“

„Me, me,“ odgovorí Fulvij, „popolnoma te imam v svoji oblasti. V moji roki je tvoj denar, tvoje poštenje in imé — tvoje življenje! Samo da drugim kristijanom povem, kaj si danes govoril in počel, pa jim ne smeš več pred očí; ali te pa izročim unemu-le tergavsu, uni zverini, kakor si ga imenoval in pelje te svojemu očetu prefektu v sodbo. Ali te je sedaj še volja, za tvojo vero pred sodnika stopiti, ko pijanec in igravec?“

Torkvat molčí. — „No, ali si že izvolil? Kaj češ raji, zdaj-le pred kristijane stopiti, tak kakoršen si, ali pa jutri pred sodbo?“

„Ne eno, ne drugo,“ zamermrá Torkvat.

„Kaj pa češ storiti?“

„Vse, kar hočeš, samo nobeno od teh rečí,“ odgovorí grešnik.

Fulvij se vsede zraven Torkvata in mu prijazno pa sladko tako-le govorí: „Poslušaj me, Torkvat, pa stori, kar ti velim in vse bo dobro. Dobil boš svojo hišo, bogate obleke in jedila, denarjev za igro — — le stori, kar hočem!“

„Kaj hočeš?“

„Jutri vstani po navadi in kakor bi se ne bilo nič zgodilo, idi okoli svojih znancev, potem mi pa odgovori na vse, kar te bom prašal in kar si videl.“

„Izdajavec naj bi bil?“ stoka mladeneč.

„Imenuj to, kakor hočeš; stóri, kar hočem — ali pa smert, najhujša smert! Govori, kaj si izvoliš?“

„O ne smerti, ne! Vse kar hočeš — le smerti ne!“

Fulvij zapustí svojo žertvo in gré h Korvinu, da ga popolnoma upokoji s tem, da mu obljubi pozvedeti stanovanje učenika Kasijana, do kterega se je vnovič vnela Korvinova jeza. Ko stopi Fulvij zopet noter k Torkvatu, da bi ga domú spremil in tako zvedel njegovo stanovanje, našel ga je naslonjenega na mehki blazini. Pijanost mu ni dala stati in serce ne pokoja: premetoval se je tje in sem in milo milo stokal. Sramota, kes, jeza, obupnost so se dervile skoz dušo zbegane ovce.

Drugi del.

Boj.

I. Dijogen.

Kar smo pripovedovali do zdaj, godilo se je v dnevih, ko niso kristijane preganjali očitno in splošno, popolnega mirú pa tudi ni imela cerkev — bili so dnevi pred nevihto. Zapazili smo razna znamenja nevarnosti: rujovenje divjih zverí, ktero sta slišala Boštjan pa Pankracij, naznanila iz Nikomedije, besede Fulvijeve pa Korvinovo žuganje — vse to nam je kazalo, da se bliža preganjanje in da bo spet tekla kerščanska kri v potocih. Tudi cerkev je zapazila znamenja in natihoma se pripravljala na boj. —

Necega merzlega večera proti koncu meseca vinotoka je stopal mlad človek, terdno v plašč zavit, po ozkih temnih ulicah, ktere so „suburra“ imenovali. Bil je Pankracij in videlo se mu je, da ni znan v tem kraji, kajti ogledoval in ogledoval je hiše, skoz in skoz majhne pa revne, in si prave iskal, ker takrat ni bilo tako lehko kakor dan današnji, ko so s številkami zaznamovane. Ko zagleda eno, bolj snažno ko druge, stopi k vratom in poterka. Visok sivolas starček Dijogen se prikaže in odpre. Leta so ga bila že sključila in mu zgerbančila obraz, na kterem je kraljevala nekaka otožnost in resnobnost. Stopivši v stanovanje najde Pankracij Maja in Severa, zala in močna sina Dijogenova. Maj je sedel pri mramor-

nati plošči in dolbel v njo čerke; na drugi strani plošče je bil pa že nek drugi ajdovski napis, kterega je bil naš umetnik le po verhu zbrisal in zamazal. Vse delo je bilo zeló okorno in v napisu skoraj vsaka beseda napek — tak-le je bil:

DE BIANOBA
POLLECLA QVE ORDEV BENDET DE BIANOBA*)

Sevér je pa risal na les neko podobo. Kdor je dobro zveden v zgodbah sv. pisma, ta bi bil iz njegovih čečkarij spoznal Jona, ko ga požira riba in zraven Lázarja, kterega Jezus ravno v življenje obuja. Stari Dijogen je pa ostro kopačo na novo toporišče nasajal, ko je prišel Pankracij. Vsa ta dela so kazala, káko opravilo ima ta družina: Dijogen je bil kopač ali grobár **) v kristijanskih pokopališčih, in sicer glavar ali mojster vseh grobarjev; sina pa sta mu verlo pomagala pri tem podzemeljskem delu in po svoji moči in vednosti narejala ljudém napise in podobe na grobe.

„Maj!“ praša Pankracij, „ali na vse grobe ti napise narejaš?“

„O ne,“ odgovorí smejé se umetnik, „le tistim, ki boljega plačati ne morejo. Ta-le dobrotna ženica je imela „na novi cesti“ malo prodajavnico, in lehko si mislite, da ni obogatela zraven, sosebno ker je bila zeló poštena. In vendar me je navdajala neka sladka misel, ko sem vsekoval ta robati napis.“

„Ktera nek?“

„Mislil sem si, da bodo znabiti še čez tisoč in tisoč let kristijanje s spoštljivostjo na steni brali to

*) Po naše: Z nove ceste. Polekla, ki ječmen prodaja na novi cesti. — Ta napis so res našli v Rimu na pokopališču Kalistovem.

**) Ti kopači, grobárji ali fossores, kakor so jim rekli, so bili zbrani v svojo družbo ali ceh. Cerkveni predstojniki so je imeli pod svojo oblastjo, poterjevali nove ude in znabiti tudi sprejemali. Na čelu vsem je stal od cerkve izvoljen glavár. Ročnost in enoličnost, ki se kaže v vseh delih po katakombah pa tudi sporočila nam poterjujejo, da je šlo to delo ali rokodelstvo od očeta na sina, od rodú do rodú.

mojo čerčkarijo in od dobre Polekle zvedeli, od ošabnih napisov cesarjev, ki so preganjali cerkev, pa ne bo duha ne sluha — pozabljeni, izgubljeni bodo.“

„Tega si vendar ne morem misliti, da bi se ponosni spominki cesarjev popolnoma pozgubili, taki-le napisi pa ostali. Kaj te je neki napeljalo na to misel?“

„Samo zato tako mislim, ker bi jaz rajši zanamcem ohranil spomin poštenih revežev, kot brezbožnih bogatinov.“ —

„Oj, oče Dijogen!“ reče zdaj Pankracij, „kmalo bi bil pozabil sporočiti, čemú sem prišel. Jutri zjutraj pridite v hišo moje matere k važnemu pogovoru; tudi naš milostljivi in spoštljivi papež bodo pričujoči, pa duhovni posamnih cerkev, dijakoni in notarji. Zató morate pa tudi vi priti ko glava grobarjev, da se zavoljo prihodnjih viharnih časov marsikaj zastran pokopališč pomenite.“

„Gotovo pridem,“ odgovorí starček.

„Zdaj imam pa še jaz prošnjo do vas.“

„Prošnjo? Kakšno?“

„Večkrat sem že bil v naših svetih pokopališčih, ali na tanko ogledal jih še nisem; zató bi rad, da bi mi je vi enkrat razkazali, ker vam je znan vsak kotiček v njih.“

„To vam iz serca rad storim. Precej jutri po posvetovanji pojdem v Kalistovo pokopališče; če hočete, čakajte me pol ure pred poldnem pred „porto capeno“ pa bomo šli skupaj.“

„Že pridem; pa ne sam. Dva mladenča, ki sta ne davno prejela sv. kerst, sta me prosila, da ju seznanim s temi svetimi kraji, ki so jima še popolnoma neznani.“

„Vsak vaš prijatelj je tudi meni ljub; ktera sta?“

„Eden je Tiburcij, sin bivšega prefekta Kromacija, drugi nek mladeneč, Torkvat po imenu.“

„Torkvat?“ zavzame se nekako Sevér. „Ali ga dobro poznate?“

„Zares ga ne poznam tako do dobrega, kakor Tiburcija, ki je prav verl mladeneč, pa ker se zeló prizadeva seznaniti se z vsemi našimi zadevami, sem mislil, naj bo. Kaj tebi dela skerb?“

„Ko sem danes zjutraj šel v pokopališča, stopil sem za nekaj trenutkov v Antoninove toplice —“

„Kaj?“ nasmeje se Pankracij, „ali ti tudi po toplicah hodiš?“

„Vi še znabiti ne veste, da ste kapsarij*) Kukumio v Antoninovih kopališčih pa njegova žena kristijana?“

„Ali res?“

„Tako je; in ker si je ravno naročil grob v Kalistovem pokopališču, zató sem šel k njemu, da se pomeniva. Ko tedaj stopim v poslopje, zagledam v nekem kotu Torkvata prav prijateljsko se pomenkovati s prefektovim sinom. Saj veste, s tistim Korvinom, ki se je splazil v Nežino hišo, ko je ravno nek neznani dobrotnik (Bog mu poverni!) delil bogatih darov revežem. Kristijan v družbi s tem človekom in ob tej uri, si mislim, to ni dobro znamenje!“

Pankracij zarudí in reče: „To je res, ali pomisli, da je še novinec v veri in da njegovi prejšnji znanci ne vedó, da je kristijan.“

Po tem pogovoru se Pankracij posloví in gré; sina ga pa še nekoliko spremljata po samotnih ulicah.

Kmalo bi bili pozabili na neko osebo, s ktero smo se že v začetku naše povesti seznanili — na pobožno Lucino. Živela je pa tudi tako tiho in mirno svetosti in kreposti, da je svet malo za-njo vedel in smo zató malo priložnosti imeli, očitno jo kazati v povesti. Njeno hišo je zadela velika čast: bila je v nji že poprej ena farnih cerkev in sedaj so stanovali tam tudi papež. Ker je pretila nevarnost in se je bilo bati, da bodo sovražniki najprej iskali in segli po glavarjih Kristusovega kraljestva, zató so zapustili sv. Oče svoj navadni sedež in se podali tù-sem v varniše zavetje.

---

*) Kapsarij je bil človek, ki je imel v varstvu obleko kopajočih se; kapsa namreč se je imenovala omara, kjer je hranjeval opravo.

Lucina je bila v štirdesetem letu *) v red dijakonis sprejeta in je imela opravila dovolj v spolnovanji dolžnosti tega stanú. Dijakonise so pazile na ženske v cerkvi, so skerbele za bolnice in revice, so narejale in popravljale sveta oblačila in platno za altarje, podučevale otroke in ženske, ki so se pripravljale na sv. kerst in tudi pomagale pri tem sv. zakramentu. Lucini se je že tudi spolnila najiskreniša želja njenega življenja: njen sin se je bil Bogu daroval in je bil pripravljen svojo kri preliti za sv. vero. Edina skerb za sina jej je bila le še moliti za njega in paziti na-nj.

Na vse zgodaj se je zbrala družba, od ktere smo poprej govorili. Sklenili so, da se bo nabirala milošnja, ker treba je bilo skerbeti, da se razširijo in popravijo pokopališča, da se preživé tisti, ki bodo pred preganjavci v tihem zavetji živeti morali, da se preskerbé jetniki in odkupijo trupla mučencev. Izvolili so tudi za vsak okraj bileţnika ali notárja, kteremu je bila skerb, da zapiše, kako so mučili tega ali unega spoznovavca v njegovem okraji in drugo, kar se je ž njim zgodilo. Duhovni posameznih far so dobili povelja zastran oskerbovanja sv. zakramentov, sosebno sv. Rešnjega Telesa, pa odkazali so vsacemu nekaj pokopališč ali katakomb, v kterih naj opravlja daritev sv. maše. Papež so si izvolili katakombo Kalistovo, česar je bil stari Dijogen neizrečeno vesel in vedel in sukal se je, kakor da bi za-nj zdaj šele prišli pravi časi. Sklical je druge grobarje v svoje stanovanje in jim veleval: tako in tako, kakor vojaški častnik svojim vojakom, kedar se bliža sovražnik.

Solnčna ura na „porti capeni“ je ravno na poldne kazala, ko je stopil iz mesta s svojima sinovoma in tam že našel vse tri mladenče. Po dva in dva so šli natihoma po raznih potih ob Apijevi cesti do odkazane Lucinine hiše, kjer je bilo že vse pripravljeno za podzemeljsko pot; tudi v katakombo so šli po dva in dva. Sevér je vzel Torkvata — lehko nam je misliti, zakaj.

---

*) Navadno se je to zgodilo v šestdesetem letu, v štirdesetem le redko kedaj.

Nekaj o katakombah bralcu v pojasnilo.

Najprej nekaj zastran imena „katakomba.“ Mesto Rim obdaja krog in krog več ko šestdeset pokopališč, ktera imenujejo veči del po svetnikih, kterih trupla tam počivajo, n. pr.: pokopališče sv. Neže, sv. Pankracija, sv. Pretekstata, sv. Priscile itd. Pokopališče sv. Boštjana se je imenovalo tudi pokopališče ad catacumbas; bilo je imenitno tudi zavoljo tega, ker so tù nekaj časa hranili ostanke sv. apostoljnov Petra in Pavla in jeli so tudi druga pokopališča imenovati „ad catacumbas,“ tako da je to imé splošno postalo za vse druge — začeli so vse podzemeljska pokopališča imenovati „ad catacumbas“ ali katakombe.

Tla v Rimu in okolici so peščena. Zgorej je drobni in rudečkasti pesek rahel, spodej pa se je spoprijel in skale naredil. Navadno tedaj so napeljane do katakombe sterme stopnjice noter do tam, kjer dela pesek terdna skalnata tla. Tako se pride v gorno katakombo ali — rekli bi — v pervo nadstropje; od tod po stopnjicah v doljno ali drugo nadstropje in velikrat še v tretje. V vsaki taki katakombi razločujemo tri dele: pote ali mostovže, veče štirivoglate prostore in cerkve. Mostovži so ravni potje ali galerije, z ravnimi stenami in časih tako ozke, da komaj dva človeka vštric gresta; napeljane so na vse strani, in druge spet tem po vprek, tako da so ti podzemeljski potje razpeljani kakor mreža. Če bi kak nezveden zašel v teh prostorih, bila bi njegova smert gotova.

Ti mostovži niso samo zató vsekani v skalo, da bi se po njih prišlo sem ali tje, ampak to so že tudi pokopališča, kajti njih stene so čez in čez prevertane in vsekane kakor satovje. Versto nadversto, časih celó štirnajst, vidimo jih v stenah ozkih in bolj ali manj dolgih lukenj ali votlin — to so grobi. Truplo leži tako po dolgem, kakor se steguje mostovž, s stranjo proti galeriji. Votline so na tenko umirjene po dolgosti trupla, tako da nekteri mislijo, da je umerli zraven stene ležal, ko so za-nj dolbli grob. Ko je bilo truplo veči del dvakrat povito in po navadi tudi z dišavami maziljeno, položili so ga v táko ozko celico in sprednjo odperto stran pokrili z mramornato ploščo ali pa z velicimi opekami; robove so pa dobro primašili in prilepili. Napis so zdolbli v mramor ali pa vrezali v še mehko malto. Na tisoče in

tisoče tacih napisov so prepisali in nabrali v novejih časih, akoravno je večina grobov brez napisa.

Kristijanje so precej v pervih časih pokladali svoje mertve v taka podzemeljska pokopališča; to kažejo simbolična znamenja pa podobe po katakombah, iz kterih sklepajo učeni na najstareje čase; na več grobih je pa tudi čas zaznamovan in sega od pervih časov do l. 350. Imeli so pa tudi kristijanje navado, v še mehko malto vtisniti kak denar, kako školjko ali kaj enacega, menda zató, da so lože spoznali in našli, kje ležé njih dragi, zlasti če ni bilo napisa. Tudi tacih denarjev se je ohranilo ali pa vsaj v malto vtisnjena podoba denarja in priča visoko starost teh pokopališč. Čuditi bi se utegnil, kdor prebira napise iz katakomb, da je veči del le dan smerti zaznamovan pa ne leto, ali vedeti je treba, da je kristijanom več ležeče bilo na dnevi, ko na letnici, ker se je obhajal leto na leto dan mučenstva Kristusovih spoznovavcev, kterega je torej bilo treba dobro vedeti.

Ko so se začeli za sv. cerkev boljši časi in se kristijanom ni bilo več bati preganjanja, nastopila je tudi za katakombe druga dôba. Shajali so se v njih verniki k božji službi, da so na grobéh najimenitniših marternikov praznovali obletnico njih mučenstva. Napravili so zató lepe vhode s stopnjicami in podperli že razpokano ali vderto skalovje z novim zidovjem pa napravili skoz strope luknje, da so dobili obiskovavci luči pa svitlobe. Naposled so pa začeli nad temi vhodi zidati cerkve, in kristijanje so obiskali in šli potem pod zemljo po lepo razsvitljenih mostovžih do grobov najimenitniših mučencev. — V tej dobi niso nikoli odpirali grobov in iz njih jemali sv. trupel, le prevertali so grobovo steno, vtikali skoz njo rutice in dotikali se svetih ostankov; take pertiče so nosili v vse kraje in je visoko častili.

Ko so sovražniki priderli na Laško, ko so po Rimu divjali Lombardje in pozneje Saraceni, takrat so prišli tudi za katakombe žalostni časi. Ptujci so ropali tudi po podzemeljskih pokopališčih in je onečastovali; zató so vzeli papeži trupla najimenitniših mučencev iz njih in je prenesli v cerkve. Tudi veliko tistih cerkev nad vhodi se je takrat in v poznejših viharnih časih poderlo. Zemlja se je posipala v te podzemeljske prostore, stropovi se podirali in veliko so pokončali tudi hudobni ljudjé — tako so postale kata-

takombe vse zapuščene in skoraj pozabljene, da so se v najnovejših časih jeli učeni bolj pečati ž njimi. Sosebno sedanji papež, sv. Oče Pij IX. so neizrečeno veliko storili, da se v teh za vse kerščanstvo preimenitnih prostorih še ohrani in popravi, kar je mogoče.

II. Pod zemljo.

Dolgo so že stopali Dijogen s sinovoma pa ptujci vred po podzemeljskem mostovžu s voščenimi svečami v roki. Tu pa tam je postal sivolasi grobar in pripovedoval pa razlagal to in uno, slednjič je krene stari vodja na desno. Torkvat plašno pogleda krog sebe.

„Kdo vé, mimo koliko mostovžev smo že šli, preden smo se zavili,“ praša.

„Mimo veliko“ prav na kratko odgovori Sevér.

„Kaj praviš, ali jih je bilo deset ali dvajset?“ zopet vpraša Torkvat.

„Menda ravno toliko; štel jih nisem nikoli.“

Torkvat jih je bil sicer štel, pa bi se sam do terdnega rad prepričal. „Kako pa razločiš pravo pot?“ praša zopet kmalo. „Glej, kaj je to?“ Pri teh besedah se je priklonil, kakor bi hotel ogledovati malo dolblino na oglu, pa pazljivo Sevérovo oko je videlo, da hoče neko znamenje v steno narediti. „Urno, urno naprej!“ reče Sevér, „če ne, izgubiva une in potem ne veva, kam jo zavijó. Ta dolblina je narejena, da se v njo postavi svetilnica; na vsakem oglu je ena.“

Naprej gredé je Torkvat na tanko štel vse ovinke in postal zdaj tù zdaj tam, da si vse ogleda in zapazi; pa ostro oko Sevérovo je videlo vse to. Prišli so v prostoren štirivoglat prostor, ki je bil čez in čez s podobami ozaljšan. „Kaj je pa to?“ praša Torkvat.

„Tacih rak ali kamric je neizrečeno veliko po naših pokopališčih,“ reče Dijogen; „časih ima v takem prostoru kaka rodbina svoje pokopališče, večidel pa hranijo truplo kacega mučenca in shajamo se tù, da praznujemo dan njegove smerti. Le poglejte tam-le grob, nad kterim je strop obokan — ta je pri tacih priložnostih altar, na kterem praznujemo sv. daritev. Na stenah vidite podobe, kakoršne so pri nas najbolj navadne; zavoljo teh sem vas pripeljal v to kamrico,

ktera je ena najstarših in ima tedaj podobe iz vseh časov noter do podobarij mojega sina.“

„Oče Dijogen!“ reče Pankracij, „kaj, ko bi nam je nekoliko razložili? Po večem so mi znane, pa ne vse in rad bi poslušal, če bi je nam vi malo pojasnili.“

„Jaz sicer nisem učen na te reči, pa če človek šestdeset let preživí kot deček in možak tukaj-le med njimi, se že malo spoznajo — zató naj bo. Te-le podobe na stropu: nekako omrežje z grozdi, ki nas menda spominjajo na Kristusa, pravo, živo vinsko terto, čigar mladike smo mi verniki — te so najstareje, kajti naredili so je takrat, ko ta podzemeljski prostor; une ob stenah pa takrat ko grobe. Tukaj-le sedi Orfej in milo piska in gode ne le svoji čredi, ampak tudi divjim živalim v puščavi, ki kakor zamaknjene stojé okoli njega.“

„Oj, oj, Orfej? To je ajdovska podoba, kaj pa dela tukaj?“ oglasí se nekako zabavljivo Torkvat.

„Res, ali to je alegorija (prilika) pa še prav priljubljena,“ prijazno odgovorí Pankracij, „kakor tudi še druga ajdovska znamenja tukaj videte, že iz pervih časov. Pod podobo Orfejevo so obrazili našega Gospoda Zveličarja, da bi ga lože obvarovali oskrunjevanja nejevercev. Tukaj-le zraven vidite Gospoda v drugačni podobi.“

„Pastirja z ovco na ramah, to že razumem,“ reče Torkvat, „to je dobri pastir.“

„Res je dobri pastir,“ reče Sevér, „v borni obleki stoji tukaj, na rami izgubljeno in zopet najdeno ovco. Njemu na straném stojita človeka, ktera je poslal, da oznanujeta božjo besedo; naprej se deržita in govorita ovcam, ktere niso iz Gospodovega hleva. Na vsaki strani je ena, kteri je videti, da ne posluša njegove besede, ampak mirno se pase naprej, neka druga pa je vzdignila glavico in oči, in pazljivo poslušala; dežek páda na-njo: to je milost božja.“

„Kaj da je ta podoba tako priljubljena; tudi drugod sem je že videl,“ praša Tiburcij.

„Zato ker so te in enake podobe iz tistega časa, ko je kriva vera Novacijanova kalila mir med kristijani.“

„Kaj je pa učil ta Novacijan?“ prašal je že malo

nejevoljno Torkvat, češ, s takimi praznimi rečmí si kratimo čas.

„Novacijan je učil, da cerkev ne more vseh grehov odpuščati ter da so nekteri preveliki, da bi je Bog odpustil.“ Pankracij, ki je to govoril, ni vedel, káko moč so te besede imele do Torkvata; ali Sevér, ki ga je vedno opazoval, je videl, kako ga je čez in čez rudečica polila.

„Ali je to kriva vera?“ praša plaho.

„Se vé da je silna pregreha krajšati milost pa usmiljenje Onemu, ki je prišel na svet, da najde, kar je izgubljenega in k pokori pripelje ne pravičnih, ampak grešnike. Vedno je učila katoliška cerkev, da se grešniku vsi grehi, in če bi bili tudi tako rudeči ko škerlat, in če bi jih imel še toliko, odpusté, če se jih skesanega serca spové; zató je tudi cerkev zmeraj ljubila podobo dobrega pastirja, ki je pripravljen iti v puščavo in poiskati izgubljene ovce.“

„Kaj pa,“ reče Torkvat očitno ginjen, „če bi kdo, ki je kristijan postal in že tudi sv. obhajilo prejel, odpadel od vere, v pregrehe se vtopil in — in — (glas se mu je tresel) in svoje brate izdal, ali bi tacega ne pahnila cerkev od sebe?“

„Gotovo ne. Saj ravno od teh pregreh so rekli Novacijanje, da jih cerkev ne more odpuščati, ali ona je ljubeznjiva mati, ki ima naročje vedno odperto za izgubljene sinove.“

Solzica je zaigrala Torkvatu v očesu, ustna so mu trepetala, kakor bi se hotel spoznati za skesanega grešnika, ali le en trenutek — in spet se je pokazal prejšnji merzli pogled. V ustni se vgrizne in reče s hlinjeno vnemarnostjo: „To je res zeló tolažljivo za tiste, ki so v takih pregrehah.“

Dobro je spoznal in bral na obrazu Sevér ta trenutek milosti božje za mladenča, kterega pa ni porabil, in zapazil je, da je satan v njem vdušil glas vesti. — „Mostovže pa te-le štirivoglate prostore smo ogledali,“ reče Torkvat kopaču, „zdaj bi še cerkev rad videl, kjer se bomo shajali.“

Dijogen ni čutil nič nevarnega in je hotel ravno pokazati mostovž do cerkve, ko se sin oglasí: „Oče! jaz mislim, da je za danes že prepozno; saj veste,

da imamo še dosti opravka. Ti mladi prijatelji nam pa tudi ne bodo zamerili, sosebno ker bodo kmalo cerkev videli še v lepšem redu in lišpu, ko bodo namreč sv. Oče božjo službo opravljali v nji.“

To je bilo vsem po volji. Ko pridejo nazaj gredé do tistega kraja, kjer so pervič v stran krenili, stopi Dijogen v nek stranski mostovž in pravi: „Tod-le in potem na desno je najbliža pot do cerkve, jaz sem vas pa semkaj le zato pripeljal, da vam to-le podobo pokažem, ki nam kaže Marijo Devico z Jezuščekom v naročji, kterega molijo modri iz Jutra. Tukaj so narisani štirje, navadno štejemo le tri.“

Vsi so občudovali lepo podobo, le Sevéra je neizrečeno jezilo, da je oče nevedé Torkvatu pokazal pot do cerkve, ktere ni mogel zgrešiti, če se ravná po tej podobi. Ko odidejo ptujci reče svojemu bratu: „Zelo imam tega človeka na sumu; ta nam bo še zanjke pletel.“

Šla sta brata in izbrisala znamenja, ktera je Torkvat narejal na ogle; ker se jima pa to še ni zadosti varno zdelo, sta sklenila navadno pot do cerkve zasúti in jo po drugih potih speljati. Pripravila sta že potrebnega peska, vendar sta morala poprej kristijanom povedati o tej prenaredbi.

III. Nad zemljo.

Zapustimo še mi temna pokopališča in vernimo se k Fabíoli v „srečno Kampanijo,“ kakor so jo imenovali rimski pisatelji. Še zmeraj premišljuje pomen čudnih besed, ktere je našla. Zdé se jej kakor pismo iz druzega sveta, in ni vedela, kaj ž njimi; več ljudí jo je obiskalo prihodnje dni in htela je pokazati najdene verstice temu ali unemu — pa kar ni se mogla odločiti.

Obiskala jo je gospa, ki je prav pošteno in krepostno živela in kteri je tudi branje modrijanskih knjig šlo nad vse; pogovarjali ste se o svetu in njegovem mišljenji in Fabíola je že po lístiču segla — pa roka se jej vstavi, zdelo se jej je, da ga oskruni, če ga izročí ptuji roki. Tudi nek učenjak jo je obiskal in jej kaj lepo govoril o veličastnih mislih starejih in novejih šol — tega je hotela prašati, pa najdene

besede so se jej zdele pretemne za tega modrijana. Zares čudno je, da se je ponosna Rimljanka vselej slednjič skoraj nehoté do kristijanske sužnje obernila, če je potrebovala poduka in tolažbe — tako tudi zdaj. Ko je bila ž njo sama, poda jej najdeni listič. „To-le pisanje sem našla v Kromacijevi hiši,“ jej reče, „in kar ne gre mi iz glave. Premišljevala sem je in premišljevala, da se mi že moti.“

„Kako je to, žlahtna gospa? Saj se mi tako jasno zdi, da nič tacega.“

„Saj ravno to mi dela težavo. Moja prirojena čutila, vsa moja natora se vzdiguje in nasprotuje takim mislim; tacega človeka bi zaničevala, ki bi se ne maščeval, če ga kdo razžali in ki bi sovraštva ne povračal s sovraštvom. Že komu odpustiti bi bilo veliko, pa hudo z dobrim povračati — to se pravi kaj tirjati, kar je nasproti človeški natori.“

Jaz pa mislim, da tudi vi častite take, ki se ravnajo po tem pravilu. Povejte mi, ali zaničujete ali visoko čislate Aristida, ki je uslišal enega svojih sovražnikov ter svoje lastno imé napisal na čepino *) v svojo pogubo? Kaj pa Koriolana, ali ga ko Rimljanka zaničujete ali povzdigujete, ker je tako visokodušno se obnašal proti vašemu mestu? **)

„Se vé da oba častim; ali ta dva nista bila navadna človeka, ampak junaka.“

„Zakaj bi pa mi vsi ne bili taki junaki?“ smehljaje praša Sira.

---

*) V Atenah so veliko prestali pod samovlado Pisistratovo, še bolj pa njegovih sinov Hipija in Hiparha. Da bi se več ne povernila taka tiranida, so vpeljali ostracizem. Če je kdo zapazil, da dobiva ta ali uni preveč veljave in vpliva do ljudstva, napisal je njegovo ime na čepino in jo vergel v zato napravljeni prostor. Kterega je napisalo 6000 mestjanov, pregnali so ga za 10 let iz Aten.

**) Marcija Koriolana so tožili izdajavstva, ker je skušal odpraviti tribunat, ustanovljen ljudstvu v varstvo zoper plemenitnike. Bežal je zato iz Rima in kmalo se vernil na čelu precejšne armade, podvergel si več mest, njemu sovražnemu Rimu pa prizanesel — pravijo na priprošnjo svoje matere in žene.

„Za bogove! drago dete, kakšen svet bi bil to! Vsi taki junaki! Človeka že veselí, če bere od čudovitih del teh ljudí, če bi pa navadni ljudjé dan na dan doprinašali taka djanja, brez veljave bi bila in še neprijetna.“

„Kako je to?“

„Kako je to? Ktero mater bi veselilo, ko bi njeno dete v zibelki se igralo s strupenimi kačami in je zadavilo, kakor je počel Herkul? In zeló neprijetno bi mi bilo, ko bi pri jedi začel kak gost praviti, da je to jutro umoril Minotavra *) ali Hidro **) zadušil. Moja misel je ta, da naj nas bogovi obvarujejo take nesreče, da bi vsi ljudjé bili taki heroji (junaki).“

„Kaj pa če bi nas zadela taka nesreča, da bi stanovali v deželi, kjer bi res živele take pošasti, Minotavri, hidre in zmaji; ali bi potem ne bilo bolje, da bi vsi ljudjé bili taki vitezi, kakor pa na uni svet pošiljati po Tezeja ali Herkula, da nam je pokončata?“

„Res bi bilo bolje, pa kje so te pošasti?“

„Jeza, sovraštvo, maščevanje, častilakomnost in skopost so po mojih mislih vsem ravno tako nevarne pošasti, kakor one kače in zmaji — zakaj bi sami ne skušali, da je premagamo, zakaj bi se sami ne skazali take junake, kakor so se Aristid, Korijolan ali Cincinat?“

„Ali imaš ti res to za navadno moralno postavo? Če to tirjaš od vsacega človeka, mislim, da si previsoko zašla!“

„Nikakor ne. Vas je že osupnilo, ko sem pripovedovala, da je notranja, nevidljiva čednost ravno tako potrebna kakor vnanja; zdaj vas mislim še više peljati.“

„Le, le in nič se ne boj pa vse mi povej.“

„Glejte, kar ima vsaka druga postava (in naj bo še tako čista pa veličastna) za kdo zná kako junaštvo in za najvišo čednost, to je nam vsakdanje vodilo in navadna dolžnost, po kteri se je slehernemu izmed nas ravnati.“

---

*) Po basnoslovji starih Gerkov pol človek pol bik, ki je mladenče in device žerl.

**) Strašna kača z mnogimi glavami.

„To je preterdo! Če junak ukroti svojo poželjivost in doprinese viteško djanje, povzdiguje ga svet in časti, njegova dela se zapisujejo za vse prihodnje čase in to mu daje moč in pogum — kaj pa samotni revež, ki natihoma posnema junaka? Kdo pa njega vidi, kdo ga poplačuje, da mu daje pogum?“

Sužnja povzdigne z veliko spoštljivostjo in slovesnostjo oči in roko proti nebu in počasi reče: „Oče nebeški — ki solncu daje vzhajati nad dobre in slabe, in deževati nad pravične in nepravične.“

Fabiola nekoliko pomolčí, kakor v svetem strahu, potem pa reče: „Sira! tvoja veličastna modrost je zopet zmagala moje modrijanstvo. Da bi človek doprinašal take junaške čednosti kakor kaj vsakdanjega, in če ga tudi nihče ne vidi, moral bi biti više bitje, viša stvar, kakoršne si mi bogove mislimo — in že ta sama misel je vredna vsega modrijanstva. Ali me moreš še više peljati?“

„Više, in še veliko više!“

„Doklej pač?“

„Tako daleč, da bi vaše serce mir zadobilo.“

IV. Priprave za preganjanje.

Na Jutru je terpelo preganjanje že več mesecev in Dijoklecijan pa Galerij sta že Maksimijanu sporočila, da naj začne kristijane preganjati tudi po zahodnih deželah. Ker so pa tù sklenili, da ne bodo kar počez mesarili kristijanov, ampak da je hočejo popolnoma zatreti in zató tudi najprej najviše cerkvene glavarje pomoriti, potem še-le navadne vernike: treba je bilo še prej veliko priprav. Cesar sam naj bo dal znamenje, potem pa se bo začelo preganjanje na vseh krajih na enkrat, z vso silo in z vsemi pripomočki, da se prej doseže, kar so namerjali. Cesar je sicer komaj že pričakoval kervavega morjenja, vendar je ubogal svojim svetovavcem in čakal z ukazom, da bi se v vseh njegovih deželah na en dan oklical in tako toliko bolj preplašil kristijane.

Meseca novembra je sklical Maksimijan velik zbor, da se zadnjič o tej zadevi pogovoré. Prišli so bili najviši deržavni uradniki, med njimi tudi mestni prefekt s svojim sinom Korvinom, da bi ga ponudil za

glavarja in vodja neki divji četi, ktera je bila še posebno odmenjena za preganjanje. Tudi cesarjevi namestniki s Sicilije, iz Španskega in Galije so bili prišli pa tropa učenih modrijanov in govornikov (med njimi tudi Kalpurnij) kakor tudi ajdovski duhovni iz vseh kotov deržave, ki so še posebno prosili za ostro preganjanje.

Cesar Maksimijan je bil rojen iz najnižega stanú *), brez vse omike in ptujec, ki je bil šel po svetu sreče lovit; tem veča je pa bila njegova telesna moč, niso mu zastonj rekali Herkulej, kajti res je bil močen, kakor sam Štempihar. Dijoklecijan si ga je izvolil za socesarja, ker mu je bil v vsem enak: nad vse lakomen, na drugi strani pa spet zapravljiv kakor on; vdan najgnjusobnišim pregreham in brez čutila za pravico in miloserčnost. Preganjanja se je veselil, kakor neke nove veselice, kakor požrešnik bogate mize. Že sam pogled na tega trinoga je pretresnil marsikoga — orjaške postave in divjega obraza, kterega so obdajali zmeršeni kodri rudečkastih lás so se mu vertele in obračale pod nagerbančenim čelom očí, kterim se je brala sumljivost, malopridnost pa sirovost.

Na slonokostenem sedežu pod bogato ozaljšanim nebesom je sedel v dvorani lateranske palače **) pred sklicanimi, ki so ga v polkrogu trepetaje obdajali. Kerdelo telesne straže je varovalo vse vhode in njih poveljnik tribun Boštjan je slonel na vratih, kakor bi se za vse to nič ne menil, kar se tù beseduje; vendar mu ni ušla tudi najmanja besedica ne.

Najprej so dobili besedo duhovni. Ta je pripovedoval, da se je kaka reka vzdignila nad svoje bregove in veliko škode napravila na polji, uni, da je potres razrušil kako mesto; drugi spet so tožili, da na severnih mejah žuga ptuji sovražnik, na jugu pa da razsaja kuga — vsega tega, so rekli, krivi so kristijanje, kajti prorokovališča ali orakeljni vsi so naznanili, da bogovi pošiljajo take nesreče, ker so razkačeni, da se terpé v deržavi kristijani. Nekteri

*) Pravijo da v Dalmaciji.

**) Zdaj: lateranska basilika ali „mati vseh cerkev na svetu“, kakor je brati spredaj na tem poslopji.

orakeljni so celó rekli, da ne pregovoré ne besedice več, dokler ne bodo pokončani vsi kristijani.

Za duhovni so nastopili modrijanci (filozofi) in govorniki s svojimi dolgimi govori; cesar jih ni nič kaj pazljivo poslušal, kolcalo se mu je od dolgega časa, pa poterpel je, ker sta tudi vladarja na Jutru poslušala enake zbore. Te modre glavice so jeli prežvekovati, kar se je že tisoč in tisočkrat slišalo: da kristijani otroke koljejo in jedó, neznane hudobije doprinašajo, oslovsko glavo molijo, pa da ne verujejo na nobenega boga. Vse je verno poslušalo te strašne rečí in ploskalo, akoravno so večidel vedeli, da so vse to izmišljene laží. Naposled se vzdigne izmed učenjakov neka glava, ktera je slovela, da pozná kristijane in njih vero do pičice, pa da je prebrala vse njih bukve in da ravno namerja v posebni knjigi s svojo ogromno učenostjo v prah zdrobiti vso sistemo kristijanov — to je naš stari znanec Kalpurnij.

Odperl je usta in začel razlagati vsem v začudenje, da je prebral vse kristijanske knjige in tudi judovske, ki so predniki bili kristijanov. „Judje“, je rekel, „prišli so ob vladanji Ptolomeja Filadelfa v Egipet, ker jih je terla domá revščina in lakota. Po zvijačah njih vodnika Jožefa so pokupili in v svojo domovino spravili vse žito; za kazen so morali ob sami slami živeti in opeko narejati za zidanje nekega mesta. Ker je slišal egiptovski vladar že marsikaj čudnih rečí od Judov, dal je dva njih najbolj učenih mož v ječo vreči, Mojzesa pa Arona, jima brade na pol porezati, da v gerškem jeziku spišeta vso zgodovino in vero judovsko. Te bukve sem jaz videl in bral, je rekel Kalpurnij, in le nekaj naj iz njih povem: to judovsko ali kristijansko ljudstvo se vojskuje z vsemi kralji in národi; če dobé kako mesto, koj vse pomoré in to zató, ker jim velevajo njih častilakomni duhovni, ki je vladajo. Kristijanje imajo dan današnji še ravno take duhovne in radi bi še danes vso našo vlado pokončali, nas vse na vélikem tergu sežgali pa tudi naše prečastitljive in božje cesarje.“

Strah in groza je preletela vse pričujoče pri teh strašnih besedah; pa koj je vse utihnilo, ko začne cesar govoriti: „Jaz imam pa drugačnih in boljih vzro-

kov, da sovražim iz vsega serca te kristijane. V sredi naše deržave so si postavili nekega novega najvišega verskega glavarja, ki ni nam podložen pa ravno tako mogočno vlada nad svojimi. Do zdaj je bil cesar najviši poglavar v verskih in političnih zadevah, ti ljudjé so ločili te oblasti in tedaj tudi dobri podložniki niso. Ta duhovska oblast krati in manjša mojo oblast, zató pa tudi očitno povem, da bi rajši slišal, ta ali uni se hoče za cesarja vzdigniti, kakor da so tacega duhovna izvolili.“

Te besede je govoril cesar z divjim, hripavim glasom in vsi so je sprejeli z veliko pohvalo. Ko so še marsikaj sklenili zastran preganjanja, oberne se Maksimijan k Tertulu: „Prefekt! vi ste mi rekli, da imate nekoga prav pripravnega, da vodi in izverši moja povelja in brez usmiljenja ravná s temi izdajavci.“

„Tukaj ga imam, veličanstvo! Moj sin je, Korvin.“ Cesar ostro pogleda sina, ki je pred-nj pokleknil, potem se pa na vse gerlo nasmeje, rekoč: „Pri moji besedi, ta je pravi; mislim, če je kdo za taka opravila, gotovo je ta-le. Kdo bi bil mislil, da imate tako gerdega sina; kar iz očí mu gleda zanikernost in razuzdanost.“

Korvin je postal rudeč ko rak od jeze in sramote. „To ti pa povem, dečko, da moraš varno in premišljeno ravnati, in ne slepo z vratmi v hišo riti. Jaz dobro plačam, če se mi dobro streže, če ne jih pa tudi lepo število namažem; le pojdi tedaj pa boj se za herbet in glavo, če se pregrešiš.“ Ko se je cesar že vzdignil, zagleda Fulvija, ki so ga tudi poklicali ko plačanega cesarskega ogleduha, pa se je le v kot stiskal. „O kaj pa ti, moj preljubeznjivi Jutrovec? Le bliže, le bliže!“

Fulvij se je bližal trinogu pa s težkimi koraki, tako kakor divjemu tigru, od kterega ne vé, ali je na terdni verigi priklenjen ali ne, kajti davno je že čutil, da ga cesar nič kaj ne more, akoravno ni vedel, zakaj. Maksimijan ga je pisano gledal že zató, ker je sam imel dovolj ogleduhov plačevati in mu ni bilo treba še iz Jutra jih pošiljati, še bolj pa ker se je bal, da ne bi bil Dijoklecijan Fulvija iz Nikomedije njemu samemu za ogleduha poslal, da bi opazoval,

kar se godí na dvoru, in sporočal Dijoklecijanu. „Veš, da mi tvoje prilizovanje nič ne dopade; v djanji — v djanji moraš kaj pokazati! Meni so te poslali kakor za podlasico, da mi izvohaš gnjezda izdajavcev in drugih tacih tičev, pa do zdaj še nisi nič storil, akoravno sem ti denarjev že dosti izmetal. Zdaj boš imel priložnosti dovolj, pokaži, kaj znaš! Tedaj le pazi, saj me poznaš, če ne — se ti kaj neljubega primeri. Premoženje obsojenih se bo razdelilo med deržavo in tistega, ki ga je pripeljal pred sodbo — če ne bom jaz posebnih vzrokov imel, da vse za-sé prideržim. — Zdaj le pojdi!“

Razšli so se in si mislili: „Menda bodo zmeraj taki posebni vzroki.“

V. Smert in žalost.

Nekaj dní potem, ko se je Fabíola vernila v Rim, se je Boštjan namenil k nji, da bi jej, svaré jo, povedal o ponočnem pogovoru med Korvinom in sužnjo, kolikor se je dalo, pa ne da bi komu škodoval. Povedali smo že poprej, da od vseh mladih mož, ktere je poznala Fabíola, jej nobeden ni tako dopadel kakor Boštjan, zavoljo možatega in modrega njegovega obnašanja pa vsestranskih lepih lastnosti. Veselja jej je tedaj serce bilo, ko so jej povedali, da bi mladi častnik sam rad ž njo govoril; vgibala in vgibala je, kaj bi ga bilo pripeljalo k njej. Še bolj pazno je poslušala, ko se začne Boštjan izgovarjati, da jo nadleguje in ko smehljaje pristavi, da velikemu številu njenih snubačev jej ima danes še enega pristaviti, za kterega še ne vé, in to je — okorni Korvin.

Zdaj jej pripoveduje o ponočnem pogovoru in pristavi, da zamorka menda le denarje vleče iz lehkovernega Korvina. Fabíola kakor Boštjan sta bila zastran sužnjinih zelišč pa pijač te misli, da se jih je bati le zastran škode na zdravji. Obljubila je, da bo zabranila Afri ponočno pohajkovanje, kajti neizrečeno je jezílo ponosno Rimljanko, da taka malopridneža za-njo barantata, kakor za blago, ki se dá z zlatom kupiti.

„Prav zelo se vam imam zahvaliti!“ reče kaj prijazno Boštjanu, „da ste bili tako dobrotljivi in me

svarit prišli, kakor tudi občudujem izurjenost, s ktero ste mi razkladali to neljubo stvar.“

„Saj nisem storil nič, kar bi ne bil vsakemu človeku storil — obvarovati ga škode in nesreče.“

„Menda hočete reči: vsakemu prijatelju,“ popravi smehljaje Fabíola, „če ne bi bilo vaše življenje polno dobrih pa nepoplačanih del.“

„Če tudi; tako življenje bi bilo vendar-le dobro obernjeno.“

„Gotovo ne mislite tega v resnici. Povejte mi: če bi tistega v nesreči videli, ki vas sovráži in preganja, ali bi stegnili roko in mu pomagali?“

„Gotovo da. Če Bog pošilja solnce in dež svojim prijateljem kot sovražnikom, ali bi bore človek drugače ravnal?“

Fabíola se je zeló začudila, ko je slišala te besede. Kako podobne so bile unim na najdenem pergamentu — in ravno take misli je tudi Sira razvijala. „Boštjan! vi ste gotovo že v jutrovih deželah bili?“ ga praša. „Ali ste se tam seznanili s takim mišljenjem? Jaz imam pri sebi neko žensko, ki mi prostovoljno kot sužnja služi, in ima ravno take nenavadne nravne zapopadke in misli, pa je iz Azije.

„Tacih zapovedi in pravíl se jaz nisem v ptujih deželah učil, akoravno so pervotno iz Jutrovega prišle, ampak že mati me jih je učila.“

„Lepe so same na sebi, lepe, pa človeka bi smert zajela, preden bi jih le na pol djansko izpeljati mogel, če bi po njih kdo živeti skušal.“

„In če bi ga tudi. Ali more smert človeka bolje pripravljenega najti, kakor če ga najde v spolnovanji svojih dolžnosti, če bi jih tudi še ne bil doveršil?“

„Kar se pa mene tiče, sem zastran smerti s starim epikurejskim pesnikom ene misli. Življenje je pojedina in kedar sem sita, me je volja izza mize vstati, prej pa ne. Bukve življenja bi rada prebrala skoz in skoz, in je še-le zaperla, kedar pridem do zadnje strani.“

Boštjan smehljaje z glavo zmajuje in reče: „Zadnja stran v bukvah tega življenja je sredi knjige, kjer stojí beseda: smert; koj na drugi strani se pa pričnó bukve novega življenja — brez zadnjega lista.“

„Mislim, da vas razumem. Vi ste hraber vojščak in govorite ko hrabri vojščak. Vedno ste pripravljeni na smert in mislite menda na častno smert v boju zoper sovražnika; ko junaku se vam s smertjo začne novo življenje, življenje slave.“

„Draga gospica! jaz ne mislim takó; za táko slavo se ne menim, ktero tukaj samo v domišljiji vživati zamorem. Prav od navadne smerti govorim, ki me zgrabi, kakor najslabšega sužnjega po taki ali drugačni bolezni; ali naj se mi približa v kteri podobi koli hoče, vedno mi bo draga, ker vém, da mi jo pošlje On, ki ga ljubim.“

„Ali bi vam bila res taka navadna smert draga?“

„Kakor se veselí lehkoživec, kedar mu odpró vrata svitlo razvitljene dvorane, v kteri ga čakajo bogato gizdavo kosilo pa lepo opravljeni in ovenčani služabniki, ki mu bodo stregli; in kakor se raduje nevesta, kedar jej povedó, da pride ženin z bogatimi darovi in jo popelje v novo domovino — ravno tako se bo tudi veselila moja duša, kedar jej bo smert, in naj si bo kakoršna koli, odperla vrata, železna sicer in temna na tej strani — pa zlata na uni, ki peljejo v novo, v večno življenje. Ne menim se tedaj, naj bo smert taka ali taka, samo da me pelje k tistemu, ki je neskončno lep.“

Radovedno praša Fabíola: „Kdo je ta? Ali ga ni moč prej videti, kakor po smerti?“

„Ne, prej ne. On je tisti, ki nam povrača za vse, kar smo storili; in srečen, kdor je ohranil svoje serce čisto in nedolžno in je svojo dušo, ktera je Njemu vedno odperta bila, lepšal z lepimi čednostmi.“

„Kako podobno mislim Sirinim“ misli si Fabíola pa preden ga še more prašati, od kod ima take nauke, stopi suženj v dvorano: „Nek sel je pridirjal iz Baje *), milostna gospica!“

„Le koj naj pride noter.“

Poslanec ves truden in ukajen je stopil na prag in podal zapečateno pisanje. Roka se je tresla Fabíoli, ko je segla po njem in odvijala zavitek. „Ali je od mojega očeta?“ je prašala.

*) Toplice pri Neapoli.

„Vsaj zastran njega,“ je pomenljivo odgovoril sel.

Odpre, preleti verstice — zavpije in omahuje. Naglo jo prime Boštjan, da padla ni, pelje jo na sedež in prepusti služabnicam, ki so na glasni krik skupaj priletele.

Njen oče je bil mertev. —

Na dvorišču najde Boštjan tropo služabnikov, ki so pazljivo poslušali ptujega poslanca, ko jim je pripovedoval o smerti gospodarjevi.

Hčerino pisanje, ktero je Fabiju prinesel Torkvat, ni bilo zastonj; v Azijo popotovaje obiskal je tudi Fabíolo v tihem stanovanji in pri nji ostal nekaj dni, potem pa se je prav priserčno poslovil in podal se v Baje, kjer so ga pričakovali že navadni lehkoživci in pojedneži. Živel je kakor po navadi v vsi obilnosti in razuzdanosti ter pričakoval, da bi z vsem previdili njegovo barko za daljno pot; kar ga necega dné po bogatem kosilu zadene mertud — in v 48 urah je bil mertev. Vse svoje premoženje je zapustil edinemu otroku. Ravno ko je poslanec odhajal, so balzamírali truplo, da bi ga na barki, v Azijo namenjeni, odpeljali v Ostijo in potem v Rim.

Ko je Boštjan slišal to žalostno dogodbo, bilo mu je prav žal, da je od smerti govoril z Fabíolo in zamišljen je zapustil hišo.

Rimljanko je tako nenadoma zadela žalostna novica in jo vergla v največo žalost, da jej je zavednost vzelo. Služabniki so se verteli krog nje in poskušali z vsem, kar bi jo utegnilo iz omedlevic zbuditi. Njeno mlado in krepko telo je zmagalo; vzdigne se — bleda, stermega suhega pogleda in pahne od sebe roko, ki jej je podati hotela zdravil. Bojé se že za njeno pamet; zdravnik pride in jo zbudi iz nezavednosti, zaklicavši jej glasno na uho: „Fabíola, ali veste da je oče umerl?“

Vsa se stresne pri teh besedah, pade nazaj na postelj in solze se jej vlijó iz očí ter polajšajo bolečine. Govorí od očeta, ga kliče, zdihuje po njem, vse zmešano in pretergano; zdaj misli, da je še živ, in zopet se spominja, da ga ni več — tako joka in zdihuje, da naposled zaspí, v veliko dobroto duši in truplu.

Evfrozina in Sira ste čuli pri nji. Nejeverka je

tolažila svojo gospodinjo z navadnimi praznimi besedami in ajdovskimi tolažili: saj je bil tako dobroten gospod, tako pošten mož in kako priserčno je ljubil svojo hčer! Kristijana jej je skerbno stregla, rekla káko rahlo besedico ali pa molčala — kaj je neki zamogla boljega storiti, kakor moliti za-njo, da bi božja milost v tej žalosti zadela njeno serce in je pripravno storila za svitlobo resnice.

Ko jo malo mine huda žalost, mogla je zopet misliti, pa njene misli so bile temne temne in so jo navdajale z novim nepokojem. Kaj je zdaj z njenim očetom? Kam je šel? Ali je še kje, ali se je spremenil v nič? Ali je tudi njegovo življenje opazovalo tisto oko, ki vse vidi? Ali je prestal tisto skušnjo, od ktere sta govorila Boštjan in Sira — če ne, kaj je zdaj ž njim? Ustrašila se je Fabíola te misli in si jo skušala iz glave zbiti.

Kdo jej bo odgovoril na vsa ta vprašanja? Ali pesniki? — Skušali so, pa prišli le do grobovih vrat. In učenost? Ta ni v grobu drugega našla kakor smrad in kosti. Filozofje? Modrovali so in modrovali pa slednjič z ramami zmajali. Kar vsi tí niso mogli odgovoriti, to bi jej bila razjasnila uboga sužnja; ali Siri se ni še zdel pravi čas, o tem govoriti z Fabíolo.

Pripeljali so umerlega in Rimljanje so videli pogreb, kakoršnega malokedaj. Sprevodi z bakljami; pred mertvim so nosili voščene podobe prededov; napravili so gromado iz najdražega dišečega lesa, polili jo z dišavami dalnje Arabije, na-njo posadili bogato opravljenega merliča — in vse to zažgali. Nekaj perišč ogorelih kostí, ktere so shranili v alabastrovem verču ter postavili ga z Fabijevim imenom zaznamovanega med druge verče te rodbine — to je bilo vse, kar je ajdom ostalo od posvetne slave.

Pri pogrebu je po rimski navadi govoril Kalpurnij in razlagal, kake čednosti so kinčale umerlega, kako gostoljuben in kako skerben deržavljan je bil; ves drugačen kakor tisti skrivni ljudjé, ktere kristijane imenujejo, ki se vedno postè, molijo in svojo nevarno vero v vse rodbine vrivajo pa natihoma ljudstvo zoper cesarja šuntajo ... „Če je po smerti res še kako življenje, kakor pravijo nekteri filozofi“, je

rekel stari, hinavski Kalpurnij, „prepričan sem, da se zdaj Fabij v Eliziju *) greje in sprehaja po zelenih livadah pa nektar **) serka. O da bi mi pač bogovi kmalo poslali tisti dan, ko se bom jaz, tvoj najponižniši klijent, s teboj združil v elizijskem veselji!“

Vse je bilo ginjeno in se je čudilo taki udanosti.

Fabíola je morala tudi vse zamotana opravila in račune očetove uravnati in v red spraviti, in kaj težko jej je bilo, ko je zapazila goljufijo in odertijo v zadevah možaka, kterega je čislal ves svet za najbolj poštenega in dobrotljivega.

Čez nekaj tednov je Fabíola šla v černi obleki obiskat svoje prijatelje in prijateljice — najprej Nežo.

VI. Izdajavec.

Vernímo se k Torkvatu. Ko se zbudí zjutraj po tistem nesrečnem večeru, najde zraven sebe Fulvija. Z dobro premišljenimi besedami mu pred očí postavlja, kaj je prej ta dan storil, mu dokazuje, da je izgubljen pa da ga le njegov svèt rešiti more; tako ga popolnoma zveže. Če bi pri kristijanih pomoči iskal in se ž njimi spraviti skušal, koj bi ga Fulvij izročil sodniku in hudi smerti; če bi se pa za izdajavca dal rabiti, obetal mu je vsega v obilnosti, česar bi poželel.

„Tebe vročina trese,“ reče mu naposled Fulvij, „pojdi z menoj, hladni jutranji zrak ti bo dobro storil.“

Zapeljani mladeneč je ubogal; pa komaj sta prišla na forum, ko jima že nasproti pride Korvin in jima reče: „Dobro, da sem vaji dobil, prav rad bi vama pokazal delavnico mojega očeta.“

„Delavnico?“ čudi se Torkvat.

„Delavnico, dà, kjer hrani svoje orodje. Ravno na novo jo je ozalšal z vsem potrebnim. Precej tam-le je; saj stari čmerni Katul ravno odpira vrata.“

Stopili so na prostorno dvorišče, na kterem je bilo krog in krog ob stenah pod streho nakopičenega raznega orodja za mučenje. Torkvat se je vsega tega mučila zeló prestrašil; to je menda zapazil stari berič,

*) Ajdovska nebesa.

**) „Nektar“ je v ajdovskem basnoslovji pijača bogov, kakor „ambrozija“ njih jed.

ker je rekel: „Le noter stopite, gospodje, le, in nikar se ne bojte; vam se ne bo nič hudega zgodilo, drugače ko bi bili izmed vražnih kristijanov. Za nje smo nedavno vse to tako lepo pripravili.“

„No Katul,“ reče Korvin beriču, „razloži razloži malo temu gospodu tvoje igračice. Ptujec je in so mu še neznane.“

Zdaj jim je začel starec razkazovati svoj strašni muzej, zraven se je pa režal in take sirove šale uganjal, da je Torkvata kar merzlica tresla, posebno ker mu je berič v svoji navdušenosti s kleščami skoraj uho odščipnil. Tù je stal velik ražen, zraven železni stol s pripravo, da se more razbeliti; velikanski kotli za olje in vodo vreti, velike žlice za svinec topiti in ga v usta vlivati. Tam klešče, železne kljuke, razna železna česala, da se meso terga z reber. Precej zraven orodje, s čimur so meso na životu žgali, bič z železnimi ali svinčenimi krogljicami na koncéh, železje za na roke in noge — razni meči —, noži, sekire, vse lepo razstavljeno „za terdoglavce kristijane“, kakor je krohotaje rekel Katul.

Vsega poparjenega sta Torkvata zvita tička peljala v kopališča Antoninova, kjer sta ga stari kapsarij Kukumio in njegova žena čudno pogledovala, ker sta ga že v cerkvi med kristijani prej videla. Po dobri jedi sta ga tirala v sobo za igravce. Torkvat je zgubljal in zgubljal, Fulvij pa mu posojeval; ali za vsak denar je tirjal pismeno poterjilo. Tako je prišel nesrečni mladeneč popolnoma v Fulvijevo oblast.

Med dnevom sta ga spustila, da je hodil med kristijani, kakor se mu je ljubilo in pozvedel, kar sta mu zapeljivca velela; zjutraj in zvečer so se pa shajali. Korvin je le še čakal cesarskega ukaza, potem je sklenil z vso silo planiti nad kristijane; zapovedal je zato Torkvatu, naj se na tenko seznani s tistim pokopališčem, kjer najviši pastir opravlja božjo službo. Videli smo že, da je to tudi storil, obiskavši katakombe Kalistove; ter vse sporočil Korvinu, kar je zapazil in zapomnil si od podzemeljskih potov; ta pa je vse to si narisal in precej tisti dan po razglašenem cesarskem povelji je mislil na vse zgodaj napasti to pokopališče.

Spet drugačno si je izmislil Fulvij. Najprej bi bil rad poznal vse duhovne pa najimenitniše in bogatejše kristijane v Rimu, „če je spoznam, potem jih ne obvaruje nobena obleka pred ostrim mojim očesom, si je mislil, in eden za drugim bo prišel na versto.“ Veleval je zató Torkvatu, da naj ga pri pervi slovesnosti s seboj vzame, kedar bo največ duhovnov pa dijakonov okoli papeža zbranih. Torkvat mu je to odsvetoval, ali zastonj. „Da me le noter spraviš, je rekel, potem je dobro vse. Vedel se bom kakor vsak drugi.“

Takrat in še tudi dolgo pozneje so sv. Oče le meseca decembra nove mašnike posvečevali in druge redove delili. Tak dan se je tudi zdaj bližal, kar je Torkvat naglo sporočil Fulviju.

Ker je Torkvat vedel potrebno glasilo, prišla sta lehko med zbrane in tudi nista pozornosti zbudila, ker je Fulvij opazoval okoli stoječe in je v vsem na tenko posnemal. Cerkev, kjer se je bila zbrala najviša duhovščina s tistimi vred, ki so se pripravili na sv. rede, je bila v prostorni dvorani neke hiše. Med novinci je zapazil Torkvat tudi ž njim vred spreobernjena brata Marka in Marcelijana, ktera sta dobila dijakonstvo, pa nju očeta Trankvilina, ki je bil za mašnika posvečen. Te in vse druge je Fulvij na tenko opazoval in zapazoval si njih obraze, ali pred vsem se je na enega obračalo njegovo ostro oko, in njegovo obličje si je globoko vtisnil v glavo. Bil je to sivolasi starček, milega obraza in prijaznega pogleda, ki je opravljal sv. obrede — sv. Oče papež Marcelin, ki je že šest let vodil Kristusovo čredo. Stal je pred sv. Petrovim oltarjem, ki je bil med njim in ljudstvom in obernjen proti zbranim. Ostro si ga je ogledoval ogleduh, meril njegovo visokost, opazoval barvo njegovih lás in obraza, pazil, kako se obrača in premiče, kak glas ima ... in slednjič rekel: „Naj se le na dan prikaže ta-le dragocena glava, koj ga bom spoznal, naj bo napravljen kakor koli hoče.“

VII. Device.

Že med pervimi kristijani so si kerščanske device velikrat svojega Izveličarja izvolile za svojega ženina

ter obljubo storile vednega devištva, kar se je slovesno v cerkvi godilo pred škofom, navadno velikonočno nedeljo.

Táko slovesno obljubo je cerkev sprejela še-le v poznejših letih, mlajše so le storile navadno obljubo vpričo svojih staršev in iz njih rok prejele v znamenje černo obleko. Če je pa žugala nevarnost in preganjanje, odjenjala je cerkev za nekaj let ter že mlajšim (menda od 12. leta naprej) privolila, da se s sveto obljubo zedinijo s svojim Gospodom.

Neža si je že v mladih letih izvolila ta sveti stan in ker je ravno nastopilo polajšanje zavoljo bližnje nevarnosti, berž se je oglasila za slovesno obljubo, kar so jej tudi zavoljo njenega čistega in modrega obnašanja radi privolili. Pridružila se jej je še druga tovaršica — revna sužnja Sira.

Precej od pervega pogovora, ki ga je imela Neža s Siro, začela jo je ljubiti in kmalo ji je vezalo sveto prijateljstvo, ktero je še bolj rastlo, ko se je tudi od drugih prepričala, kako blago dušo ima Sira in da si je za namen svoje službe pri Fabíoli postavila njeno spreobernjenje, ktero prizadetje je tudi zavoljo božje milosti in njenega umnega ravnanja lepo napredovalo.

Ker se je Sira kot služabnica Fabijeva, Neža pa kot žlahtnica po njegovi smerti černo oblekla, ste kaj lehko pred Fabíolo in pred drugimi prikrili, kar ste bili namenjeni storiti. Tudi Siri so prošnjo dovolili, kar pa ni nikomur povedala, kakor nekaj dni pred srečno uro svoji slepi prijateljici.

„Glej, glej,“ reče jej revica, kakor bi bila nejevoljna, „vse dobro hočeš sama za-se prihraniti, ali je to lepo in usmiljeno?“

„Nikar se ne huduj, drago dete! Prav potrebno je bilo, da sem prikrivala to reč.“

„Se ve da; zató tudi menda zraven ne bom smela biti?“

„O to pač!“

„Povej mi tedaj, kako boš oblečena in kaj imaš še pripravljenega za to slovesnost?“ Sira jej je popisala vse potrebno — obleko, tančico, venec . . .

„Oj kako bo to lepo;“ reče slepa sirotica, „kako se je pa treba obnašati?“

Sužnja se je čudila, da je danes njena prijateljica tako radovedna in jej je ob kratkem popisala vso slovesnost.

„Še nekaj te bom prašala: kdaj in kje se bo vse to godilo? Če smem zraven priti, moram tudi vedeti kam.“

Sira jej pové, da tretji dan na vse zgodaj v cerkvi Pastorjevi. „Nisem te še tako radovedne videla, kaj nek to pomeni? Glej, da ne boš preveč posvetna postala.“

„Nič ti ne povem, ne. Če imate drugi svoje skrivnosti, zakaj bi še jaz ktere ne imela?“

Sira se je smejala Ceciliji, ker se je tako nejevoljno delala, kajti dobro je poznala nedolžno in ponižno njeno serce. Ko se prav priserčno ločite, gre Cecilija k pobožni Lucini, ktera je slepo deklico kaj rada imela, verže se jej v naročje in milo milo začne jokati. Lucina jo tolaži, jo boža, izprašuje, prikima — in kakor bi odrezal je slepa revica potolažena, tiha in mirna, veselja žarečega obličja je zapustila Lucijino in šla v Nežino hišo, kjer je stanoval duhovnik Dijonizij. Na kolena se pred njega verže in tako milo nekaj prosi, da jej stari duhoven do solz ginjen priterdi in jo razveseli. Kaj je neki pomenilo vse to?

Napočil je veseli dan. Še pred dnevom so obhajali kristijanje slovesno božjo službo in potem se je razšla množica ljudstva; le tisti so ostali, kteri so se imeli slovesnosti vdeležiti, ali pa ki so za priče naprošeni bili: Lucina in njen sin, že postarni starši Nežini in Boštjan. Zgodnji zjutranji mrak so razsvitlevale lepodišeče sveče na oltarji pa mila svitloba dragocenih srebernih in zlatih svetilnic. Oltarji nasprotu je sedel na stolu sv. Petra, kterega še zdaj hranijo v Vatikanu, prečastitljivi papež s škofovo palico v roki in krono na glavi in obdajali so ga služabniki, častitljivi kakor on. Iz daljne tmine so doneli mili glasi, kakor angeljsko petje in strinjali se v cerkveno pesem.

Zdaj se pokaže par za parom že posvečenih devic, vse v černi obleki, peljejo je duhovni in dijakoni, kterim je bila skerb izročena za-nje; sredi med njimi se odlikujete dve v svetli beli obleki — Neža in Sira. Device

so se vstopile v versto na desno in levo oltarja, novinki pa ste pokleknili pred oltarjem k nogam sv. Očeta. Vprašani, kaj želite, ste odgovorile, da med device sprejete biti in njih dolžnosti spolnovati. Že takrat so začele neveste Kristusove skupaj živeti, enako kakor dan današnji po samostanih, vendar jih je veliko kar domá ostalo, najbolj zavolj preganjanja; shajale so se pa večkrat v cerkvah k posebnemu poduku in vajam in so tudi svoj odločeni prostor imele tam.

Sv. Oče so nagovorili čakavki, razloživši jima imenitnost stanú, kteri ste si izvolile, ki ju že tukaj na zemlji enake dela angeljem, ki se ne možé in ne ženijo, enake tudi sv. Devici Mariji, in ki je bo pridružil tistim v nebesih, ki hodijo za božjim Jagnjetom, kamor koli gré.

Po kratkem nagovoru je bilo izpraševanje novink in potem so papež blagoslovili in podali jima oblačila njih stanú in zraven govorili molitve, ki so bile današnjim ob takih priložnostih skoraj enake. Vsaki na strani ste stali dve družici in ji oblačili. Položili ste slednjič ovenčane glave na oltar, v znamenje, da se popolnoma darujete Bogu; lás jima pa niso odstrigli, to je bilo tačas le na Jutru v navadi.

Vse je bilo že pri kraji; Neža je klečala pred oltarjem, zamaknjena kakor večkrat in stermo pred se gledala, kakor na kako jej drago reč; Sira pa globoko zamišljena v največi ponižnosti molila in hvalila Boga, da je njo revno stvar vredno storil tolike častí — ko se začne za njima nekaj gibati. Vprašanje papeževo: „Kaj želiš, draga hči?“ je prebudilo v molitvi vtopljeni, in preden nazaj pogledate, prime ji nekdo vsako za eno roko in obema dobro znani glas odgovorí: „Sveti Oče! jaz želim sprejeta biti med device in neveste Kristusove, ki je moja edina ljubezen na zemlji, in sicer pod varstvom teh-le dveh že Gospodu zaročenih devic.“ — Kdo bo popisal, kako ste osupnile Neža in Sira, ko zaslišite glas — slepe Cecilije. Saj smo videli, kako je tožila in prosila pri dobrotljivi Lucini, da jej je vsega potrebnega pripravila, duhovnik Dijonizij pa jej je to milost sprosil pri sv. Očetu. Ker je želela Nežo in Siro za družici, prišla je še-le na versto, ko ste te dve že obljubo storile.

Vse je že bilo storjeno, le venca ni še bilo. Prašana, če ni seboj prinesla venca, boječe izpod svoje obleke izvleče krono, spleteno iz gole ternjeve veje, rekoč: „Cvetlic nimam za mojega Ženina, saj tudi On ni nosil cvetlic; jaz sem revna deklica in zató mi ne bo zameril, če ga prosim, da me venča z vencem, kakoršen je On nosil. Tudi naznanujejo cvetlice kreposti, čednosti; moje revno serce pa še ni nič druzega rodilo, kakor to-le ternje.“ Sira in Neža ste segli po svojih vencih, pa sv. Oče so mignili in s ternjevo krono je šla Cecilija od oltarja.

VIII. Nomentansko stanovanje.

Iz Rima po nomentanski cesti proti vzhodu gredé pride popotnik kmalo do lepe ravninice, kjer stoji cerkev sv. Neže. Ravno tukaj je stalo Nežino deželsko poslopje in tù sem so se namenile tri novoposvečene device, da bi v tihoti in veselji preživele srečni dan, sosebno ker jim znabiti ni dosti več mirnih odmenjenih.

Bil je lep zimski dan in vendar je nebo bilo jasno kakor ribje oko in solnce gorko; samo sneg na Apeninih *) pa gola vinska terta so oznanovali zimski čas. Po vertu je stopala Neža, priletavali so golobčki in vsedali se jej na rame in jagnjički so skakljali krog nje pa jemali iz njene roke zelišč, ktera jim je donašala. Nobeden jej pa ni bil tako podložen, kakor stari zvesti čuvaj na verigi, mogočni Molos, kakor so mu rekli; če je priklenjen bil, ni se mu smel razun dveh ali treh služabnikov nihče približati, tako je rohnel; ko je pa zagledal Nežo, vlegel se je na tla, mahal s svojim kodrastim repom in cvilil in prosil, da so ga odklenili. Zdaj je bil pa krotek kakor ovca, vedno je stopal za Nežo in če se je vsedla, legel je k njenim nogam in gledal jo v oči, neizrečeno vesel, če ga je z mehko roko malo potreplala po mogočni glavi.

Med tem je prišla Fabíola, ki je danes pervič po očetovi smerti šla od doma in sicer najprej k Neži, da jo obišče in se jej zahvali za sočutje v svoji žalosti. Ko pa na vertu zagleda tri presrečne deklice polne veselja skupaj sedeti, ni jih hotela motiti, tudi

*) Planine, ki se stegujejo po vsem Laškem.

zató ne, ker bi bila rada Nežo samo dobila; torej jo krene na drugo stran, predenj so je še zagledale, vendar se skoraj nehoté praša: zakaj bi nek ti ne mogla tako vesela in srečna biti, kaj te neki loči od njih?

Skoraj ravno takrat kakor Fabíola je še nek drugi šel iz mesta, da bi obiskal Nežo, samo da z drugim namenom. Fulvij ni mogel nikdar pozabiti Fabijevih besed, da je s svojim sladkim, mikavnim obnašanjem pa s svojim lišpom si Nežico popolnoma pridobil; vendar je še odlašal s svojim snubljenjem nekaj zató, da minejo dnevi žalovanja po Fabiju, nekaj pa ker se je bal in ogibal hiše, v kteri jo je tako gerdo naletel ali prav za prav iz nje pahnjen bil. Ko je pa slišal, da je šla Nežica sama brez staršev in služabnikov na deželo, mislil si je: „zdaj-le je najlepša priložnost, zdaj-le je treba skusiti.“ Ko pride do hiše, vratar ga ni precej noter pustil, ker je pa le silil in silil, da ima kaj zeló važnega ž njo govoriti, je smel noter. Solnce je že zahajalo, Neža je sedela sama na lepem prostorčku in pletla venec iz zimskih cvetlic, kakoršnih ste ravno šli po vertu nabirat prijateljici. Pred njo je ležal stari pošteni čuvaj, ki je počasi glavo vzdignil in zarenčal, ko je čutil priti nekoga. Devica pogleda od dela in vidi Fulvija sicer spoštljivo se bližati, pa vendar bolj pogumno kakor navadno, kakor bi bil že gotov svojega opravila.

„Gospodičina Neža!“ nagovorí jo, „jaz sem prišel, da vas vnovič zagotovim svojega najserčnejšega spoštovanja do vas; boljšega dné bi ne bil mogel si izbrati, kajti lepšega in bolj prijaznega nam tudi poletno solnce ne dá.“

„Zares,“ rekla je Neža spominjaje se slovesnosti od zjutraj, „lep in prijazen je bil ta dan za-me. Lepšega mi ni še v mojem življenji solnce prineslo — in enega samega lepšega mi še lehko prinese.“

Fulvij je bil neizrečeno vesel, mislil je, da njemu veljajo te besede in je sladko odgovoril: „Kaj ne, vi mislite dan vaše poroke s tistim, ki je znabiti pridobil si vaše serce?“

„To se je res že zgodilo, in to je srečni dan za-me. On je venec položil na mojo glavo in vtisnil

znamenje obličju mojemu, da ne bom nobenega druzega spoznala razun Njega. *)“

„Kdo je ta presrečni? Do zdaj sem mislil in upal, da imam tudi jaz prostorček v vaših mislih in znabiti tudi v vašem sercu?“

Kar nič bojazljiva ali plašna je nedolžnega in bistrega očesa ga gledala stermo naravnost v obraz, da je koj oči pobesil, in rekla: „Méd in mleko sem prejela iz njegovih ust in njegova kri mi je ozalšala moja lica.“

„Meša se jej,“ mislil je Fulvij in gledal, kako je žarečega obraza in bistrega, navdušenega očesa gledala na nekoga samo nji vidnega. Ko se kmalo zdrami, sklene Fulvij še dalje skušati svojo srečo.

„Gospodičina! vi se norčujete s človekom, ki vas resnično občuduje in ljubi. Saj mi je povedal prav zanesljiv človek, ki je bil prijatelj vam in meni, kterega pa zdaj ni več med nami, da ste mi dobri, in da bi ne bili nasproti, če bi vas snubil. To tedaj zdaj storim v vsi resnici — zdí se vam morda prenaglo, nepričakovano, ne tako kakor je navada, pa moje ljubeče serce mi ne dá čakati.“

„Proč od mene, ti mertvaška hrana! Moje serce je že drugemu oddano; Njemu hočem vedno zvesta ostati, le Njemu se vsa darujem. Če Njega ljubim, ostanem čista, če se Njemu zaročim, ostanem devica.“

Fulvij se je pri svojih zadnjih besedah pred Nežo na kolena spustil; ko pa zasliši te besede in vidi, da se je popolnoma zmotil, razkačen kviško plane, rekoč: „Ni dosti, da me zametujejo, še privabijo me sem, da me osramoté in mi v obraz povedó, da je že nek drugi pred menoj tukaj bil. — Je pa že tisti Boštjan — —“

„Kdo ste, da se prederznete zaničevaje imenovati ime možaka poštenjaka in krepostnega junaka?“ zadoní razkačeni glas za Fulvijem.

Ta se naglo oberne in stal je pred — Fabíolo, ktera je po vertu sem ter tje hodé, zdaj pristopila, misleč da najde Nežo samo in tako zadnje besede pogovora slišala. Fulvij je bil osupnjen in ni vedel pervi trenutek odgovoriti, ko je Fabíola razkačeno

*) To vse in naslednje so res njene besede, kakor se bere v oficiju sv. Neže.

dalje govorila: „Kdo ste vi, ki ste se že enkrat prederznili v hišo preríti k moji žlahtnici in jo razžaliti in ki ste zdaj zopet vlomili v mirno tihoto deželskega stanovanja?“

„Kdo ste pa vi, ki se prederznete v ptuji hiši gospodovati?“

„Jaz sem tista“, odgovori Fabíola, „ki je že takrat zapazila vaše namene in naklepe do nedolžne deklice, ko ste se pervič z Nežico sešli pri mizi mojega očeta, in kteri je čast in vest velevala, da vniči vaše namene in obvaruje svojo sorodnico.“ Pri teh besedah je prijela Nežo za roko in jo odpeljala; stari Molos je renčal in stopal za njima — Fulvij pa je škripal z zobmí in mermral: „Le čakaj, ponosna Rimljanka! Ti boš še čutila, kako se Azijanec maščuje in se spominjala tega dne in te ure!“ —

IX. Cesarski razglas.

Prišel je dan, da se je imel razglasiti cesarski ukaz, naj se preganjajo in pokončajo kristijanje. Korvinu so izročili to delo, in ker se je slišalo, da je v Nikomediji nek kerščanski vojak, Juri, stergal tak razglas, zató je skerbno vse vravnal, da bi se v Rimu ne zgodilo kaj tacega. Več pergamentnih listov so skupaj zložili, na nje napisali z velikimi čerkami razglas in nabili ga na desko, ktero so potem obesili na steber sredi fora, in sicer potlej, ko je bila tema in nič ljudí na tergu, da bi še-le zjutraj ga zagledali meščani in toliko bolj se prestrašili.

Da bi pa po noči kdo te dragocene pisaríje ne snel in pokončal, dali so Korvinu célo kompanijo panonskih vojščakov za ponočno stražo. Vojaki te panonske kohorte so bili zgolj ptujci izmed najbolj divjih severnih ljudstev: Daci, Panonci, Sarmatje itd.; divjega pogleda in sirovega obnašanja, ki so le za silo lomili latinski jezik. Zadnje čase rimske vlade so bili ti divjaki neusmiljenim cesarjem najzvestejša životna straža, Rimcem pa v vélik strah.

Razpostavil je tedaj teh hrustov povsod, koder se je prišlo na for in jim ukazal, da prebodejo slehernega, kdor bi hotel na terg in bi ne vedel glasila ali parole, ktero so za vsako noč posebej poveljniki

po tribunih in centurijonih vojakom naznanjevali. Da bi pa kak kristijan ne mogel rabiti parole, ko bi jo zvedel po naključbi, dal je Korvin svoji kompaniji za to noč za glasilo: numen imperatorum *), kar je vedel, da nobeden kristijanov ne bo izgovoril.

Ko je bilo vse storjeno, šel je Korvin še enkrat okoli vseh straž in jim vnovič veleval pazljivim biti, posebno pa onemu mogočnemu orjaku, kterega je zraven stebra z ukazom postavil, da naj slehernega prebode, kdor bi se mu bližal. Zopet in zopet mu je pravil glasilo in potem na pol od pijače omamljenega zapustil. — Noč je bila gerda pa viharna in večkrat se je dež vlil; korenjaški vojak se je zavil v svoj plašč, zdaj pa zdaj segel v svoj žep po posodici z neko pijačo, in godernjaje stopal gori in doli ob stebru.

Ko se je to godilo na foru, sedeli so Dijogen in njegova dva sina v svoji siromašni hišici blizo tega terga okoli ognja in priprave delali na zmerno kosilce. Nekdo poterka na duri in kmalo se prikažeta dva mlada človeka, vsem dobro znana. „O kaka čast za mojo borno hišo, da me obiščeta, draga gospoda!“ pozdravi ju stari grobár. „Ne vem, ali bi vaji smel povabiti na kosilce, pa če hočeta zajeti, jako bo nas veselilo.“

„Dobro, oče Dijogen,“ odgovorí starši, namreč Kvadrat, Boštjanov močni centurijo, „saj sva danes res prav zató prišla k vam, da tukaj jeva, pa zdaj še ne. Imava v tem delu mesta še prej nekaj opravka; potem koj prideva. Dotlej naj pa gré eden vaših sinov in za naji kaj kupi, da bomo danes kaj boljega imeli in se tudi pri kozarcu vinca razveselili.“ Pri teh besedah séže po mošnjico in jo podá enemu sinov.

Govorili so še marsikaj s priljudnim starčkom, naposled pa reče Kvadrat svojemu mlajšemu spremljevavcu Pankraciju: „Kmalo bi bila pozabila na najin opravek. Le dobro se zavij v plašč, pa togo **) čez glavo potegni, ker je mokra in merzla noč. Dijogen!

*) Po naše: božanstvo cesarjev ali božji cesarji.

**) Toga je bila Rimljanu verhna obleka, podobna široki, beli, volnati ruti. Nosili so jo tako ogernjeno, da je en konec ležal čez levo ramo, drugi pa segal pod desno pazduho; spredaj na persih sta bila konca skupaj sklenjena.

vi pa le dobro prikladajte, da bo pred gotovo; mudila se ne bova dolgo, torej le priprite vrata, zaklepati jih ni treba.“

„Bog vaju spremljaj, draga sinova! Vajinega opravka sicer ne poznam, vendar sem prepričan, da je kaj lepega in dobrega“, reče Dijogen.

Kvadrat se zavije v svoj vojaški plašč in oba jo mahneta skoz ozke ulice proti foru. Komaj odideta, ko se zopet odpró vrata. Z znanim pozdravom: „Bogu bodi hvala!“ stopi v sobo Boštjan in praša, če niso videli Kvadrata ali Pankracija. Rekel je, da se mu malo dozdeva, kaj namerjata. Dijogen pové, da sta bila tù pa da kmalo spet prideta. Res je komaj četert ure preteklo, ko se verneta pa duri za seboj zapahneta.

„Je že tukaj-le!“ reče veselo se smejé Pankracij in kaže polno pest zmečkanega pergamenta.

„Kdo je tukaj? Kaj je tukaj?“ vse radovedno praša.

„No — prevažni razglas, le glejte: DOMINI NOSTRI DIOCLETIANUS ET MAXIMIANUS, INVICTI, SENIORES AUGUSTI, PATRES IMPERATORUM ET CAESARUM*) itd. Le v ogenj ž njim!“ — Tukaj je ležal v plamenu grozovitni razglas in víl se in gerbančil, se napenjal in pripogibal, da je pokalo in prasketalo in — kupček pepela postalo.

Boštjan je stal zraven ognja in zamišljeno gledal na plameči pergament, kteri sta mladenča stergala z deske ne iz gole neporednosti, ampak ker je bilo na njem mnogo sramotivnih in pregrešnih besed zoper Boga in najsvetejše resnice. Ko bi jima bilo spodletelo, bilo bi njih plačilo najsilniše mučenje; ali na to niso gledali pervi kristijanje. Vedno so bili pripravljeni umreti za Kristusa, naj si bo nagle ali počasne smerti, lehke ali težke.

Boštjan je mislil Pankracija grajati, ker je vse to početje res nekako smešno bilo; ko je pa videl, kako plašno in bojazljivo ga mladeneč pogleduje in ko mu na misel pride, kako osupnjen bo drugo jutro ajdovski svet, začel se je še sam smejati. Vsedli so se k jedi, ker še ni bilo polnoči in se tedaj še ni bilo treba

*) Po naše: Naši gospodje Dioklecijan in Maksimijan, nepremagani, starši avgusti, očetje vladarjev in cesarjev itd.

zderžati jedí, če so hoteli drugo jutro pristopiti k sv. Obhajilu; med veselim pogovorom je pretekel čas, in treba se je bilo ločiti. To kosilo je dal Kvadrat najbolj zató napraviti, da bi kak izgovor imel, če bi ga pogrešili doma.

Ko je dan napočil, bil je že Korvin na nogah in hajdi na terg. Vnanje straže so stale na svojem mestu — zdaj stopi na forum. Kdo popiše njegovo stermenje in jezo, ko najde prazno desko, le pri žreblih so se še deržali koščeki pergamenta — zraven stebra je pa mirno stal čversti velikan meni nič tebi nič. Kar na vrat bi mu bil planil kakor ris, ko bi ga ne bilo strašilo vojakovo divje oko. Z obupajočim glasom zavpije: „Nemarnež! kje je razglas? Kar po pravici mi povej!“

„O le počasi, le počasi,“ odgovorí divjak. „Ravno tam je vse, kamor ste djali.“

„Kje, neumnež? Le sem pojdi in sam poglej!“

Vojak se je zdaj pervič vstopil pred steber, ga ogledoval in odgovoril: „No — ali ni to tista deska, ktero ste snoči obesili?“

„Ti bedak, ti — deska je pač tukaj, ali na nji je bilo nekaj napisanega. Kje je tisto? Tisto bi bil moral varovati.“

„Kar se pa tiče pisanja, jaz o tacih rečéh nič ne razumem, ker nisem v šolo hodil. Znabiti je to dež spral, ker je deževalo?“

„Kaj ne — pergament je pa veter odnesel, ker je viharno bilo?“

„Se vé da. Prav imate.“

„Prijatelj, tu se ni norčevati. Povej mi, kdo je prišel po noči semkaj?“

„Dva izmed njih sta prišla.“

„Dva? Izmed kterih dva?“

„Dva copernika, dva škrata ali znabiti še kaj hujega.“

„Nikar ne govori takih neumnosti,“ vpije ves raztogoten Korvin; pa vojak ga tako divje pogleda, da koj bolj prijazno pristavi: „Arminij, povej mi kakšni ljudjé so bili tukaj in kaj so počeli?“

„Eden je bil dolg suh pobín; tisti je šel okrog

stebra in je prej ko ne vzel, kar vi iščete, med tem ko sem imel jaz z drugim opraviti.“

„Kaj pa ta, komu je bil podoben?“

Vojak pri tem vprašanji zazijá, Korvina nekoliko debelo gleda in prav slovesno odgovorí: „Komú je bil podoben? Če ni bil Tor *) sam, dosti menj ni bil; táke močí še nikdar nisem skusil.“

„Kako je pa pokazal svojo moč?“

„Najprej je prišel k meni, me prijazno prašal, če me kaj zebe itd., kar mi pride na misel, da moram vsacega prebosti, kdor k meni pride — —“

„Zakaj ga pa nisi?“

„Zató ker se ni pustil. Rečem mu, da naj se pobere ali ga prebodem, in mu nastavim súlico; pa kakor igraje mi jo zvije iz rok, nisem vedel kedaj. Potlej jo na kolenu zlomi kakor leseno prekljo in tje-le v pesek zavihti — kakor vidite, petdeset stopinj daleč.“

„Saj si imel še meč, zakaj mu nisi ž njim buče preklal? Pa kje ga imaš? — prazna nožnica ti visi na strani.“

Vojščak se prav bedasto zareží in pokaže na visoko streho bližnje bazilike: „Tam-le — ali ga vidite, kako se leskeče?“

Korvin pogleda gori in vidi res v pervi jutranji svitlobi nekaj tacega na strehi, kakor meč. „Kako je pač gori prišel?“ zareží se nad stražo.

„Tisti, ali človek ali ne, jaz ne vem, mi ga je brez vsega napenjanja z neko copernijo iz roke zvil in ga gori-le vergel, kjer ga vidite.“

„Kaj pa potlej?“

„Potlej je pa zginil v temi s pobinom vred, ki je prišel od stebra.“

„Čudno, čudno,“ je mermral Korvin, „in vendar je moralo tako biti.“ — „Ali čuj, zakaj nisi vpil in drugih straž na pomoč klical, da bi ga bili vjeli?“

„Pervič, ker se pri nas domá pač z živimi ljudmí vojskujemo, s škrati pa ne — drugič, čemú pa? Saj je tam-le visela deska, kakor ste jo obesili.“

„Ta bo huda za-te. Lehko ti gré za glavo.“

*) Tor je bil pri nekdanjih Germanih bog groma in treska.

„Zakaj?“

„Ker si človeka k sebi pustil in ž njim govoril, ko ti ni glasíla povedal.“

„Kdo pravi, da ni povedal — jaz tega nisem rekel.“

„Ali je? Pa že ni bil kristijan.“

„Povedal je povedal — blizo je prišel in prav razločno rekel: nomen imperatorum*).“

„Kaj je rekel?“

„Nomen imperatorum.“

„Numen imperatorum je bilo glasilo,“ vpije Korvin ves razkačen.

„Nomen ali numen mislim, da je vse eno, ena čerka tako ali tako. Saj tudi meni pravite Arminij pa sem vendar Herman — ali ni to eno? Kdo bo poznal vaše tenke jezikove razločke?“

Korvin je bil sam na-se jezen, ker je videl, da bi bil bolje opravil s kakim premedenim Rimljancem, kakor da je izvolil tega topoglavega, če tudi močnega ptujca. „Rad bi vedel, kako se boš opravičil pred cesarjem,“ mu reče, „saj veš, da cesar ne dá igrati s seboj.“

„O kar se tega tiče,“ odgovorí stražar, „sva pa oba v eni zanjki. (Korvin obledí pri teh besedah, ker spozná, da je res). Vi si morate kaj izmisliti, da mene rešite, če hočete sami sebe rešiti. Saj je cesar vas odgovorne naredil za tisto-le — kaj že? — za desko.“

„Imaš prav, prijatelj! Jaz bom rekel, da te je cela derhal napadla in umorila. Le pripri se za nekaj dni v svoje stanovanje, ne bode ti manjkalo ne jedi ne pijače, da se ta reč malo pozabi.“

Vojak je odšel in tako storil.

Preden je šel Korvin z fora, je še po tleh vse na drobno pregledal, če bi našel kako sled. Res, blizo stebra z desko je ležal nožič, kterega je nekdaj v šoli pri nekom videl, tako se mu je zdelo. Varno ga je shranil in šel, da napravi nov prepis cesarskega razglasa. —

Nekaj dni potem je vergla Tibera na prod truplo nekega vojaka panonske kohorte, kteremu se je po-

*) To je: imé cesarjev.

znalo, da je bil umorjen. Ljudjé so mislili, da je v pijanosti v vodo padel in se niso dalje menili za-nj; ali najbolj bi bil to reč razjasniti vedel — Korvin.

X. Razna razlaganja.

Zjutraj so od vseh strani ljudjé skupaj vreli na forum, da bi videli in brali strašni, že dolgo zažugani razglas; ko so pa našli prazno desko, začel se je hud punt. Nekteri so občudovali pogumnost kristijanov, ktere so sploh imeli za strašljivce; drugi so se jezili nad njih nesramnostjo in nekteri so zabavljali in norčevali se nad cesarskimi služabniki, kteri so imeli razglasiti ukaz, ker se jim je táka prigodila. Po vsem mestu in vseh očitnih shajališčih ni bilo to jutro druge govorice. Tudi v Antoninovih toplicah je sedela družba v živem pogovoru o dogodku tega dné; bili so advokat Skaver, Prokul, Fulvij in modrijanec Kalpurnij, ki je berkal po nekih starih bukvah.

„Kako čudna dogodba je pač to s cesarskim razglasom!“ oglasí se nekdo.

„Recite raji, kako izdajavno hudodelstvó zoper blažene cesarje!“ reče Fulvij.

„Ali niste slišali, da so mertvega našli panonskega vojaka, ki je pri razglasu na straži stal,“ reče Prokul, „sedemdvajset ran z bodalom narejenih je imel v životu, izmed njih devetnajst takih, kterih je vsaka zadosti za smert.“

„Ni tako res, ne. S samo copernijo se je zgodilo, pa ne s silo,“ popravi Skaver.

„Dve babi ste se približali vojaku; ta pa je svojo sulico vergel v eno, da jej je šla skoz život in se je unkraj v pesek zaderla, babi pa nič ni bilo. Potlej popade meč in maha po drugi, pa bilo je kakor bi bil po kamnji udrihal — še zmenila se ni, ampak z neko štupo ga je poštupala in v tem trenutku je sferčal v zrak in na streho bližnje bazilike. Zjutraj so ga našli spečega na strehi. Eden mojih prijateljev je zgodaj zjutraj sam videl lestvico prislonjeno, po kteri so ga doli vzeli.“

„Čudno, kaj čudno! Kako nenavadni ljudjé so pač ti kristijanje,“ se jih več oglasi.

„Jaz pa od vsega tega pičice ne verjamem,“ reče

Prokul. „V čarodelstvu ni tacih močí; pa mi tudi ne gré v glavo, zakaj bi tí zaverženci več vedeli ko drugi ljudjé, ki so boljši od njih. Kalpurnij! odložite knjigo in povejte vi nam, ali je to mogoče, kar je pravil Skaver, ali ne?“

Kalpurnij prav resnobno obraz nagerbanči in tako-le začne:

„Jaz ne najdem razloga, da bi to nemogoče bilo; saj moč čarodejstva neskončno daleč seže. Za štupo, ktera bi človeka v zrak vzdignila, je treba najti zelišč, v kterih bi bilo več zraka, kakor drugih tvarín n. pr. v grahu in leči, kakor učí Pitagora. Tacih zelišč bi bilo treba nabirati, kedar stojí solnce v znamenji tehtnice, ktera ima to lastnost, da tudi težke rečí v zraku v ravnotežji obderží. Čez take rastline moral bi potem kak urjen čarman govoriti čarodejnih, skrivnostnih besedí; taka zelišča v možnarji v štupo stleči — in sicer v možnarji iz aerolita, t. j. iz tacega kamna, ki se je v zrak vzdignil in zopet na zemljo padel. Če bi tako štupo kdo prav rabil, gotovo bi pripravna bila, da človeka vzdigne v zrak. Saj ste že kedaj slišali od tesalskih copernic, ki po oblakih sem ter tje jašejo — to storé s tako štupo.

„Zastran kristijanov sem vam pa že enkrat povedal — če se prav spominjam, pri mizi blaženega Fabija — da so iz Kaldeje; v tej deželi je pa copernija in skrivne umetnosti že od nekdaj domá. Vendar saj imamo tudi v zgodovini dokaz za to: tukaj v Rimu se je nek Simon, kterega nekteri Simon Petra, drugi Simon Maga imenujejo, pred ljudmí v zrak vzdignil. Medpotoma mu je pa štupa iz pasa padla in — šterbunk, je tudi on padel na tla pa vlomil si noge; zató so ga tudi z glavo navzdol križali.“

„Po tem takem so vsi kristijanje coperniki?“ praša Skaver.

„Saj so! Oni mislijo, da imajo njih duhovni čudovito oblast čez vse moči v natori, tako n. pr., da zadobí človekova duša nenavadnih močí, če duhovni truplo v vodi kopljejo in da je tako okopani veliko imenitniši, kakor gospod ali celó božji cesar, če je tudi on sam sužnji.“

„Strašno!“

„Saj vam je vsem znano,“ nadaljuje Kalpurnij, „kako silno hudodelstvo so storili to noč, stergavši razglas božjih cesarjev; in če bi še kaj hujšega storili pa celó napadli sveto vladarjevo življenje, kar nič bi se ne zmenili ti hudodelci za to: šli bi k pervemu duhovnu, prosili ga odpuščenja in mu povedali hudodelstvo. Če bi jim ta odpustil, imajo se za nedolžne.“

„Strašno! Grozno!“

„Taka vera je zeló nevarna za deržavo. Tak človek je za vsako hudobijo pripravljen, kdor misli, da se mu hudodelstvo vsak trenutek odpustiti more.“

„To je res, in menda ravno zató se je razglasil strašni cesarski ukaz. Saj pa tudi nobena reč prehuda ni za take nevarne ljudi,“ reče Fulvij.

Med tem je stopil Boštjan v dvorano. Koj ga Fulvij z ostrim pogledom nagovorí: „Kaj pa vi Boštjan? Menda ste ravno teh misli?“

„Jaz mislim,“ zmerno odgovorí vojščak, „da naj se kristijanje pokončajo od pervega do zadnjega, če so res taki coperniki, kakor pravi Kalpurnij. Vendar bi jim še to kazen nekaj olajšal.“

„Kako?“ praša Fulvij zaničljivo.

„Nobeden bi jih ne smel preganjati, kdor ne bi dokazal, da ima manj pregreh na sebi, kakor kristijanje; kdor bi ne spričal, da ni prešestnik, goljuf, pijanec, zanikerni postopač, tat itd., kajti teh pregreh nihče ne dolží kristijanov.“

Fulvij je v tla gledal, ko je Boštjan našteval te pregrehe; ko je pa imenoval tatú, se je kar stresnil. Ali ga je tribun morda videl, ko je v Fabíolini hiši dragoceno obveznico pobral? — Jeza se je začela Fulviju kuhati v sercu na keršanskega junaka.

Zapustivši poslopje je Boštjan molil: „Doklej še, o Gospod! doklej? Kako moremo upati, da se vse to mogočno cesarstvo spreoberne k svetim resnicam, če celó sicer pošteni možaki verjamejo vsaki še tako obotni govorici in najnagnjusnejemu obrekovanju zoper nas?“

Mislil je junak, da je sam in precéj glasno govoril — kar se mu oglasí prijetni glas: „Dobri mladeneč! kdor si tudi, in skoraj mislim, da poznam tvoj glas — ne pozabi, da je Sin božji slepemu oči odperl z blatom; z blatom tedaj, ki bi bil v roki

človekovi celó zdravega oslepil. Mi moramo tedaj biti kakor prah pod njegovimi nogami, če hočemo da z nami prižge drugim dušno svitlobo. Le voljno terpímo, znabiti se še-le iz našega pepela vname iskrica prave luči.“

„Zahvalim, lepo zahvalim, Cecilija, da si me tako lepo podučila in zavernila. Kam pa capljaš tako brezskerbno?“

„Ali ne veste, da so me izvolili za vodnico v pokopališču Kalistovem? Ravno grem na svoje mesto — le molite, da bi mene zadela perva sreča in da bi jaz postala perva cvetlica v tem preganjanji.“ Hotela je urno naprej, pa Boštjan jo malo ustavi.

XI. Sovražniki v katakombi.

Kvadrat in Pankracij nista imela veliko časa za počitek tisto noč, ko sta prišla od Dijogena, ker že pred dnevom so bili sklicani vsi kristijanje v svoje cerkve po mestu, da bi se že zgodaj raziti mogli vsak na svoj dom. Ta božja služba naj bi bila zadnja v teh cerkvah; od tega dné pa naj se bodo shajali v podzemeljskih cerkvah v katakombah. Se vé da ni bilo pričakovati, da bi v katakombe vsi prišli, še v nedeljah ne; to bi bilo prenevarno, zlasti ker se je šlo v nektere katakombe zeló daleč zunaj mesta. V tacih viharnih časih je cerkev podelila vernikom posebno pravico, dajala jim je presv. Rešnje Telo seboj, da bi se vsak sam zjutraj obhajati mogel, preden je povžil kako drugo jed in se tako pokrepčal za hudi boj. Sv. hostijo so domú jemali, zavito v lepo bel platnen pertič (orarium so mu rekli), kterega so velikrat še v dragoceno tančico zavitega spoštljivo na svojih persih nosili. Zdaj je tudi Sira najbolj obžalovala, da nima več krasno delane prepasice, ktero je nalašč za take priložnosti hranila, če ne bi je bila že davnej dala revežem.

Kristijani so se razšli, še preden se je zvedelo, kar se je zgodilo z razglasom in naročeno jim je bilo, da se še tisti dan snidejo v podzemeljskih cerkvah. Stari kapsarij ali omarar v Antoninovih toplicah in njegova žena sta na tenko opazovala Torkvata, ki je velikrat z Fulvijem in Kor

vinom tje zahajal in pri taki priložnosti tudi slišala, da namerjajo en dan po razglašenem ukazu napasti pokopališče Kalistovo. Mislili so torej kristijani, da se zamorejo ta dan še brez nevarnosti v katakombi zbrati k slovesnemu opravilu. Kopači so popravili pod zemljo, kar je treba bilo, in v cerkvi vse za božjo službo preskerbeli, ker že več let ni bilo v katakombah sv. opravila. —

Korvin si je preskerbel nov prepis cesarskega razglasa in ga obesil na foru; potem je začel premišljevati, kaj k vsemu temu poreče cesar. Vojak je prav govoril, on je bil odgovoren za zgubljeni razpis; najhujšega se mu je bilo bati. „Danes še moram kaj storiti, da se cesarju prikupim,“ si je mislil, „drugače si ne upam pred-nj“ — in sklenil je: še danes napasti katakombo Kalistovo. Hitel je koj zgodaj v Antoninove toplice, da se tam poméni z Fulvijem in Torkvatom, ktera sta ga že pričakovala. Korvin naj bi se z nekimi svojih izbranih vojakov v katakombo splazil (pot naj bi mu kazal odpadenec Torkvat) in iz nje izgnal pa iztiral duhovne z najimenitnišimi verniki vred — pred vhodom naj bo čakal Fulvij z drugo četo vojakov in polovil posebno duhovne pa papeža, ko bodo ven pribežali; saj so mu bili po večini znani od takrat, ko se je splazil v cerkev.

Ves ta pogovor je slišala Kukumijeva žena, ki je po dvorani hodila gori in doli pa čedila in brisala, zraven pa se delala, kakor bi jej za vse to besedovanje mar ne bilo. Ko vse to možu pové, premišljeval je pošteni kapsarij, kako bi se dalo to na pravo mesto sporočiti. „Že vem,“ je veselo zamermral in odšel v svojo sobo in k obleki.

Po jutranji božji službi in ko je v palači opravil svoja opravila, je šel Boštjan, kakor je bila sploh navada, v kopališče, da se malo pokrepčá. Med tem ko je bil v kopeli, napisal je stari omarar na košček pergamenta vse, kar je slišala njegova žena in to z iglo pripel znotraj v Boštjanovo obleko, ker vpričo drugih ni smel govoriti ž njim.

Iz kopeli je šel Boštjan v dvorano, kjer so se Kalpurnij, Skaver in drugi pogovarjali o prigodku pretečene noči, kakor smo povedali v prejšnjem po-

glavji in kjer je čakal Fulvij, da mu dojde naznanilo od Korvina: vse je pripravljeno. Zapustivši kopališča ga začne nekaj v obleki na persih bosti, seže po neznani reči in najde kapsarijev listič. Akoravno v čudni latinščini pisan, povedal mu je dosti, da je spoznal veliko nevarnost. Namesto proti domu, krenil jo je torej proti Kalistovi katakombi — kar se mu oglasí slepa deklica, kakor smo že videli, in jej izroči listič, da ga urno nese kristijanom in jim pové od nevarnosti; kajti na slepo revico ne bo nihče pazil, tribun bi bil pa na samotnem kraji pozornost obudil. Še sta stala skupaj, ko Boštjan zagleda trop vojakov, ki so jo derli čez polje — bili so Korvinovi, in ne daleč za njimi Fulvij.

Ko je Torkvat pripelje do na pol razpadlega poslopja, iz kterega so peljale stopnice v tla, našli so vse varno in se napravili za temno pot. Fulvij z 10 ali 12 možmí se je postavil k stopnjicam, da zgrabi slehernega, ki bi se prikazal, Korvin pa s Torkvatom z le 8 vojaki naj bi šel noter. Kar se oglasí star sivobradat vojak: „Táko berkanje po temnih luknjah mi nič ne dopade; jaz sem vojak pa ne podganolovec. Tukaj-le pred mé mi ga pripeljite, kogar hočete, in vdaril se bom ž njim kakor mož z možem, v tem-le berlogu me pa ni volja se zadušiti.“

Te besede so dopadle vojakom in koj se oglasí drugi: „Kdo vé, koliko sto kristijanov je notri, nas je le osem!“

„Prav imata, za táko službo nas ne plačujejo,“ pristavi tretji.

„Kristijanskih pestí bi se ne bal, ali kaj ker so coperniki,“ ugovarja spet eden.

Komaj je je pregovoril Fulvij z vso svojo zgovornostjo. Pravil jim je, kaki strahljivci so kristijanje, da bodo bežali kakor zajci, če jih le zagledajo, da bodo v cerkvi našli zlata in srebra več ko na leto plače dobé itd. Pritapali so do konca stopnjic in zagledali tù pa tam male svetilnice.

„Čujte — ali slišite glas?“ spregovorí nekdo.

Iz temne daljave so prihajali glasovi — kakor petje čverstih mladih ust. Lehko so razločili posamezne besede:

„*Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo?*“ *)

In kakor šumenje vodá zadoné krepki glasovi:

„*Dum appropriant super me nocentes, ut edant carnes meas; qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt.*“ **)

Napadnike je bilo sram pa jezilo jih je, ko slišijo te besede popolne udanosti v božjo voljo, ki so se pa njim zdele, kakor bi je zaničevali. Zopet se brez strahu oglasi prejšnji mladi glas:

„*Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.*“ ***)

„Ta glas mi je znan,“ zamermrá Korvin, „iz sto bi ga spoznal. To je glas tistega vraženca, ki je kriv vse moje sramote in zadrege nocojšnje noči — Pankracij je, ki je ukradel razglas! Le urno, le krepko, prijatelji, moramo ga imeti ali živega ali mertvega.“

„Stojte vendar, prižgimo pred naše baklje,“ oglasi se nekdo.

„Kaj je to?“ praša drugi. „Neko čudno šumenje, kakor bi kje kopali in derzali, že delj slišim.“

„Glej, glej — dalnje luči so zginile — petje je utihnilo. Gotovo so nas zapazili.“

„Le nikar se ne bojte,“ opominja Torkvat ter se serčnejega dela kakor je bil. „To šumenje ni nič čudnega; tisti stari kert s sinovoma menda grobe napravlja kristijanom.“

Imeli so smolnate baklje prižgane. Torkvat jim je prej svetoval, da naj ne jemljó bakelj, ampak male svetilnice ali pa voščene sveče, kakor jo je on sam imel — pa vojaki so rekli, da za ves svet ne gredó v to luknjo drugače, kakor s smolnatimi baklami, kterih ne pogasí vsak vetrič. Zdaj so se po-

*) „Gospod je moja luč in moje zveličanje, kóga bi se bal? Gospod je varh mojega življenja, pred kom bi trepetal?“

**) „Če se mi bližajo hudodelniki, da bi jedli moje mesó in sovražniki, ki me nadlegujejo, brez močí bodo postali in popadali na tla.“

***) „In če se cela vojska zoper mene postavi, se ne bo balo moje serce.“

kazali nasledki. Ko so varno stopali po nizkem ozkem mostovžu, jele so smolnate luči pokati in prasketati pa neizrečeno vročino delati; še hujše je bil pa černi gosti dim, ki se je kviško valil, potem pa proti tlam se vlegal in v gosto meglo je zavil, da niso mogli ne sopsti ne videti krog sebe. Torkvat je spredej stopal in štel mostovže, kakor si jih je bil zapomnil, akoravno svojih znamenj ni več našel; ali komaj pride do polovice svojega števila, ko strahoma zapazi, da je pot popolnoma zaperta.

Ko bi bil Torkvat mogel unkraj zapertega pota pogledati, videl bi bil Dijogenova sina in še nekaj mož, kako se jim posmehujejo. Sevér namreč je stal vedno na straži, da bi ga kedaj ne prehiteli sovražniki; tudi danes je bil pri vhodu, ko so prišli vojaki. Urno je tekel h kupcu peska in kamnja, kterega je pripravljenega imel za pot zapreti; on pa še nekaj krepkih rók — in pot je bila vstavljena napadnikom! To šumenje so slišali Korvinovi ljudjé, to jim je otemnilo dalnje luči in zadušilo petje.

Korvin in vojaki zabavljajo, kolnejo, vpijejo nad Torkvatom.

„Lepo vas prosim“, oglasí se, „le trenutek me počakajte, znabiti sem se zmotil v potu. Dobro poznam pravi mostovž na neki znameniti podobi; precej bom v enega ali druzega stranskih potov stopil in pogledal.“

Tekel je v bližnji mostovž, storil nekaj korakov in — zginil; ž njim je zginila njegova luč. Niso bili daleč za njim njegovi spremljevavci, vendar niso videli, kako se je to zgodilo; mislili so, da s coperníjo. „Tukaj nočemo več opraviti imeti“, so rekli, „ali je Torkvat izdajavec, ali je pa po coperniji zginil.“ Vernejo se trudni, umazani, od gostega dima vsi černi in na pol zadušeni, in ker so se naravnost vhodu bližali — vsaj neka dalnja svitloba se je kazala, kakor dnevna luč — pometali so svoje baklje v stranske mostovže, eden sem, drugi tje. Kdor bi bil nazaj pogledal, zdelo bi se mu bilo, kakor bi bili kristijanje veselja razsvetlili svoje podzemeljske prostore: iz stranskih votlin se je vsipala žareča svitloba tlečih bakelj, razsvitljevala rudečkaste peščene stene in igrala

po mramornatih ploščah na grobéh, da so se kakor čisto zlato lesketale v rudeči steni.

Preden je ta derhal kakor potepeni psi s pobešenimi glavami primahala do belega dné, ustrašila jih je neka nova prikazen. Svitlobo, ktero so imeli za dnevno luč na vhodu, je prihajala iz svetilnice, ktero je kviško deržala neka človeška podoba, ki je nepremakljivo stala sredi poti. Bila je v černi obleki in zdela se jim je kakor kip z belo mramorno glavo in nogami.

„Kdo je nek to? Kaj je nek to?“ so si šeptali.

„Copernica!“

„Škrat.“

„Duh je, duh.“

Ko se jej tihih korakov približajo, stala je zmeraj še nepremakljivo in neprestrašeno, kakor bi jih ne videla. Dva jo zgrabita za roke.

„Kdo si?“ serdito zarenčí Korvin.

„Kristijanka,“ odgovorí prijazno in veselo kakor zmeraj — Cecilija.

„Zgrabite jo!“ zapové. „Naj ta terpí za vse!“

XII. Perva cvetlica.

Cecilija je prišla na drugem kraji v katakombo, in komaj je stopila v pervi mostovž, ko jej v nos vdari zoperni duh gorečih bakelj — „to niso naše sveče“ si misli in hití k zbranim kristijanom ter jim podá Boštjanov svarilni listič pa še pristavi, kar je sama zapazila. Verniki so se razšli v daljniše in spodnje prostore; tudi slepo sirotico je silil Pankracij, naj se reši, pa odgovorila je: „Moja dolžnost je, varovati duri in voditi vernike.“

„Kaj pa, če te sovražniki dobé?“

„Nič ne dé; moje vjetje lehko marsikterega druzega reši. Le svetilnico mi daj.“

Pankracij se jej nasmeje: „Čemú ti bo, saj tudi pri luči ne boš videla.“

„Jaz ne, pa bodo drugi.“

„Če bodo pa tisti „drugi“ tvoji napadniki?“

„Vse eno. Če me zgrabijo, naj me v svitlobi. Moj ženin me mora z gorečo svetilnico najti, kakor modro devico, če nocoj k meni pride.“ Po

teh besedah je šla na svoje mesto in ker ni druzega slišala, kakor tihe korake, mislila je, da se bližajo kristijani ter kviško deržala svetilnico. —

Ko se je Korvinova derhal prikazala na stopnjicah z edino Cecilijo, začel je Fulvij silno rentačiti in razsajati. „Kaj, to je vsa vaša zmaga — ta mala miška? To je sramotneje ko nič! Kje je Torkvat?“

Ko so mu povedali, kako je zginil, ni druzega mislil, kakor da ga je Torkvat za bebca imel in mu sedaj v varne temne katakombe ušel. Če je to res, morala bi vjeta vedeti za to; torej sklene, da jo bo ostro izpraševal. Debelo in divje kolikor more jo pogleda in se zareží nad njo: „V očí me poglej in pravico mi govori!“

Revica smehljaje odgovorí: „Jaz vam moram pravico povedati, pa ne da bi vas pogledala; ali ne vidite, da sem slepa?“

„Slepa!“ zavpijejo vsi na en glas in jo radovedni obsujejo. Fulvija pa pri teh besedah prešine neka nova misel in k vojakom obernjen jim reče: „Sramota bi bila, da bi dvajset vojščakov slepo deklico skoz mesto tiralo; le domú pojte. Jaz bom skerbel, da se vam trud dobro poverne. Ti Korvin pa zajaši mojega konja in vse očetu povej; jaz pridem z vjeto kmalo za teboj v kakem vozu.“

„Da nobenih zvijač ne napravljaš, Fulvij!“ čmerno zagodernjá Korvin. „Pripeljati jo moraš, vsaj eden mora danes pasti.“

„Le brez skerbi bodi.“

Fulvij je od začetka mislil, mesto zgubljenega Torkvata si novega ogleduha in izdajavca dobiti in izučiti v vjeti deklici; ali ko je gledal v mirno nedolžno obličje slepi sirotici, mu je skorej zginilo to upanje. Najprej je hotel nekaj druzega iz nje zvedeti in je tako-le začel:

„Ali si že dolgo slepa, revica?“

„Vse žive dni.“

„Kdo si pa in od kod?“

„Ko sem bila stara štiri leta, pripeljali so me moji starši v Rim, da bi ondi spolnili neko obljubo, ktero so v težki bolezni zavoljo mene storili, in da bi molili na grobu mučenca Krisanta in Darije. Ko

so šli k grobu, pustili so me kruljevi revici na cerkvenih vratih. Ravno tisti znameniti dan je bil, ko so veliko kristijanov na grobu posuli z zemljo in kamnjem, ki so ga na-nje metali — moji starši so bili tudi tako srečni, da so bili med njimi.“

„Kje si pa živela od takrat?“

„Od tedaj je bil Bog moj edini oče in katoliška cerkev moja mati, in nikoli nisem pomanjkanja terpela.“

„Ti si se tedaj sama spoznala za kristijano?“

„Kako bi pač mogla to tajiti?“

„Ta današnji shod je bil tedaj shod kristijanov.“

„Kaj pa druzega!“

„Ti si slepa, pa po cestah tako dobro in varno hodiš, kakor bi videla.“

„Od kod to veste?“

„Jaz sem te že enkrat videl, ko si neko jutro na vse zgodaj kruljevega reveža peljala v Nežino hišo. Ali se spominjaš?“

„Spominjam se.“

Zdaj je Fulvij vedel, kolikor in kar je hotel: Neža je kristijana! Tega mu Torkvat ni vedel ali ni hotel povedati. Zdaj je bil storjen njegov sklep: Neža mora biti njegova, ali pa vsaj njeno premoženje, če jo zatoži.

Čez nekoliko spet praša slepo sirotico: „Ali veš, kam zdaj le greš?“

„Menda pred zemeljskega sodnika, ki me bo mojemu nebeškemu Ženinu poslal.“

„Kaj se nič ne bojiš?“ praša jo z začudenjem, kajti odgovarjala mu je smehljaje.

„Še veselim se,“ kratko odgovorí.

Ker je Fulvij vedel, kar je želel, izročil je Cecilijo Korvinu in se ni dalje menil za-njo. Merzlo je bilo in deževno kakor poprešnjo noč, zató ni bilo veliko ljudí zbranih v prefektovi sodnišnici; pa ravno takrat ko so pripeljali vjeto, pridervila se je nova derhal in se vstopila k stranskim vratom, od koder so vse lehko videli, kar se je godilo v sodnišnici. Tertul, nekaj usmiljenja ginjen, nekaj ker je mislil tako lože pregovoriti slepo ubožico, če bi mislila da je sama, je ukazal in ostro zažugal vsem gledavcem, da imajo molčati in ne čerhniti ne.

„Ko pripelje Cecilijo, je res mislila, da ni nikogar druzega, kot tisti, ki jo je prijazno nagovoril:

„Kakega ti je ime, drago dete?“

„Cecilija.“

„To ime je plemenite rodbine; ali ga imaš od svojih staršev?“

„Ne, jaz nisem plemenitega rodú, če ne zató, ker so moji starši, ako ravno revčeki, umerli za Kristusa. Ker sem slepa, imenovali so me moji dobrotniki „ceca“ (slepa) in mi iz prijaznosti rekali tudi Cecilija po naši imenitni mučenki.“

„Glej, kristijani so te pustili revno in slepo, pusti tedaj vse njih bedarije in neumnosti, spolnuj povelja božjih cesarjev pa bogovom daruj, in dobila boš bogastva, lepih oblačil, dobrih jedí in najimenitniši zdravniki se bodo prizadevali ti zopet odpreti oči.“

„Če mi nimate boljših rečí obljubiti, ne bo nič. Ravno tisto mi hočete vzeti, za kar sem najbolj hvaležna Bogu in njegovemu Sinu.“

„Kako to misliš?“

„Jaz sem hvaležna Bogu, da sem revna, slabo oblečena, da siromašno jem, ker sem v tem toliko bolj podobna svojemu edinemu ženinu Jezusu Kristusu.“

„Ti abotna deklica ti! ali si se že vseh teh praznih sanjarij priučila?“ reče sodnik že nekoliko nejevoljen. „Vsaj zató ne moreš Boga hvaliti, ker te je slepo vstvaril?“

„Zato še najbolj. Vsak dan, vsako uro ga hvalim, da sem slepa.“

„Kakó? Mar se šteješ srečno, ker nikdar ne vidiš svitlega solnca, lepe zemlje in ljudí?“

„Vsega tega res ne vidim, pa mi je pred očmi še svitleje, še veličastneje solnce; vedno gledam Onega, ki je vse to naredil, kar ste imenovali — svojega nebeškega Ženina, kterega tako ljubim, da razun njega ne želim ničesar druzega gledati.“

„Pojdi, pojdi s tacimi praznimi rečmí. Ubogaj cesarja, če ne bom nekaj skusil, kar ti bo malo bolečin prizadjalo in te kmalo omečilo.“

„Bolečin?“

„Bolečine, dà! Ali še nikdar nisi terpela bolečin, ali te še nikoli ni kdo vdaril?“

„O ne, kristijani se ne tolčejo.“

Sodnik je mignil Katulu, da jo položi na tezo. Rabelj je razpel sirotico na raztezavico, jej zanjke priterdil na roke in noge pa roke razpel nad glavo. Slepa deklica ni nikogar druzega čutila in mislila je, da ravno tisti to vse ž njo počne, ki jej je prej govoril. Okoli stoječi so sapo na-se vlekli in gledali ubožico, kteri so se ustnice premikale v molitvi.

„Še enkrat tedaj te opominjam, preden te izročim groznemu terpinčenju: daruj bogovom!“

„Ne terpinčenje ne smert me ne bo ločila od Jezusa Kristusa. Jaz ne morem drugemu darovati, kakor edino pravemu živemu Bogu, in ta dar sem jaz sama!“

Sodnik migne, rabelj enkrat zasuče kolesca na pretezavici, verví, na kterih so bile privezane roke in noge, se napnó — vsi udje se raztegnejo, akoravno še iz členkov ne skočijo, in huda bolečina strese ves život, ktera je bila tolika veča, ker ni videla, kaj se ž njo godí. Čez in čez je bolečine obledela.

„Aha, ali zdaj čutiš? Naj bo to dosti; vsaj zdaj ubogaj.“

Cecilija še slišala ni njegovih besed, ampak molila je: „Lepo se ti zahvalim, o Gospod Jezus Kristus, da si me za vredno spoznal zavoljo tebe terpeti. Jaz sem te ljubila v sreči, sem te ljubila v veselji, in zdaj v terpljenji te še bolj ljubim. Kako sem vesela, ker sem ti zdaj po terpljenji še bolj podobna postala, kakor v življenji po revščini in nadlogi!“

„Ti mi ne odgovarjaš? Se norčuješ z menoj? Le čakaj, bomo kaj hujega skusili!“ zavpije razkačen sodnik. „Katul, prinesi prižgano bakljo in jej jo pritisni v meso.“

Gledavcem se je že pred smilila slepa sirotica, zdaj se jim je studilo sodnikovo ravnanje in začeli so mermrati pa svojo nejevoljo kazati.

Cecilija je še-le zdaj zapazila, da ni sama in da jo obdaja množica ljudstva. Rudečica sramožljivosti jo polije po obrazu in vratu, ki je bil ravno pred še bel ko mramor. Sodnik se je zaderl nad gledavci in vdušil tako njih čutila, med tem ko je spet deklica molila: „O moj Gospod in Ženin! vedno sem ti zvesta

bila; daj mi terpeti vsakoršnega terpinčenja, le osramotenja pred ljudmi me varuj. Prosim, vzemi me koj k sebi, da mi ne bo treba srameži obličja zakrivati, kedar bom stala pred teboj!“

Spet so začeli gledavci nejevoljno mermrati.

Sodnik zarenči v največi jezi: „Katul! Kaj sem ti veleval? Naglo stori — kaj se tako dolgo okoli opletaš s svojo bakljo?“ Rabelj stopi k Ceciliji, da bi jej obleko z života potegnil, pa plašno odskoči in k prefektu obernjen mehko reče: „Je že prepozno; mertva je!“

„Mertva? Pa samo enkrat si jo stegnil s kolesci? To ni mogoče!“

Katul je odjenjal z natezami, pa truplo se ni ganilo; res je bila mertva, s peze in spred neusmiljenega sodnika je stopila pred svojega nebeškega Ženina. Ali so jo umorile perve bolečine, ali pa je Bog uslišal njeno molitev ter k sebi vzel čisto dušo, preden je pred ljudmi terpela srameži?

Ko se je vse čudilo in stermelo, zavpije glasno in pogumno nekdo izmed poslušavcev: „Ti brezbožni trinog! ali ne vidiš, da ima slepa kristijanska sirotica večo oblast čez življenje in smert, kakor ti in tvoj gospodar?“

„Kaj, že tretjič v 24 urah se mi nastavljaš na pot? Takrat mi ne boš ušel.“ Tako je zavpil Korvin ter s svojega sedeža zraven očeta planil med gledavce, ko ob necega silno velikega častnika butne, ki je kakor nevedé izmed gledavcev stopil in Korvina za roko prijel: „Prosim odpuščanja — saj se menda niste preveč terdo zadeli?“

„O nisem se ne. Le pustite me, Kvadrat, le pustite.“

„Kam pa v taki naglici? Ali vam zamorem pomagati?“ praša vojak in ga še zmeraj derži za roko.

„Pustite me, pustite — če ne mi uide!“

„Kdo bo ušel?“

„Pankracij, Pankracij, ki je ravno kar zasramoval mojega očeta.“

„Pankracij?“ reče Kvadrat okrog sebe gledé, in ker ga več ne vidi, pristavi: „Jaz ga nikjer ne vidim.“ Zdaj je spustil Korvina, ali kaj? Pankracij je med tem že na varnem sedel pri starem Dijogenu. — Ko se je to godilo, je zapovedal prefekt Katulu, da

truplo v Tibero verže; ali nek oficir v plašč zavit je bliže stopil, služabniku pomignil in mu skrivé mošnjico denarjev v roko stisnil, zašeptavši: „Skoz „porto capeno“ proti zahodu, v Lucijino poslopje jo prinesite.“

Rabelj prikima Boštjanu.

XIII. Plačilo.

Mestni prefekt je šel k cesarju sporočat, kaj se je zgodilo in doveršilo ta dan, in da bi kolikor mogoče opravičil svojega sina. Sodnik je našel visocega gospoda prav slabe volje in ko bi mu bil Korvin prej pred oči stopil, kdo vé, kako bi bilo za njegovo glavo. Posebno ga je še razkačilo, ko je slišal od napada na pokopališče in da niso nič opravili. Ko stopi oče Korvinov v dvorano, kjer je stal Boštjan na straži, pozdravi ga cesar tako-le: „Kje imate vašega butca?“

„Preponižno zunaj čaka povelja Vaše božjósti in iz serca želí potolažiti sveto jezo pa popraviti, kar mu je spridila osoda.“

„Osoda? Lepa osoda — njegova neumnost in strahopezljivost! Zares lep začetek! Bo pa tudi čutil; le noter ž njim!“

Ves tresel se je in jokal Korvin, ko so ga pripeljali v dvorano. Pokleknil je pred cesarja; ta pa ga je tako bacnil z nogo, da se je daleč zaterkljal, kar je zeló razveselilo cesarsko visokost in jih malo potolažilo.

„Vstani, malopridnež! in povej mi sam, kam je zginil razglas?“

Korvin je nekaj jecljal, menda strahú sam ni vedel kaj; cesar se mu je smejal, ker ga je prav za prav samega veselilo to zvito delo.

„Naj bo, milostljivega se ti bom skazal. Liktorji *), razvežite svoje butarice!“

---

*) Liktorji so bili pri Rimljanih služabniki viših uradnikov. Hodili so ž njimi ter na ulicah prostor pred njimi delali, pred njih stanovanjem stražili, povelja izverševali itd.; pa zato čez ramo nosili butarice skupaj zvezanih palic in na sredi je iz njih molela sekira. Nekdanji rimski kralji so

Liktorji so potegnili sekire izmed palic in s persti skušali ostrino. Korvin to zapazivši se verže na tla in prosi: „Vsaj življenje mi pustite! Nekaj prav važnega bom razodel, če ostanem živ.“

„Kdo nek mara za tvoje revno življenje?“ oglasí se cesar. „Liktorji, sekire odložite, za-nj so palice dobre.“

Ko bi trenil, so ga zgrabili in zvezali, obleko mu s pleč potegnili, in zdaj so začele vajene roke udrihati po njem, da je bilo joj in da se je kmalo začel viti po tleh in prekucovati pa rjuti v veliko veselje Maksimijanovo.

„No, kaj tako važnega imaš razodeti?“

„Jaz vem, kdo je preteklo noč strašno hudobijo storil.“

„Kdo?“

„Nek mladeneč Pankracij; našel sem njegov nož tam, kjer je hudobijo doprinesel.“

„Zakaj ga pa zgrabil nisi in pred sodnika pritiral?“

„Dvakrat sem danes slišal njegov glas in ga že skoraj v rokah imel, pa mi je ušel.“

„Glej, da ti tretjič ne uide, če ne — zadene tebe njemu namenjena kazen. Od kod pa poznaš njega in njegov nož?“

„Součenca sva bila v Kasijanovi šoli, ki je tudi kristijan, kakor sem poznej zvedel.“

„Kaj, kristijan se podstopi podučevati moje podložnike in je deržavi za izdajavce izrejati pa učiti zasramovati svojega cesarja in bogove? Gotovo je tudi on naučil tega mladega gada, kako naj sterga naš cesarski razglas! Ali veš, kje stanuje?“

„Vem, veličanstvo! Torkvat mi je povedal, ki se je odpovedal prazni kerščanski veri.“

„Kdo je ta, Torkvat?“

„Nekdo, ki je delj časa živel na deželi pri Kromaciju in še drugih kristijanih.“

„Glej, glej — ta reč se čedalje lepše kaže; mar je bivši prefekt tudi kristijan postal?“

„Tudi, in z več druzimi živí v Kampaniji.“

---

imeli po 12 liktorjev krog sebe, ravno toliko pozneje konsuli, diktatorji po 24 itd.

„Kaka nezvestoba, kako izdajavstvo! Kmalo ne bom imel človeka, da bi se zanesel na-nj. Prefekt! urno pošljite kóga v Kampanijo, da vse te tiče poloví, tudi učenika pa Torkvata.“

„Torkvat ni več kristijan“ odverne sodnik.

„Kaj to mene briga? Polovite je, kolikor jih morete, pa nobenemu ne prizanašajte, veste? — Zdaj le idite vsi; čas bo k jedi.“

Ko je Korvin domú prišel, mu vsa zdravila niso mogla pregnati bolečin; celo noč ga je tresla merzlica in jeza pa sramota mu niste dale spati. Drugi dan je prosil očeta, naj njega pošlje v Kampanijo, da si takó čast reši pred cesarjem in pred ljudmí, ki so ga zasmehovali, pa ohladí svojo jezo nad kristijani. —

Poglejmo, kaj Fulvij počne? Doma sedí pri Evrotu in mu pripoveduje, kar je tisti dan doživel. Resnobno posluša starec in mu na zadnje merzlo odgovorí: „Pač majhen dobiček iz vsega tega.“

„Prav za prav nobenega pravega dobička pa up do lepega dobička.“

„Do kakšnega?“

„Neža je v mojih rokah, ker sem zvedel, da je kristijana. Dobim jo zdaj ali njo s premoženjem vred ali vsaj samo premoženje.“

„Drugo naj velja“, odgovorí starec in oči se mu čudno zaleskečejo, obraza pa ni premenil ne z enim migljejem ne. „To je najkrajša pot in najbolj gotova.“

„Kaj pa ker gre za mojo čast? Jaz ne morem dati tako zaničljivo z menoj ravnati, kakor sem ti povedal.“

„Saj so že zaničljivo s teboj ravnali, in to tirja maščevanje. Kdo bo še s takimi neumnostmi čas tratil; tvoji denarji so že skoraj pošli in dohodkov ni od nobene strani. Ti moraš kaj izpeljati!“

„Gotovo bo tudi tebi bolj všeč, če pridem do tega premoženja po poštenem potu, (Evrota se nasmeje) kakor da je s tako sramotnimi pripomočki dobim.“

„Dobodi, kakor ga hočeš, da ga le dobiš in naglo. Saj veš najino pogodbo: tvoja rodbina mora priti spet k premoženju in veljavi, ali je bo pa konec s teboj. V zaničevanji, to je, v revščini ne sme več živariti.“

„O vem, vem; ni me treba še vsak dan spominjati strašne pogodbe“, reče Fulvij, roke vije in se trese na vsem životu. „Le časa mi daj, časa, pa se bo vse dobro steklo.“

„Saj ti ga dajem, še preveč, da bo vse upanje zginilo. Vendar čas je prišel, da ti povem, kdo sem.“

„Ali nisi zvesti služabnik mojega očeta, komur me je v varstvo in skerb izročil?“

„Jaz sem starši brat tvojega očeta, tedaj gospodar rodbine. Edina misel, edina skerb je bila vse moje žive dní — povzdigniti našo hišo k tisti veljavi in mogočnosti, s ktere jo je pahnil moj oče po svoji zanikernosti in zapravljivosti. Mislil sem, da ima tvoj oče, moj brat, več zmožnosti za to, in prepustil sem mu svoje pravice z nekterimi pogoji, med drugim tudi s tem, da sem jaz tvoj varh in te odredím po svoji misli. Saj veš, da sem te vedno tako učil, ne gledati na pripomočke, samo da se doseže véliki namen.“

Čudé se in pazljivo je poslušal Fulvij, in skoraj ga je sram bilo, ko je slišal tako odkritoserčno govoriti. Spet ga temni starec pogleda z ostrim očesom, rekoč: „Saj veš po kakem nevarnem potu se je zedinilo razdeljeno premoženje v tvoji roki.“

Fulvija obide groza pri teh besedah, obraz si zakrije z rokami in prosi: „Jenjaj, jenjaj, Evrota! Nikar me ne terpinči s takimi spomini!“

Starec je ostal tudi pri teh besedah merzel ko led. „Naj ti tedaj na kratko povem: Kdor se ne boji lepe vesele prihodnosti, do ktere se dá le po krivični roki priti, tega tudi ne sme strašiti krivična preteklost, ktera je bila podlaga boljši bodočnosti; saj bo enkrat tudi prihodnost preteklost postala. Le zvesto in terdno se derživa najine pogodbe. Tebi je dala natora veliko sebičnosti in zvijačnosti, mene je storila prederznega do vsega — to bo že kaj zdalo. Naji bo vezala enaka osoda: oba na enkrat bova bogata ali pa mertva.“

Fulvij je v svojem sercu preklinjal dan, ki ga je pripeljal v Rim, dan, ko je znanje in zvezo storil s svojim ostrim neusmiljenim zapovedovavcem, na kterega so ga vezale skrivnostne, nepretergljive vezí, ki ga je popolnoma v svoji oblasti imel, kakor volk ovco. Težkega serca se je vlegel k počitku. —

Marsikteri bralec je znabiti že radoveden, kaj se je zgodilo z našim odpadencem Torkvatom. Ko je hitel v stranski mostovž, se je primerilo, da je naletel na stare, razpadene, v pesek vsekane stopnjice, ki so peljale v spodnjo katakombo. Deržal je luč pred seboj in brez premislika hitel pa oziral se po znameniti podobi, ki bi mu dalnjo pot kazala — kar se na mah čez glavo prekucne v globočino, da ves omamljen in brez zavednosti obleží. Ko se zavé, od začetka še vedel ni, kje je, vstal je in tipal po temi okrog sebe, da se slednjič spomni, kje leží. Pri sebi je imel še nekaj sveč in netilo; naredí luč in ker se je med tem že toliko pomaknil od stopnjic, da jih več videl ni (spominjal se pa tudi ni na-nje) zašel je globokeje in globokeje v podzemeljske zvite prostore.

Mislil je od začetka, da bo prej prišel do kraja, kjer se gre na dan, kakor bo požgal vse luči in preden opeša; pa lazil in taval je uro za uro, ena sveča je pogorela za drugo — in rešivnega izhoda le še ni bilo. Zdaj ga je začelo skerbeti, zlasti ker je že tudi pešal; kajti od jutra še ni ničesar povžil. Hodil je ob grobéh in vnemarno bral od začetka napise na njih; ko so ga pa le bolj in bolj jele zapuščati moči in mu je skoraj zginilo vse upanje, začeli so ga obhajati resnobni občutki, ko je bral na nagrobnih ploščah: „v miru počiva“ ali „spí v Kristusu“. Tukaj za plošami ležé maziljena trupla, kakor je je položila skerbna mati Cerkev in čakajo, da je trombe glas zbudí k novemu, večnemu življenju. V malih urah sem tudi jaz lehko mertev! Ali bodo tudi mene pobrale pobožne roke in me položile na kraj mirú? Tukaj le na merzlih tleh bom obležal, tukaj v temi segnjil in razpadel na kosce in nihče ne bo vedel za-me, nihče žaloval po meni. Čez leta in leta pa morda najdejo moje kosti in govorica jim bo povedala, da so kosti odpadnika izdajavca — in ven je bodo pahnili iz svetega prostora, ven na polje, da razpadejo in je raznese veter.

In smert se mu je bližala, v glavi se mu je vertelo, serce mu je nepokojno bilo. Zadnja sveča mu je že tako daleč pogorela, da je več deržati ni mogel, na kamen jo položí zraven sebe, da bi se še par

minut veselil ljube svitlobe; ali kapljica vode kane s stropa in mu ugasí lučico. Kakor bi si s svitlobo življenje podaljšal, poiskal je netila in užgal si zopet ostanek, da mu za malo razsvitljuje vnanjo okolico in ga ne bode terpinčilo notranje. In zerl je in zerl v plamenček, da je pojemal in — prekucnil se ogorek v pesek — še se je kadilo in svetilo kakor ognjen červiček — ugasnilo je, černa tma je nastala!

Ali sem mertev? Menda. Večna tema okrog in okrog. Za zmeraj sem ločen od živih; moja usta ne bodo več vživala hrane in uho ne bo več poslušalo glasov, oči ostanejo na večno slepe, solnčna svitloba jih ne bo več razsvitljevala. Okrog mene vse mertvo — okrog mene mertvi.

Vendar, to ni še smert — za smertjo pride še nekaj druzega! — In tudi to je prišlo. Červ vestí ga je začel grizti — rasel je in rasel in se mu kakor strupen gad ovil okrog serca. — Kako vesele in srečne ure je preživel pri Kromaciju in Polikarpu; kako lepo, kako prijazno so ž njim ravnali! In on? Izdal je je, izdal — Korvinu, Fulviju! Joj — Fulvij, Fulvij! — in stopi mu pred očí tista strašna noč, pijančevanje, nepoštena igra, hlimba, izdajavstvo. Fulvij! ž njim je preril v najsvetejši kraj — ž njim danes zjutraj napadel katakombo. In migljati mu je začelo pred očmi — pošasti, strašne pošasti so se kazale, so plesale krog njega, ga zasmehovale, se mu režale, s kremplji po njem segale. Strašno! Obraz si pokrije z rokama in se zgrudi na tla. „Gotovo, jaz sem mertev! Hujšega nima peklenski ogenj!“

Kar vdarijo dalnji glasovi na njegovo uho — tako milo in živo je donelo, kakor iz angeljskih gerl — z nekega višega kraja je prihajalo petje. „Jaz ne bi bil verjel, da sta nebesa in pekel tako blizo skupaj,“ misli Torkvat. „Ali tí angelji znabiti strašnega sodnika spremljajo k sodbi?“ — Svitloba se prikaže od koder so prihajali glasovi in kmalo so se razločile besede: „*In pace in idipsum dormiam et requiescam.*“ *)

„Te besede niso za-me. Za kacega mučenca bi bile, za zaverženca ne.“

*) Jaz pa v miru spim in počivam.

Svitloba je prihajala veča in razlila se po mostovžu; v njenem svitu se pokaže versta ljudí, najprej device v dolgih oblačilih s svetilnicami v rokah, med njimi štiri, ki so nosile v bel pert zavito truplo s ternjevo krono na glavi. Precej za temi je stopal mladi fantič, akolit*) Tarcizij z gorečo kadilnico, iz ktere so se vzdigovale lepodišeče meglice — potem več duhovnov, med njimi tudi sv. oče papež, slednjič Dijogen in sina pa še več drugih za njimi, med kterimi je spoznal Torkvat Boštjana.

Ko se je ta versta pomikala mimo Torkvata, peli so naslednjo verstico: *„Quoniam Tu Domine singulariter in spe constituisti me.“* **)

„Té besede meni veljajo“, je rekel in vzdignil se na kolena; zadel ga je žarek milosti božje — in v spomin mu poklical besede, ktere je nekdaj slišal, in ktere je sedaj govoriti moral, to je čutil. Lezel je za njimi, kolikor so mu dali upehani udje, da so prišli do neke veče kamrice. Svitloba mu je kazala na steni mili obraz dobrega pastirja z ovco na rami — pa ni si upal med nje stopiti, na pragu je klečal, ponižno na persi se terkal in prosil milosti božje.

Truplo so na tla položili, peli še druge psalme in opravljali molitve polne veselega upanja boljšega življenja in potem položili merliča pod nek obok v novo izdolbeni grob. Med tem se je Torkvat najbližemu približal in mu pošeptal na uho: „Čigavo truplo je to?“

„Truplo zveličane Cecilije, ktero so vojaki danes v tem pokopališču vjeli in ktera se sedaj pri Bogu veseli.“

„Tedaj sem jaz njen morivec,“ je zamolklo zaječal in vergel se sv. Očetu pred noge. Nekaj trenutkov še pregovoriti ni mogel skesani grešnik, potlej pa je izgovoril besede, ktere se je bil namenil go-

*) Akolit je eden izmed štirih nižih svetih redov naše cerkve. Akoliti t. j. spremljevavci, strežniki imajo pravico in posel sveče v cerkvi prižigati, k oltarji je nositi, vino in vodo pripravljati za sv. daritev. V pervih stoletjih so imeli še dosti drugih opravil pri božji službi.

**) Ker Ti, o Gospod, si me posebno vterdil v upanji.

voriti: „Oče! grešil sem pred Bogom in pred teboj; nisem vreden, da me imenuješ svojega otroka.“

Papež ga prijazno vzdignejo, objamejo in rekó: „Bodi že kdor koli, pozdravljen zopet v hiši tvojega Očeta! Ali ti si slab in truden in treba ti je počitka.“

Hoteli so mu koj kaj preskerbeti, pa ni hotel prej, da je očitno spoznal vse svoje pregrehe in hudodelstvo tistega dné. Vse se je veselilo zgubljene, pa spet najdene ovce.

Še enkrat milo pogleda Neža za slepo devico v grob, potem pa oberne svoje oči proti nebu in zdelo se jej je, kakor bi videla Cecilijo sedeti pri nogah nebeškega Ženina, ko smehljaje in z odpertimi očmi siplje šopek cvetlic doli na glavo spokornikovo — ko pervi dar svoje priprošnje pri Bogu.

Dijogen in sinova sta preskerbela Torkvatu v neki kristijanski hiši malo stanovanje, da ne bi padel spet zapeljivcu v roko; Cerkev ga je pa sprejela med spokorjence, da bi po večletni, na prošnjo spoznovavcev prikrajšani pokori zopet zadobil vse pravice.

XIV. Dvojno maščevanje.

Boštjan je prišel v katakombo k pogrebu perve mučenke, še bolj pa, da bi posvaril in v varnost spravil sv. Očeta Marcelina, ker je vedel, da mu sovražniki zeló strežejo po življenji, kar je tudi Torkvat poterdil, razloživši Fulvijeve namere. Življenje papeževo je bilo prevelike vrednosti za vso cerkev, da bi se bilo smelo tako zgodaj darovati; in ker sedanje stanovanje ni bilo več varno, sklenil je pogumni vojščak in „varh kristijanov,“ kakor ga imenujejo stare listine, tam zavetje pripraviti najvišemu pastirju, kjer ga gotovo nihče ne bo iskal — v cesarski palači.

V bolj pristranskem koncu cesarskega poslopja je stanovala imenitna kerščanska gospá Irena; ktere mož je bil v palači v cesarski službi; tù sem sta pripeljala Boštjan pa Kvadrat iz katakombe sv. Očeta, dobro preoblečenega.

Drugo jutro je šel Boštjan k Pankraciju in mu rekel: „Moj predragi! kar précej moraš Rim zapu-

stiti in se podati v Kampanijo. Konja sta pripravljena za-te in za Kvadrata in nič se ne smeta muditi.“

Mladeneč mu odgovori žalostnega obraza in solznih očí: „Zakaj pa, Boštjan? Ali sem se kaj pregrešil, ali dvomiš nad mojo stanovitnostjo?“

„Ne dvomim, da bi bil premalo stanoviten za sedanje preganjanje pa tudi nič krivega nisi storil — vendar, ti si mi obljubil, da mi boš ubogal v vseh rečéh. Ubogaj tedaj, kaj potrebno je!“

„Lepo te prosim, dragi Boštjan, povej mi zakaj?“

„Za zdaj mora še skrivnost ostati.“

„Kaj, že spet skrivnost?“

„Ravno tista je, in ob enem z uno ti jo bom odkril. Vendar ti bom povedal, kar ti je storiti; to ti bo dovolj: „Korvin je povelje dobil, da naj hiti nad Kromacija in ga zgrabi z vsemi drugimi vred, ki pa še niso terdni v veri, kakor kaže žalostni zgled Torkvatov; in kar je še hujši, tudi tvojega starega učenika Kasijana v Fundi naj izročí grozoviti smerti. Zato želim, da bi ti prišel p r e d Korvinovimi ljudmi tje (morebiti bo še Korvin sam šel) in kristijane opomnil na nevarnost.“

Pankracij je bil spet vesel, ko je slišal te besede. „Zdaj vidim, da mi zaupaš, Boštjan! torej mi bo tvoja želja povelje. Saj bi pa tudi tekel do konca sveta, če veljá rešiti svojega ljubega Kasijana ali tudi kakega druzega kristijana.“

Kmalo je bilo vse pripravljeno za na pot, in preden so še zadnji Rimljanci iz postelj skobacali, jahala sta jo že Pankracij pa Kvadrat na krepkih konjih čez Kampanijo po bolj zapuščeni, pa zató varniši cesti. —

Korvin se je sam namenil nad kristijane, ker je mislil tako najlajše priti do častí pa tudi do lepih denarcev. Da bi z vsem dobro preskerbljen bil pa tudi svoja pleča malo pozdravil, odložil je pot do druzega dné. Najel si je voz pa kerdelo numidiških tekavcev, ki so bili tako urnih pet, da so z vozom vštric leteli; vendar je bil za dan ali še več za kristijanoma, akoravno je šel po krajši in bolj navadni Apijevi cesti.

Mala občina kristijanska je bila že vsa prepla-

šena zavoljo novic, ki so jim došle iz Rima, ko sta naša poslanca prišla k njim. Z veliko spoštljivostjo so brali Boštjanov svarilni list in potem z molitvijo in svetim premišljevanjem se pripravili na bližnjo nevarnost. Mark in Marcelijan sta že prej šla s svojim očetom Trankvilinom v Rim k podelitvi duhovnih redov, za njim je šel zdaj Nikostrat, Coe in drugi. Kromacij, kterega Bog ni odločil za mučeniško krono, *) skril se je za nekaj časa v bližnjem Fabiolinem poslopji, za kar so jo pismeno prosili, če jej tudi niso povedali zakaj; lastno poslopje so pa v varstvo izročili nekaj poštenim in zvestim služabnikom.

Ko sta se spočila popotnika in konja, sta po isti poti, kakor zadnjič Torkvat, odšla v Fundi. Ostala sta zunaj mesta v mali kočici in kmalo v mestu našla Kasijana. Pankracij mu je povedal, kaj mu žuga in ga silil, naj beži ali se vsaj skrije, pa pošteni učenik mu odgovorí:

„Tega ne smem storiti. Jaz sem že star in sit svojega nerodovitnega dela, ker jaz in moj služabnik sva še zmeraj edina kristijana v mestu. Res, da so iz najboljših hiš pošiljali sinove k meni, ker so vedeli, da je v nravnem oziru tako ostro deržim, kolikor ajdovstvo sploh pripušča; pa ravno zavoljo te ostrosti nimam ne enega prijatelja med svojimi učenci. Pravi kmečki divjaki so, in nekteri starejih bi se gotovo ne obotavljali, če bi jim kdo rekel, naj me ubijejo. Kar nič jih nisem mogel ganiti in spremeniti; in kako tudi, ker moram ž njimi brati tiste nevarne rimske pa gerške knjige, polne basni in praznih rečí. Z besedami nisem mogel nič opraviti, morda jim koristim s svojim življenjem.“

Pankracij je videl, da je zastonj vse pregovarjanje in najrajši bi se bil združil ž njim in ž njim umerl, ko ne bi bil obljubil Boštjanu, da se bo varoval medpotoma. Sklenil je pa blizo ostati, da vidi, kaj se bo zgodilo s starčkom.

Ko je prišel Korvin do Kromacijevega poslopja, planil je na vse zgodaj nad njo. Vse prazno. Pre-

*) Vendar se ga cerkev 11. avgusta spominja ž njegovim sinom Tiburcijem vred.

stakne vse kote in kraje, pa ni ga bilo najti ne človeka, ne knjige, ne druzega znamenja, da tù stanujejo kristijanje. Ves osupnjen gleda okoli sebe, kar vidi na vertu služabnika in ga praša po gospodarju.

„Gospod ne pripoveduje sužnjim, kam gré,“ odgovorí v nekako čudno grampovi latinščini.

„Ti se lažeš. Povej, po kteri poti je šel on in drugi ž njim?“

„Tam-le skoz.“

„In potlej?“

„Tam-le skoz vrata; več se ne vidi od tod. Jaz tukaj delam in vidim vrata pa dalje nič.“

„Kdaj so šli? To vsaj veš.“

„Ko sta una dva prišla iz Rima.“

„Ktera dva? Povsod sta dva.“

„Eden dober mladeneč. Tako lep, tako lepo poje; uni pa debel pa prav mičen, prav. Vidite tam-le mlado drevo s korenino izruvano? On to tako lehko stori, ko bi jaz lopato potegnil iz zemlje.“

„Sta že, ravno tista sta“ zavpije razkačen Korvin. „Spet mi je vse poderl grintavi pobín. Ta bo še čutil zato!“

Ker ni pri Kromaciju nič opravil, bil je toliko bolj razkačen; jeza mu je švigala iz očí in vso pot je premišljeval, kako bi se znosil nad učenikom in součencem Pankracijem. Zató je bilo veselje njegovo veliko, ko je v Fundi prišed zvedel, da je vsaj eden tam. Napóti se k cesarskemu namestniku in mu pokaže povelje, da vjame in kaznuje Kasijana kot enega najnevarniših kristijanov. Ko je videl mestni glavar cesarski ukaz, izročil je Korvinu samemu vso oblast in mu ponudil rabeljna v pomoč, česar pa ni hotel, ker je že seboj pripeljal dosti pripravnih za vsakoršno terpinčenje. Samo enega uradnika je vzel.

Ravno je bila šola polna, ko stopi Korvin noter in duri za seboj pripre. Stari učenik mu prijazno nasproti pride in ga pozdravi; Korvin pa se zareží nad njim: „Podpihovavski kristijan si in izdajavec!“

Kakor divje zverí zarjové na en glas učenci in kviško planejo. Korvinu serce veselja igrá, misli si: te so že pravi in reče: „Fantalinje, ali mar ljubite

svojega učenika? Tudi moj je bil nekdaj, pa mu imam še marsikaj poverniti.“

Zopet zarujove vse kerdelo po klopéh.

„Če je tako,“ nadaljuje Korvin, „imam tukaj le prav veselo novico za vas, povelje božjega cesarja Maksimijana, da smete ž njim storiti, kar hočete.“

V tem trenutku je kakor toča letelo od vseh strani bukev, pisalnih tablic in drugega šolskega orodja na učenika, ki je mirno, s prekrižanimi rokami stal pred svojimi preganjavci. Že skačejo nekteri s klopí in se mu grozé bližajo, kar se oglasí spet njih poveljnik: „Čakajte, čakajte, ne tako brez premislika!“ In zamislil se je v svoja šolska leta, kaj bi mu bilo takrat največe veselje delalo, pa potem ukazal svoji nečloveški derhali, kako in kaj.

Zvezali so ga in potem so planili na-nj ti risi kakor žive hudobe. Nekteri so pisali in bodli z jeklenimi čertalniki po njegovem životu, drugi so ga mesarili drugače, da je slednjič toliko kervi zgubil in toliko preterpel, da se je na tla zgrudil. Novo veselje, novo mučenje; potem so se pa razleteli škrateljni po mestu in raznašali svoja junaška dela.

Za neusmiljeno terpinčenega starčka se sevéda ajdovski preganjavci niso dalje menili, pustili so ga ležati; ali zvesti služabnik Kasijanov ga pobere in položi na njegovo postelj pa Pankracija pokliče, kakor so se bili zgovorili. Zeló se je bil zavzel mladeneč, slišati o grozovitem terpinčenji, pa tudi veselil se je in občudoval toliko stanovitnost, ker ne ena besedica pritožbe ali očitanja ni prišla iz njegovih ust, ampak samo molitev.

Kasijan je še spoznal Pankracija, stisnil mu roko in se nasmehljal, govoriti pa ni mogel več, in drugo jutro je umerl. Storili so natihoma, kar je bila navada pri kristijanskem pogrebu, ker hiša je bila Kasijanova; potem pa je Pankracij s svojim tovaršem hitel težkega serca iz strašnega kraja, kjer je brezserčen divjak merzle kervi, kakor kako zver, pobil svojega lastnega starega učenika.

Vendar tudi pri tem divjaku se je zbudil červ vesti. Ko si je serce ohladil v maščevanji, začelo ga je sram biti svojega djanja. Bal se je, da ne bi zvedel

njegov oče, kar je počel s Kasijanom, ki ga je zmeraj čislal; bal se je tudi staršev, ki so svoje otroke k Kasijanu pošiljali, ker jih je bil tudi po ajdovskem zapopadku ne dosti manj kakor k očetomoru napeljal. Urno je hotel napreči, pa rekli so mu, da morajo konji še počivati. Šel je torej, da bi svojo skerb vtopil v vinu, in se je upijanil.

Naposled se je odpeljal, pa medpotoma se večkrat vstavil in zopet pil. Vozil je tudi po noči po gerdi cesti, ker je vedno deževalo, pa tudi po precej nevarni, ker je ob cesti bil napravljen véliki kanal, v kteri se je stekala mokrota pontinskega močvirja. Korvin, ves razvnet od vina pa tudi ker mu je serce toliko očitalo in ga pekla vest, ni mogel terpeti počasnih korakov vtrudenih konj in jel je mahati po njih, kar se je dalo. Ko so se spustile živali v dir, zaslišijo za seboj cepetanje naglo deročih konj in to je spravi popolnoma v divji tek. Kmalo so služabniki in tekavci daleč zadej ostali, konji pa so dirjali kakor blisk ob kanalu, da se je voziček zaletaval kakor luščina sem ter tje. Ko slišita jezdeca zadej to silno ropotanje in peketanje in vpitje služabnikov, še bolj poženeta konja. Komaj imata derhal spehanih služabnikov za seboj, ko slišita močni tresk in šterbunk! Voz se je bil zadel ob kamen, se je prevernil in v njem sedeče prekucnil v vodo. Precej sta bila Pankracij in njegov spremljevavec raz konj in pri kanalu.

Luna je malo posijala izpod oblakov, in zdaj sta zagledala v mlaki Korvina, ki se je prekucoval po vodi. Ni bila sicer voda tam zeló globoka pa strani so bile visoke in blatnate, mokre in spolzke; kolikorkrat je skušal Korvin ven skobacati, vselej se mu je spodersnilo in je spet nazaj padel v merzlo vodo, da je že ves terd bil.

„Prav bi se mu zgodilo, da bi ga tukaj pustila," zamermrá Kvadrat.

„Tiho, tiho, centurij — kako morete tako govoriti? Le za roko me terdno primite! Tako, dobro je!" To izgovorivši se je stegnil Pankracij nad kanal pa zgrabil Korvina, ko je ravno na tem bil spustiti suh germiček, za kterega se je deržal in nazaj pasti

v vodo. Menda bi bil zadnjič padel! Izvlekla sta ga na cesto, dergnila mu sence in roke, da se je zopet jel zavedati. Med tem so prišli njegovi služabniki, in dala sta jim ga v varstvo pa tudi izročila jim mošnjo z denarji, ktera mu je padla izza pasa, ko sta ga na suho vlekla. Samo svoj nož si je prideržal Pankracij, ki mu je tudi padel izza pasa in kterega je vedno seboj nosil Korvin, kot dokaz zoper Pankracija, da je stergal cesarski razglas. Ko je popolnoma k sebi prišel Korvin, pripovedovali so mu služabniki, kako so ga oni iz vode izvlekli, da pa mošnje niso našli; menda se je v mlaki zgubila. Nesli so ga v bližnjo kmečko hišo, da se opočije. Sami pa so popravljali voz in pa dobro se imeli zraven — za gospodarjeve denarje.

Tako sta se ta dan maščevala dva človeka — nejevernik pa kristijan!

XV. Javna dela pa ječa.

Že pred razglašenim cesarskim ukazom za preganjanje so skoraj zgolj keršanski jetniki trudili se pri zidanji Dijoklecijanovih toplic, še bolj pa po začetem preganjanji, ker so cesarja samega pričakovali, da si ogleda to svoje drago početje in torej še veliko bolj hiteli, da bi je izgotovili. Dan na dan so vozili iz rudnikov in kamnolomov vseh okrajin rimske deržave verste kristijanov, enega k drugemu priklenjenega v Rim, da bi pomagali pri težavnem zidanji. Eni so morali kamenje in drugo pripravo skupaj voziti, drugi kamenje obsekovati, mramor žagati, spet drugi so malto napravljali ali zidali itd. Veliko jih tacih del ni bilo vajeno, vendar so delali neutrudljivo pa za ves trud prejemali ravno toliko kakor živinčeta, s kterimi so vozarili: kako temno luknjo za čez noč, jedí toliko, da so pri moči ostali, in toliko obleke, da niso mokrote in mraza skoperneli. K vsemu temu jim je še težko železje žulilo ude; za herbtom so jim pa stali neusmiljeni ogledniki s palicami in biči ter svojo neotesanost znašali nad nedolžnimi jetniki pa s tepenjem jim povračali trud in pot.

Le kristijani po Rimu so lajšali malo tem svetim spoznovavcem težki jarem. Njih dijakoni pa drugi, sosebno mlajši kristijanje, so podkupili oglednike in

brez strahú zahajali med nje, nosili jim tečnih jedí, gorkeje obleke pa denarjev, da so si mogli čuvaje bolj prijazne storiti. Priporočevali so se tudi njih molitvi in častitljivo poljubovali njih rane in železje, ktero so nosili za Kristusa.

Ti od vseh krajev skupaj prignani kristijani pa niso bili Rimcem samo izverstni delavci, ampak imeli so je, kakor mesar svoje živinčeta v hlevu pita, da si po priložnosti in potrebi najboljše izbere — imeli so je v hrano divjim zverem. Kedar je rimsko ljudstvo vpilo in hrepenelo po strašnih igrah in bojih z divjimi živalmi — hajdi med té kristijane, in so si jih izbrali za kervave javne igre.

Taka priložnost se je bližala zdaj. S preganjanjem nič kaj srečno ni šlo iz pod rók, še nobene kaj veljavne glave niso dobili v pest; ljud je pričakoval bolj bogatega lova in začel vpiti po drugem bolj kervavem mesarjenji, po igrah v borišču (amfiteatru). Ker se je bližal cesarjev rojstni dan, privolili so mu in namenili veselico na to godovnico.

Konec decembra je že bilo in necega popoldne, ko je šel Korvin med kristijanske delavce v Dijoklecijanovih toplicah, da si izbere pripravnih borivcev za gledišče, spremljal ga je Katul, na to zbiranje tako vajen kakor mesar, ki po semnji stopa med živino in vé pravo najti. Zagledavši pervega oglednika jetnikov ga pokliče in mu reče: „Rabirij! jaz sem prišel na povelje cesarjevo, da si izberem nekaj tvojih vražnih kristijanov za prihodnje boje v borišču.“

„Žal mi je,“ odgovorí oglednik, „da ne morem nobenega dati. Jaz moram delo zgotoviti do določenega časa; to mi ni mogoče, če bi mi zmanjkovalo delavcev.“

„Jaz ti ne morem pomagati; bodo že še drugih prignali. Kar pelji naji s Katulom med nje, da si izbereva najpripravniše.“

Rabirij je sicer malo nejevoljno mermral pa ni bilo drugače; peljal ju je skoz neko okroglo sprednjo poslopje, ki je skoz strop dobivalo svitlobe, na mogočno dvorišče, ktero so ravno obokovali. Nekaj delavcev je delalo pripravo, da bi vzdignili in po koncu postavili orjaški granitov steber. Katul migne Korvinu

in mu pokaže na dva mladenča, ki sta bila kakor sploh sužnji do pasa gola pa lepo zraščena in prava hrusta.

„Rabirij! ta-le dva moram imeti; kakor nalašč sta za mojo reč. Gotovo sta kristijana, ker tako pridno delata.“

„Brez teh pa vsaj za zdaj ne morem biti; delata mi za šest mož, ali za par konj. Počakajte, da bo delo v kraj, potem je vzemite.“

„Čakaj, moram je zapisati. Le dobro skerbi za-nje.“

„Imenujeta se Larg in Smaragd in sta boljih stanov, pa delata kakor kmeta. Menda se ne bosta preveč branila z vami.“

„Se jima bo že spolnila želja, no“ reče smejé se Korvin; in tako se je tudi res pozneje zgodilo.

Tako je šlo naprej, in Korvin si jih je nabral lepo število, akoravno je Rabirij večkrat zeló ugovarjal. Naposled stopijo v kraj, kjer je več jetnikov po težavnem delu počivalo. Sredi med njimi je sedel starček kaj častitljivega, pa prijaznega obraza z dolgo sivo brado — Saturnin, že osemdeset let star, vendar ste ga težili še težki verigi. Na straném sta mu stala mlada delavca Cirijak pa Sisinij, od kterih se bere, da sta starčku pri delu težko železje kviško deržala in razun svojega dela še drugim slabejim pomagala. Več kristijanov je ležalo po tleh okoli sivčeka in verno ga poslušalo, ko je na kamnu sedé resnobno jim nekaj govoril. Kaj pač? Mar to, da bo kos tega zidovja, kterega sedaj stavijo s svojimi kervavimi žuli, kdaj posvečen Bogu in njegovi sveti Materi? *) — Vsaj največe tolažilo bi bilo to za reveže jetnike, ko bi bili vedeli, da ne zidajo samo gizdavim cesarjem toplic, ampak poslopje večnemu Bogu in sveti Devici.

Korvin je ogledoval te zbrane in potem prašal oglednika po imenih.

Rabirij mu je je naštel in pristavil: „Tega-le starca pa le poberite; še jesti ne zasluži, kar se tiče dela.“

„Zahvalim; lep čok bi bil ta za borišče. Ljudjé ne marajo za stare kosti, ktere vsak medved potolče,

*) Sedaj krasna cerkev „St. Maria degli Angeli.“

če se jih le s taco pritakne; mlada kri mora teči, mlada, in krepke pesti se morajo ustavljati zverém, preden je raztergajo. — Slišite, kaj pa tisti-le tam, ki je s herbtom proti nam obernjen? Nima jetniške obleke in tudi železja ne, kdo je nek?“

„Po imenu ga ne poznam,“ odgovorí Rabirij. „Prav priljuden mladeneč je, veliko zahaja med jetnike, tolaži je in jim tudi pomaga pri delu. Ker nam za dovoljenje, da sme k njim, dobro plača, ne prašamo ga po imenu.“

„Bodem ga pa jaz,“ zavpije Korvin in skoči proti njemu. Od kterega so govorili, se na ta glas oberne; Korvin pa plane na-nj kakor divja zver, ga zgrabi za vrat in zavriska: „Zvežite ga! Vsaj zdaj mi ne uideš, Pankracij!“ —

Zvezali so Pankracija in vse druge, ktere so zbrali za divje zverí (kakih dvajset jih je bilo), priklenili enega k drugemu in je tirali v ječo. Sila veliko so preterpeli že medpotoma: terdoserčni čuvaji so je neusmiljeno nabijali, če niso urno stopali in sirove derhali ljudstva so se zbirale krog njih, so je suvali s pestmi in z nogami, ali jim gerdo zabavljali pa kamenje in blato v nje metali. Po mnogih težavah so prilezli do mamertinske ječe*); pahnili so je v njo, kjer so našli že drugih terpinov, ki so voljno pričakovali svoje smerti. Ko so Pankraciju natikali železje na roko, segel je v žep, stisnil svojo mošnjico z denarji jetnišničarju v roko in ga prosil, da naj sporočí njegovi materi in Boštjanu, kaj se je zgodilo ž njim.

*) Rimske ječe niso bile kar nič podobne sedanjim našim, v ktere časih postopači še nalašč silijo, da so na gorkem in dobro jedó. Nekaj tacih lukenj je še ohranjenih, med njimi tudi mamertinska ječa, kamor so gnali naše mučence. Obstoji iz dveh podzemeljskih štirivoglatih prostorov ali kamric, kteri ste zidani ena verh druge. Vsaka je imela v stropu le eno samo okroglo luknjo in skoz to luknjo so dobivali jetniki svitlobe, zraka, hrane itd. — skoz to luknjo so spuščali tudi jetnike same v ječo. Lehko je misliti, koliko svitlobe ali zraka je dobil spodnji berlog, kedar je bil gornji prostor že napolnjen. V mogočnih skalnatih stenah so videti še železni oklepi, za ktere so pri-

Še tri dni je manjkalo do javnih veselic, za ktere so bili namenjeni; postavili so je torej pred sodnika.

„Kaj si ti?“ praša sodnik pervega.

„Kristijan sem s pomočjó božjo!“

„Kdo si pa ti?“ nagovorí prefekt Rustika.

„Jaz sem sicer ubog suženj cesarjev, pa po Kristusu sem oprosten in deležen ravno tistega upanja, kakor vsi drugi, ki stojé pred teboj.“

Na tó se oberne sodnik k spoštljivemu starčku, duhovnu Lucijanu: „Ubogaj tedaj ti bogovom pa cesarskim poveljem!“

„Jezus Kristus je naš Gospod in Odrešenik, in nobenemu ne smete očitati in ga obsoditi, če je pokoren njegovim zapovedim.“

„S kako učenostjo se pečaš?“

„Pregledoval in premišljeval sem že vse učenosti in vede, pa naposled sem se poprijel naukov kerščanstva, akoravno ne dopadajo tistim, ki se deržé praznih sanjarij.“

„Revše, kako veselje imaš nek ti nad to učenostjo?“

„Jaz imam največe veselje v tem, da sem deležen edinoprave kerščanske vere.“

„Kakošna je ta edinoprava vera?“

„Edinoprava in sveta kerščanska vera je ta, da verujemo v edinega Boga, stvarnika vseh vidnih in nevidnih stvarí in v njegovega Sina, našega Gospoda Jezusa Kristusa, kterega so že od začetka preroki oznanovali ko prihodnjega odrešenika in kteri bo kedaj prišel, sodit človeštvo. Jaz se vé da ne morem dosti praviti od Njega, neskončnega Boga, ker sem ubog človek, pa to so storili njegovi preroki.“

„Ti si drugim učenik, in ker še druge v zmote

---

vezovali jetnike; časih so jim pa še tudi noge vkovali v lesene hlode. Edino ležišče razbitemu ali razmesarjenemu truplu kristijanov so bila mokra gola tla, ktera so brezserčni rabeljni časih še z robatimi, bodečimi čepinami posuli. Ni se tedaj čuditi, da jih je veliko že od samega tega terpljenja v ječi umerlo. Tudi do teh prostorov so si vedeli kristijani kupiti privoljenja od jetničarjev; pogostoma so zahajali k njim ter okrepčave jim donašali za dušo in telo.

zapeljuješ, moram te ostreje kaznovati, ko druge. Vklenite mu noge v leseni hlod in stegnite mu je, kolikor se največ dá. — Kaj pa vé, babnici?“

„Jaz sem kristijana in nimam nobenega druzega ženina kakor Kristusa. Imé mi je Sekunda,“ odgovorí perva.

„Jaz sem pa vdova in ravno tiste sv. vere; imenujejo me Rufino,“ pravi druga.

Tako je šlo po versti naprej in vsi so enako odgovarjali in stanovitni ostali, razun enega nesrečneža, kterega so drugim v veliko žalost pregovorili, da je daroval malikom. Naposled je prefekt nagovoril Pankracija tako-le: „Poredni paglovec, ki si se prederznil pokončati razglas blaženih cesarjev, glej — tudi tebi naj bo prizaneseno, če daruješ bogovom. Tako boš pokazal svojo pokorščino in svojo pamet, ker si še v mladih letih.“

Pankracij se prekriža in mirno odgovorí: „Jaz sem služabnik Kristusov; Njega spoznavam z ustmi, Njega nosim v svojem sercu in ga neprenehoma molim. Moja mladost, ktero mi očitaš, je najglobokejša modrost, ker moli le enega Boga; vaši bogovi pa in vsi, ki je molite, odločeni ste večnemu pogubljenju.“

„Po gobcu ga počite za njegovo zasramovanje pa s šibami ga našeškajte!“ ukaže razkačen sodnik.

Mirno odgovorí blagi mladeneč: „Zahvalim se ti, da mi nakladaš kazen, podobno tisti, ki jo je preterpel tudi moj Odrešenik.“

Prefekt je na zadnje tako-le razsodil: „Lucijan, Pankracij, Rustik in drugi pa babnici Sekunda in Rufina, ki so se vsi spoznali za kristijane in se branili pokornim biti cesarju pa darovati deržavnim bogovom, so obsojeni, da naj se postavijo v Flavijevem borišču med divje zverí.“

Ajdovsko ljudstvo je veselja zarjulo, ko je to slišalo in kričaje spremilo spoznovavce nazaj v ječo; nekteri pa so se čudili, da so kristijani tako mirni in veseli.

XVI. Sveta zadnja večerja.

Kdor bi bil pogledal k našim jetnikom v ječo, našel bi bil vse v radosti in svetem veselji; kamnite

stene so odmevale od petja psalmov, s kterimi so se tolažili. Ena ječa odgovarjala je drugi, in Bogu je donela slava zdaj iz spodnjega, zdaj iz zgornjega prostora. Pankracij je naprej pel.

Rimci so tisti dan pred bojem z divjimi zvermí ali prav za prav dan pred smertjo dovolili obsojencem večo prostost: smeli so je obiskati znanci in prijatelji pa pojedino so jim napravili zvečer na deržavne stroške. Te priložnosti so se poprijeli kristijani ter pogumno hiteli k svojim bratom v ječe in se jim priporočali v molitev pred božjim stolom za-nje, ostale brate. Ko so je zvečer peljali iz ječ k bogati mizi, stali so ajdje okoli njih in ogledovali si obraze tistih, ktere bode drugi dan videli nasproti stati kervožejnemu risu ali divjemu leopardu.

Skerbeča mati sv. Cerkev je pa med tem pripravljala dušam svojih otrók še slajše jedí. Dijakoni so bili vedno krog obsojenih, sosebno Reparat, ki bi bil najrajši koj ž njimi v smert šel, ako bi mu za zdaj tega ne bila branila njegova dolžnost; in ko so jim preskerbeli potrebnega časnega, šel je Reparat k duhovnu Dijoniziju v Nežino hišo in ga prosil, naj zvečer po kom pošlje v ječo svetega Kruha, da se junaki Kristusovi zjutraj pokrepčajo ž njim. Navadno so sicer dijakoni donašali sv. Obhajilo iz glavne cerkve v druge, mučencem v ječe in tudi umirajočim so je pa nosili tudi manjši cerkveni služabniki, kar je bilo še posebno v teh dnéh kervavega preganjanja treba. Kakor je povedal Torkvat, zapomnil si je Fulvij dobro vse duhovne in dijakone in je tudi mnogim svojim ogleduhom na tanko popisal. Ko bi se bili tedaj sosebno te dni na dan pokazali, ko je ajdovsko ljudstvo zeló razdraženo bilo nad kristijane, koj bi jim bili v pestéh, če bi ne bili kaj dobro preoblečeni. —

Duhoven je imel že pripravljeno sv. večerjo na oltarji, ko se nazaj oberne, da bi videl, kdo bi jo najvarniše nesel v ječo; pa preden se je kdo oglasiti mogel, pokleknil je mladi akolit Tarcizij pred duhovna ter stegnil svoje ročice, da bi prejel sv. hostije. Veselja se mu je žarilo nedolžno angelsko obličje.

Dijonizij se začudi in prijazno spregovorí: „Ti si še premlad, moj sin!“

Solzice so stopile fantičku v oči in notranjega ginjenja mu je zarudelo lice, ko odgovorí: „Sveti oče! saj ravno moja mladost me bo varovala; prosim, nikdar mi ne odrecite te velike časti.“ Željno je stegoval roke in tako milo prosil, da mu ni mogel odreči prošnje; povil mu je sv. hostije v lep platnen pertič, tega vtaknil še v drug zavitek in položil dečku na roke. „Tarcizij! pa nikar ne pozabi, kak zaklad je izročen tvojim slabotnim rokam. Očitnih prostorov se ogiblji in vedno misli, da svete reči niso za pse in biseri ne za svinje. Ali boš skerbno varoval sveto popotnico?“

„Rajši umerjem, kakor da bi jo izdal,“ odgovorí ter skerbno vtakne izročeni mu dragoceni zaklad pod svojo tuniko. Kaj resnobnega obraza za njegova leta in veselo skakljaje hiti proti ječi pa se ogiblje vseh očitnih tergov in tudi preozkih ulic. Ko je tekel mimo necega velikega poslopja z na persih sklenjenimi rokami, videla ga je bogata hišna gospodinja in vdova brez otrok. Neizrečeno jej je dopadel lepi nedolžni fantek in nagovorila ga je tako-le: „Počakaj, počakaj malo, drago dete! Povej mi, kako ti je ime in kje tvoji starši stanujejo?“

„Tarcizij mi je ime, sem sirota brez staršev; domovja pa nimam nobenega, razun enega, od kterega pa znabiti nič rada ne slišiš,“ odgovori deček in jo smehljaje pogleda.

„Pojdi z menoj v hišo, da si malo opočiješ; bova se še kaj več pomenila. O ko bi imela jaz tacega sinka, kakor si ti!“

„Zdaj ne, zdaj ne, draga gospa! Izročili so mi sveto dolžnost in zeló moram hiteti, da jo spolnim.“

„Pa mi vsaj obljubi, da jutri prideš. To-le je moja hiša.“

„Bom že prišel, če bom živ,“ je odgovoril ves navdušen, da se jej je zdel kakor kak poslanec iz druzega sveta. Dolgo je gledala gospa za njim, potem pa šla, da bi videla, kam gre. Ni še daleč prišla, ko zasliši strašno vpitje; postojí, da je pojenjalo, potem je spet dalje stopala.

Med tem je prišel Tarcizij, v bolje reči zamišljen kakor v bogastvo prijazne vdove, do terga, kjer se je več dečkov igralo, ki so ravno iz šole prišli.

„Ravno enega še manjka za igro,“ spregovorí eden pobinov. „Kje bi ga nek dobili?“

„Glejte, glejte, kakor nalašč,“ oglasí se drugi, „Tarcizij gre, kterega že neizrečeno dolgo nisem videl. Včasih je bil prav dober pajdaš pri vseh igrah.“ Prime ga za roko in reče: „Kam se ti tako mudí, Tarcizij! malo postoj in igraj z nami.“

„Ne utegnem, res ne utegnem, imam sila važen opravek.“

„Pa moraš,“ odgovorí nek močen in prepirljiv deček. „Kar jaz hočem, to mora biti. Zastonj se braniš; kar začni!“

„Tarcizij jih milo poprosi: „Lepo vas prosim, pustite me.“

„Kaj še,“ oglasí se mu eden. „Kaj pa skrivaš tukaj-le na persih? Menda kako pismo? O to ne bo segnjilo ne, če kake pol urice počaka — le sem je daj, da je tje-le vtaknem, dokler se igramo.“ In pri teh besedah je segel po svetih hostijah pod dečkovo obleko.

„Tega pa ne, tega pa ne,“ odgovorí Tarcizij in oči oberne proti nebu.

„Jaz pa hočem vedeti in videti, kakošne skrivnosti okoli prenašaš,“ zagrozi se nad njim in ga začne sem ter tje pehati. Ljudjé so skupaj vreli in prašali, kaj je? Videli so dečka, ki je sredi med derhaljo stal, roke prekrižane na persih in zdel se jim je nenavadno močen, kajti zastonj se je v njega zaganjal in butal veči in krepkejši deček, da bi mu bil iztergal, kar je tiščal pod obleko. Suvali so ga in pehali, v obraz bíli pa z nogami in rokami butali, ali opravili niso nič. Mirno je stal sredi njih, molčé vse preterpel, svojega zaklada pa le ni izročil.

„Kaj je nek? Kaj nek ima?“ popraševali so se eden druzega, ko je ravno Fulvij mimo prišel. Stopil je bliže in koj spoznal Tarcizija, ker ga je bil v katakombi pri posvečevanji videl. „Kaj nek ima

fantek?“ tudi Fulvija nekdo praša. „Kerščanski osel je, ki skrivnosti nese *)“ zaničljivo zamermrá in odide.

Fulvij se s takó majhnimi rečmí ni hotel pečati, vendar je dobro vedel, kaj je storil s svojimi besedami: med množico je zbudil radovednost, videti skrivnosti kerščanske in željo, zaničevati in teptati je; na en glas so zarjuli: „Sem daj, kar neseš!“

„Nikoli ne, dokler bom živ!“ je odgovoril Tarcizij. Težka pest necega kovača zamahne po njem, da bi se bil kmalo zgrudil. Kri se mu pocedí iz rane. Vse rine v njega; mah pade na mah, da je bil potolčen čez in čez in kervav. Zdaj omahuje, pade — pa roke so še zmeraj terdno sklenjene na persih. Ravno mu je nekdo hotel iztergati presveto Rešnje Telo, ko začne orjaška roka ljudi razmetavati kakor snope na vse kraje. Eni so pocepali sem, drugi tje in ostali so plašno v stran skočili pred nekim mogočnim častnikom. Ko je bila pot odperta do pobitega reveža, spustí se častnik pred dečkom na svoja kolena in s solznimi očmi vzame rahlo kakor skerbna mati ranjenega fantiča v svoje naročje. Milo ga praša: „Ali si hudo ranjen, Tarcizij?“

Deček počasi odpre oči, smehljaje pogleda vojaka in slabega glasú odgovorí: „Nikar ne skerbi za-me, Kvadrat, ampak za sv. Obhajilo, ktero nesem.“

Vojak je z veliko spoštljivostjo nesel svojo težo; saj ni deržal v naročji samo udov mladega mučenca, ampak ž njim vred tudi Kralja in Gospoda samega vseh mučencev. Deček je naslonil glavico na vojakovo ramo, ročice so pa še zmeraj sklenjene ležale na persih in varovale dragi zaklad. Sreča ga neka gospa, ga z začudenjem pogleduje in vstavi: „Ali je mogoče,“ zavpije, „ali je res to tisti lepi in ljubi Tarcizij, ki sem ga pred malo trenutki videla? Kdo je pač tako neusmiljen bil?“

„Gospa!“ odgovorí Kvadrat, „umorili so ga, ker je kristijan.“

Gospa ga pogleduje, kar se še enkrat odpró kalne oči — še en smehljej in umerje. Iz tega pogleda je posijala luč vere: gospa je šla in postala kristijana.

*) „Asinus portans mysteria“ je bil latinski pregovor.

Kvadrat sam je nesel malega junaka v pokopališče Kalistovo, kamor je prišlo več vernikov, pokopat*) mladega mučenca.

Še le zvečer po pojedini so zvedeli jetniki od nesreče, ki je zadela malega Tarcizija; morebiti bi je bilo to naznanilo žalostne storilo, misleče, da jim sedaj ne bo moč, pokrepčati se z nebeško jedjó, kar stopi Boštjan med nje. Koj je zapazil, da jih je nekaj žalostnega zadelo in tudi uganil, kaj — ker mu je že vse povedal Kvadrat. Potolaži spoznovavce Kristusove ter je zagotovi, da jim bo preskerbel svete popotnice, pa dijakonu Reparatu nekaj šepne na uho, ki je koj veselega obraza nekam hitel.

Boštjana so dobro poznali jetničarji in ga spuščali vsaki dan v ječe; sedaj je prišel, da slovó vzame od svojega preljubega prijatelja Pankracija. Stopita na stran in Pankracij začne tako-le: „Boštjan! ali se še spominjaš tistega večera, ko sva pri tvojem oknu poslušala rjovenje divjih zverí v borišču in ko sem ti kazal visoke oboke, vrata do milih zveličanih bratov, ki so nad nami?“

„O dobro se spominjam, preljubi! in zdi se mi, kakor bi bilo takrat čutilo tvoje serce, kar te jutri čaka.“

„Saj je tudi res čutilo, in prepričan sem bil, da bom jaz eden pervih, na kterih bodo zveri skusile svoje zobe. Zdaj pa ko je ta čas res prišel, zdaj se zeló bojim, da nisem vreden tolike časti. Dragi Boštjan,

---

*) Pozneje je zložil papež Damas sam napis na njegov grob. Glasi se:

„Tarcisium sanctum Christi sacramenta gerentem,
Cum male sana manus peteret vulgare profanis;
Ipse animam potius voluit dimittere caesus,
Prodere quam canibus rabidis coelestia membra.“

Po naše: Kristusov skrivnostni zakrament je nesel sv. Tarcizij, kterega je htela oskruniti derhal; pa rajši je dal svoje življenje, kakor da bi bil besnim psom prepustil nebeške ude. — Zadnje besede: „(Kristusove) n e b e š k e u d e“ so imenitne, ker pričajo, da so bili takrat kakor danes prepričani Kristusove pričujočnosti v sv. Zakramentu.

s kom bi je bil — ne rečem zaslužil — le s kom bi se bil vrednega skazal take časti?“

„Saj veš, ljubi Pankracij, da si ne odsojuje človek sam svoje smerti, ampak preljubeznjivi Bog mu jo odloči. Ali povej mi, kako ti je pri sercu danes pred imenitnim in slavnim dnevom?“

„Tako veličastni, tako slovesni občutki me navdajajo, da se skoraj bojim, da ne bi bilo res, kar me čaka, ampak le lepe sanje. Pa le sam prevdari, se ti li ne zdí samemu nekako neverjetno, da bi, preden bo solnce še enkrat zatonilo, užival nebeško veselje in poslušal petje angelskih glasov? Da bi jaz, ki danes še v temni, merzli ječi ležim, jutri že hodil med izvoljenimi svetniki in duhal nebeške dišave? Da bi jaz ubogi deček, ki sem komaj še šolo zapustil in za Kristusa še nič storil, jutri že od obličja do obličja Ga gledal in iz Njegove roke prejel krono zveličanja? Glej, bojim se, da bi vse to ne ostalo le sladko upanje — in vendar je res, kmalo se bo vresničilo,“ reče navdušeno in prime Boštjana za obe roki.

„Pred ljudmí bom zaperl očí in je odperl pred Božjim obličjem, zatisnil pred tisoč in tisoč obrazi, ki bodo s sedežev v borišču serdito in zaničljivo doli na-me gledali in odperl je bom v krasoti tistega nebeškega solnca, ki bliščí naše oko. Le povej mi, Boštjan, če ni prederznost misliti, da bom jutri — ali čuj! na kapitolu čuvaj že kliče polnoči — da bom že danes vse to užival!“

„O srečni Pankracij!“ reče vojak, „kako že naprej čutiš prihodnje veselje.“

„Boštjan!“ oglasí se zopet mladeneč, „ti še svoje obljube nisi spolnil; svojih skrivnosti mi še nisi razodel. Zadnja priložnost je sedaj, le vse mi povej.“

„Kaj se še spominjaš tistih skrivnosti?“

„Kaj bi se ne; tisto noč, ko se je bila družba zbrala v tvojih sobah, si mi rekel, da te še nekaj gotovega zaderžuje pred zaželeno smertjo za Kristusa in nedavno mi nisi hotel povedati, zakaj me v vsi naglici pošiljaš v Kampanijo; rekel si mi pa, da je oboje ena skrivnost, kar pa ne previdim.“

„Res je oboje eno. Jaz sem obljubil zvesto in z ljubeznijo skerbeti za tvoj blagor. Videl sem, kako

hrepeniš po smerti mučenikovi pa zapazil tudi ognjeno tvoje serce, in se bal, da bi te ne bila tvoja mlada kri zapeljala v kako le prederzno djanje, ktero bi bilo omadeževalo tvojo dušo in kalilo čistoto tvojega hrepenenja, če tudi le za malo, kakor lehki dihljej skali čisto, ravno jeklo. In ker sem želel, da se ti tudi ne en list tvoje mučeniške krone ne pomaže, sklenil sem toliko časa krotiti lastne želje, da tebe vidim brez nevarnosti. Ali sem storil prav?“

„Predobrotljiv si bil do mene, ljubi Boštjan! Zares velikodušnega si se skazal. Pa zakaj sem moral v Kampanijo?“

„Ko bi te ne bil proč iz Rima poslal, gotovo bi te bili zgrabili, ker si stergal cesarski razglas ali pa tudi, ker si sodnika razžalil na njegovem sodnijskem stolu. Se vé da bi te bili obsodili in tudi terpel bi bil za Kristusa, pa ne zató, ker si kristijan, ampak ker si ravnal zoper deržavne zapovedi in se puntal zoper cesarsko voljo. Taka obsodba bi ti bila pa še celó pri nejevernikih slave naklonila. „Le glejte, kako pogumen in hraber mladeneč je!“ bi bili rekli, in kdo vé, če bi se tudi tebe v tvoji smerti uri ne bil lotil kak ponos? Vsaj ta čast bi ti bila odšla, samo zató umreti, ker si kristijan.“

„Resnico govoriš,“ reče Pankracij in zarudí.

„Ko sem pa videl, da so te takrat zgrabili,“ nadaljuje Boštjan, „ko si svojim terpečim bratom skazoval dela usmiljenja; ko sem te videl vklenjenega kot navadnega razbojnika in kako so te po ulicah vlačili pa kamenje v té lučali in te zasramovali, kakor druge vernike; ko sem videl, da so te zato obsodili, ker si kristijan in zavolj nič druzega — takrat je bila spolnjena moja dolžnost, ne z enim perstom bi ne bil več mignil, da te rešim.“

„O kaka ljubezen, kako blago serce!“ zdihoval je mladeneč in svojo glavo naslonil na vojakovo ramo. „Boštjan!“ nagovori ga čez malo, „le to mi še obljubi, da boš danes do zadnjega blizo mene in da boš gotovo sporočil moji materi poslednjo mojo voljo.“

„Bom in če tudi svoje življenje dam; saj dolgo ne bova več ločena, dragi Pankracij!“

Med tem jima dijakon sporočí, da je vse pri-

pravljeno, da se bo sv. daritev opravila kar v ječi. Ko se obernete, se je Pankracij kar začudil. Na tleh je ležal stegnjen in vkovan duhovnik Lucijan, da se še vzdigniti ni mogel. Reparat mu je pogernil čez persi tri pertiče, kakoršne so imeli za na oltar; na te pertiče pa položil opresni kruh in zraven deržal kelih z vinom, malo z vodo namešanim. Drugi so pri glavi malo privzdignili svetega starčka, da je bral navadne molitve pa daroval in posvetil po navadni šegi; potem pa so se približevali eden za drugim in prejemali iz sv. roke sveto zadnjo večerjo. Solze hvaležnosti so jim igrale v očéh.

Po posebni milosti je bil mučenec Lucijan duhovnik in oltar ob enem!

XVII. Boj.

Napočilo je jasno, pa merzlo jutro in solnce se je lesketalo in odsevalo na krasnih tempeljnih in drugih očitnih poslopjih pa oblačilo je kakor v praznično obleko. Tudi ljudjé, vsi bogato opravljeni, so zapuščali svoje hiše in vreli proti Flavijevemu borišču, kterega sedaj sploh le kolizej imenujejo. Vsak je šel na sedež, kteri mu je naznanovala številka na njegovi vstopnici in tako se je kmalo napolnilo orjaško poslopje čez in čez z ljudmí; versta sedežev se je vzdigovala nad versto v podolgastem krogu, da ni bilo druzega videti kakor glava pri glavi, in ko se je premikati začelo to neštevilo, zdelo se je človeku, kakor da bi se sem ter tje zibalo mogočno zidovje samo. Naposled je prišel k igram tudi cesar sam s krasno opravljenim mnogim spremstvom, kajti kakor njegove podložne, veselile so tudi njega kervave igre in tudi njegovo oko se je radovalo nad terpinčenjem in mesarjenjem nedolžnih kristijanov.

Veselica je prišla za veselico in marsikteri umorjen ali ranjen borivec je že prelival svojo kri po belem pesku. Kar začne ljudstvo rjuti po bolj divjih igrah, po kristijanih in kervoželjnih zverèh. Vernimo se torej malo k našim jetnikom.

Na vse zgodaj so je peljali iz ječe v neko varno sobo, ktero so Rimci imenovali „spoliatorium“ in so jim vzeli železje. Hteli so je našemiti za ajdovske

duhovne in duhovnice, čemur so se pa zeló branili ter rekli, da gredó prostovoljno v boj, torej jih ne smejo napraviti v obleko, ktero zaničujejo iz celega serca. Več ur so sedeli skupaj, pogum so dajali drug drugemu in Bogú v čast in hvalo peli svete pesmi — kar stopi Korvin med nje. Ponosno in nesramno in z obrazom, enakim vojaku, ki se kot zmagovavec verne iz boja, je stopil k Pankraciju, rekoč:

„Hvala naj bo bogovom, da je že napočil dan, kterega sem si dolgo dolgo želel. To je bil trud, to je bil boj med nama, kdo bo zmagal — in moja je zmaga!“

„Kaj govoriš Korvin? od truda in boja?“ praša Pankracij.

„Zares, vedni boj je bil! Ti mi nisi dal ne spati ne počivati, v sanjah si plesal pred menoj kakor veša, in ušel si mi, kedar sem zgrabil po tebi. Zmeraj si bil moj mučivec, moj preganjavec. Jaz sem te sovražil in te že davno namenil podzemeljskim bogovom, preklinjal sem te, zaničeval in danes — je dan mojega maščevanja!“

Smehljaje odgovorí Pankracij: „To se mi zdí kaj čuden boj; vse je bilo le na eni strani. Jaz nič tacega nisem počel zoper tebe.“

„Nič? Ali misliš, da ti verjamem, ker si mi vedno na poti ležal kakor gad, da bi me pičil in zmagal?“

„Kje?“

„Kje? — Povsod, v šoli, v Nežini hiši, na foru, v katakombi, v sodnišnici mojega očeta, v Kampaniji — povsod, povsod!“

„Pa še tudi nek drugej, kar nisi omenil. Ko je tvoj voz derdral v divjem diru po Apijevi cesti, ali nisi takrat slišal cepetanje konj za seboj?“

„Gnjusoba!“ zavpije v divji jezi prefektov sin. „Tedaj je bil zopet tvoj prokleti konj, ki je moje splašil in me skoraj v smert pahnil?“

„O ne, Korvin! Le mirno me poslušaj, saj zadnjič govoriva. Ko sem najinemu učeniku Kasijanu skazal zadnjo čast — (pri teh besedah zaceptá Korvin, ker tega še ni vedel) popotval sem mirno s svojim tovaršem nazaj v Rim, kar zaslišim silno ropotanje

voza, s kterim so konji zdivjali — spodbodem svojega konja, in res že zadnji čas je bil za-té!“

„Kako to?“

„Ker sem ravno še v pravem času prišel. Vse moči so te že zapustile in ves terd si že bil od merzle vode v kanalu. Še enkrat je segla tvoja oterpnjena roka po slabem germiču pa spustila ga, in padel bi bil zopet v vodo in menda obležal, ko bi te ne bil jaz zgrabil in te obderžal — ti še vedel nisi za to. V svoji roki sem deržal morivca, ki mi je smerti daroval človeka, meni ljubega in dragega; zdelo se mi je, da te je zadela zaslužena božja kazen, pa moja volja te je še rešila. To je bil moj dan maščevanja, in maščeval sem se!“

„Oj! kako nek?“

„Na suho sem te zvlekel, dergnil senci pa roke, da je serce zopet začelo biti. Tako sem te smerti rešil in te izročil tvojim služabnikom.“

„Lažeš!“ zavpije Korvin. „Moji služabniki so rekli, da so me oni zvlekli iz vode.“

„Ali so ti dali tudi moj nož pa mošnjico iz leopardove kože, ki ti je padla s pasa?“

„Ne, pa rekli so, da je mošnjica vtonila. Bila je res iz leopardove kože; dala mi jo je afrikanska copernica. Kaj pa praviš od noža?“

„Vidiš ga, tukaj-le je in še rijast od vode. Mošnjo sem dal tvojim sužnjim, nož sem pa za-se prideržal, ker je moj. Le še enkrat ga poglej! — Ali mi sedaj verjameš? Ali sem ti bil res zmeraj kakor gad na poti?“

Korvin je bil premalo možak, obstati resnico in povedati: res, prekosil, zmagal si me; ampak ponižanega in osramotenega se je čutil, je pobesil glavo in tiho se splazil proč. Preklinjal je igre, cesarja, preklinjal je lastnega očeta, preklinjal je vse — le enega ne — Pankracija za ves svet ni mogel preklinjati.

Ko je že pri durih bil, poklical ga je Pankracij nazaj. Korvin se ozre in pogleda svojega nekdanjega součenca s spoštljivim, skoraj ljubečim očesom. Svojo roko na ramo mu položivši, reče Pankracij: „Korvin! jaz sem ti že odpustil sam od sebe, pa tukaj gori nekdo kraljuje, ki ne odpušča brez kesanja — pri

Njem išči odpuščanja. Danes ti povem, da tudi ti boš enkrat umerl.“

Korvin se je molčé splazil iz ječe in nihče ga ni več videl tisti dan. Popustil je javne igre, kterih se je veselil, po kterih je hrepenel že mesce in mesce. Po končani slovesnosti ga je našel oče do nezavednosti pijanega — to je bila edina pripomoč zadušiti pekočo vest.

Precej ko je bil Korvin odšel, stopil je v ječo bojniški učitelj ali „lanista,“ kakor so ga imenovali, da je pelje v borišče. Še enkrat so se objeli in slovo vzeli eden od druzega za zmeraj na zemlji, potem pa šli na boj. Postavili so je sredi okroglega, s peskom posutega prostora*), kteremu so rekli „arena“ — posamezne ali po več skupaj, kakor je htelo ljudstvo ali kakor se je služabnikom zdelo. Ko so šli v „areno,“ morali so skoz dve versti lovcev, ki so tudi zverí imeli v skerbi; sleherni teh ljudí je deržal v roki debel bič in mahnil ž njim vsacega kristijana, ki je prišel mimo njega.

V mostovžu do borišča je Pankracij zagledal Boštjana in zraven njega gospó, čez in čez v plašč zavito. Koj jo je spoznal, pred njo pokleknil, poljubil jej roko in z milim glasom rekel: „Napočila je ura, ktere si že davno pričakovala; daj mi tvoj blagoslov, predraga mati!“

„Le v nebo poglej, drago dete! kjer te pričakuje Kristus s svojimi svetniki. Hrabro se bojuj za blagor svoje duše in zvest ostani v ljubezni do svojega Zve-

---

*) Nektere so divjim zverém nastavili tudi na malo vzvišeni prostor, da so je gledavci bolj videli, ali pa so je časih privezali na kak kol, da se kar nič niso mogli braniti. Prav priljubljena veselica sirovemu ljudstvu je bilo tudi, da so kako žensko povili v močno mrežo in potem spustili divjega bika, ki je revico sem ter tje valil in suval. — Časih je obsojenca umorila precej perva zver, časih so pa po tri ali štiri spustili na-nj pa še ni imel smertne rane. Take so ali nazaj v ječo tirali pa novim mukam odločili, ali so je pa pomorili tisti dečki, ki so se učili pri gladijatorih.

ličarja. Spominjaj se tudi tistega, čegar dragoceni ostanek nosiš na svojem vratu.“

„Le nekoliko še poterpi, ljuba mati! in ta ostanek ti bo še enkrat tako drag.“

„Proč, proč!“ zavpije lanista. „Kaj bodo te neumnosti!“ in njegova robata palica pade po mladenčevih plečih.

Lucina je odšla, Boštjan pa prime Pankracija za roko in mu na uho pošeptá: „Le pogumen bodi, dragi moj! Bog s teboj! Jaz bom koj za cesarjem stal, le gori poglej v zadnjem trenutku in daj mi svoj blagoslov.“

„Ha, ha, ha!“ zareží se zaničljivo nekdo za njim. Kdo je nek bil? Ozrè se pa ne vidi druzega, kot kos plašča zginiti za oglom. Boštjan premišljuje in premišljuje, ali pravega ni zadel. Fulvij je bil, kterega so te besede v nečem poterdile, kar je že dolgo sumil in preiskoval — da je Boštjan kristijan.

Pankracija so pustili zadnjega, mislili so omajati njegovo stanovitnost, če bo videl vse druge tako neusmiljeno terpeti, pa zgodilo se je ravno nasprotno. Stal je, kamor so ga postavili, in lepo so se odlikovali beli nježni njegovi udje od zaerjavelih in žilastih trupel beričev, ki so ga obdajali.

Zdaj ga popusté samega. Stal je, roke prekrižane na persih, oči obernjene v nebo in molil. Še ganil se ni, ko so v divjem skoku krog njega se kolobarili medvedje in leopardi. Čudno! kaka nebeška moč pač veže gobce tem divjim roparjem? Vohali in vohali so krog njega — pa ga popustili. Derhali so že nejevoljne postajale, ko so videle divjo zver za zverjó kakor besno krog njega letati, rjuti, gibati z repom — vendar se ga ne ena ni lotila, kakor bi bil stal v začaranem krogu. Kar priskače razdivjan bik, bučo sklone k tlam in se perhaje zapodí proti mladenču; pa na enkrat obstojí, kakor bi bil z rogovi zadel v terdo steno in začne pred seboj pesek šariti in rjové ga kviško kaditi.

„Podraži ga, ti strahopetec!“ jezno zavpije cesar.

Zdaj se zbudí Pankracij iz zamaknjenosti, z rokami začne mahati in se pomikati proti svojemu sovražniku, pa kakor bi se bil lev bližal, oberne se

divja zver in bezljá nazaj, od koder je prišla; pri durih je stal stražnik — tega je nasadil bik in ga zakadil po pesku. Vse je stermelo; kar se oglasí nekdo iz množice: „Copernik je, ali ne vidite, da ima neko copernijo na vratu?“ in vse je zavpilo: „copernik je!“ Cesar migne, da naj molčé in reče: „Vzemi amulét z vratú in verzi ga od sebe, če ne — še kaj hujega se ti bo prigodilo!“

Milega glasú, da se je prijetno razlegalo po borišču, je odgovoril mladeneč: „Veličanstvo! kar na vratu nosim, to ni copernija, le spominek je mojega očeta, ki je na ravno tem mestu umerl, ker je spoznal, kar danes jaz spoznavam v vsi ponižnosti: kristijan sem, in iz ljubezni do svojega Boga Jezusa Kristusa z veseljem umerjem! Le edine te zapuščine mi ne jemljite, ker sem jo že drugemu odločil in sicer dragocenejo, kakoršno sem jaz prejel. Še enkrat poskusite; mojemu očetu je pomagal pardal (panter) k mučeniškemu vencu, znabiti bo tudi meni.“

Nekaj trenutkov ni nihče pregovoril; menda je bilo ljudstvo potolaženo. Lep, hraber mladeneč, njegov navdušeni obraz, mili in neprestrašeni njegov glas in darovanje samega sebe za svoje prepričanje, to vse je ganilo strašljivo derhal. Vse to je zapazil Pankracij strahoma, bolj se je bal milosti, kakor njih divje jeze. Že danes je pričakoval nebeškega veselja, ali se mu ne bo spolnilo sladko upanje? Solze so mu prišle v oči, zopet je sklenil svoje roke in glasno molil: „Danes, danes je odločeni dan Tvojega prihoda, preljubeznjivi Izveličar, nikar dalje ne odlašaj! Dovolj si že pokazal na meni svojo moč tistim, ki ne verujejo v té; skaži zdaj še tvojo milost meni, ki v té verujem!“

„Pardal!“ zavpije nekdo; „pardal!“ oglasí se jih devetdeset — „pardal!“ zadoni iz tisoč in tisoč*) gerl, kakor germenje divjih potokov. Kakor strela iz jasnega je švignila izpod peska železna kletka na dan**) in se odperla na eni strani. Z lepim skokom

*) V amfiteatru je bilo prostora za 150.000 ljudí.

**) Tako so večkrat obsojene osupniti skušali. Podzemeljsko pripravo za to so našli v koliseju.

je planila sestradana, lepopisana zver na pesek. Tiho kakor maček je skakala in se zvijala; kar zagleda Pankracija — vleže se in se začne varno in potuhnjeno po tleh plaziti, bliže in bliže. Po vsem poslopji je bilo tiho, kakor v prazni celici, še sopsti se niso upali — vse je gledalo pazljivo na zver in njegovo žertvo. Pankracij je mirno stal in gledal gori proti cesarju; njegove misli pa so bile še više više, da ni pazil, kako se premiče njegov sovražnik. Kakor bi ga sram bilo, od zadej napasti ga, splazil se je pardal pred mladenča, počenil s sprednjim životom, glavo položil na stegnjeni taci, gledal in meril daljavo. Ognjene očí se mu zasvetijo — zamolklo renčanje — nagel skok — in v pervem trenutku je čepela zver mučencu na vratu, z zadnjima tacama se opiraje na persi.

Nekaj trenutkov je še stal mladeneč, nesel svojo desnico k ustom in z ljubkim migljejem jo vzdignil proti Boštjanu, podavši mu zadnji pozdrav; potlej pa zgrudil se na tla. Zver mu je bila pregrizla žile na vratu in kmalo je stisnil očí k smertnemu spanju — njegova kri se je zmešala z očetovo kervjó, ki mu jo je mati Lucina v sobici obesila krog vrata.

XVIII. Kerščanski junak.

Pankracija so pokopali blizo Avrelijeve ceste v pokopališču, ki je dobilo kmalo potem ime po njem. Ko so sveti cerkvi prisijali mirnejši časi, sezidali so kristijanje na njegovem grobu lepo cerkev njemu v čast, ktera še sedaj stoji. —

Preganjanje je prihajalo od dne do dne hujše; veliko njih, kterih imena smo slišali v naši povesti, posebno tistih, ki so pri Kromaciju bili v Kampaniji, je umerlo za Kristusa. Med pervimi je bila Coe; vjeli so jo nejeverniki, ko je molila na grobu sv. Petra, tirali jo pred sodnika in potlej z glavo obesili nad ogenj, da jo je dim zadušil. Njenega moža pa še tri druge so mučili in potem ob glavo djali. Trankvilina so zgrabili na grobu sv. Pavla pa kamnjali in mučili tudi njegova sina Marcela in Marcelijana.

Boštjan je videl pasti enega za drugim in pri tem ni žaloval kakor pastir, kteremu roparji odna-

šajo ovco za ovco; ampak kakor vojskovodja, ki ima edino le zmago pred očmí, veselil se je, ko so mu padali hrabri vojščaki, da so le pripomogli k zmagi. Boštjana so imenovali zavetnika kristijanov in kolikor več je zgubil svojih dragih bratov, toliko manj vezí in skerbi ga je vezalo na zemljo in toliko veče je prihajalo tudi njegovo hrepenenje po nebesih. Večkrat je samotno sedel na krajih, kjer sta s Pankracijem časih skupaj sedela pa spominjal se hrabrega, krepostnega mladenča; žaloval pa ni po njem, kajti ni se čutil kaj bolj ločenega od njega, kakor takrat, ko ga je poslal v Kampanijo — tako za gotovo je čutil, da pride kmalo versta na-nj. Mirno je pričakoval svoje ure in vse svoje rečí lepo vredil: prodal je, kar je imel vrednosti in revežem razdelil, da ne bi zapadlo deržavi. —

Fulvij je bil marljiv in si tudi nekaj pridobil od premoženja pomorjenih kristijanov, pa ne toliko, kolikor je pričakoval. Cesarja sicer ni več moledoval za podporo, na stran si pa tudi ni nič položiti mogel, ampak še dolgove je naredil, ker je moral plačevati svoje ogleduhe in pomagače. Vsak večer ga je izpraševal čmerni Evrota, kaj je opravil med dnevom pa očital mu in se mu posmehoval, ker nikoli ni kaj posebno zdatnega vplenil. Kar mu pové nekega večera Fulvij, da ga je volja seči po neki viši glavi, po ljubljencu cesarjevem, ki si je kot tribun telesne straže gotovo že kaj prida prihranil.

Ni mu bilo treba dolgo čakati priložnosti. Bližal se je 9. januarij in ta dan je smel sleherni k cesarju, kdor je imel kaj prositi ali se sploh priporočiti njegovi milosti. Ta dan je bil prišel tudi Fulvij, in cesar ga je sprejel merzlo, kakor po navadi. Ko je do konca poslušal zabavljice robatega cesarskega veličanstva, je ponosno še enkrat stopil pred-enj, pokleknil in tako nagovoril imenitnega gospoda:

„Vaše božje veličanstvo mi je večkrat očitalo, da slabo zaslužim vaše milosti in podpore, ali sedaj sem zasledil najgnjusobnišo zaroto pa najgeršo nehvaležnost, ki je toliko nevarniša, kolikor bliža je vaši blaženi osebi.“

„Kaj misliš s tem? Naglo povej, ali ti bom dal besede z železom vleči iz gerla!“ zavpije cesar nejevoljno.

Fulvij vstane, pokaže z roko na Boštjana rekoč: „Boštjan je kristijan!“ — Cesar serdito kviško plane: „Slepár, ti lažeš! Spričaj, kar si govoril, ali te obsodim k smerti, kakoršne še noben keršanski pes ni preterpel!“ — „Dokazov mi ne manjka,“ odgovori Fulvij ter kleče poda cesarju nek pergament.

Ravno je hotel cesar spet zarežati nad njim, ko stopi moških korakov Boštjan pred vladarja in reče mirnega glasú: „Moj gospod in cesar — le pustite vse preiskovanje. Jaz sem res kristijan in se ponosno imenujem kristijana!“

Maksimijan je bil popolnoma neolikan, če tudi osebno hraber vojščak in ker ptujec, je še komaj latinsko govoril, če je mirno pa zložno govoril; ako se je pa razserdil, je latinščino lomil, da je bilo joj, nekaj besed in spet nekaj besed — brez vse zveze. Tak je bil zdaj. Usta so se mu odperla in niso govorila druzega kot psovko in psovko; tacih lepih imén in nadevkov je bilo slišati, kakoršne so samo ta gospod vedeli; najbolj so mu očitali nehvaležnost in izdajavstvo. „Gada sem na svojih persih redil, škorpijona . . . in kar čudim se, da sem še živ!“

Keršanski častnik je molčal in mirno poslušal, potem pa odgovoril: „Moj zapovednik in cesar! prosim, poslušajte me, morebiti zdaj-le zadnjič. Rekel sem, da sem kristijan in to vam je najboljše zagotovilo vaše varnosti.“

„Kako nek? nehvaležnež.“

„Če hočete imeti okoli sebe stražo, vsak trenutek pripravljeno tudi zadnjo kapljico kervi za vas preliti, pošljite v ječe in rešite tam kristijane železja in vezí; vzemite po sodnišnicah polomljene spoznovavce s péz in z ražna; in po boriščih poberite, kar je ostalo divjim zverém, pa je ozdravite, kolikor se da. Dajte jim orožje v roko in zverstite je okoli sebe — pa vas zagotovim: v tej pokvečeni četi bo več poguma, zvestobe pa vdanosti do vas, kakor v

vseh vaših daških in panonskih legijah.*) Vi ste jim polovico kervi vzeli in radi bodo drugo polovico za vas prelili.“

„Lepa neumnost!“ zareží se zaničljivo cesar. Rajši bi imel volkove okoli sebe; dosti me učí tvoje izdajavstvo.“

„Veličanstvo! ko bi bil jaz izdajavec, kaj bi me bilo neki zaderževalo, vas izdati? Ali mi niso bila vaša vrata vedno odperta? — Cesar! gotovo nihče vam ni zvesteje služil kakor jaz; pa jaz služim še druzega, višega Gospoda, Gospoda, ki bo naji oba sodil in njegovim zapovedim moram bolj ubogati kakor vašim.“

„Zakaj si mi pa kakor strahopetec prikrival svojo vero? Mar ker si se bal britke smerti, ktero si zaslužil?“

„Veličanstvo! jaz nisem izdajavec ne strahopetec; tega ni nihče bolje prepričan, ko vi. Dokler sem mogel svojim bratom s svojim življenjem koristiti, sem živel, sredi kervavega preganjanja in pričakoval, da pride versta na-me. To upanje se mi ni spolnilo, zató sem prav hvaležen Fulviju, ker me je kot kristijana zatožil in me tako zadrege rešil: ali sam smerti iskati, ali še delj tako živeti.“

„Naj se ti želja spolni — zadene naj te smert, huda smert, počasna smert; pa“ — je pristavil bolj tiho „to se ne sme razvedeti, prav tiho se mora zgoditi in domá, če ne se izdajavstvo še dalje razširi . . . Kvadrat! zveži tukaj-le tvojega kristijanskega tribuna! Ali slišiš tepec! Urno! Kaj stojiš kakor štor?“

„Ker sem tudi j a z kristijan!“

Vnovič so se vnele strasti v cesarju; novo vpitje, novo zabavljanje in naposled povelje, naj centurija peljejo koj v smert. S Boštjanom je pa hotel kaj posebnega storiti.

„Hifaks naj pride“ zarenčí trinog. Čez nekaj minut je prišel in se vstopil pred cesarja visok, koščen na pol gol Numidijan; čez herbet mu je visel

*) L e g i j a se je imenovala pri Rimcih oddelek vojaštva, kakor naš polk. Bila je legija v raznih časih razno močna, ter štela od 3000 — 6000 móž.

mogočni lok pa pisan tul s pšicami in na strani kratek širok meč. To je bil poveljnik afrikanskih strelcev.

„Hifaks! za jutri imam za-te veselo burko, pa moraš dobro narediti“ reče mu cesar.

„Že dobro!“ se zareží černec, in pokaže versto svitlih belih zób. „Vidiš tukaj tribuna Boštjana? On je postal kristijan.“

Ko bi bil naš korenjaški zamorec na skritega gada stopil ali na škorpijonovo gnjezdo, ne bi se bil bolj preplašił, kakor se je zvedevši, da stojí zraven kristijana — zraven enega tiste baže, kterim ni nobeno zločinstvo preveliko in nič pregnjusobnega!

Cesar je nadaljeval, Hifaks pa prikimal pri vsaki besedi in se režal. „Vzemi Boštjana s seboj domú in jutri zjutraj — le poslušaj, jutri zjutraj, ko se vam roke ne tresejo; zvečer ste vsi pijani — zjutraj ga privežite v Adonovem gaji na drevo, in streljajte počasi va-nj, da bo mertev. Pa počasi! Jaz nočem, da bi kazali svojo urjenost in mu koj pšico zapodili skoz serce ali v možgane. Le zložno in ne smertnih ran! Od bolečin in od prelite kervi naj pogine. Le pojdi ž njim, pa ne okoli pripovedovati, če ne — —“

XIX. Rešitev.

Če so tudi zelo prikrivali to reč, vendar so kmalo zvedeli vsi tisti, ki so kaj bolj znani bili na cesarskem dvoru, da so Boštjana spoznali za kristijana pa da ga bodo jutri ustrelili. Najbolj je pa ganìla ta novica Fabíolo. „Boštjan je kristijan? Ta blagi in junaški mladeneč, najmodrejši, kar sem jih poznala — on bi bil kristijan? Eden izmed tistih priprostih in malovrednih ljudí? To ni mogoče — in vendar — bo res. Ali me je motil? Je bil mar hinavec, navadni goljuf? Gotovo ne!“

Čutila je, da bi bil lehko dobil njo in njeno premoženje, če bi bil hotel; in tako blagodušno, tako rahlo je ravnal ž njo! Gotovo tak človek ni hinavec, ni samo svitla pena, ampak je zares zlato. Kako si tedaj to razjasniti — kristijan biti pa dober, blag, velikodušen, ljubeznjiv?

To ni Fabíoli prišlo nikoli na misel, da je tak, ker je kristijan; premišljevala je le: kako zamore take lastnosti imeti, akoravno je kristijan?

Ugibala je sem, ugibala tje; prišle so jej na misel tudi besede starega poštenega Kromacija. „Znabiti pa niso kristijani taki, kakor — se popisujejo? Jaz bi bila morala kaj več pozvedeti o njih. Gotovo ni Boštjan nikdar počenjal tako strašnih rečí, kakoršne pripisujejo tem ljudém — in vendar jih vsi dolžé.“

„Morda se pa kristijani delé v bolj olikane in priproste, sirove? Saj je ravno tako pri naših Epikurejcih; so navadni, ki iščejo le vživanja in mesenega veselja pa so bolj olikani, duševni, skeptični. Kaj ko bi bil Boštjan izmed olikanih kristijanov, kterim so vraže in hudodelstva navadnih kristijanov gnjusoba? To bi še bilo, ali kaj ker jej zopet ni šlo v glavo, da bi tak, na vsako stran izversten vojščak sploh bil v zvezi s tacimi ljudmí; in vendar je bil pripravljen umreti za vero kristijansko!

„O kako je škoda, da nisem še kaj več ž njim govorila o tacih rečéh, si je mislila; pa zdaj je prepozno — jutri zjutraj ga ne bo več!“ Ta misel jej je ostro zadela serce, kakor britka pušica. Zdelo se jej je, kakor bi zgubila lastnega brata, ali pa da se jej je ločiti od človeka, na kterega jo vežejo neke skrivnostne vezí.

Temni večerni mrak jo je obdajal — še temnejše in otožniše so bile njene misli, kar jo zdrami sužnja, ki je z lučjo v sobo stopila. Bila je zamorka Afra, in je prišla za jed napravljat Fabíoli, ker je želela sama biti. Med tem delom reče: „Gospodična, ali ste že slišali novico?“

„Ktero?“

„Da bodo jutri zjutraj Boštjana s pušicami usmertili. Prav škoda je za lepega, mladega moža!“

„Le molči, Afra, če mi ne veš več povedati.“

„O več več, moja gospá! še prav čudnega. Ali veste, da je bil eden izmed tistih nesrečnih kristijanov?“

„Lepo te prosim, molči no in ne klobuštraj rečí, kterih ne razumeš.“

„Se vé da ne, če vi hočete tako imeti. Pa saj mislim, da vam na njem ni nič ležeče, meni vsaj nič. — Ta ni pervi častnik, kterega so ustrelili moji rojaki; veliko so jih ustrelili, nekaj pa tudi rešili. Vendar se je to le tako naključilo.“

Te zadnje besede je sužnja s posebnim povdarkom govorila, da je je bistra glava Fabíolina koj zapopadla; pervič je zdaj pogledala kviško in ostro oko obernila deklici v temni obraz. Ali sužnja ni spremenila obraza, pokladala je na mizo reč za rečjó, kakor bi ne bila nič govorila. Naposled jo vendar nagovorí Fabíola: „Afra, kaj misliš s tem?“

„O nič nič; kaj nek more vedeti uboga sužnja ali pa storiti?“

„Sem pojdi! S tvojimi besedami si nacikovala na nekaj, kar hočem vedeti.“

Sužnja se je približala okoli mize Fabíoli, je pogledala krog in krog sebe pa šepnila: „Ali želite življenje ohraniti Boštjanu?“

„Gotovo da!“ odgovorí Fabíola in skoraj poskoči s sedeža.

Sužnja položi perst na usta in reče: „Pa bo veliko veljalo.“

„Koliko?“

„Sto sestercij*) pa prostost mi boste dali.“

„Naj bo — pa s kom si mi porok?“

„Vaša obljuba naj le velja, če bo 24 ur potem še živ, ko ga ustrelé.“

„Dobro! Le naglo, Afra, da ne zamudiš!“

„Se nič ne mudí“ reče sužnja ter dalje dela. Potlej je pa šla naravnost v ces. palačo, kjer so svoja stanovanja imeli afrikanski strelci in stopila pred njih poveljnika.

„Kaj hočeš, Jubala“ nagovorí jo „in ob taki uri? Saj danes po noči nimamo shoda.“

„Vem da ne, Hifaks; ali pripeljal me je prav važen opravek k tebi.“

„O kom?“

---

*) To je blizo 5000 tolarjev.

„Zadeva tebe, mene pa tvojega jetnika.“

„Le poglej ga tam-le“ reče Afrikanec in jej pokaže doli na dvor. „Kdo bi mislil, da bo ta človek jutri ustreljen; vidiš ga, kako mirno spí, kakor bi jutri šel na svatbo?“

„Kakor bova šla te dni ti in jaz, moj Hifaks.“

„Stoj, stoj! To ne gre tako naglo — je še marsikaj prej treba.“

„Kaj?“

„Pervič da te oprosté; sužnje ne maram.“

„To je že uravnano.“

„Drugič mi moraš prinesti dotico, pa še veliko dotico, da veš. Menda mi še nikoli ni bilo treba toliko denarjev, kakor ravno sedaj.“

„Tudi za to ni treba več skerbeti. Koliko pa potrebuješ?

„Manj ne sme biti ko 2000 tolarjev.“

„Jaz ti prinesem 4000.“

„To pa to. Od kod imaš vso to gotovino? Koga si ubila ali komu zavdala, moja preljubeznjiva duhovnica? Veš kaj — čemú bi čakala do pojutrajšnjega dne? Précej jutri narediva, ali pa koj nocoj, če ti je drago!“

„Le malo poterpi! Denar je ves pošteno pridobljen, samo nekaj malega ti je treba še prej storiti. Rekla sem ti prej, da imam govoriti tudi zastran tvojega jetnika.“

„Vse dobro, pa kaj ima opraviti jetnik pri najinem ženitvanji?“

„O še veliko!“

„Kaj nek?“

„On ne sme umreti.“ —

Poveljnik černih strelcev jo pogleda tako serdito, kakor bi bil namerjal v njo planiti, pa ona je stala nepremakljivo in nevstrašena, in videti je bilo, da bi ga bilo ognjeno njeno oko očaralo in okamnilo, kakor okamní kačin pogled jastroba.

„Ali noríš, ali kaj ti je?“ slednjič spregovorí.

„Rajše tirjaj moje življenje. Da bi bila ti videla cesarjev obraz, ko mi je dal povelje, bila bi že spoznala, da pri tej reči ne gré norčevati se ž njim.“

„E, pojdi, pojdi! Saj bo jetnik kakor mertev in tudi kot mertvega naj ga razglasé, samo štiri in dvajset ur potem mora še živeti, ko ga ustrelite.“

„Kaj pa če se popolnoma zavé?“

„Nikar se ne boj. Bodo že drugi kristijanje za to skerbeli, da ga izpred očí spravijo.“

„Štiri in dvajset ur potem praviš da naj še živí? Želel bi, da češ dvanajst!“

„Vem, da znaš dobro preračuniti — v pet in dvajseti uri naj pa le umerje, če ni drugače.“

„Ni mogoče, moja Jubala, ni mogoče; preveč je ležeče na njem.“

„Če pa ni mogoče, tedaj je vsa najina barantija pri kraji in 6000 gl. je zgubljenih.“ Pri teh besedah se je proč obernila, kakor bi htela iti.

Zdaj je Hifaksa zmagala lakomnost, ognjeno zakliče: „Stoj, stoj! Poskusim; polovico teh denarjev se vé da bo treba dati mojim tovaršem.“

„O, za té imam še drugih 2000 pripravljenih.“

„Ali res? O ti preljuba moja princezinja, ti predraga čarodejka! Pa 2000 bo preveč za moje malopridneže — dajva jima le polovico, drugo priverziva k najinemu.“

„Kakor ti je drago, samo da se zgodí, kar zahtevam.“

„Mož beseda! Štiri in dvajset ur bo živel — potem je ženitvanje.“

Boštjan med tem ni nič vedel, kako se pogovarjate te preljubeznjivi osebi o njegovi rešitvi; naslonjen na vertni zid je mirno počival, in mramorna tla so bila vojščaku dosti dobra postelja. Po počitku nekaj ur se zbudí okrepčan in ker je vse tiho bilo krog njega, vstane in začne z razprostertimi rokami moliti.

Mučenikova molitev ni pripravljanje na smert — pripravljanja njemu treba ni; kajti vojak, ki stojí na straži zraven mučenca, kterega so pripeljali v smert in se nanagloma tudi on spozná za kristijana ter svojo kri prelije z marternikovo — on je ravno tako pripravljen na smert, kakor spoznovavec, ki v molitvi tedne in tedne v ječi čaka zadnje ure. Tudi Boštjan se ni pripravljal na smert, ni prosil za odpuščenje grehov, ker v njem je živela tista sveta ljubezen,

ki odjemlje ves strah in je zagotovilo popolne božje milosti; njegova molitev je bila vesela pesem v slavo in čast kralja vseh kraljev, kakor mu jo pojó serafi v goreči njih ljubezni in vednem češčenji.

Petelin je zapel in ga spominjal jutra pa sikanja berzih in gotovih pšic. Daroval se je veselo njih hudi ostrini, ki bodo pile in prelivale njegovo kri; daroval se je v čast božjo in v potolaženje njegove jeze; daroval se je še posebno v prid preganjane Cerkve in molil je, da bi njegova smert zmanjšala terpljenje ostalim bratom. In od sv. cerkve na zemlji so se više povzdignile njegove misli do cerkve v nebesih, kakor se urni orel vzdigne z hribovega verhunca proti nebu. Zdelo se mu je, da vidi pretergano jasno modro nebo in da seže njegov pogled noter v sredo angeljskih trum in zveličanih bratov, da kakor Štefan gleda krasoto odpertih nebés. Njegovo serce je zaslišalo nebeške glasove — zdaj je utihnila njegova molitev, duša pa se je vzdignila nad vse človeške čutljeje in vtopljena v to veličanstvo je vživala nebeško radost.

Ko Hifaks stopi na dvorišče, se ga kar prestraši kakor nebeške prikazni, ko ga zagleda zamaknjenega z žarečim obrazom, na kterem je igrala jutranja zarja. Černi poveljnik je izbral izmed svojih sto mož pet izurjenih strelcev, ki so bili tako vajeni, da so pušico v teku z drugo še bolj naglo razcepili. Té je poklical k sebi v stanovanje in jim povedal, koliko plačilo jih čaka (kar bode on sam dobil, tega ni povedal) in razložil, kako naj streljajo na Boštjana. Tudi kristijanje so skrivši prinesli še precej denarjev, da bi se jim truplo izročilo, in dva sužnja naj bi zunaj čakala na usmertenega brata. Da bodo njegovi ljudjé molčali, tega je bil prepričan Hifaks.

Peljali so tribuna na bližnji dvor, ki je ločil njegovo stanovanje od stanovališč afrikanskih strelcev in je bil z drevjem obsajen pa Adonu posvečen. Veselih korakov je stopal sredi svojih morivcev in za njimi je šla vsa četa, ktera sama je smela pričujoča biti in drug nihče. Slekli so mu oblačila in ga privezali na drevo, pred njega pa so se vstopili na odločeno mesto izbrani strelci. Pervi zamorec nategne

lok, in v tem trenutku se je majala pšica v Boštjanovem mesu; tako drugi in tretji in peti; pri vsaki novi pušici je zarjula derhal in pohvalila strelca, kajti kakor je veleval cesar: vsi so dobro zadeli pa nihče ga ni ranil na smert. Veče in veče so prihajale bolečine, kri ga je oblivala že čez in čez, globoko v meso so ga rezale tesne vezi in zavoljo veliko prelite kervi je postajal slabše in slabše; ali duh mu je bil krepak, vera nepremakljiva, brez mere njegova poterpežljivost in čez vse njegova ljubezen, terpeti za svojega Zveličarja. Oko je povzdignil v nebo in molil je pa čakal, kdaj se mu odpró nebeška vrata — okoli stoječi pa so vpili, se smejali in ga zasramovali.

Gotovo strašna smert! Ali to še ni bilo najhuje — hujše še ga je zadelo. Pričakoval je, da se mu zdaj in zdaj odpró zlata nebeška vrata, pa zaperta so ostala, mučenec je bil odločen za večo čast še tukaj na zemlji in iz smerti ni še stopil v večno življenje — samo brez zavedi se je zgrudil. Ko so njegovi mučivci dosegli, kar so hteli, porezali so vervi in Boštjan je padel v nezavesti in na videz mertev na kervava tla.

XX. Oživljenje.

Vesela, da se jej je tako srečno steklo, šla je Afra že pozno po noči od Hifaksa domú. Bila je prijetna pa merzla zimska noč, torej se je terdo zavila v obleko in je naglo stopala; le ko pride do cesarske palače, do tistega konca, kjer je bilo stanovanje Boštjanovo in kjer je stal obelisk „meta sudans“ *) imenovan, je nekaj trenutkov postala, glasno se nasmejavši, kakor bi jo ta kraj spominjal na kako prav smešno reč. Ravno je htela naprej, ko jo nekdo prime za roko.

---

*) t. j. potni steber ali obelisk, ker je v njega bila napeljana voda, ki se je na verhuncu razlivala in ob mramornatih vnanjih stenah tekla do tal v za to napravljen prostor.

„Zares bi te ne bil spoznal, če bi se ne bila smejala“ nekako britko spregovorí tisti, ki jo je bil zgrabil, „ali tvoj hijenski smeh te koj izdá. Komú si se pač režala?“

„Tebi.“

„Zakaj meni?“

„Ravno sem mislila na najin zadnji shod na temle kraji in kako si se samega sebe spekel.“

„To je res prav lepo, Afra, da na-me misliš, sosebno ker jaz nisem mislil na-té.“

„Le tako prederzno ne govori. Jaz nisem več Afra, sužnja, ampak prosta Jubala; vsaj čez nekaj ur bom, in žena Hifaksova, poveljnika mavritanskim strelcem!“

„Zares vsega spoštovanja vreden mož, gotovo! Da bi le še razun svoje kolobocije kak pošten jezik znal. Te male ure, da postaneš njegova žena, bodo pa že zadosti, da midva uravnava najino reč. Ko si rekla prej, da sem s e spekel, si menda htela reči, da si me t i za norca imela? — Kako lepih rečí si mi obetala, pa koga imam od vsega tega? Kje so tvoje velike obljube in kje moj še lepši denar, kterega sem zamenil za obljube?“

„Povej mi, ali v resnici veruješ v moje copernije in moje čarodejne pijače?“

„Se vé da sem; ali so mar zgolj prevara?“

„Ne popolnoma; saj vidiš, da sva se iznebila Fabija in da ima sedaj hči vse premoženje v roki. To je bilo pervo, kar je bilo storiti.“

Korvin pri teh besedah preplašen odskoči in začuden praša: „Ali res misliš, da so tvoje copernije na stran spravile Fabija?“

Afra si je to le izmislila, ko je pa videla, kako so zadele Korvina njene besede, je htela v svoj prid oberniti ta vtisek in je rekla: „Kaj pa druzega. Tako lahko v s a c e g a s pota spravim, kdor mi je na potu.“

„Lahko noč, lahko noč“ zakliče Korvin in ves preplašen proč hití.

„Postoj no malo,“ nagovorí ga bolj rahlo. „Zadnjič sem ti dala dva svèta, kterih vsak je zlatega

denarja vreden; pa enemu si ravno nasproti ravnal, drugega nisi spolnoval.“

„Kako to?“

„Ali ti nisem rekla, da ne smeš dražiti kristijanov, ampak varno je loviti v svoje mreže. Fulvij je storil tako in si opomogel; ti si je le dražil, in kaj si pridobil?“

„Zares nič ko jezo, sramoto in tepenje.“

„Ti tedaj vidiš, da je bil moj pervi svèt dober; ravnaj se vsaj po drugem.“

„Po kterem?“

„Ko se boš obogatil s premoženjem kristijanskim, potlej pridi in se s svojim bogastvom ponudi Fabioli. Do sedaj je sicer vse snubače merzlo odgnala, vendar sem pri vseh zapazila, da niso imeli premoženja, da so bili le taki, ki bi si bili radi iz nadlog pomagali in se rešili z njenimi denarji — pa saj veš: brez nič ni nič.“

„Te že razumem, pa kako do bogastva priti?“

„Le poslušaj, Korvin, ker danes se zadnjič pogovarjava. Glej, jaz te imam rada, ker si precej serčen, terd in neboječ — zató ti povem.“ Stopila je bliže k njemu in mu šepetala: „Od Evrota, ki mi pové vse, kar čem, sem zvedela, da je Fulvij nekterim prav bogatim kristijanom nastavil svoje zanjke, posebno ima enega že v mreži. Le sem-le stopi v senco in povedala ti bom, kako mu uloviš njegov plen; treba bo moritve zraven, pa to le njemu prepústi, ker ni brez nevarnosti. Ti se le med njega in med rop vstopi in mu ga izpuli; saj bi tudi on vsak trenutek tebi táko naredil.

Še mu je šepetala in govorila nekaj trenutkov; potlej je on veselo zakričal: „Izverstno! To so modre besede iz tvojih ust.“ —

Kaka sprememba! Ko sta zadnjič ta dva malopridneža stala na ravno tem mestu in pogubo snovala drugim, bila sta nad njima pri oknu dva krepostna mladenča in kakor angelja varha sta čula, da bi poderla in vničila, kar sta kovala hudobca. Hrabrih mladenčev več ni — eden spí v hladnem grobu in drugi mirno pričakuje smertnih pšic; gori pri ravno tistem oknu pa sta se prikazala druga

dva človeka, kterih enega je Korvin koj spoznal. „To je Fulvij!“ je rekel.

„In uni je njegov hudobni duh Evrota“ pristavi sužnja. Stisnila sta se v senco in gledala gori na okno.

Ravno kar je stopil Fulvij k oknu; v rokah je deržal meč in v mesečini skerbno ogledoval in vertel njegov deržaj — kar je debelo zaklel in ga telebil doli na tla: „Medenina je, nič ko medenina!“

Zdaj stopi v svitlobo Evrota s krasno okinčanim oficirskim pasom v roki; ogleduje ga in ogleduje: „Zgolj ponarejena šara. Vse njegove reči niso vredne 300 tol. Fulvij, slabo si jo zadel!“

„Evrota, ti mi vedno očitaš. In vendar me stane ta kukavi dobiček življenje enega izmed cesarju najljubših častnikov.“

Ko so drugo jutro sužnji vzdignili Boštjanovo truplo in proč hiteli ž njim, stopi nanagloma neka černa ženska k njim in jim pošeptà: „Živ je še!“ pa steče. Nesli so ga tedaj namesto v pokopališče v Irenino stanovanje, kar se je storiti dalo, ker je bilo še zeló zgodaj pa tudi zató, ker je cesar že prejšnji večer šel iz tega poslopja v lateransko palačo. Urno so poslali po Dijonizija, ki je rekel, da nobena rana ni smertna in da se vsaka dá zaceliti pa da je tako neznansko zgubil kerví, da bo pretekel teden in teden, preden se bo ganiti mogel bolnik.

Štiri in dvajset ur je hodila Afra uro za uro popraševat, kako je z Boštjanom; ko je pa pretekel ta čas, pripeljala je Fabíolo k Ireni, da naj bi sama zvedela: Boštjan še diha, čeravno slabo. Zdaj je sužnjo oprostila Fabíola, izplačala jej odločeno doto, in kmalo se je divji krik in vik razlegal po vsem Palatinu, kajti praznovali so Mavritanje poroko svojega poveljnika.

Fabíola je s tako ljubeznivostjo in skerbnostjo popraševala po Boštjanu, da je mislila Irena: to je kristijana. Od začetka je postajala le pri durih in poprašala pa gospodinji denarjev v roke stisnila, da bi lože skerbela za bolnika; čez dva dni pa, ko je

Boštjanu bilo nekoliko boljše, povabila jo je vljudno Irena, da bliže stopi. Storila je in pervič v svojem življenji je stala vedoč sredi keršanske družine.

Irena je bila vdova Kastulova, ki je kristijan bil, in sicer eden izmed tistih, ki so pri Kromaciju bili. Umerl je mož nedavno ko mučenec, ona je pa še ostala v stanovanji njenega moža v palači, ker nihče ni porajtal na-njo. Imela je pri sebi dve hčeri, ki ste se pa tako različno obnašali proti materi, da je Fabíola kmalo zapazila to prikazen. Ena je z nejevoljo pogledovala Boštjana, kakor kakega neljubega vsiljenca in je malo kedaj stopila k njemu, ali pa nikoli; tudi proti materi se je obnašala sirovo in ošabno in je bila sploh v svojem mišljenji in ravnanji, kakor navadni svet, sebična, lehkomiselna itd. V vsem ravno nasproti je bila njena mlajša sestra — ponižna, priljudna, skerbna za druge in spoštljivega obnašanja proti materi; proti revežu Boštjanu pa polna sočutja in prijaznosti. Irena sama je bila pravi zgled za keršanske gospodinje srednjih stanov; ni bila učena, pa bila je mila, delavna in poštena. Rimljanka še ni videla tacega gospodarstva, kakor je bilo to — priprosto, mirno pa vse v najlepšem redu, kteri je motila samo starša hči. V nekaj dneh so vedeli, da Fabíola ni kristijana, pa zató niso drugače ravnali ž njo; ali tudi Fabíola je nekaj spoznala, kar jo je pa žalilo — da je starša hči še nejeverka. Vse, kar je Rimljanka videla v tej družini, mečilo jej je slabe predsodke, ktere je imela do kristijanov; vendar ni imela kaj priložnosti, to reč premišljevati, ker vedno je le na Boštjana mislila in na njegovo ozdravljenje, ki je prav počasno napredovalo. Pomenkovala se je z Ireno, kako bi ga v Kampanijo spravile, da bi se tam v svojem selskem poslopji ž njim o veri pogovarjala, pa prišlo je nekaj in to nemogoče storilo.

Kdo bi popisal Boštjanove občutke, ko se je pervič zopet zavedel! Vedno je bil hrepenel po mučeniškem vencu in molil za-nj, vse terpljenje mučeniško je že preterpel, že umerl je — kolikor se tiče človeških občutkov — ta svet je bil mertev za-nj; in sedaj se je prebudil, ne ko izveličanec v nebeških

višavah, ampak ko navadni človek, še-le na potu do zveličanja, kteri še zgubi lehko: zares, to je bila veča skušnja za-nj, kakor mučeništvo samo. Podoben je bil človeku, ki hoče v viharni noči s svojim čolničem čez derečo reko, in ki se ure in ure bori pa vije sem ter tje po serditem valovji, da bi unkraj prišel — slednjič pa zapazi, da je tam, od koder je veslal. Vendar nejevoljen ni bil in ni tožil, ampak le molil je in si mislil: Božja volja je; gotovo mi hoče nakloniti dvojno mučeniško krono. In res je od dne do dne bolj hrepenel po tej drugi kroni in zató ni hotel slišati, da bi mu govorili o begu ali da naj se skrije.

„Jaz sem sedaj pravico zadobil, odkrito in neprestrašeno govoriti svojim preganjavcem“ je rekel, „in pervi dan, ko bom mogel iz postelje, se bom poslužil te pravice. Le dobro skerbite za-me, da bo prej.“

XXI. Druga mučeniška krona.

Kar je zamorka razodela Korvinu in ga tako razveselila, to je bil ravno tisti naklep, o kterem smo že nekoliko slišali v pogovoru med Fulvijem in Evrotom. Fulvij namreč je zvedel iz besed slepe mučenke, da je Neža kristijana in mislil si je: zdaj jo imam tako ali tako v pesti; ali jo lehko v zakon z menoj prisilim, ali pa si pridobim lep kos njenega bogastva, če jo za kristijano izdam. Da si je izvolil to zadnje, k temu ga je spodbudil in nagnal Evrota. Ker se je bal, da bi ga Neža pred sé ne pustila, pisal jej je prav spoštljivo pismo in jo v njem zagotovil svoje nesebične vdanosti do nje ter jo tudi prosil, naj dalje ne zavrača njegovih prošenj. H koncu je pa še pristavil, da bi ga utegnila dolžnost prisiliti, drugo pot nastopiti do svojega namena, če bi prošnje ne zdale.

Neža mu je odgovorila mirno in vljudno; vendar je pa tako določno zavergla njegovo ponudbo, da mu ni ostalo kar nič več upanja; pristavila je tudi, da je že zaročena neomadeževanemu Jagnjetu in da od umerjočega bitja ne more več sprejemati zagotovil nagnjenosti. Ta odgovor je Fulvija popol-

noma vterdil v svojem namenu, in sklenil je prav pazno in varno se lotiti svojega početja.

Ker Boštjan ni hotel bežati, obšla je Fabíolo nekako romantična misel: rešiti ga tudi zoper njegovo lastno voljo ter cesarja odpuščenja za-nj prositi. Ona ni še poznala spridenosti človeškega serca, mislila je: „trinog bo od začetka razsajal in se grozil, v drugič pa gotovo ne bo reveža obsodil na smert. Če je le še kaka iskrica usmiljenja v njem, zbudile jo bodo moje prošnje in solze.“ Pismeno je prosila, da bi jo sprejel cesar; in ker je poznala njegovo lakomnost, pridjala je zlat perstan, ki je bil čudne lepote in neizrečene vrednosti pa posut z dragimi kamenčki — kakor je rekla, v znamenje njenega in umerlega očeta ponižne vdanosti. Cesar je dar sicer sprejel, odgovoril je pa, naj s svojo prošnjo kakor vsi drugi prosivci pride 20. v palačo, kedar se bode po velicih stopnjicah podal v tempelj. Ta merzel odgovor jej ni delal veliko upanja, vendar je sklenila vse skusiti in storiti, kolikor je v njeni moči.

Odločeni dan obleče se Fabíola v černa oblačila, ko proseča pa tudi ko žalujoča po očetu, in se vstopi s prošnjo na stopnjice med ljudí, ki so bili veliko bolj nesrečni, kakor ona: med matere, otroke itd., ki so namenjeni bili usmiljenja prositi za svoje ljube in drage, ki so zdihovali po ječah in rudnikih. Videti toliko reve je Fabíoli serce zeló vpadlo, še bolj pa ko se je prikazal tiran (ž njenim perstanom na svoji kmečki roki) — potegnil zdaj temu zdaj drugemu prošnjo iz rok, jo zaničljivo pregledal in jo raztergal ali pa na tla vergel. Le redko kedaj je vzel kako pisanje, izročivši je svojemu tajniku, ki se je ravno tako ošabno obnašal, kakor on.

Zdaj je bil že blizo Fabíole; le še dve stopinji — serce jej je nepokojno tolklo — ne da bi se bala cesarja, skerb in strah je je bilo za Boštjanovo osodo. Rada bi bila molila, ko bi bila vedela, kako in h komu. Zopet seže cesar po papirju, kar se naglo nazaj oberne — nekdo ga je bil pe imenu poklical. Tudi Fabíola kviško pogleda; zdí se jej glas znan.

Njej nasproti visoko v beli mramorni steni je bilo okno, ki je svitlobo dajalo temnemu mostovžu,

kteri je peljal do Ireninega stanovanja. In ravno ko je gori pogledala, stopila je iz mostovževe tmine na svitlobo lepa pa strašna podoba — Boštjan, bled, shujšan in nekako strahovito mirnega pa resnobnega obraza; podoben človeku, ki ne pozna več strasti. Razmesarjene persi in razstreljene roke so se mu videle izpod široke obleke, ktero je imel ogernjeno. Slišal je bil namreč navadno znamenje s trobento, da pride cesar in spravil se je po koncu, da ga pozdravi.

„Maksimijan!“ je zaklical zamolklo pa razločno.

„Kdo si, prederznež, da tako meni nič tebi nič kličeš po svojem cesarju?“ vpraša cesar in se oberne, od koder je donel glas.

„Prišel sem kakor od mertvih nazaj te opominjat, da se ti bliža dan jeze in maščevanja. Po tlaku tega mesta si prelival kri svetnikov božjih, njih sveta trupla metal v vodo ali pa na gnojnišča; Bogu posvečena poslopja si podiral in oskrunjeval oltarje pa prisvojeval si lastnino revežev: za vse to in zavoljo tvojih lastnih pregreh, zavoljo tvojih gnjusobnih hudobij, zavoljo zatiranja in nepravice, zavoljo tvoje ošabnosti in lakomnosti te je obsodil Bog in kmalo te bo zadela njegova jeza. Umerl boš nasilne smerti in Bog bo izročil svojo cerkev cesarju po njegovi volji; tebe in tvoj spomin pa bodo preklinjali po vsem svetu in vsikdar. Spreoberni se, brezbožnik, dokler je še čas in prosi Boga odpuščenja v imenu križanega Jezusa, kterega si doslej preganjal!“

Vse je bilo tiho, ko je glasno govoril te besede. Cesar je obstal kot okamnjen; zdelo se mu je, da stoji mertvemu nasproti, ko je spoznal Boštjana. Vendar kmalo se je zavedel in strastno zaklical: „Alo! urno! Nekaj naj jih tje gre in ga pred mé pripelje! Hifaks! Hifaks! ravno sedaj sem ga še videl.“ Pa zamorec jo je pobrisal, precej ko je spoznal Boštjana. „Ta jo je potegnil, kakor vidim — pa ti tepec! Kdo si?“ (S temi besedami se je obernil do Korvina, ki je stal zraven očeta). Urno teci k Numidčanom — Hifaks naj koj sem pride!“

Težkega serca je šel Korvin na svojo pot. Med tem je bil Hifaks svojim ljudém vse povedal, kaj se je zgodilo in pripravili so se, da se bodo branili. Ene same duri do dvorišča so pustili odperte, in ko je cesarjev poslanec prišel do njih, ni smel naprej. V versto postavljenih je stalo na vsaki strani petdeset mož, z Hifaksom in Jubalo na nasprotnem koncu; vsi so imeli černe persi in roke gole, pa na napetih lokih pšíce, obernjene proti vhodu. Tako so tukaj stali, mirno in nepremakljivo, kakor versta kamnitih slopov (štatev) pred kakim egiptovskim tempeljnom.

„Hifaks!“ nagovorí ga boječe Korvin „cesar me je poslal po vas.“

Afrikanec mu odgovorí: „Le sporočite preponižno njih veličanstvu, da so se zarotili moji ljudjé, da nihče ne bode stopil v naš dvor ali iz njega, da bi mu ne tičalo sto pušic v sercu ali v herbtu, dokler nam ne pošlje kako znamenje odpuščenja.“

Ko je Korvin to sporočil cesarju, se je ta debelo zasmejal. Numidčanje so bili ljudjé, s kterimi se ni rad pričkal, njegovi najzvestejši vojaki; na nje se je zanesel v boju s sovražnikom ali pa če se je vnel kak punt, njih roka ni nikoli napek merila. „O zvite buče!“ reče „nesi ta-le perstan Hifaksovi černi ženi“ — in izročil mu je Fabíolin zlati perstan. Korvin je tekel in vergel perstan na dvorišče. Jubala je veselo planila po njem, pa moževa žuljasta roka je mahnila po njej, da se je zgrudila — in tovarši so mu zavriskali. Divjak je pobral dragocenost, žena pa je vstala prepričavši se, da je prišla še v hujšo sužnjost, kakor je bila do sedaj.

Hifaks se je zagovarjal s cesarskim poveljem. „Če bi nam bili dopustili v glavo ali v serce mu poslati nekaj pušic, bilo bi vse dobro, tako pa mi nimamo nikakoršne odgovornosti!“

„Naj bo; vsaj zdaj-le mi morate dobro postreči. Haló! Dva naj prideta z betom.“

Dva Afrikanca sta pristopila k Boštjanu, ki se je komaj kviško deržal; pa bil je miren in brez strahú.

„Takó, predraga! zdaj pa le pazita“ reče barbar. „Kri se ne sme prelivati na teh stopnjicah. Le s kiji mu lepo izbita življenje iz života — gospá, kaj pa vi?“ S temi besedami se je obernil proti Fabíoli in jo bolj vljudno nagovoril, ker jo je poznal ter svojo roko stegnil po prošnji. Rahločutno Rimljanko je strah obhajal pa merzelo se jej je nad takim početjem, da je skoraj v omedlevice padla; odgovorila je: „Veličanstvo, bojim se, da je prepozno!“

„Zakaj prepozno?“ Pri teh besedah pogleda cesar v pisanje in kakor blisk se mu zasveti oko. „Kaj, vi ste vedeli, da je Boštjan še živ? Ali ste kristijana?“

Odgovorila je: „Nisem!“ — Zakaj jej je nek skoraj v gerlu obtičal odgovor? Za ves svet bi ne mogla reči, da je sploh kaj druzega. O Fabíola, dan milosti ti kmalo napoči!

„Kakor ste sami rekli“ odgovorí cesar prijazno in jej prošnjo nazaj podá „bojim se, da je ta mahljej zadnji.“

„Slabo mi prihaja“ spoštljivo zine „ali smem proč?“

„O smete, smete! Pa naj se vam pri tej priložnosti še zahvalim za lepi perstan, kteri ste mi poslali; dal sem ga vaši nekdanji sužnji. Černi roki se bo še bolj podal, ko celó moji. Zdravi!“

Sirovi trinog je resnico govoril, zadnji silni mahljej po glavi je bil moriven — Boštjan je bil tam, kamor si je želel, z dvojno palmo v roki je prejel dvojno krono! In kako sramotivna smert pred svetom: pobit biti kakor zver, med tem ko je cesar veselo kramljal

Zapovedal je vladar, da naj ne veržejo mertvega tribuna v Tibero pa tudi ne na kako gnojnišče, ampak da naj mu težkih rečí navežejo na truplo in ga spusté v smradotok, kamor se steka vsa mestna nesnaga, da tam segnjije in ga červi pojedó pa kristijanje ne najdejo. To se je zgodilo, in sv. listine nam pripovedujejo, da se je po noči prikazal pobožni Lucini ter jej povedal, kje leží njegovi ostanki. Po-

iskali so, našli sv. ostanke in je slovesno tam pokopali, kjer sedaj stojí njegova bazilika.

XXII. Razsodni dan; pervi del.

V življenji slehernega človeka najdemo kak dan, ki je posebno imeniten za vse njegovo naslednje življenje, to je razsodni ali odločni dan, ki večidel spremení vse naslednje. Ravno taka je v življenji celih ljudstev in národov, kakor so n. p. dnevi imenitnih bitev ali vojská, ki spremené popolnoma osodo ljudstva — tudi narodje imajo svoj razsodni dan. In posamezni, naj je imeniten ali siromak, vsak ima svoj odločni dan; temu je razsodni dan dan volitve stanú, unemu dan spreobernjenja itd.

In Fabíola? Ali je ni vse gnalo do razsodnega dné? Cesar in sužnja, oče in gost, dobri in malopridni, kristijanje in neverniki, bogato in revno, kakor življenje in smert, veselje in skerb, učenost in priprostost, molčanje in pogovor — vse jo je vsako po svoje tiralo in vodilo na eno in isto pot. — Kar smo poprej pripovedovali, tega se spominja sv. cerkev 20. januarja, in če pogledamo v pratiko, kaj pride drugi dan, spoznali bomo koj, da bode gotovo tudi imeniten dan v naši povesti.

Od cesarja je šla Fabíola k Ireni, kjer je vse v žalosti našla; vendar je čutila začetek med njeno tugo pa žalostjo in žalovanjem unih. Pri njih se je med žalost mešalo neko sveto veselje, bilo je kakor temen oblak, skoz kteri predira solnčni žarek — njena žalost, to je spoznala, je bila drugačna in teža, podobna gosti nočni tmini; žalovala je, kakor bi bila nekaj zgubila, kar je za vedno zgubljeno. Proč je bilo z vsem popraševanjem po kristijanstvu, ktero se jej je zdelo nova, prav častitljiva in bistroumna sistema — saj jej je umerl učenik, po kterem je hrepenela. Ko se je razšla množica pred palačo, poslovila se je od vdove in hčeri; pa ni vedela zakaj — nejeverke kar ni mogla tako rada imeti, kakor njene mlajše sestre.

Šla je domú; samotno je sedela in skušala z branjem. Vzela je v roko zvezek za zvezkom bukev, ktere je sploh prav rada brala: od smerti, prijateljstva, od kreposti; ali vse se jej je zdelo tako vsakdanje

in neslano, da nič tacega. Prijela se je je neka otožnost in klavernost, ki je ni zapustila do večera, ko so jej neko pismo v roko položili. Komaj pa malo pogleda po pisanji, ko divje kviško plane, si lase ruje in z rokami vije, da je sužnja Graja, ki jej je bila v sobo prinesla pisanje, kar strahú v kot odskočila. Tako je stala nekaj trenutkov merzlega in stermega pogleda, potlej pa je nazaj na sedež padla in globoko zdihovala. Nekaj minut je sedela kakor brez zavesti, pismo v obéh rokah, ki so se jej obesile po obleki.

Ko se je zavedla, praša: „Kdo je prinesel to pismo?“

„Nek vojak, gospica!“ oglasila se je sužnja.

„Noter ga pokliči!“

Ko je šla po vojaka, popravila se je Fabíola in poravnala lase. „Od kod ste to prinesli?“ praša ga, ko stopi vojak v sobo.

„Jaz sem na straži pri Tulijanovi ječi.“

„Kdo vam je dal to pisanje?“

„Gospodičina Neža sama.“

„Zakaj so zaperli ubogo dete?“

„Nek mož, ki ga imenujejo Fulvija, jo je zatožil, da je kristijana.“

„Zavoljo nič druzega?“

„Kolikor jaz vem, ne.“

„Če je to vse, bo kmalo poravnano; jaz lehko spričam, da ni res. Le recite, da koj pridem. To-le nate za vaš trud!“

Vojak je odšel. Fabíola se je pa terdno zavila in šla sama v ječo. Koj so jo peljali v posebno sobico, ktero so dali Neži zavoljo njenega rodú, in ker so starši bogato obdarovali jetničarje.

„Kaj pa pomeni vse to?“ praša Fabíola Nežo, ko ste se prijateljsko objele.

„Pred nekaj urami so me semkaj pripeljali.“

„Ali je mar Fulvij tako bedast ali tako poreden, de te toži reči, ktera se v petih minutah dokazati dá, da ni res? Jaz sama grem k Tertulu in mu dokažem neslanost in hudobijo tega dolženja!“

„Kterega dolženja, moja predraga?“

„No, da si kristijana.“

„Hvala Bogú, saj sem res!“ odgovorí Neža in se prekriža.

Ta odgovor ni Fabíole preveč prestrašil in vznemiril; Boštjanova smert jo je privadila tuge in britkosti. Saj je pa že tudi prej našla to vero v človeku, kterega je imela za vzor vsakoršne moške kreposti; zató se ni čudila, če je sedaj našla ravno tisto vero pri oni, ktero je ljubila ko izgled ženske popolnomosti. Dva tako izverstna človeka, tako veličastna značaja — in oba kristijana! To jej je že bolj razjasnilo njeno zastavico. Glavo je kakor spoštovaje sklonila pred devico in jo prašala: „Odklej si že kristijana?“

„Že vse svoje življenje, draga Fabíola! Na maternih persih, tako rekoč, sem že prejela to vero.“

„Zakaj si pa meni to prikrivala?“

„Zató ker sem poznala tvoje predsodke do kerščanstva in kako slabo misliš od nas: da smo ljudjé polni smešnih vraž in udani najgnjusobnišim pregreham. Zapazila sem, da nas imaš za siroveže, nevedneže in topoglavce. Še slišati nisi htela od nas, in če je koga sovražilo tvoje blago serce, gotovo je kristijane.“

„To je res, predraga Neža! pa če bi bila vedela, da sta ti in Boštjan kristijana, mislim, da bi ne bila mogla več sovražiti kristijanov, še ljubila bi vaji bila.“

„To le sedaj tako misliš, ker ne poznaš moči občnega, napčnega mnenja in koliko premore laž, ki se ponavlja dan na dan. Saj je že dosti prav blagih duš in zeló izobraženih mož za svoje sužnje storilo to splošno napačno mnenje, da nas res imajo za vse to, kar se nam očita.“

„Resnico govoriš, Neža! vendar saj ni lepo, da se hočem v sedanjem tvojem stanji s teboj pričkati. Kaj ne, da boš silila Fulvija, naj dokaže, da si res kristijana?“

„Nikakor ne. Saj sem že sama to obstala in mislim jutri spet očitno se za kristijano spoznati.“

„Jutri? Kaj, že jutri?“ prašala je Fabíola in se prestrašila, kakor rečí, ki jej prezgodaj pride.

„Da, jutri. Da se med ljudstvom kak nepokoj ne vname (akoravno mislim, da se bo malokdo menil za-me) me bodo na vse zgodaj pred sodnika postavili in ostro kaznovali. Ali niso to vesele novice, moja ljuba?“ prašala je živo Neža in svojo tetko za roko prijela. Potlej pa jej je navdušeno tako-le govorila: „Glej, že vidim, po komur sem tako željno kopernela, že imam, kar sem želela; že sem v nebesih združena ž njim, kogar sem iz vsega serca ljubila na zemlji. Ali ni lep, Fabíola? Lepši ko angelji, ki ga obdajajo. Kako mil je njegov obraz, kako prijazno njegovo smehljanje! In najljubezniviša gospa ž njim, naša Kraljica in Gospa; kako prijazno mi míga, da naj pridem k njej! Že grem, že grem! — Zginili so, Fabíola, zginili; pa jutri zjutraj pridejo spet, in potlej se ne ločimo več!“

V Fabíoli se je serce mogočno vzdigovalo, nek nov duh jo je navdajal; ona sama ni vedela, kaj je, pa zdeli so se jej nenavadni, čeznatorni čutljeji. Imena — milosti še ni poznala; ali Neža je z veseljem zapazila, kaj se godí v njeni duši in preserčno je Boga hvalila zató. Prosila jo je, da jutri pred dnem zopet k njej pride — zadnjič v življenji! —

Ko se je to godilo v ječi, sta se v prefektovi hiši oče in njegov preljubeznjivi sin nekaj prav važnega posvetovala.

„Stara copernica ima prav“ bile so besede prefektove „jaz iz lastne skušnje vem, koliko premore bogastvo; vse zavire premaga.“

„To mi boš pa tudi priterdil,“ odgovorí Korvin „da izmed vseh Fabíolinih snubačev, kolikor sva jih naštela, ni bil ne eden, ki bi ne bil bolj Fabíolino premoženje snubil, kakor njo.“

„S teboj vred.“

„To je res; vendar ne, če mi bo mogoče z mojo roko vred jej ponuditi tudi veliko Nežino premoženje.“

„Pa brez vseh pogojev jej moraš ponuditi to premoženje, in potem še-le tebe samega; tako bo morala ali tebe vzeti, ali pa premoženje ti nazaj dati.“

„Saj res, saj res; na to zadnjo še prej mislil nisem. Ali misliš, da res ni mogoče drugače si zagotoviti Nežino premoženje, kakor po Fabíoli?“

„Ni ne. To je gotovo, da bo Fulvij hotel imeti svoj delež; ker pa cesar sovraži Fulvija, zató mu bo prej ko ne rekel, da ga je volja, vse premoženje za-se obderžati. Če bi pa jaz cesarju povedal kak dober in očividen vzrok, da naj dá premoženje pervi njeni žlahtnici, ki bogovom služi, bi me prej ko ne ubogal.“

„Kako nek misliš to dognati?“

„Danes po noči bom dal napraviti cesarski reskript; precej po usmertitvi pa se bom podal k cesarju, nejevoljo ljudstva mu bom še veliko huje popisal, kakor bo res in rekel, da je Fulvij vsega tega kriv, pa da bi si veliko hvale in časti pridobil pri ljudéh, če bi vso zapuščino izročil Nežini najbližnji sorodnici. Cesar je ravno tako častilakomen kakor neusmiljen pa požrešen, zató ne bo napačno, če z eno napako drugo spodbijemo.“

„Zares, ljubi oče! to bo najbolje. Zdaj grem pa mirnega serca k počitku. Jutri je razsodni dan mojega življenja, vsa moja prihodnost se bo po tem ravnala, če me sprejme ali zaverže.“ —

V ravno tem času sta imela pa tudi Fulvij in njegov ljubeznjivi striček prav mikaven pogovor. Ko je Evrota pozno domú prišed našel svojega strička samega v temi sedeti, ga je tako-le nagovoril:

„No, Fulvij, ali je zavarovana?“

„Kolikor jo zidovje in železje zavarovati more, je zavarovana; pa njen duh je nepremakljiv in prost, kakor zmeraj.“

„Molči, molči od duha; njemu bo že ostro jeklo konec storilo. Kaj pa, ali je že odločena njena osoda? In kako je z nasledki?“

„Osoda je gotova, če nič posebnega ne pride; kar se pa nasledkov tiče za mé, ležeče je vse na tem, kake volje bo cesar. Povem ti pa, da mi je serce nepokojno in da me vest peče, pokončati tako mlado življenje, sosebno ker je dobiček tako negotov.“

Starec ni spremenil resnobnega obraza, merzel

in terd je ostal ko je odgovoril: „Fulvij, v tej reči pa le nobene mehkosti! Ali veš, kaj je juteršni dan?“

„Eden in dvajseti januarij.“

„Ta dan je za-te vedno razsoden. Ravno ta dan je bil, ko si, da bi si pridobil premoženje nekega druzega — — “

„Tiho, tiho!“ ustavi ga Fulvij v silni dušni bolesti. „Kaj me vedno in vedno na to spominjaš, kar bi naj rajši pozabil?“

„Saj ravno zato, da ne pozabiš; jaz moram za to skerbeti, da te ne bode vodila vest, krepost ali čast. Ali ni norčávo, usmiljenje hliniti do človeka, ki je na poti tvoji sreči, ko si vendar ž njo tako ravnal?“

Fulvija je pri teh besedah popadla tiha jeza; v ustni se je ugriznil in z rokami pokril zarudeli obraz; ali Evrota ga je kmalo zdramil z besedami: „Glej, jutri ti napoči drugačni dan, in menda zadnji razsodni za-te. Le mirno malo premisliva, kaj nama obeta. Ti boš šel k cesarju in ga prosil za postavni del od konfisciranega premoženja, kaj ne? Vzemiva, da ti ga dá?“

„Predal bom prej ko mogoče svoj delež, poplačal dolge in šel v deželo, kjer me nihče ne pozná.“

„Kaj pa, če ti ga cesar ne dá?“

„Ni mogoče! To ni mogoče“ živo zakliče Fulvij. „Saj imam pravico do njega, terdo pridobljeno pravico! Nikakor mi ne morejo odreči!“

„Le mirno, moj mladi prijatelj! le mirno. Misliva si, da ti odrekó tvojo pravico.“ —

„Potlej sem zgubljen! Druzega pota ni, da bi si opomogel; kar zbežati bi moral od tod.“

„To bi že bilo; koliko si pa dolžen pri judih?“

„Dve sto sestércij,*) po petdeset od sto in z obrestmi od obresti — brezvestnemu oderuhu Efraimu.“

„Kakšno varščino si mu dal?“

„Druge ne, kot gotovo upanje do Nežinega premoženja.“

„In če ti spodletí, ali misliš, da ti bo jud dal ubežati?“

„Se vé da bi me ne pustil, če bi vedel; pa

*) Blizo 16.000 gold. po našem.

treba je, da sva na vse pripravljena in da prav na skrivnem bega pričakujeva.“

„Fulvij, to le meni prepusti! Ti vidiš, kako važen je za-te juteršni dan, ali prav za prav današnji, ker se že jutro bliža — prinese ti življenje ali smert. Le pogumno tedaj, da prestaneš kar ti rodí.“

XXIII. Razsodni dan; drugi del.

Fulvij je šel iz svojega stanovanja na merzli ponočni zrak, da si malo ohladí vročo kri in si umirí nepokojno serce. Brez vsega namisleka je lazil sem ter tje, vendar ga je nekaj bliže in bliže vleklo Tulijanovi ječi. Kaj je nek bilo? Ali tleča vest, ali osramoteni ponos; znabiti spodbadajoča ga lakomnost? Zaverženega, zaničevanega in ponižanega se je čutil skoraj od otroka, čigar premoženje se mu je neobhodno potrebno zdelo, da se reši beraške palice in smerti; vendar bi bil še rajši imel njo ko njeno smert. Umoriti jo dati, to se mu je zdelo silna silovitost, če bi bilo le kako drugače mogoče; zató jej je še enkrat hotel ponuditi rešitev.

Ravno je stal pri ječinih durih; povedal je glasilo in spustili so ga v sobico njegove jetnice. Pa Neža ni zbežala v kot, ko ga je zagledala kakor plaha ptica, ko se na kletki jastrob pokaže, ampak mirno in serčno je stala pred njim.

„Fulvij!“ nagovorila ga je vljudno, „le še malo ur je mojega življenja, dajte mi vsaj te trenutke v miru preživeti.“

„Gospodičina! jaz sem prišel, da vam podaljšam te ure na leta, če vam je drago; in na mesto mirú vam prinesem srečo.“

„Tako nagovoriti tisto, ktero ste smerti izročili, to je najmanj zasmehovanje.“

„Nikakor ne, predraga gospica! Vaša osoda je v vaši roki; le lastna terdovratnost vas izročuje smerti. Prišel sem še enkrat in zadnjič s svojo ponudbo, da vam rešim življenje; volite tedaj!“

„Ali vam nisem prej že povedala, da sem kristijana in da rajši stokrat umrem, kakor da bi zatajila svojo vero?“

„Jaz ne tirjam več tega od vas. Le bežite z menoj, ječa mi je odperta; in vkljub vsem cesarskim razglasom boste živeli, če ste tudi kristijana.“

„Saj sem vam že tudi razločno povedala, da je že moj Zveličar in Gospod Jezus Kristus moj ženin in da mu hočem vedno zvesta ostati?“

„Bedarija in vraža! Le ostanite pri vaši termi, pa vas bo kmalo nekaj zadelo, česar se bolj bojite ko smerti in kar vam bo za zmeraj pregnalo prazno misel od vedne zvestobe.“

„Za Kristusa se ničesar ne bojim; saj imam angelja božjega pri sebi, ki varuje moj život in ne bo pripustil terpinčenja dekle svojega Gospoda. Zdaj pa nehajte z vašo nevredno nadležnostjo in privošite mi vsaj to, kar privošijo najslabšemu obsojencu — pustite me samo.“

Fulviju je ušla vsa poterpežljivost in ni mogel več zaderževati svoje strasti. Zopet ga je zametovala nežna deklica in ga od sebe pahnila, akoravno jej je smert že pred durmi stala! Neugasljiv ogenj se je vnel v njegovi duši in v tem trenutku so se vse strasti in čutila v njem zlila v eno — v sovraštvo. Oko mu je zaplamenelo in divjega obraza zakriči:

„Reva, le še enkrat naj ti bo dana priložnost: kaj hočeš, ali z menoj živeti ali umreti?“

„Tudi umerjem rajši za njo, kakor da bi živela s tako pošastjo kakor si ti!“ oglasí se nekdo zadej na vratih.

„Naj pa umerje!“ zarujove Fulvij, vzdigne pesti in divje pogleda na zadej stoječo; „pa tudi ti, če mi še enkrat pot zastopiš!

Fabíola je bila natihoma prišla do duri in si ogledovala že nekaj trenutkov ta boj med angeljem svitlobe in pošastjo tme (vsaj tako bi se jej bilo zdelo, če bi kristijana bila). Saj je pa tudi res bila Neža kakor angelj svitlobe. Ta dan je htela praznovati, ko dan poroke z nebeškim Jagnjetom, torej je nad černo žalovavno obleko vzela svitlo, belo svatovsko, da se je kar lesketala kakor svitla nebeška prikazen v temni ječi, ktero je samo ena lučica siromaško razsvitljevala. Njeni skušnjavec pa, zavit v temen plašč, je bil res podoben premaganemu duhu tmine

ki v peklenski brezen pada, ko se je sklonil in skoz nizke duri ven planil.

Fabíola pogleda devici v oko, in nikdar se jej še ni tako lepa zdela. Na njenem obličji ni bilo brati ne jeze, ne nepokoja ali strahú; ampak milo se je svetilo njeno okó, kakor po navadi in nje smehljanje je bilo tako prijetno in ljubo, kakor le kedaj. Neka visokost in veličastvo je kraljevala na vsem njenem vnanjem. Neža sklene roke, položí je na svoje mirno serce in z ljubeznjivo-resnim obrazom tako-le nagovorí Fabíolo: „Še eno prošnjo imam do tebe, preden umerjem, predraga Fabíola! Nikoli mi nisi nič odrekla; vem, da mi tudi tega ne boš.“

„Nikar tako ne govóri z menoj in ne prosi, le zapovej mi!“

„Obljubi mi tedaj, da se boš koj začela pečati z nauki keršanstva in da je boš skušala spoznavati. Če to storiš, vem, da je tudi sprejmeš in potlej ne boš več taka, kakor si zdaj.“

„Kakošna?“

„Temna, draga Fabíola, temna! Če te premišljujem, vidim v tebi visoko pamet, blage misli, ljubeče serce in izobražen duh, tudi tenko čisto nravno čutilo pa krepostno življenje — in kdo bi več tirjal od ženske? Ali nad vsemi temi lepimi lastnostmi vidim temen oblak viseti — tmino smerti. Preženi jo od sebe in vse bo svitlo in lepo!“

„Čutim, ljuba Neža! kar praviš, čutim. Če pred teboj stojim, res se sama sebi zdim, kakor temna proga pred tvojo svitlobo; pa kako bom postala radostna in svetla kot ti, če sprejmem keršanstvo?“

„Reko moraš preplavati, ki naji loči, in voda te bo očistila pa pokrepčala; in olje veselja bo z dišavami napolnilo tvoje meso. Tvoja duša bo čista, kakor mlad sneg in tvoje serce pohlevno, kakor malega deteta. Kakor nova stvar boš prišla iz te kopeli, prerojena k novemu, neumerjočemu življenju.“

„Mar bom tedaj vse zgubila, kar si prej hvalila na meni?“ praša Fabíola nekako klaverna.

Neža odgovorí: „Če vertnar vzame močno in krepko rastlino, ki pa ne prinaša sadú in na njo

vcepi žlahtni cepiček, ne zgubí prejšnja rastlina nič svoje prednosti in kreposti; ampak še žlahtneja postane, ter dišeče cvetje žene in sad prinaša — ravno tako bo novo življenje, ktero boš ti prejela, v tebi požlahtnilo dragocene natorne darove, in kar si si pridobila po uku, dalo jim bo večo vrednost in je posvetilo. Tù sem ti izgovorila besedo, ktere še sedaj ne razumeš. O kako krasno stvar bo iz tebe naredilo keršanstvo!“

„Čuj!“ oglasí se spet veselega obraza Neža. „Že gredó, že gredó! Ali slišiš enomerne korake vojakov na mostovžu, peljali me bodo k mojemu ženinu. In gori-le na jutranjih oblakih, ali vidiš belo oblečene družice, kako me kličejo? Moja svetilnica je že pripravljena, da grem ž njo ženinu naproti. Zdrava! ljuba Fabíola, zdrava! O ko bi pač ti čutila, kaka sreča je, umreti za Kristusa! In zdaj ti rečem še nekaj, kar ti dozdaj še nikoli nisem: „Bog te blagoslovi!“ in pri teh besedah je naredila znamenje sv. križa Fabíoli na čelo. Še enkrat ste se objeli, zadnjič na zemlji in potlej je hitela ena domú, s terdnim in blagim sklepom v sercu; druga pa se je izročila vojakom, ki so stopili v ječo.

Od pervih njenih skušenj ne bomo govorili, povemo le, da jo je res varoval angelj božji vse silovitosti, tako da je nespremenjena in nepoškodovana kmalo potem stala na foru pred sodnikom; in ni je polivala rudečica pa tudi kaka skerb jej ni stiskala nedolžnega serca. Dolgi neporezani lasjé, znamenje devištva, razlivali so se jej v zlatih vertincih po snežno-beli obleki.

Sodnik je sedel pod milim nebom in v velikem polkrogu ga je obdajala množica ljudstva; med njo sta sosebno dva zbujala splošno pozornost, ki sta si v polkrogu nasproti stala. Eden je bil mladeneč, zavit v svojo togo in klobuk potisnjen na očí, tako da se mu je prav malo obraza videlo; njemu nasproti je stala visokozraščena gospa višjih stanov, kakor se je videlo — nenavadna prikazen na tem kraji! Bila je skerbno zavita, da jo je obleka kakor pregrinjalo pokrivala od glave do tal, in čez je nosila plašček indijanskega dela, tako bogato in zares po cesarsko

krasno z zlatom in škerlatom okinčan, da so ljudjé se čudili, na kraji žalosti in smerti videti tako krasoto. Njej na strani je stala služabnica, ravno tako skerbno zagernjena, kakor gospodinja. Nepremakljivo je stala gospa, s komolcem se naslanjaje na neko mramorno stajalo; oko jej je zerlo le vedno v en kraj — kjer je Nežica neustrašeno stala pred sodnikom in vtopljena v misli, da še teh dveh redkih gostov ni opazila, na ktere je vse drugo pogledovalo.

„Zakaj ni v železji?“ zadere se prefekt nad jetničarji.

„Ni treba, ker sama rada gré in pa tako mlada je še“ odgovorí Katul.

„Mlada — pa je tako svojeglavna, kakor najstarša. Le berž jej železje denite na roke!“

Berič seže na kupček, kjer je ležalo dosti tacega železja in poišče najlaže in najmanjše pa jej natakne na roko. Neža smehljaje potrese z rokami — in železje je zažvenkljalo po tleh.

„Gospod! to železje je najmanjše, kolikor ga imamo!“ oglasí se nekako ginjen berič. „Tako mlada deklica bi morala nositi drugačne zapestnice.“

„Molči!“ zajezí se sodnik in se oberne prijazno do jetnice: „Smiliš se mi, Nežica, zavoljo tvoje mladosti, tvojega stanú in ker so te tako slabo izučili; rad bi te rešil, če je mogoče. Le premisli se, dokler je čas in odpovej se napčnim in pogubljivim ukom keršanstva pa cesarskim poveljem ubogaj in bogovom daruj!“

„Prav zastonj je, da me še dalje pregovarjate; jaz sem se že za terdno odločila. Malike pa zaničujem in ljubim le enega in edinega Boga, pa le Njemu samemu služim.“

„Kakor vidim, s teboj le čas tratim“ reče nejevoljno prefekt zapazivši, da je ljudstvo jelo deklico pomilovati. „Tajnik! piši: Mi obsojamo Nežo k smerti z mečem, ker zametuje in zaničuje cesarska povelja.“

„Na kteri cesti in pri kterem miljniku*) naj se jej glava odseka?“ je prašal rabelj.

„Precej tukaj!“

Neža je za trenutek povzdignila roke in oči k nebesom, potlej pa je mirno pokleknila, potegnila zlate lasce z vratú, sklonila glavo, položila roke križem na persi in tako pričakovala morivne sekire. Vse utihne — rabeljnu se roka trese in kar ne more zamahniti. — Sodnik se zareží nad njim, da naj urno stori svojo dolžnost. Služabnik potegne s svojo žuljavo levico čez oči, ko vzdigne meč — jeklo se za trenutek zaleskeče nad klečečo in — glava se je ločila od lepega trupla; rudeča kri namaka tla.

V togo zaviti mladi človek na desni sodnikovi je ves zamaknjen zerl na rabeljnov meč, in ko je zamahnil, prikazalo se je nekako satansko smehljanje na njegovem obrazu. Njemu nasproti stoječa pa je glavo obernila v stran, in še-le ko je glasno mermranje ljudstva jej povedalo, da je vse pri kraji, je pogumno storila nekaj korakov naprej, odpela krasni plašček, ki ga je imela krog sebe in ga razprosterla čez usmertene ude. Klicanje zadovoljnosti in zahvale jej je zadonelo od vseh straní izmed ljudstva za to lepo djanje; ona pa, sedaj v temni žalovavni obleki, je stopila pred sodnika in mu reče ginjeno pa razločno:

„Gospod! eno prošnjo imam do vas. Ne dopustite, da bi še enkrat kervave roke vaših rabeljnov se dotaknile častitljivih ostankov in oskrunile njo, ktero sem bolj ljubila, kakor le koga na zemlji — dovolite, da jo jaz sama prenesem do pokopališča njenih očetov, ker je bila tako blagega, tako dobrega serca.“

Tertul razkačeno odgovorí: „Gospa, vaše prošnje ne morem uslišati, kdor ste tudi. Katul! le preskerbi, da se truplo v vodo verže ali pa sožge, kakor po navadi.“

„Sodnik! Rotím vas pri vašem lastnem sercu, ki gotovo ni neobčutljivo za ženskino hrabrost in

*) Navada je bila v Rimu, da so zunaj mestnih vrat, in sicer ob cestah pri drugem, tretjem ali četertem miljniku ob glavo devali; časih pa tudi koj na mestu sodbe.

krepost; rotím vas pri solzah, ktere je ljubeča mati nad vami prelivala, pri milih besedah, s kterimi vas je skerbna sestra tolažila v britkosti, pri njeni roki, ki vam je pomagala v zadregi; rotím vas pri vsem, kar vam je ljubo in drago — uslišite mojo prošnjo! In če vam danes zvečer mile hčerke do praga naproti priskakljajo in poljubujejo roko, omadeževano s kervjó tiste, kteri enakim biti bi jim bilo ponos — skusite, da je boste vsaj s tem potolažiti mogli, da niste odrekli male prošnje ženski rahločutnosti, ktero gotovo tudi one visoko cenijo.“

Glasneje in glasneje je prihajalo mermranje med ljudstvom in omilovanje, zato zarenčí sodnik nad njo: „Mar ste tudi vi kristijana?“

Ona pomolčí nekoliko in potem odgovorí: „Nisem ne, gospod! ali povem vam, da če bi me kaj kristijanko storiti utegnilo, gotovo bi me to, kar sem videla danes.“

„Kako to?“

„Da morajo taka bitja umreti, kakor je bila ona, ki ste jo danes ubili — (solze so jo za trenutek vstavile v govorjenji), samo da se ohrani deržavna vera; take gerdobe pa živé, ki še človeškega imena vredne niso. Gospod! vi še ne veste, komu ste danes življenje vzeli; ona je bila najčistejša, najljubeznjiviša in svetejša, kar sem jih poznala; pravi cvet med ženstvom, akoravno še skoraj otrok! In še bi živela, ko bi bila vzela klateža srečelovca, ki jej je bil s svojimi naslanimi ponudbami vedno za peto. Nadlegoval jo je v oddaljenem poslopji na deželi, prederl je k nji v središče njene hiše in celó v ječo — zares, prav zató je morala umreti, ker se ni htela zavezati s tem azijaškim ogleduhom in ga obogatiti s svojim premoženjem!“

Zaničevaje je pri teh besedah kazala na Fulvija, ki je planil izmed ljudstva in togoten zavpil: „Laže! Nič ko laž in obrekovanje! Saj se je Neža očitno spoznala za kristijano.“

„Prosim, gospod, le še dalje me poslušajte in glejte mu v obraz, da se prepričate, če je res, česar ga bom zatožila! Fulvij! ali nisi danes zjutraj prilezel v ječo k nežni deklici in ali jej nisi obljubil,

da bode pri življenji ostala, če tebe vzame? Še več! Ali jej nisi rekel, da bo vkljub vsem poveljem cesarskim smela kristijana ostati in živeti, če te usliši?“

Fulvij je pri teh besedah postal bled ko smert; stal je kakor da bi ga bila strela zadela, kakor bi pričakoval svoje sodbe. Sodnik ga tako-le nagovorí: „Fulvij! že sam tvoj pogled te izdá in lehko bi te koj samo zató na smert tožil, pa poslušaj rajši moj svet: poberi se iz tega kraja, zapusti Rim za zmeraj. Nikar se več ne prikaži, ne na foru, ne na kakem drugem očitnem kraji. Béži in skrij se po tem tvojem sleparskem ravnanji, da te ne zadene nejevolja vseh poštenjakov in maščevanje bogov! — Ne zamerite, gospá,“ praša jo sodnik prav spoštljivo „ali smem vedeti vaše ime?“

„Fabíola.“

„Zdaj je bil sodnik še-le poln prijaznosti do nje, ker je mislil, da ima svojo prihodnjo sinaho pred seboj, kakor je upal. „O od vas sem že veliko slišal in od vaših visokih prednosti pa izverstnih lastnosti; tudi ste v sorodu s to-le prodano revico, zato imate pravico do njenega trupla — le vzemite je!“

Med tem pogovorom jo je Fulvij pobrisal, bled od sramote, strahú in togote, ljudstvo pa je rjulo nad njim in žvižgalo.

Fabíola se je zahvalila prefektu in je mignila Siri, ki je stala blizo nje; in na Sirino besedo so pristopili štirje sužnji z nosilnico. Fabíola ni pustila, da bi se kdo drugi dotaknil drazega trupla, kakor ona in Sira; položile ste je na nosilnico, pokrile z dragoceno odejo in ukazale, da naj nesó sužnji mertvo v njeno lastno hišo. Same so šle za njimi; kar stopi neka mala deklica, vsa objokana k Fabíoli in jo stokaje prosi, če tudi sme ž njima. Na vprašanje, kdo da je, odgovorí: „Jaz sem ubožica Emerencijana, Neži sestra po mleku.“ Fabíola jo prime vljudno za roko in jo s seboj pelje.

Komej odnesó truplo, ko plane cela množica kristijanov, otrók, moških, žensk na tla, da bi z gobami in platnenimi pertiči vlovili kako kapljico dragocene kervi. Beriči in drugi služabniki so padli z

bíči in palicami nad nje, da bi je odpodili, pa je malo pomagalo — veliko jih je še pri tem svojo kri zmešalo s kervjo mučenice. Kedar pride kak vladar pri svojem kronanji v glavno mesto in po stari šegi denarje meče in siplje med ljud, gotovo tako željno ne hrepené po njih, kakor so kristijanje, da bi vlovili in pobrali le eno kapljico svete kerví. Vendar so se vsi umaknili dijakonu Reparatu, ki je tudi prišel z malo steklenico v roki, da bi jo napolnil s prelito kervjó Nežino in obesil pri njenem grobu — v gotovo znamenje mučeništva.

XXIV. Razsodni dan; tretji del.

Tertul je šel naravnost v palačo, kjer ga je že Korvin čakal s pripravljenim reskriptom, ki je bil prav lično pisan v velikih začetnih čerkah. Ker mu je bilo pripuščeno vsak čas pred cesarja stopiti, šel je kar v dvorano in sporočil kakor navadno uradsko reč o smerti Nežini; posebno je še omenil mermranja in nejevolje ljudske, ktero je še veliko večo popisal, kakor je bila res in pristavil, da je vsega tega kriv Fulvij, ki se je pri tem kaj nepremišljeno in neumno obnašal. Njegove najhuje pregrehe pa ni povedal; kajti bal se je, da bi ga njemu ne dali v preiskovanje in bi tako marsikaj njegovih lastnih namenov na dan ne prišlo. Rekel je naposled, da premoženje Nežino ni kaj veliko in da bi se ljudstvo najbolj s tem dalo potolažiti, če bi cesar milostljivo njeno premoženje dal najbližnji Nežini sorodnici in pervi dedici, namreč gospodičini Fabíoli; pa da bi to zeló povzdignilo cesarjevo čast in slavo. Fabíolo je popisal ko žensko čudovite učenosti in olike, ki prav iskreno častí domače bogove in geniju cesarjevemu dan na dan daruje.

„O, jo že poznam“ reče cesar in se nasmeje, kakor bi se bil spomnil na kaj prav smešnega. „Revica mi je poslala krasen perstan in me prosila za življenje tistega Boštjana, ki so ga ravno z betmi pobili, (in se spet prav debelo zasmeje) — naj bo no, naj jo mala dedšina potolaži za pobitega fantiča. Napravi naj se reskript; hočem ga podpisati.“

Tertul mu podá že pripravljeno pisanje, rekoč,

da se je popolnoma zanesel na visoko milost cesarjevo in zató pismo že pripravil. Vladar je vzame in podstavi neko čačko, ktere bi se bil tudi najmanjši šolarček sramoval. Reskript je prefekt koj izročil svojemu sinu.

Komaj je odšel prefekt, ko pride Fulvij. Šel je bil še pred domú, da bi se pokrepčal, osnažil, omazilil in dostojno nališpal. Medpotoma mu je vedno nekaj reklo, da mu utegne spodleteti tudi to zadnje upanje; pa pogovor zadnjega večera o ravno tej reči in ker mu je zadnje tedne že toliko spodletelo in toliko lepih nad mu po vodi splavalo, to ga je tudi na to zadnjo nesrečo že nekoliko pripravilo. Ena ženska se mu je zdela nalašč zató rojena, da mu vse podere in uniči, kamor koli se oberne; pa naj bode bogovom hvala, si je mislil, tukaj mi ne more blizo. Spodjedla mi je danes mojo čast in veljavo za zmeraj, pa vsaj mojega postavnega deleža ne more tirjati; pregnala me je iz dežele, ali berača me zdaj ne more narediti. To ga je še tolažilo. Mislil je, da mu utegne edini sovražnik le cesarjeva lakomnost biti, pa skusiti je hotel vse, da pride do svojega dela — kaj pa če tudi življenje zraven zastavi, saj je tako ali tako popolnoma na nič djan, če mu spodletí. Z najljubeznjivišim smehljanjem se približa vladarju, ko stopi v dvorano.

„Kaj bi rad?“ bilo je pervo pozdravljenje cesarjevo.

„Veličanstvo! prišel sem preponižno prosit vašo cesarsko visokost in pravičnost, da bi se mi precej izročil moj delež od Nežinega premoženja. Na mojo zatožbo je prišla pred sodbo kot kristijana in ravno kar jo je zadela zaslužena kazen, ktera naj tudi vsacega drugega zadene, ki noče pokoršćine skazovati cesarskim poveljem!“

„To je vse prav in res, pa povedali so nam, da si se zraven po svoji navadi prav slabo in neumno obnašal pa nejevoljo med ljudstvom zbudil. Čem prej tedaj pobereš svoja kopita in zapustiš palačo pa mesto, tem bolje storiš. Ali razumeš? Dvakrat navadno ne opominjam!“

„Koj bom ubogal in storil, kar veleva Njih ve-

ličanstvo pa nimam nikakoršnih pripomočkov. Zapovejte mi, da se mi dá, kar mi gré, pa koj idem.“

„Kar précej pojdi in besedice več ne zini! Kar se pa Nežinega premoženja tiče, ktero tako terdovratno tirjaš, tega ti res ne morem dati. V neprekliciljivem pisanji sem vse izročil neki izverstni in zaslužni osebi — gospodičini Fabíoli.“

Fulvij na to ni zinil ne besedice ne, ampak cesarju je poljubil roko in mirno zapustil dvorano. Iz palače gredé je mermral: „Na vse zadnje me je na beraško palico spravila!“ — Evrota mu je že na obrazu bral, kaj je opravil, ko je domú prišel in le čudil se je, da je tako miren.

„Kakor vidim, je vse zgubljeno“ nagovori ga Evrota.

„Res je; ali si vse pripravil, Evrota?“

„Skoraj. Dragocenosti, pohišje in sužnje sem z nekoliko zgubo prodal, vendar imam še od poprej toliko, da gotovo prideva v Azijo. Najzvestejšega najinih služabnikov, Stabijona, sem obderžal, naj bo na konji za nama nosil, kar še imava. Tudi za-te in za-me sta konja pripravljena, le še nekaj mi manjka.“

„Kaj nek?“

„Strupa še nimam. Še le nocoj sem si ga naročil in pred poldnem ga ne dobim.“

„Čemú ti bo strup?“ praša Fulvij nekaj razdražen.

„Kakor veš, bom še nek drugej srečo skusil; to pa ostane: naša rodbina ne sme v beraških capah končati, ampak častno umreti.“

Fulvij se vgrizne v ustni in odgovorí: „Naj bo, saj sem že sit življenja. Le kmalo zapusti stanovanje, da Efraim ne prileze in kmalo po mraku pa s konji me pričakuj pri tretjem miljniku na latinski cesti. Tam se najdeva; zdaj imam pa tudi jaz še nekaj prav važnega opraviti.“

„Kaj?“ praša radovedno Evrota.

„Ne morem ti povedati; pa če me dve uri po solnčnem zahodu ne bo, ne meni se več za-me, ampak sam béži.“

Temnega in merzlega očesa ga začne meriti

Evrota gori in doli; očesa, ki je vedno bralo v Fulvijevi duši, da bi tudi zdaj spoznal, če nima kakih skrivnih misli — pa merzel in jasen je bil njegov obraz, zató Evrota ni dalje popraševal. Med tem pogovorom je bil Fulvij slekel svojo lepo obleko in se v popotno preoblekel; vse je k sebi vtaknil, da bi mu ne bilo treba vračati se še v stanovanje, celó meč je opasal in pod plašč v pas skril tudi malo krivo bodalce najboljšega jekla, kakor so bila le na Jutrovem v navadi.

Evrota je šel naravnost v palačo, kjer so stanovali Numidčanje, in prašal po Jubali. Prišla je in mu prinesla dve stekleničici, eno večo, eno manjo in ravno mu je htela še nekaj razložiti, ko se prikaže njen mož ves pijan. Evrota urno vtakne steklenici v pas, in jej nekaj denarjev v roko stisne, ko Hifaks pride. Jubala mu je bila že prej pravila, da jo je Evrota pred njeno možitvijo snubil in tako se je zbudila v njem zdaj vroča afrikanska kri in ljubosumnost. V togoti popade ženo in jo telebi iz sobe pa tudi z Evrotom bi bil rad začel prepir, ko bi se ne bil ta prav zmerno obnašal in divjaka zagotovil, da mu nikoli več ne bo prišel pred oči.

Vernimo se tedaj k Fabíoli. Morebiti pričakuje častiti bralec, da jo najde ko kristijanko; in vendar ni tako. Koliko je pa tudi še-le vedela od kerščanstva, da bi se bila mogla imenovati kristijano? V Boštjanu in Neži je pač občudovala blago dušo in čeznatorne kreposti, ktere je zdaj rada pripisovala tej veri; spoznala je tudi, da kerščanstvo napeljuje človeka k takemu djanju in nehanju, k takim načelom in taki visokosti duha, kakor nobena druga vera — pa kaj če to? To še ni kerščanstvo. Pogóvori s Siro so jo pač vpeljali v ves drug, jej neznan svet; ali od posameznih naukov in kako se strinjajo ni še slišala, o nezapopadljivih skrivnostih kerščanstva se jej še sanjalo ni in od mogočnega poslopja vere, ktero pa vendar tudi najprostejši človek obseže, kakor otrokovo oko podobo orjaškega hriba, kterega vzdigniti bi se tudi najmočnejši velikan zastonj trudil. Ni še slišala od enega, troedinega Boga, ne od Boga Sina, ki je zavoljo ljudí človek postal. Neznana jej je bila še

vsa čudovita dogodba od rešenja po terpljenji in smerti edinorojenega. Imena: Nazaret, Betlehem, Kalvarija so jej bila še neznana; tudi: Marija, Jožef, Peter, Pavel, Janez so jej bila še brez pomena; celó ono presladko imé, ki je mazilo vsakemu ranjenemu sercu — kako bi bila mogla tedaj že kristijano se imenovati, če od vsega tega še ni nič vedela?

Vsa trudna in spehana se je vernila Fabíola domu; močno so jo bili vznemirili dogodki pretečenega dne in tega jutra. Iskala je pokoja in želela sama biti, torej je zapovedala, da ne sme nihče v tisti del poslopja, kjer je ona bila in da ne smejo nobenega k nji pustiti. Tako je sedela več ur, pa notranji nepokoj in razdraženost jej nista dala zatisniti očí k počitku. Dolgo je žalovala po Neži, kakor ljubeča mati po zgubljenem detetu; pa tudi ne en žarek jej ni razsvetlil žalosti, kakor pri smerti očetovi ne. In ko je premišljevala, zdelo se jej je kakor razžaljenje uma, kakor hudodelstvo na človeštvo, misliti, da je ona popolnoma v nič se vtopila, da je ona s svojim snežnobelim oblačilom, z ljubeznjivim obličjem in blagim, čistim sercem kar razpadla in zginila! ona, ki je hrepenela po pravici in resnici! Tako ne more biti — gotovo, tako je mislila, Neža je zdaj še kje srečna in vesela, če le pravica ni prazna beseda!

„Kako čudno, mislila si je, vsi, ktere sem videla izverstne na vsako stran, ktere sem čislala in občudovala zavolj visokih prednosti, — možaki kakor Boštjan in ženske kakor Neža, vsi so bili izmed zaničevanih kristijanov! Le ena mi še ostane, jutri hočem prašati njo.“

In ko se je nasproti obernila na ajdovski svet, ko se je spomnila na Fulvija, Tertula, na cesarja — ko jej na misel pride Kalpurnij in — kar stresla se je — tudi njen oče — o kak razloček! Tam čednost, tukaj hudobija, tam modrost, tukaj vraže in topoglavost, tam življenje duha, tu vživanje mesa! Od kod vse to in uno? — za njo še neuganljiva zastavica.

V tem premišljevanji jo je motil ptujec, kterega so pripeljali k nji pod naslovom: cesarski poslanec.

Vratar ga sicer ni hotel pustiti v poslopje; ko pa je prišel terdit, da je prinesel važnih naznanil od cesarja, prašal je vratar pri hišniku, ki mu je odgovoril, da nobenega ne sme odpoditi, če pride od dvora.

Od začetka je bila nejevoljna, da jo kdo moti, pa kmalo jo mine nejevolja, ko vidi ptujca z neko smešno resnobnostjo in slovesnostjo v sobo stopiti; bil je Korvin, ki se jej prav štorklasto-priljudno približa in jo pozdravi pa nagovori z ogovorom, polnim lepih besed in sladkih govoric, kterega se je pa slabo na pamet naučil, in jej podal cesarski reskript z zagotovilom svoje vdanosti — premoženje Nežino pa samega sebe. Fabíola ni zapopadla, kako pride premoženje njene sorodnice v dotiko s Korvinovo roko; to jej ni prišlo na misel, da je denar namenjen, da bi njega rajši sprejela. Prosila ga je tedaj, naj se cesarju v njenem imenu zahvali za to milostno djanje in pristavila: „Recite, da sem danes bolehna in se tedaj ne morem osebno predstaviti.“

Korvin je na to v veliki zadregi začel jecljati: „Saj veste, to premoženje je deržavi zapadlo in bilo pod prepoved djano; moj oče se je potrudil in je vam pridobil.“

„Njegov trud je bil odveč; to premoženje mi je bilo že davno sporočeno, in je postalo moja lastnina od tistega trenutka“ — Fabíola ginjenosti ni mogla nekaj trenutkov dalje govoriti — „od tistega trenutka, ko ni bilo več prejšnjega gospodarja.“

Korvin je debelo zijal; naposled je začel nekaj stokati in stokati, da Fabíola ni vedela, kaj hoče. Hotel je revež prav pohlevno prositi, naj ga blagovoljno sprejme med svoje snubače, ona pa je mislila, da prosi za kako darilo, ker jej je prinesel tako važno pisanje. Odgovorila mu je tedaj, da mu hoče ob primernem času rada spolniti prošnjo, pa da naj jo sedaj zapusti, ker je trudna in bolehna. Korvin je sklepal iz tega odgovora, da je dobro opravil svojo reč, in je šel zadovoljen in ponosen domú.

Ko je odšel, še prebrala ni pisanja na pergamentu, ktero je bil položil na mizico zraven nje, ampak v misli se je spet vtopila in pred očí jej je

še enkrat stopilo vse, kar se je godilo zadnje ure. Prav živo jej zopet v spomin stopi Fulvij; nek mraz jo strese pred to osebo in težkega serca glasno zdihne: „Mislim, da ga ne bom več videla tega potepuha.“

Komaj je izgovorila te besede in pogledala proti durim, kar — ali jo je motila domišljija, ali je bila resnica? — vendar razločno jo zadenejo besede:

„Ne zamerite, gospodičina, kdo je ta, ki ste ga ravno kar počastili s tako lepim imenom?“

„Vi, Fulvij!“ je odgovorila in se ponosno vzdignila. Kaj se vrivate ne le v hišo, selsko poslopje in v ječo, ampak tudi v najskrivniše sobe ženske, in še celó ženske, ki žaluje po prijateljici, ktero ste jej vi ubili. Proč, proč od tod; če ne — vas dam spokati iz hiše!“

„Le vsedite se in mirni bodite,“ odgovori Fulvij „saj sem danes zadnjič pri vas, vendar imava še nekaj prav važnega med seboj poravnati. Na pomagaje pa ni treba klicati, saj ste sami zapovedali, da naj vas zapusté služabniki; povem vam, da ni nobenega blizo.“

Fulvij je resnično govoril; njemu je Korvin nevedoma pot odperl do Fabíole. Ko je namreč prišel do vratarja, ki ga je malo poznal, ker ga je že enekrati pri kosilu videl v hiši, mu je ta rekel, da ne sme žive duše spustiti v hišo, če ni od cesarja poslan. Fulvij mu reče, da ravno on je cesarjev poslanec in čudé se, da na en dan pride toliko cesarjevih poslancev, mu odpré. Naročil je tudi vratarju, naj bi duri odperte pustil, ker bi se utegnilo zgoditi, da bi ga nazaj gredé pri vratih ne bilo; čakati pa tudi ne utegne, kar se mu zeló mudí. Tudi vodja do Fabíolinih sob ne potrebuje, je rekel, ker jih sam dobro vé.

Fulvij se je vsedel Rimljanki nasproti in tako-le nadaljeval: „Ne smete se razžaljeno čutiti, gospodičina! da tako nepričakovano k vam pridem; to sem se od vas naučil danes zjutraj v Tulijanovi ječi — pa moram od prej začeti. Ko so me vaš oče pervič povabili k jedi, našel sem tam deklico — saj vam je ni treba imenovati, — ktera si je s svojim obra-

zom in obnašanjem koj pridobila moje serce, pa tudi njeno serce se je skoraj kar nevedoma meni naklonilo.“

„Nesramnež!“ zavpije Fabíola „da si upate od nje tukaj govoriti; tudi ni res, kar blebetate od necega nagnjenja.“

Fulvij odgovorí: „Kar se tiče gospodičine Neže, mi je najbolji porok vaš oče, ki me je sam večkrat opomnil, da naj ne jenjam s svojim snubljenjem, ker mu je Neža sama obstala, da me ima rada.“

Fabíola se je čutila nekako ponižano, ker se je sedaj spomnila, da Fulvij resnico govorí in da je njen oče res v taki zmoti živel; odgovorila je: „Vem, da je moj dragi oče v tem bil v zmoti, ali jaz, kteri preljubo dete ni ničesar prikrivalo. —“

„Kakor svojo vero“ ustavi jo Fulvij zasmehovaje.

„Tiho, tiho! Ta beseda iz vaših ust se mi zdí kakor kletev — jaz pa sem dobro vedela, da vas ne more videti ne terpeti.“

„Se vé da, potlej ko ste jo v i pregovorili in preslepili. Odkar sva se pervič videla, postali ste mi vi najhuji in najgrozovitejši nasprotnik; vi pa oni izdajavni tribun, ki je pa svojo plačo že prejel in kterega ste si izvolili za tisto mesto, za ktero sem se jaz poganjal; — o le mirni bodite, jaz h o č e m, da me poslušate — vi ste spodkopali moje dobro imé, ste okužili njena čutila in zató ste tudi mojo ljubezen do nje spremenili v sovraštvo.“

„Ljubezen?“ zavpije Fabíola vsa togotna. „Če bi že vse drugo, kar pravite, ne bila gerda laž, káko ljubezen ste pač vi do nje čutiti zamogli? Gotovo ne drugačne, kakor volk do jagnjeta in jastrob do golobčka! O saj sem že na vašem poželjivem očesu brala, da je le njeno premoženje, njena imenitna in žlahtna rodbina, po čemur ste hrepeneli, in druzega nič!“

„Ni res; ko bi bila uslišala mojo prošnjo in bi bila zaročena, gotovo bi bil živel, kakor bi tirjal moj stan. Bil bi zadovoljen, ljubeznjiv in gotovo ravno tako vreden njene roke. —“

„Kakor sploh tisti, ki jej zdaj-le zagotavlja

svojo nagnjenost, čez tri ure je pa že tudi pripravljen, jej ponudbo staviti: ali me vzemi, ali te umorím. O le proč izpred mojih oči, le proč! Vi celó zrak okužite, ki vas obdaja.“

„Koj koj pojdem, samo da izgotovim, kar sem si namenil; in rečem vam, da se boste malo veselili mojega odhoda. — Nič vam nisem žalega storil in vendar ste mi nalašč pot zaperli do vsacega poštenega življenja; pokončali ste mi edino moje upanje in srečno, mirno domače življenje, ktero se mi je obetalo. Pa to še ni vse! Kakor ogleduh ste se prikradli v ječo, poslušali na moje besede in potlej zoper vsako ženskino čutilo tje sredi na forum se postavili, sodnika in tako tudi cesarja razkačili zoper me, in ljudstvo razdražili, tako da bi se bil moral kakor preganjani volk v kak kotiček stisniti in gledati, pri kterem kraji bi iz mesta ušel, ko bi me ne bilo neko čutilo semkaj pripeljalo, ki je še močneje kot strah.“

„Povem vam, da bo precej v našem mestu krepost več veljave imela, ko vi pete odnesete. Ali zapovedam vam še enkrat: zapustite mojo hišo, če ne se bom drugače iznebila vaše sitnosti.“

„O saj nisva še tako kmalo v kraju, ne, gospodičina“ — in bolj in bolj se je rudečil njegov obraz, ustni pa ste mu prihajali bledi. Zgrabil jo je za roko in jo nazaj porinil na sedež. „Le pazite,“ pristavi „če še enkrat skusite uiti ali na pomagaje klicati, rečem vam, da bode pervi vaš glas tudi vaš zadnji, naj veljá kar hoče. — Vi ste me izpahnili ne le izmed druščine, ampak tudi iz Rima ste me pregnali; zapodili ste me po svetu, da bodem ko ptujec okoli taval, brez prijatelja, brez domovja; — ali ni bilo to že zadosti, nasiti si hudobno dušo z maščevanjem? — O ne, tudi še mojega denarja, mojega premoženja, ktero sem si postavno in s trudom pridobil, še tega ste me oropali; pokoj, dobro imé, premoženje — vse ste vi meni ukradli, meni mlademú ptujcu.“

„O ti zanikarni nesramnež, ti!“ zavpila je razkačena Rimljanka; „ali v moji lastni hiši si upate me tatico psovati?“

„Da, upam si. Jaz sem si pridobil (in če tudi

po hudobiji,to vas ne briga) postavni delež od Nežinega premoženja; grenko sem ga zaslužil, marsiktero noč zató prečul v boju s peklenskimi duhovi, ki so zmagali, in v boju z nekim še hujim domá; in dan na dan sem skerbno iskal po dokazih. Ali nimam tedaj pravice do svojega dela? In imenujte ga kakor hočete, imenujte ga kervavi denar — čem sramotivniše je, tem gerše, da mi ga vzamete. Ravno tako je, kakor bi bogatin iztergal psu iz gobca kos divjačine, ktero vloviti se je pes péhal in trudil, da ima vse okervavljene noge.“

„Nočem dalje iskati po imenih za vas; vódi vas nek dozdevek, neko prazno domišljevanje“ odgovorila je Fabíola tako resnobno, da se je videlo, da nemirna postaja. Saj je pred njo stal človek zmešane pameti; huda strast pa živa, globoko zbujena domišljija ga je pritirala do nevarne moralične norosti. Pogleda ga v okó in mu mirno, kolikor jej je bilo mogoče, reče: „Zdaj vas prosim, da odidete. Če denarjev potrebujete, dobili jeh boste — pa le pojte, le pojte, da vam serd popolnoma ne vzame pameti.“

„Kák dozdevek me nek vódi, káko prazno domišljevanje?“ praša Fulvij.

„Da sem jaz hrepenela po Nežinem premoženji, ali da mi je njena grozovita smert prinesla kak dobiček.“

„Saj vam ga je; cesar sam mi je povedal, ki vam je izročil premoženje. Ali me imate za tako neumnega, da bi verjel, da cesar komu kak vinar dá brez prošnje in brez prigovora?“

„Tega jaz ne vem; to pa vem, da bi rajši gladú umerla, ko le za muhico prosila od tacega premoženja!“

„Ali čem mar misliti, da je v tem mestu kdo tako nesebičen bil in ga sam od sebe za vas sprosil? O, nikakor ne, gospodičina Fabíola, to že ni verjeti. — Ali kaj je pa to?“ Pri teh besedah je željno hlastnil po cesarskem reskriptu, ki je še ležal, kjer ga je bil popustil Korvin. Njegova jeza je prej malo mirovala, ko se je prizadeval z besedami dokazati, da je Fabíola kriva, ali zdaj ko je v roke dobil ne-

srečno pisanje, zasvetilo se mu je okó in jeza mu je skipela v togoto, v besnost; škripaje z zobmí jo takole nagovorí:

„No, zdaj vas prepričam vaše nesramnosti, vaše ropaželjnosti in nenavadne neusmiljenosti, ki je hujša, ko vse, kar vi meni nakladate! Le poglejte ga, reskript — kako lepo je pisan z zlatimi čerkami in obrobljen z lepimi barvami; zdaj pa recite, če je bil v tisti mali urici narejen med smertjo vaše tetike pa do takrat, ko mi je cesar povedal, da ga je podpisal? Tudi nočete poznati tistega verlega prijatelja, ki vam je naklonil ta dar? O, saj vem! Ko je Neža v ječi bila, ko ste vi nad njo jokali in zdihovali pa meni neusmiljenost očitali, meni, dalnjemu ptujcu, ki ni bil v nobeni zvezi ž njo — ravno takrat ste vi, rahločutna gospica, vi krepostna modrijanka in njena preljubeznjiva žlahtnica premišljevali in tuhtali, kako bi se dal dobiček narediti iz mojega hudodelstva in kako zapuščina zagotoviti, in poiskali ste izurjenega pisavca, da bi s svojim zlatom pokril vašo lakomnost in z barvo vaše izdajstvo do lastne žlahtnice.“

„Nehajte, blazni — nehajte!“ vpila je Fabíola in zastonj se upirala njegovemu divje-plamečemu očesu. On pa je v še veči togoti nadaljeval: „In zdaj mi denarjev ponujate? Zdaj, ko ste me tako nesramno obropali? Na beraško palico ste me pripravili, in zdaj mi hočete milošnjo deliti — milošnjo iz mojega lastnega plačila; iz plačila — ktero celó pekel privoši svojim zapadlim, dokler še na zemlji živé?“

Fabíola se je zopet vzdignila, pa sedaj jo je zgrabil kakor besen in je ni več spustil, ampak dalje govoril: „Zdaj pa poslušajte mojo zadnjo besedo, če ne, naj bo pa tudi zadnja, ktero boste vi sploh poslušati mogli! Dajte mi nazaj krivično pridobljeno — to ne sme biti, da bi jaz imel na sebi hudodelstvo, vi pa vživali prid. Naredite pisanje, da mi premoženje prepustite ko dobrovoljni dar, in potlej vas koj zapustim; če ne — prisodili ste si sami svojo osodo!“ Tako je govoril, in jo hotel prebosti s svojim strahovito-žugajočim pogledom.

Zdaj se je zbudilo v Fabíoli ponosno rimljansko

serce; nevarnost sama jo je storila brez strahú; z nekako moško dostojnostjo se je vzdignila in odgovorila: „Fulvij! zdaj pa poslušajte mojo zadnjo besedo, če bi bila tudi zadnja, ki jo morem govoriti — gotovo pa je zadnja, ki jo od mene slišite: vam naj bi dala to premoženje? Rada bi ga dala pervemu gobovemu revežu, kterega bi srečala, vam pa nikdar! Nikoli se ne boste dotaknili kake reči, ktero je imela ta sveta deklica, nikoli — in naj bo demant ali slamnata bílka: to bi bila oskrumba. Vzemite denarjev iz moje roke; da bi kaj iz rok dala, kar je njenega bilo — to za ves svet ne. Dvoje ste mi dali na volitev, kakor njej pretečeno noč: vašo voljo storiti, ali pa umreti; in Neža me je naučila, kaj imam izvoliti. Le še enkrat, proč od tù!“

„In vi naj bi obderžali, kar je mojega? Vi bi veselja poskakovali, ker ste mene spodrinili? Vi bi v časti živeli, jaz v sramoti; vi bogati, jaz brez okroglega — vi srečni, jaz v nadlogi? Nikakor ne! Jaz sem, za kar ste me naredili — tega ne morem ubraniti; ali to lehko ubranim, da vi ne boste, kar ne smete biti! Zató sem k vam prišel; danes je dan mojega maščevanja! Zdaj umri!“

Ko je to govoril, rinil jo je z desnico počasi na sedež nazaj, s kterega se je bila vzdignila, njegova desnica pa je trepetaje segala pod obleko — in ko je končal, jo je zgrabil za lase in siloma vergel na blazino. Ona ni dala glasú od sebe, nekaj ker jo je omedlevica obhajala, nekaj pa zato, ker je zaničevala svojega sovražnika in ni hotela razodeti strahú. Ravno ko je zatisnila oči, videla je nekaj zaleskétati se nad njo, pa ni vedela, ali je njegovo plameče oko, ali svitlo morilno jeklo.

V tem trenutku je čutila, kakor bi bila velika teža na njo padla, tiščalo jo je in dušilo, pa nekaj vročega se jej je vlilo čez persi. Prijeten resnoben glas jej je zadonel v uho: „Nehaj, Oroncij, jaz sem tvoja sestra Miriam!“

Strast ga je dušila, ko je Fulvij zahripal: „Lažeš! Pusti mi svojo žertvo!“

Zdaj je slišala bolj tiho nekaj besed v nekem Fabioli popolnoma neznanem jeziku govoriti; potlej

je čutila, da je nihče ne grabi več za lase in je slišala morilno bodalce po tleh zaropotati in Fulvija iz sobe planiti pa zaklicati: „Kristus“ to je tvoje maščevanje!“

Fabíola je počasi zopet k moči prišla, pa na sebi je še zmeraj čutila težo; majala se je in majala, da jo je odvalila. — Zraven nje je ležalo neko truplo, na videz mertvo pa vse kervavo. —

Bila je zvesta Sira, ki se je vergla med gospodinjo in bratovo bodalce!

XXV. Duhovnik pa zdravnik.

Fabíola ta trenutek ni utegnila poslušati občutkov svojega serca, ampak skušala je najprej ustaviti tekočo kri; segla je po tem, kar jej je bilo najbliže. Med tem so začeli vsi hišni služabniki v sobo skupaj vreti. Bedastemu vratarju se je naposled že le predolgo zdelo, da ni Fulvija (mi smo ravno kar čuli njegovo pravo imé) nazaj — kar ga vidi iz hiše planiti kakor brezumnega in še celó kri se mu je zdelo, da je videl na njegovi obleki. Zató je sklical vse skupaj.

Fabíola je mignila, da naj vsa derhal zunaj ostane in samo Evfrozini in Graji je mignila noter. Graja je prav prijateljsko živela s Siro, odkar ni bilo v hiši več černe sužnje in prav rada poslušala njene nauke. Precej so enega sužnjih poslali po zdravnika, kterega je v bolezni vselej poklicala Sira, po Dijonizija, ki je stanoval v Nežini hiši.

Med tem je Fabíola veselja zapazila, da je kri jenjala tako naglo teči, pa še več — tudi oči je odperla, čeravno samo za trenutek in tako milo smehljaje jo pogledala, da je Fabíoli bil ta pogled ljubši, ko vsi zakladi na svetu.

Kmalo je prišel zdravnik, skerbno preiskal rano pa rekel, da za zdaj ni velike nevarnosti. Kakor je bil namerjen mahljej, gotovo bi bil zadel Fabíolino serce; pa čeravno je bila prepovedala gospodinja, bila je Sira vedno blizo nje, pa vrivala se jej ni. Čakala je priložnosti, da bi bila še dalje z Fabíolo govorila o veri, ker je vedela, da so jej dogodki tega jutra omehčali serce. V bližnji sobi je zaslišala

glasne besede iz njej le predobro znanih ust, in natihoma se je splazila za pregrinjalo, ktero je zakrivalo duri v Fabíolino sobo.

Ko se je začel zadnji boj, in je gospodinjo napadnik pahnil na blazino, stopila je prav za njega, in ko je k udarcu vzdignil roko, vergla se je na Fabíolo. Roka je zamahnila, pa ker ga je Sira sunila v njo, zadelo jo je morilno jeklo v zatilnik pa jo globoko ranilo, vendar ne pregloboko, ker se je bodalce vstavilo na vratni kosti. Lehko si je misliti, koliko premagovanja jo je stalo to djanje! Ni jej bilo za strah pred bolečino ali smertjo; pa lastnemu bratu znamenje Kajnovo vtisniti na čelo, in ga za dvojnega morivca storiti, to jo je mučilo — pa saj je svoje življenje popolnoma svoji gospodinji darovala. V boj se spustiti z morivcem ne bi bilo nič pomagalo, saj je poznala njegovo moč in ročnost; od vpitja po hiši, da bi pregnala napadnika, tudi ni bilo kaj pričakovati pred morivnim mahljejem, torej se je vergla bratu pod nož mesto namenjene žertve. Da bi pa brat vendar popolnoma ne doprinesel hudodelstva, zató se mu je razodela, zraven pa tudi svoje pravo ime Fabíoli in sorodnost z morivcem.

V svoji slepi besnosti jej ni hotel verjeti, pa njene besede v maternem jeziku: „Spomni se moje opasnice, ktero si tukaj pobral“ te so ga opomnile neke tako strašne dogodbe, da le svojo vest in sramoto vtopiti, bi se bil tisti trenutek tudi v najglobokejše žrelo vergel, če bi se bilo odperlo pred njim.

Čudno je tudi, da je dragoceno opasnico tako dobro varoval, da ni prišla nikoli Evrotu v roke; odkar jo je spet dobil, je pazil na njo, kakor na kako prav sveto reč, in ko je že vse bilo zloženo za na beg, skril jo je na persih pod obleko. Z bodalcem je tudi njo ven potegnil in našli so oboje na tleh ležati.

Dijonizij je obezal rano in Siro s pripravnimi zdravili zopet spravil k zavesti; zapovedal je potlej, da morajo bolnico popolnoma v miru pustiti in da le kaj malo oseb smé k nji. Do polnoči, je rekel, ima se ravnati ž njo, kakor sem veleval. Jutri zjutraj pa bom prišel na vse zgodaj k nji in takrat

moram biti sam ž njo.“ Pošepetal je tudi ranjeni nekaj besed na uho, in presladko njeno nasmehljanje je pričalo, da so jej te besede bolje djale, ko vsa zdravila.

Siro je položila Fabíola v svojo lastno postelj, sužnji je poslala v sprednjo sobo; ranjeni streči pa ni hotela nobenemu drugemu prepustiti, sama je čula pri njej — pri ravno tisti sužnji, do ktere nekdaj še hvaležnosti ni čutila, ko jej je stregla ob merzlici. Kako je Siro zadela rana, povedala je Fabíola vsem, tega pa ne, v kakem rodu je njena rešiteljica z morivcem. Akoravno je bila sama zeló trudna, vendar ni šla od postelje noter do polnoči, ko ni bilo več zdravil za dajati bolni. Potlej se je naslonila na nizko blazinico blizo postelje k počitku. In kaj so bile njene misli v mirni temni bolniški sobi? Prav resnobne. Na enkrat je zdaj spoznala resnico vseh resnic in naukov, o kterih jej je poprejšnje tedne njena sužnja govorila. Ko je zadnjič poslušala Siro, zdela so se jej vsa njena pravila in načela res prav mikavna, vendar le lepe teorije, ktere se v življenje ne dajo vpeljati, brez djanske rabe. Ko jej je govorila ptujka o djanji in kreposti, ktera pri ljudéh ne najde nikakoršnega povračila in pohvale, ampak ktera najde svoje plačilo le v dopadenji božjega očesa — je pač občudovala to misel; ali da bi se jej bilo vedno in vsako uro ravnati po takem pravilu, tega ni mogla nikakor prenesti. In vendar, ko bi bil mahljej, njej namenjen, moriven (in kaj bi lože bilo, ko to), kje ostane tedaj Siri plačilo? Kaj bi jo bilo tedaj drugega naklonilo k temu djanju, če ne menda ravno misel na odgovornost nasproti neki nevidljivi moči, nasproti nekemu nevidljivemu bitju? Sira tedaj ni senjavka; nima samo lepih načel v ustih, ampak tudi djansko spolnuje, kar učí. Ali zamore kaj tacega modrijanstvo? Nikakor; gotovo le vera, vera Nežina in Boštjanova, kterima je Fabíola Siro vredno na stran postavila. Kako rada bi se bila spet ž njo pomenkovala!

Zjutraj je prišel zdravnik, kakor je rekel, in našel je Siro veliko boljšo. Ko sta bila sama, pregernil je po mizi platneni pertič, postavil na-nj go-

reči voščeni sveči, zvlekel iz-za obleke bogato kinčano opasnico, v kteri je imel zavito zlato posodico, Siri dobro znano. K nji stopivši jo tako-le nagovorí: „Drago dete! prinesem ti, kakor sem obljubil, najboljšega zdravila zoper vsako telesno in dušno bolest; in ne samo to — prinesem ti zdravnika samega, ki s samo svojo besedo vse ponoví, ki slepcem odpira oči in gluhim uho, ki očiščuje gobove in ozdravlja vse. Ali si pripravljena, Njega sprejeti?“

Sira je sklenila roke in odgovorila: „Iz celega serca želim ga sprejeti, Njega, kterega samega sem ljubila, v kterega sem verovala, čegar je bilo moje serce.“

„Ali ni v tvojem sercu jeze ali nejevolje zoper unega, ki te je razžalil? Si znabiti v svojem notranjem ponosna zavoljo tega, kar si storila? Ali imaš morda kako drugo napako ali pregreho na sebi, da bo treba tedaj ponižne spovedi in odveze, preden Najsvetejšega sprejmeš v serce?

„Častitljivi oče! jaz vem, da sem polna nepopolnosti in greha, pa da bi bila vedoč grešila, ne vem. Njemu odpuščati, kterega ste vi omenili, mi ni bilo treba, ker ga preveč ljubim in bi tudi svoje življenje rada dala za-nj, ko bi ga rešiti mogla. In s kom bi se jaz ponašala, jaz uboga služabnica, ki ima samo voljo svojega gospodarja spolnovati?“

„Povabi ga tedaj Gospoda v tvojo hišo, da pride in te ozdrávi pa te napolni s svojo milostjo.“

Stopil je k mizi, vzel košček nebeške jedí v podobi opresnega kruha, ga je zmočil z vodo in jej položil na jezik.*) Ona je zavžila in nekaj trenutkov v premišljevanji vtopljena ostala.

Tako je bil sveti Dijonizij dušni in telesni zdravnik ob enem; duhoven pa zdravnik, kakor so našli zapisano na njegovem grobnem kamnu.

XXVI. Sprejeta daritev.

Ves dan so bolnici menda prav vesele misli polnile serce; Fabíola, ki jo je le za trenutke zapu-

*) Navada je bila, da so tako podajali bolnikom presv. Rešnje Telo, brez keliha, tedaj le v eni podobi.

stila, ogledovala je z veseljem in spoštljivostjo njen obraz in zdelo se jej je, da je njen duh visoko visoko nad rečmí, ki jo obdajajo. Zdaj se je prikazalo milo smehljanje na njenem licu, zdaj se jej je zalesketala solzica v očesu in se je pocedila po licu. Zdaj pa zdaj je povzdignila svoje oči in dolgo zerla v nebo — in nebeško veselje se jej je razlilo po obličji. Zopet je stegnila z neizrečeno miloserčnostjo svojo roko in prijemši gospodinjo za roko, jej jo je preljubeznjivo stiskala. Fabíola pa je brez vsega naveličanja cele ure molčé (tako se je še glasilo zdravnikovo povelje) sedela pri postelji in še v čast si štela in srečo, da sme biti zraven tacega bitja.

Med dnevom, ko jej je podala nekaj hrane, rekla je smehljaje k nji: „Miriam! mislim da ti je že veliko bolje. Zdravnik ti je dal prav čudovito zdravilo, kakor je videti.“

„Predraga moja gospa, saj ga je res dal!“

Fabíola se je sklonila k nji in jej milo rekla: „Prosim te, nikar me več ne imenuj tako; marveč bi te jaz morala tako imenovati — saj pa tudi več res ni to ime. Kar sem že delj časa namerjala, to se bo sedaj zgodilo; ukazala sem storiti kar je treba, da te oprostím, in sicer ne boš samo kakor iz sužnosti spuščena, ampak kakor ingenua.*) kakor prostorojena, ker vem da si res.“

Hvaležni pogled Sirin je odgovoril Fabíoli; potlej ste pa spet molčé skupaj sedeli do večera, ko je Dijonizij prišel; in ker je ranjeno veliko na boljšem videl, odkazal jej je tečneja jedila in dovolil kak mirni pogovor.

Ko ste bile spet sami, nagovorí jo Fabíola: „Dolgo me je že gnalo serce, da spolnim pervo svojo dolžnost do tebe, da se ti zahvalim — ne za življenje, ktero si mi rešila, ampak za velikodušno

*) Iz sužnosti spuščeni so se imenovali oproščeni (libernus, liberta) s pristavkom tistega, kdor je je imel v sužnosti n. p. oproščenec Avgustov. Kdor pa ni bil v sužnosti rojen ampak od prostih staršev, imenoval se je po oprostitvi ingenuus, ingenua (prostorojen) in je zopet vžival vse pravice svojega stanú.

tvoje djanje, in naj pristavim — za veličastni izgled junaške kreposti, ki te je navdušila k njemu.“

„Kaj sem nek storila več, kakor le svojo dolžnost? V vaših rokah je bilo moje življenje in še zavoljo kaj manjega ste imeli pravico do njega, kakor da si rešite svoje,“ odgovorila je mirno Miriam.

„Se vé, da se tebi tako zdí“ odgovorila je Fabíola „ker si izrejena po naukih, ki so mene in mojo modrijanstvo premagali; po naukih, ki naj veča, junaška dela zapovedujejo kot navadno dolžnost.“

„In zató pa tudi niso več junaška dela.“

„Nikakor ne!“ zaklicala je navdušeno Fabíola. „Le nikar me ne pregovarjaj, za kaj prav navadnega imeti to, kar se mi le najveličastniša krepost zdí. Saj sem o tem premišljevala noč in dan — blágo je bilo, velikodušno, seglo je nad vsako človeško zahvalo; saj ne vem, kaj bi mogel človek veličastnejega storiti in kako bi človeška čednost še veča biti mogla?“

Miriam se je vsedla v postelji; vzela je Fabíolino roko med svoje in milo pa resnobno je tako-le začela: „Ker vas žali, nočem dalje zmanjševati, kar vi toliko cenite, ampak pokazati vam hočem le, predraga gospodičina, koliko smo še za tem, kar bi se dalo storiti. Povem naj vam torej nekaj podobnega, samo da ravno v nasprotji. Mislive si sužnjega — ne zamerite, draga Fabíola, da vas žalim, vidim vam na obrazu — ne bode se več zgodilo; vzemive tedaj sužnjega, pravega zarobljenca in nehvaležnika, ki se je spuntal in vzdignil zoper najboljšega in najdobrotljivišega svojega gospoda. Že ima umreti — ne pod morivčevo roko, ampak za zasluženo kazen; in kako bi vi imenovali gospodovo djanje in kakšna krepost bi bila ta, če bi zgolj iz čiste ljubezni do sužnjega, samo da ga reši tega zaverženca, na-sé vzel smertni vdarec in vse poprejšnje sramotenje in tepenje? In če bi še v svoji zadnji oporoki temu sužnjemu sporočil vse svoje imenje in premoženje in zapovedal, da imajo ž njim ravnati, kakor ž njegovim lastnim bratom?“

„O Miriam, Miriam! kar mi ti popisuješ, to je preveličastno, da bi kak človek kaj tacega storil;

to ni človeško djanje! Če bi kdo mogel tako ravnati, kakor si ti pripovedovala, zamogel bi le kak bog!“

Miriam položi roke na serce, pogleda Fabíolo navdušenega obličja in slovesno spregovorí: „In Jezus Kristus, ki je vse to storil za ljudi, je bil res Bog.“

Fabíola je pri teh besedah zakrila obraz z rokami in je dolgo molčala; Miriam pa je iskreno molila v svojem sercu.

„Preserčno se ti zahvaljam, Miriam,“ je zopet spregovorila Fabíola. „Ti si spolnila svojo obljubo: peljala si me do tje, kjer moje serce pokoja najde. Že sem se bala, da bi morebiti ne bila kristijana; pa saj to ni mogoče. — Povej mi še sedaj, ali so té strašne pa tudi tako ljube besede, ki so se mi tako globoko in močno vtopile v serce, kakor se pogrezne zlató v morsko globočino, če ga kdo verže na verh vode — ali so té besede le en del kerščanske sisteme, ali pa bistveno njegovo vodilo?“

„Draga gospodičina! po prav priprosti priliki je vaš velikanski duh zapopadel glavno resnico vsega kerščanstva; resnico, okoli ktere se sučejo vse druge. Bistroumni vaš razum je v edini misli sklenil najvažniše resnice kerščanske: Da se je človek, stvar božja, vzdignil zoper svojega Gospoda, da ga je zato zadela nepremakljiva božja pravica pa da je Bog se včlovečil in v vsem spoznan bil kakor človek, in da je v človeški podobi preterpel tepenje, zasramovanje in sramotno smert na križu — vse to zató, da je človeka odrešil in ga deležnega storil svojih zakladov in svojega kraljestva . . . vse to je zapopadeno v besedah, ktere so vas tako ganile. Vi ste pa tudi prav sklepali: kaj tacega je le Bog storiti mogel, le on je zamogel doprinesti táko spravno daritev.“

Fabíola se je spet globoko zamislila, potlej pa strašljivo prašala: „Ali si mar ravno to mislila, ko si mi rekla v Kampaniji, da le Bog sam je Bogú vreden dar?“

„Res; pa imela sem tudi v mislih nadaljevanje te

daritve še v naših dnéh, vendar o tem sedaj še ne smem govoriti.“

„Zdaj še-le vidim,“ rekla je Fabíola „kako lepo se vse vjema, kar si mi kedaj pravila, in kako eno v drugo sega, kakor posamezni deli rastline; eno izvira iz druzega. Jaz sem le zapisan sad izmišljene teorije imela vse tisto, kar si mi govorila, ali zdaj sem videla djansko izpeljane tvoje nauke. In kar si mi zdaj razložila, to mislim je žlahtna korenina, iz ktere izvira vse drugo; kdo namreč bi se obotavljal, storiti svojemu bližnjemu, kar je veliko manj ko to, kar je Bog za-nj storil? Ali ravno v tem mora tičati globoko globoko neka nevidljiva korenina, ktere v moji nevednosti ne sprevidim — torej čudovite resnice od odrešenja človekovega prav ne zapopadem.“

„Draga Fabíola!“ odgovorila je Miriam „modrejši učeniki bi vas morali podučevati, kakor sem jaz, pa toliko obdarovan in bistroumen vaš um globokeje vpeljati v svete skrivnosti; vendar ali bi meni verjeli, če bi skušala vam nekoliko to pojasniti?“

„Miriam!“ je odgororila Fabíola „kdor je pripravljen umreti za druzega, tisti ga ne bo slepil in mu laží govoril.“

Smehljaje je rekla Sira: „V teh besedah ste pa spet izrekli in zapopadli neko glavno načelo — vodilo vere. Zató vam bom le to pripovedala, kar nas je Jezus Kristus učil, ki je res umerl za nas; Njegove besede, kot besede nepremotljivega Boga, naj so vam porok za resnico!“

Fabíola je ponižno sklonila glavo in s spoštljivostjo pazno poslušala, ko jej je Miriam s priprostimi besedami razlagala kerščansko skrivnost presvete Trojice, potem kako je človek grešil in jej tudi govorila o skrivnosti včlovečenja, ter z besedami sv. Janeza jej povedala vse življenje večne Besede: da je meso postala in med ljudmi prebivala. Večkrat jo je ustavilo začudenje Fabíolino ali priterjatev; dvomljivosti pa ni nikoli kazala — modrijanstvo pa nevera se je v njej umaknila veri.

Ali zdaj se je neka žalost lotila njenega serca to je zapazila Miriam ter jo poprašala po vzroku. ;

„Komej si upam povedati;“ je odgovorila. „Vse je tako lepo, tako veličastno! Beseda, ta izvir božje ljubezni in modrosti, spričevalo Njegove moči — ona postane meso! Vendar kako? — odkod meso? Ali je sprejela omadeževano truplo zaverženega človeka; ali pa je bilo treba novega človeškega rodú za-nj stvariti? Kdo bi se nek predrznil na zemlji Njegov oče se imenovati, ali kdo je tega vreden?“

„Gotovo nihče;“ odgovorila je bolna „pa ena je bila dosti sveta in ponižna, da se je smela Njegova mati imenovati. Skoraj osem sto let, preden je prišel Sin Božji na svet, je prerokoval prerok in zapisal svoje besede ter je zapustil svojim potomcem judom: „Glej, je govoril, devica bo spočela in sina porodila, kteremu bo ime Emanvel“ to je po naše: Bog z nami, namreč: z ljudmí. — To prerokovanje se je spolnilo v spočetji in rojstvu Sinú Božjega na zemlji.“

„In kdo je bila ta izvoljena?“ praša spoštljivo Fabíola.

„Ona, ktero sleherni častí, kdor resnično ljubi njenega sina! Marija je njeno ime, ali v mojem jeziku: Miriam. Lehko vam je misliti, da je bila po veliki svetosti in kreposti vredna storjena tolike častí: ona ni bila očiščena, ampak vedno čista, izvzeta od greha. Splošna spridenost nje ni zadela; tako je hotela božja volja, da bi vredna bila, mati Najsvetejšega postati. Tako čista, kakor kri Adamova, ktero mu je Bog po žilah razlil; in tako neomadeževana, kakor meso Evino, ko jo je večni Stvarnik naredil iz rebra spéčega Adama, ravno tako čista je bila kri in meso, ktero je Duh božji spremenil v veličastno človeško truplo, ktero je porodila devica Marija.“ Po kratkem prenehljeji je Miriam dalje govorila od rojstva in mladosti našega Zveličarja, potem kako je učil, dobrote skazoval in slednjič sramotno na križu umerl. Večkrat jo je ustavilo med povestjo zdihovanje in solze Fabíoline in ko je bilo že čas k počitku, prašala jo je ponižno: „Ali si zeló trudna? Ali bi mi mogla še na eno vprašanje odgovoriti?“

„Rada“ prijazno reče Miriam.

„Kaj gre pričakovati tisti, ki ne more reči, da je nevedna bila, ker je mislila, da vse vé; tudi se ne more izgovarjati, da se ni ničesar učila, ker je hrepenela po vsakoršni vêdi; ampak ki mora spoznati, da je zaničevala pravo modrost in sramotila Tistega, od kterega izvira; in še celó odrešivno smert Križanega?“

Solze so jo oblile, da ni mogla dalje govoriti. Miriam je čakala, da se jej je polegla notranja žalost: potlej je pa tako-le začela: „Ko je naš Zveličar hodil med ljudmí, živela je neka ženska z imenom Marija; pa ona je bila očitna grešnica, grešila je tako, kakor bi vi, Fabíola, nikdar ne grešili. Ko je spoznala Gospoda in kako milostno pa priljudno ravná z grešniki, jela je bolj in bolj v svojem sercu premišljevati svoje življenje in Njegovo ljubeznjivost pa ponižnost; in njeno serce ga je ljubilo bolj in bolj. Le še skušala je, kako bi mu pokazala svojo ljubezen, zraven pa sama sebe ponižala. Šla je v hišo necega bogatina, kjer je bil naš nebeški učenik; in kolikor se je bil hišni gospodar, ki je v svojem ponosnem sercu zaničeval očitnega grešnika, premalo skerbljivega skazal do Gospoda, toliko večo skerb in ljubezen je ona pokazala, pa tudi zasramovana bila zató, kakor je pričakovala.“

„Kako je storila to? vpraša Fabíola.

„Pri mizi je pokleknila k Njegovim nogam, močila je s svojimi obilnimi solzami in je brisala s svojimi lasmí; poljubovala je je in mazilila z dragim oljem.“

„In kaj se je zgodilo potlej?“

„Jezus jo je branil zoper grenko zasmehovanje gostov in jej rekel, da so jej grehi odpuščeni zavoljo tolike njene ljubezni.“

„In kaj se je potlej zgodilo ž njo?“

„Ko je visel Izveličar na križu, doletela je dve ženski ta prednost, stati blizo Njega: Marijo neomadeževano mater, pa Marijo spokorjenko, v znamenje, da zraven svete, čiste ljubezni mu je draga tudi spokorna ljubezen, Njemu ki je prišel grešnikov k pokori budit, ne pravičnih.“

To noč niste dalje govorile. Miriam je bila

trudna in je zadremala; Fabíola pa je sedela zraven nje pa premišljevala in premišljevala slišano povest. Spoznala je, kako se lepo veže eno z drugim v kerščanski veri. Miriam je bila posnemala svojega Zveličarja v ljubezni, ko je pripravljena bila, umreti za njo; pa posnemala ga je tudi, radovoljno odpustivši jej, ko jo je nepremišljeno terpinčila — sleherni kristijan naj bi tedaj v vsem posnemal svojega učenika, k temu spoznanju je prišla — vsaj ta ga posnema, ki mirno zraven nje dremlje.

Ko se čez nekoliko prebudí Miriam, vidi svojo gospodinjo pri njenih nogah ležati, kjer jej je bilo spanje zaperlo solzne oči. Koj je spoznala namen in vrednost tega ponižanja; ni je motila, ampak zahvalila se je Bogú iz dna svojega serca, da je bil sprejet njen dar.

Ko se prebudí Rimljanka, splazi se k svoji postelji; mislila je, da nihče ni zapazil tega. Terdo jej je bilo, doprinesti táko ponižanje same sebe, pa ukrotila je popolnoma svoje ponosno serce. Pervič je sedaj čutila, da je v sercu — kristijana.

XXVII. Miriamino življenje.

Ko pride drugo jutro Dijonizij, najde obe prav veselih obrazov; voši jima srečo, ker ste tako dobro počivali — one se nasmejete, rečete pa, da je bila ta noč res najsrečnejša vsega njunega življenja. Dijonizij se čudi pa Miriam ga prime za roko, rekoč: „Tukaj častitljivi duhovnik božji, izročam vaši očetovski skerbi katekumeno, ki želí popolnoma izučena biti v naših svetih resnicah pa očiščena in prerojena za večno življenje.“

„Kaj? Ali niste vi samo zdravnik?“ čudi se Fabíola.

„Sem;“ odgovorí starček „zraven pa tudi nevreden duhoven v cerkvi Gospodovi.“

Fabíola je pokleknila pred njim in mu poljubila roko, on pa jej je položil svojo desnico na glavo in rekel: „Le vesela, hči moja! Saj nisi perva iz te hiše, ktero je poklical Gospod med svojo čredo. Veliko let je že, ko me je nek služabnik, ki ni več živ, pripeljal semkaj za zdravnika preoblečenega;

prav za prav pa le zató, da bi malo ur pred smertjo kerstil ženo Fabíjevo.“

„Mojo mater? Koj po mojem rojstvu je umerla; ali res ko kristijana?“ praša Fabíola.

„Res, in ne dvomim, da te je njen duh z angeljem varhom vred spremljal vse dni tvojega življenja in te pripeljal do te vesele ure. Neprenehoma je molila za-te pred božjim sedežem.“

Kdo bi popisal preserčno veselje obeh prijateljic! Ko je bilo z Dijonizijem vse dogovorjeno zastran poduka in kersta, stopila je Fabíola k Miriami, jo ginjenega serca prijela za roko in milo prašala: „Miriam! ali te smem od sedaj sestro imenovati?“ Miriam jej rahlo stisne roko — to je bil edin odgovor, kterega je mogla dati ginjena devica.

S Fabíolo se je uka vdeleževala tudi stara dojka Evfrozina pa gerška sužnja in se pripravljale na sv. kerst o veliki noči. Pa še ena se jima je pridružila, Emerencijana, Nežina sestra po mleku, ktero je bila Fabíola s seboj v hišo vzela.

Med boleznijo je Miriam Fabíoli večkrat kaj pripovedovala iz svojega poprejšnjega življenja in ker marsikaj bolj razjasni našo povest, hočemo kar vso njeno dogodbo tu-sem postaviti:

Več let pred našo zgodbo je živel v Antiohiji nek bogat mož, ne ravno imenitnega stanú pa v dotiki z vsemi veljavnimi rodbinami velicega in gizdavega tega mesta. Treba se je bilo tedaj po teh ravnati in čez mero tratiti; ker ni znal dobro gospodariti, zakopalo ga je to globoko globoko v dolge. Zaročen je bil z blago žensko, ki se je skrivše pokristijanila in tudi svoja dva otroka, sina pa hčerko, zraven domačih opravil po tem učila. Fantiča so imenovali po reki, ki je tekla skoz mesto, Oroncija; in ko je mož pervič zvedel za vero svoje žene, bil je sin petnajst let star. Marsikaj je bil fantič pri materi zvedel od kerščanskih resnic in tudi ž njo večkrat pri kristijanski božji službi bil, ktere vednosti je pa pozneje kaj v zlo rabil.

Veselili ga pa niso nauki in navada kerščanstva; tudi od kersta ni hotel nič slišati. Bil je svojeglaven in potuhnjen in si ni dal svojih strasti krotiti

po ostrih nravnih zapovedih; hvala pri ljudéh pa veselje svetá je bilo edino njegovo veselje in hrepenenje. Izobražen je bil kaj dobro, znal je razun gerščine, ki je bila navadna v Antiohiji, tudi latinščino, ktero je lepo pa gladko govoril, če tudi z nekim posebnim ptujim povdarkom; materinščina se vé da mu je tudi gladko tekla. Po vsem tem je lehko verjeti, da se Oroncij kar nič ni branil, ko ga je oče vzel iz maternega varstva, da bi ga izučil v navadni in častni deržavni veri.

Sestra njegova je bila tri leta mlajša in za njo se oče ni kaj menil. Dosti za vero se pečati, je mislil ni možato in spremeniti vero, zdela se mu je slabost in znamenje vegastega značaja; pri ženskah pa, ktere le bolj čutila vodijo in domišljija, se kaj tacega že spregleda in zató je pustil svoji hčeri Miriam materino vero. Obdarovana z bogatimi darovi duha in pod materinim vodstvom je kmalo postala pravi izgled kerščanskih čednost. Mimogredé naj bo omenjeno, da je takrat Antiohija slovela po svojih učenih in modrijanih, kterih eni so bili kristijani.

Čez nekaj let je umerla mati, ko je sin ravno do moških let dorastel. Ker je že prej spoznala, da bo šlo vse moževo premoženje kmalo pod nič, in ker ni htela slabemu gospodarjenju njegovemu svoje hčere v skerb izročiti pa tudi ne samogoltnosti in častilakomnosti sinovi, zapustila je vse svoje veliko premoženje (bila je iz neke bogate rodbine v Edesi) hčeri in je v varstvo spravila pred grabežljivimi rokami. Ni pomagala nobena zvijača in pregovarjanje moževo in sinovo — ona ni hotela drugače določiti s premoženjem, ampak še sveto je hčeri na serce položila na smertni postelji, da nima nikdar drugače odločiti z zapuščino, ko odraste.

Po materni smerti je šlo na slabeje in slabeje; dolžniki so pritiskali huje in huje — kar se prikaže v družini neka skrivnostna oseba, Evrota. Poznal ga menda ni nihče drug ko oče, in videti je bilo, da ravná ž njim, kakor bi od njega odvisna bila sreča ali nesreča vse rodbine. Nam je znan že iz njegovih lastnih besed — le to naj bo še omenjeno, da če tudi starši brat, ni hotel prevzeti gospodarstva,

ker se ni sposobnega za to spoznal zavoljo svoje ostrosti in svoje čmernosti, prepustil je vse Oroncijevemu očetu, on pa je v svoji častilakomnosti le hrepenel, da bi svojo družino še do veče veljave in bogastva povzdignil. Vzel je tedaj le nekaj premoženja in ž njim zginil za nekaj let. Prehodil je kupčevaje srednje-azijanske dežele noter do Indije in do Kitajskega in se sedaj vernil z obilnim premoženjem in z lepo, bogato zbirko dragocenih kamnov, kteri so potem njegovemu stričniku po svetu dobro služili, v Rimu ga pa vendar spravili v pogubo.

Evrota se je nadjal, domá najti bogatijo in jo še pomnožiti s svojimi zakladi, pa našel je ubožano družino. Ali to mu ni še ohladilo ponosa do svoje rodbine. Očital in očital je bratu skrivši slabo gospodarstvo; po dolgem pričkanji pa je plačal vse dolgove iz svojega, da je sedaj bil prav za prav gospodar vsega. — Čez nekaj let je oče zbolel in umerl; na smertni postelji je povedal Oronciju, da vse, od kar so že nekaj let sem živeli, pa domovje je lastnina svojega prijatelja (kako bližnji sorodnik da mu je, ni povedal) in da naj mu bo pokoren in se naj vdá v vsem popolnoma njegovi volji. Tako je prišel mladeneč v polno oblast terdoserčnemu in brezvestnemu častilakomnežu, ki mu je tudi ukazal popolno vdanost, pa da se ne bo smel ustrašiti nobene reči, naj bo dobra ali slaba, samo da bosta zamogla opešani rodbini zopet na noge pomagati in jo povzdigniti.

Po smerti ubožanega očeta jima v Antiohiji ni bilo več ostati. Z nekolikim premoženjem v roki bi se dalo drugej kaj početi, ali kaj, ker je po smerti kaj malo več ostalo; kajti bilo je treba vse poravnati. Pa sestrino premoženje je bilo še celo; sklenila sta, da je morata dobiti v roke. Skušala sta in skušala, s pregovarjanjem in zvijačo; ali terdno se je branila Miriam, nekaj ker je spoštovala sveto materno voljo, pa tudi, ker je mislila vstanoviti hišo za device Bogú posvečene in tam preživeti svoje dni. Bila je ravno v postavni starosti, da je smela prosto gospodariti s svojim imetkom. Vdala se je in kolikor se je dalo, jima ponudila, da bi za nekaj časa živela

iz njenega, kar jima pa ni bilo po všeči. Naposled je že začel Evrota od strani Oronciju govoriti, da se mora tak človek v kraj spraviti, ki jima je toliko na poti. Od začetka je mladenča stresala ta strašna misel, sčasoma se je je bil privadil in naposled je mislil, kdo vé kako zaslužno delo storiti, če je starca odvernil od kervave moritve in mu nasvetoval drugačno, nekervavo pa gotovo pot — pot zvijačine in neočitnega siljenja.

Povedali smo že, da so smeli pervi kristijanje, zlasti ob času preganjanja sv. obhajilo s seboj domú jemati; in sicer zavili so sv. hostije v pertiček, kterega so imenovali „orarium“ in tega zopet v drugo bogato okinčano povijalo; vse to pa še doma priperli in hranili v mali skrinjici s pokrovcem. Vse to je bilo znano Oronciju in dobro je vedel, da je kristijanom bilo sveto in nad vse drago tisto, kar so hranili v takih posodicah, pa da bi dali rajši vse, kar imajo od sebe, kakor da bi pustili oskruniti ta „biser,“ kakor so imenovali najmanjši del sv. kruha. Z biseri ozaljšana dragocena prepasica, o kteri je bilo že govorjenje v naši povesti, služila je že Miriamini materi za vnanjo povijalo sv. zaklada; in nad vse jo je cenila tudi hči, nekaj ker je bila materina zapuščina, pa tudi ker jo je sama rabila v ravno tisti namen.

Neko jutro zgodaj je klečala pred skrinjico, se pripravljala z iskreno molitvijo, potlej pa pristopila odpreti jo. In kdo popiše njen strah, ko jo najde že odperto in — prazno! Milo je jokala, kakor Marija Magdalena pri grobu, ko so jej vzeli Gospoda in ni vedela, kam so ga položili; in kakor ta, se je še enkrat sklonila in pogledala v skrinjico — zdaj je zapazila v njem košček papirja, kterega prej v velikem strahu ni videla.

Na lističu je bilo zapisano, da tisto kar pogreša, je dobro shranjeno pri bratu in da lehko reši. Koj je hitela k njemu, ki je s temnim čmernim ptujcem zaklenjen bil v svoji sobi. Na svoja kolena je padla pred-nj in ga milo milo prosila, naj jej nazaj dá, kar je vzel in kar jej je draže, ko vse bogastvo. Solze in prošnje bi ga bile skoraj omečile, ko ga ne bi bil Evrota stermo pogledal, njo pa tako-le nagovoril:

„Miriam! primem te za besedo! Skusiti hočem, če resnico govoriš in če ti je res kaj za tvojo vero. Ali ti je res ljubše, ko vse tvoje bogastvo?“

„Vse vam bom dala, vse — kar imam, samo da oskrunjenja rešim Najsvetejše!“

Evrota se nasmehljá in reče: „Če je tako, podpíši to-le pisanje!“

Vzela je pero, pregledala pisanje in podpisala. Odpovedala se je vsemu svojemu premoženju ter ga prepisala Evrotu. Oroncij je pač divjal, ko je potlej zvedel, kakó ga je prekanil starec, pa je bilo že prepozno. Poznej so naredili pisanje, kakor so ga tirjale rimske postave, da se odpové Miriam vsem svojim pravicam.

Nekaj tednov so lepo ravnali ž njo, potem sta jej pa pravila, da se mislita v Nikomedijo preseliti, na cesarski dvor in da bo tudi njej treba zapustiti dom. Prosila je, naj jo peljejo v Jeruzalem, kjer je mislila zavètja dobiti v kaki družbi svetih žen. Spravili so jo torej na neko barko, ktero je vodil kapitan prav sumljivega značaja, ki je od Evrota razun prevoznine za Miriam dobil še lepo število denarjev pod nekimi skrivnimi pogoji, po kterih si ni upal popraševati Oroncij. Ubožna devica je stopila na barko; edino njeno bogastvo jej je viselo krog vrata, zavito v edino dragocenost, ktero je nesla od doma — sveta popotnica, kakor so jo sploh jemali kristijanje seboj na dalnje pote in jo skerbno hranili na svojih persih.

Ko je barka priveslala daleč na morje, ni zavil kapitan proti bregu, ampak kar naravnost je jadral. Kaj je imel v mislih, ni se dalo uganiti, pa popotnike je to zeló nemirne storilo in začeli so se pričkati in prepirati ž njim. Kar se sredi morja vzdigne strašen vihar in konec stori vsemu prepíru. Barko je valovje prekucovalo nekaj dni sem ter tje, potlej pa jo je trešilo na neko skalnato brodovje blizo Cipra. Miriam je ostala živa in njeno rešitev je pripisovala edino le sveti dragocenosti, ktero je nosila na persih. Mislila je, da je edina ona ostala pri življenji, vsaj videla ni druge žive duše; pa rešilo se jih je še

nekaj, ki so pozneje prišli domu v Antiohijo in naznanili njeno smert pa vseh drugih popotnikov in mornarjev.

Na samotnem tem bregu so živeli ljudjé, ki so živeli od tega, kar so na morji vlovili; ti so jo prodali nekomu, ki je barantal s sužnjimi. Tako je prišla v mesto Tars in v roka nekemu možaku izmed viših stanov, pri kterem se jej ni hudo godilo.

Ne dolgo potem je naročil Fabij enemu svojih prijateljev v Aziji, naj mu dobí če mogoče kako izobraženo sužnjo za postrežbo njegovi hčeri Fabíoli; tako je prišla Miriam z imenom Sira v Fabijevo hišo.

XXVIII. Sladka smert.

Nekaj dni po tem, ko se je začela Fabíola pripravljati na sv. kerst, so jej sporočili, da je prišel nek star mož in želí kar neutegoma govoriti ž njo. Ko gre doli k njemu pa ga popraša po imenu, jej odgovorí: „Žlahtna gospa! moje ime je Efraim in velik dolg je pri meni zagotovljen s premoženjem umerle gospodičine Neže; ker sem zvedel, da imate vi sedaj njeno zapuščino, zató sem prišel od vas dolg tirjat, če ne, sem zgubljen.“

Fabíola se čudi tem besedam in reče: „Kako more to biti, saj moja tetka menda ni nikdar dolgov delala?“

„O n a ne,“ odgovorí nekoliko osramoten stari odertnik „pa nek drug gospod, Fulvij, ki bi bil imel njeno premoženje po konfiskaciji dobiti; zató sem mu bil posodil na to lepo število.“

Fabíola je že mislila tega človeka odpoditi, ali ko se spomni Fulvijeve sestre, reče mu priljudno: „Naj si je Fulvij na Nežino zapuščino naredil kolikor dolg tudi, hočem ga vam poplačati, pa samo s postavnimi obrestmi. Če imata kako odertniško pogodbo skupaj, za tisto se ne menim.“

„O, bom imel zgubo, gospa, bom imel zgubo. Saj sem že tako na vso moč malo tirjal, gotovo da.“

„Le k mojemu hišniku idite, on vam bo vse poravnal. Vsaj tukaj se vam ni bati zgube.“

Hišnik, bivši njen sužnji, kteremu je sedaj dala prostost, je izplačal judu, kolikor je bilo prav in

pošteno. Kmalo potem mu je Fabíola dala neko bolj sitno delo, namreč vse pisanja in račune svojega rajnega očeta, da je pregleda in vidi, kje in komu se je kdaj kaka krivica ali nepoštenost zgodila, ker je sklenila vse poverniti in poravnati. Tudi Korvinu je odkazala toliko denarjev, da bi lehko živel ž njimi, ko je zvedela, da je res on po svojem očetu dobil cesarjev reskript in tako konfiskacije rešil, kar je postavno njeno bilo.

Ko je bilo poravnano posvetno, preživela je dni s postrežbo pri Miriami pa s pripravljanjem na sv. kerst. Da bi bila kaj prej ozdravela, dala je bolno prenesti v nomentansko poslopje, obema kaj drago stanovališče. Ker je napočila ljuba spomlad, so njeno postelj lehko postavili k oknu ali pa če je prav gorko solnce sijalo, prenesli so jo pred hišo na vert. Tu so sedele, Fabíola na eni strani nje in na drugi Emerencijana, in so se pogovarjale od zgubljenih prijateljev, sosebno od tistih, na ktere jih je spominjevala vsa okolica. Njim pri nogah je ležal stari kodrasti Molos, ki je pa že vso živahnost zgubil, in kedar se je pregovorilo ime Nežino, vzdignil je ušesa, jel z repom mahljati in krog sebe pogledovati. Večkrat so se tudi pogovarjale od verskih rečí in pri tacih priložnostih je Miriam prijateljicam še bolj na tenko razlagala, kar jim je bil Dijonizij povedal.

Med tem je pa Miriam bolj in bolj pešala; rana se je sicer zacelila, pa truplo ni moglo več zadobiti poprejšnje močí. To so vsi zapazili, le Fabíola ne; saj tudi ljubeča mati ali sestra najzadnja zapázi nevarnost pri detetu ali sestri. Ljubezen je slepa in polna upanja! Jetična rudečica jej je pokrivala lica, bila je slaba in suha, pa zdaj in zdaj jo je silil tihi kašelj. Spati ni mogla dosti in htela je vedno tako postavljeno imeti postelj, da je gledala skoz okno na nek kraj, ki jej je bil ljubši in prijetniši, ko najkrasnejši cvetlišnjak.

Blizo poslopja namreč je bil vhod do necega pokopališča, ki so ga sedaj imenovali po Neži, od kar so to sveto mučenico v njem pokopali. Njeno truplo je počivalo blizo vhoda v mali obokani kamrici, nad ktero je bila široka, obzidana luknja, da je podzemelj-

skemu prostoru prihajalo z verta doli svitlobe in zraka. Ta luknja je bila ravno sredi verta speljana na dan, obzidana, pa še obgrajena in malo prikrita z okrog nasajenim germovjem. Semkaj je vedno pogledovalo oko Miriamino, in ker zavoljo slabosti ni mogla telesno do groba, bil je vsaj njen duh vedno tam, kjer je počivala tista, ktero je ljubila in častila nad vse.

Necega lepega mirnega jutra, ko je še nekaj tednov manjkalo do velike noči, zagledala je bolna nekaj mladenčev, ki so šli v bližnji potok na ribji lov, in ker so šli po bližnici skoz vert, prišli so mimo gredé do omenjene luknje nad grobom. Eden je noter pokukal in rekel: „Glejte, glejte, to-le je pa že ena tistih kristijanskih kertovih lukenj!“

„Idimo doli“ eden nasvetuje.

„Kako bomo li nazaj prišli in kod?“ ugovarja nek drugi. Tega pogovora se vé da ni slišala Miriam, pač pa je videla, kar se je zgodilo na to. Tisti, ki se je posebno doli stegoval in svoje oči napenjal, mignil je drugim, bliže stopiti pa tihim biti. Pogledajo in začnó pri bližnji stari zidani ograji kamnje rušiti in ga siloma doli metati; potem pa jo smejé se dalje potegnejo. Miriam je mislila, da so na kako kačo metali, ali kak drug tak merčes, kterega so zapazili v globočini.

Ko so prišli drugi k nji v sobo, je povedala, kar je videla; koj je šla Fabíola sama z nekaj služabniki doli k grobu, za kteri je zeló skerbela. Ali kdo popiše njih strah in žalost, ko najdejo pri Nežinem grobu revico Emerencijano v kervi ležati in mertvo! Poznej so zvedeli, da je šla ubožica pretekli večer mimo potoka, kjer so nejeverniki imeli svojim bogovom v čast nesramne gostarije; vabili so jo, da se udeleži, česar se je pa branila in pa še zraven je oštela in očitala jim njih neusmiljenje do kristijanov. Napadli so jo siroveži s kamni in jo močno ranili; ubežala jim je pač še na vert, ali ker se je čutila slabo, zlezla je doli k grobu svoje sestre, da bi tam molila. Tukaj je pa tako omagala, da ni mogla proč; in zjutraj so jo našli divjaki in pobili. Tako je prejela revna kmečka deklica mesto kersta z vodo, kervavi

kerst in zadela jo je sreča, da se je sv. cerkev vsako leto spominja med svetniki.

Fabíola in njene tovaršice so se pripravljale na sv. kerst, kakor je bilo navadno; le nekoliko okrajšano jim je bilo pripravljanje zavoljo preganjanja. Še toliko lože jim je bilo to, ker so stanovale blizo katakombe, v kteri je bilo več cerkvá. Najprej so bile vzete med „poslušavce“ (audientes), ki so smeli pri božji službi biti samo pri pridigah in branji; potem so prestopile v drugi red se na sv. kerst pripravljajočih, med „klečeče“ (genuflectentes), ki so po pridigi tudi še smeli biti pri molitvah in so prejeli škofov blagoslov; in na zadnje med „izbrane“ (electi), ali tudi „želeče, zahtevajoče“ imenovane (competentes), ki so bili že popolnoma izučeni v sv. resnicah. Ko so prestopile v ta zadnji red, začeli so se tisti sv. obredi, ki so sedaj pri nas združeni pri kerstu, takrat so bili pa ločeni. En dan so se odpovedale hudobi in njenemu djanju, kar se je ravno pred kerstom še enkrat zgodilo; zopet čez nekaj dní je sledilo pomazanje ušes in nosa, ali tako imenovan „efeta“; in tako so sledili ločeno drugi obredi, pri nas ob enem storjeni. Posebno slovesno je bilo maziljenje, ki se ni zgodilo samo na glavi, ampak po vsem životu.

Sv. kerst, se vé da, se ni mogel podeliti z veliko slovesnostjo, to ni bilo takrat mogoče. Po mestu so bila zbirališča ali cerkve zaperte in ko je napočil srečni dan, splazila se je vsa družba na vse zgodaj okoli mesta na nasprotno stran do Poncijanovega pokopališča. Dopoldne so preživeli v molitvi in premišljevanji in še le zvečer se je začela slovesna božja služba.

Prišel je čas kersta. Po mnogih stopnjicah se je prišlo globoko v podzemeljski prostor, v kterem je bila v skalo vdolbena štirivoglata, 4 — 5 čevljev globoka votlina,*) in v njo iz podzemeljskega studenčka napeljana čista merzla voda, v ktero so trikrat potopili katekumena. Pri ženskah so stregle žene diakonise.

*) Ves ta prostor je še danes tam videti, kakoršen je bil takrat.

Precej po sv. kerstu so prejeli novokerščeni zakrament sv. birme, potlej pa so je podučili v skrivnostih sv. obhajila in pristopili so pervič k sv. večerji. To se je zgodilo velikonočno nedeljo.

Ko je Fabíola prišla domú, bilo je pervo njeno pozdravljenje, da je Miriam živo in navdušeno objela. Svetega veselja ni mogla spregovoriti; in kaj bi tudi ne! Danes pervič se je čutila na enaki stopnji ž njeno prejšnjo sužnjo — ne po čednosti, nebeški modrosti, ne po zaslugah pred Bogom, o to nikakor ne; pa postala je kakor ona otrok Božji, dedica večnega zveličanja, živ ud na truplu Kristusovem, in kakor njej, stala so jej vrata odperta do vseh Njegovih milosti in zaslug Njegovega odrešenja. Popolnoma nova stvar je bila in prerojena! Z nobeno še tako krasno obleko se ni nikoli tako ponašala, kakor sedaj z belim oblačilom, kteri je prejela pri sv. kerstu in ga je smela nositi skoz osem dni.

Ali dobrotljivi Oče vé med veselje žalost vplesti, pošlje nam jo takrat, kedar smo najbolj pripravljeni jo prenašati. Ko je Fabíola tesno objela svojo sestro, je pervič zapazila njeno težko sapo in kratko dihanje; poslala je po Dijonizija za drugi dan. Tisti dan je pa še zbrala okoli sebe in Miriam svoje spreobernjene sužnje in Nežine kerščanske posle, ktere je ona pri sebi obderžala, in praznovali so prav veselo velikonóčnico.

Drugo jutro pokliče Miriam Fabíolo k sebi in jo nagovorí s táko miloserčnostjo, da še nikoli tako: „Ljuba moja sestra, kaj boš storila, če te zapustím?“

Fabíola se neizrečeno prestraši pri teh besedah: „Kaj,“ jo vpraša „ali zapustiti me hočeš? Mislila sem, da bove vedno skupaj živeli ko sestri? Pa če ti zapustiš Rim, šla bom s teboj, da ti bom stregla; kaj ne, da bom smela?“

Smehljaje prime Miriam svojo prijateljico za roko in solzica se jej je zalesketala v očesu; z roko je pokazala proti nebu. Fabíola jo je razumela in rekla: „O ne, ne; draga sestrica! Kaj čem početi brez tebe! Le môli; Bog ti ne bo odrekel nobene prošnje. Pa tudi jaz bom molila k Neži in Boštjanu, ker sem slišala, koliko premore priprošnja naših

zveličanih bratov pri Bogu. Le zaupaj; prepričana sem, da bo kmalo bolje. Šle bove v Kampanijo, kjer te bo milo pa gorko podnebje kmalo okrepčalo in sedele bove zopet pri studencu pa od kaj boljšega se menile, ko od puhlega modrijanstva.“

Miriam je odmajala in jej odgovorila pa ne žalostna: „Ti se motiš, ljuba moja! Bog mi je dal ta presrečni dan doživeti, ali zdaj me nekaj druzega čaka. Naj se zgodí njegova volja! Jaz vem, koliko dni mi je še danih; ti bi rada žalovala po meni, pa nočem ti odvzeti ne enega dné tvoje bele obleke.“

Dijonizij je prišel in koj zapazil, da se je zeló na slabo obernilo ž njegovo bolnico, odkar je ni videl. Zgodilo se je, kakor se je bal: morilno bodalo je zadelo kost in ranilo njeno odejo; tako se je je naglo prijela jétika.

Fabíola je šla k Nežinemu grobu in je tam dolgo in iskreno molila. S solznimi očmí se je vernila k Miriam: „Sestra!“ tako jo je nagovorila „naj se zgodí Božja volja; jaz sem pripravljena na vse. Prosim te, sedaj mi povej, kaj želiš da storim, kedar te zgubim?“

Miriam oberne očí proti nebu in reče: „Moje truplo polôži k Nežinim nogam in potlej moli k nji za-mé toliko dolgo, da pride iz Jutrovega nek ptujec z veselim naznanilom.“

Naslednjo nedeljo, bila je bela nedelja, obhajal je duhovnik Dijonizij s posebnim privoljenjem v Miriamini sobi daritev sv. maše, med ktero jej je podal sv. obhajilo kot zadnjo popotnico, potlej pa jo mazilil s sv. oljem in molil nad njo ter jej tako podelil zadnji zakrament, s kterim sv. cerkev vterdi svoje otroke za zadnjo pot.

Fabíola in služabnici ste bili pri tej sv. slovesnosti, in bile so vse do solz ginjene; potlej pa so šle zopet doli v katakombo, kjer so med božjo službo odložile kerstno obleko in se vernile v navadni obleki.

Ko Fabíola spet stopi k svoji bolni prijateljici, nagovorí jo ta tako-le ter prime za roko: „Moja ura je prišla; odpusti mi, če kedaj nisem storila svoje dolžnosti ali če ti nisem dajala dobrega zgleda.“

Toliko Fabíola ni mogla prenesti, vlijó se jej solzé. Miriam jo je tolažila in rekla: „Kedar ne bom mogla več govoriti, prinesi znamenje križanega Jezusa na moje ustni, vi pa, dragi Dijonizij, se spominjajte na-me pri oltarju Gospodovem, kedar umerjem.“

Sivi starček je molil zraven nje; ona je odgovarjala, in ko jej je zastal glas, premikovale so se le še ustni in se pritiskale na križ, kteri so jej deržali pred ustmi. Živ in vesel je bil njen pogled — zdaj je vzdignila roko do čela, jo nesla na persi in delaje znamenje sv. križa — je umerla.

Dolgo je žalovala Fabíola po nji, pa zdaj v upanji!

Tretji del.

Zmaga.

I. Ptujec iz Jutrovega.

Kako samotno je vse krog nas! Zginil je izpred naših očí eden za drugim verlih kerščanskih junakov: Pankracij, Boštjan, Neža in drugi — ni jih več! Ali se bo mar kdo temu čudil? Saj nismo popisovali navadnih časov, mirnih lét, ampak pred očmi nam je bil neverni, ajdovski svet, boreč se za svoje izmišljene puhle malike zoper kraljestvo Božje; videli smo silnega preganjavca Dioklecijana premišljeno in z vsemi peklenskimi silami se vpirati zoper cerkev Kristusovo — ali se bomo čudili, če jih je med milijoni spoznovavcev padla tudi tista peščica, kterih življenje smo mi opazovali.

Pa prišla so še hujša leta za kristijane, kakor smo jih mi videli; Dioklecijan, Galerij, Maksimijan in Licinij na Jutru, pa Maksimijan in Maksencij na zapadu so s vso silo še butali ob skalo Petrovo. Kakor silni vihar se je vnelo preganjanje zdaj v tem zdaj v drugem kraji velicega rimskega cesarstva in se valilo iz dežele v deželo pa podiralo in pokončevalo vse, kar je bilo kerščanskega — kri je tekla v potocih!

Ali kaj je zdalo vse to napenjanje, kaj je pomagalo, če so jih pod Dioklecijanom,*) kakor je za gotovo znano, en sam mesec poklali 18.000 kristijanov, če so se pokončala cela mesta in če se je tako morilo, da so se meči skerhali in so se utrujeni rabeljni verstiti morali? — Sv. cerkev je posadila enega višega pastirja za drugim na sedež Petrov; v temnih katakombah so se obhajali cerkveni zbori; iz dalnjih krajev so prihajali škofje v Rim, pri nasledniku Petrovem svèta iskat; škof za škofom je prišel na svoj stol in posvečeval duhovnikov na mesto tistih, ki so umerli junaško smert za svojega Zveličarja — in verniki? Čem več so jih usmertili, tem več jih je bilo: kri mučencev je postala seme novih kristijanov!

In ko je Dioklecijan spoznal, da je prazno njegovo počenjanje in se zató odpovedal cesarski kroni in jo v Dalmacijo, v svoj rojstni samotni kraj potegnil, ko so Galerija pri živem telesu červi snedli, ko se je Maksimijan Herkul samega sebe vdušil in Maksencij v Tiberi poginil, ko tudi drugih preganjavcev več ni bilo — takrat je stala cerkev Gospodova le še v popolni moči na mogočni skali: vrata peklenska je niso premaknila. Zmagala je!

Leta 313 jej je cesar Konštantin, po zmagi zoper Maksencija, podelil vse prostosti in pravice, pa tudi povernil cerkvi vse premoženje, ktero so jej bili prejšnji vladavci odvzeli. To je bilo veselje! Od začetka bojazljivo, potlej pogumnejše so stopili na dan; vsak si je iskal svojih znancev in prijateljev, od kterih ni vedel, ali so še živi, ali pa so že dosegli krono mučeniško. Kmalo so tudi iztrebili in popravili si svoje nekdanja zbirališča pa tudi lepih, novih cerkvá si začeli zidati.

Mislimo si leto 318, tedaj petnajst let po smerti Miriamini. Cerkev se je že pokrepčala in se vnovič

*) Dioklecijan je štirikrat v enem letu oklical preganjanje, eno hujše od drugega; in tako si je bil svest vspeha svojih namenov, da je že naprej dal vliti denar v vedni spomin potomcem „da je pokončal z zemlje ime kerščansko.“

vredila in uterdila; tu pa tam se je kak nesrečni odpadnik spet po dolgi težavni pokori spoprijaznil in zedinil s cerkvijo, pa tudi sem ter tje je bilo srečati sivoglavega starčka s pohabljeno nogo ali oslepljenim očesom — spoštljivo ga je vse pozdravljalo, ker je nosil znamenja prestanega mučenja za Kristusa.

Če se tega leta bližamo Fabíolinemu nomentanskemu poslopju, videli bomo na lepem nekdanjem vertu čudno prekucijo: polno kamenja navoženega, že obdelanega in še neobdelanega, opeke na kupih in mramornih plošč pa visoke odre za neko novo zidanje. Konštancija, hči Konštantinova, je molila na grobu Nežinem, ko še kristijana ni bila in prosila ozdravljenja od silne bolezni — ozdravela je popolnoma; zató se je hotela zdaj hvaležno skazati in je ukazala lepo cerkev sezidati nad njenim grobom. Vendar je bila pot še odperta do podzemeljskega prostora, kjer je ležalo truplo te svetnice in silno veliko je prihajalo romarjev iz raznih krajev sveta na to sveto mesto.

Ko se necega dné verne Fabíola iz mesta, kjer je imela v svoji hiši bolnišnico in gostišče za uboge in sicer na lastne stroške, stopi k njej grobar ali fosor iz Nežine katakombe in jej reče: „Gospodičina! dolgo ste čakali na ptujca iz Jutrovega, zdaj mislim da je prišel.“

Fabíola, ki je še vedno v svojem sercu hranila besede umirajoče Miriam, praša ga željno: „Kje je?“

„Je spet šel.“

„Kako pa veš, da je bil moj ptujec?“

Grobár odgovorí: „Danes zjutraj sem zapazil med množico romarjev moža z dolgo brado; ni imel menda še petdeset let, videti mu je bilo pa na obrazu, da je mnogo let preživel v težavi in tugi, kar ga je tudi dosti staršega kazalo. Nosil se je po jutrovi šegi in imel je plašč, kakor ga imajo tam minihi. Ko je prišel pred Nežin grob, vergel se je na tla, je jokal in tako milo zdihoval pa stokal, da se je vsem okoli stoječim v serce smilil. Bližali so se mu, in mu šepetali: „Brat! tebe tare velika žalost; le zaupaj in nikar ne jokaj, saj je milostna svetnica!“ In drugi so mu rekli: „Le nikar se ne boj, bomo

molili za-te.“ Ali ni se dal potolažiti; jaz pa sem si mislil: Le enega samega poznam, da bi tako žalosten zamogel biti vpričo tako dobrotljive svetnice.“

„Le naprej, le naprej — kaj se je pa potlej zgodilo?“

„Čez dolgo se je vzdignil, vzel iz žepa krasni, leskeči perstan in ga položil na njen grob. Mislim, da sem že videl ta perstan pred leti.“

„In potlej?“

„Ko se oberne pa mene zagleda in po obleki spozná, da sem grobar, se mi približa. Videl sem, kako se je tresel, ko me je plašljivo nagovoril pa nič v obraz pogledal: „Brat! ali veš, kje tukaj počiva neka deklica iz Sirije, Miriam po imenu?“ Jaz mu molčé pokažem grob. Pomolčal je nekoliko, solze so mu zopet stopile v očí, silna notranja žalost se mu je brala na obrazu, ko me tresočega glasú spet praša: „Brat! ali ti je znano, za čem je umerla?“ „Za jetiko“ mu odgovorim. „Hvala bodi Bogu!“ je rekel in globoko zdihnil, potlej pa spet se vergel na tla, ječal in zdihoval več ko uro, na zadnje pa strastno poljubil pokrivalo na grobu in odšel.“

„Je že, je že on! Torkvat zakaj ga nisi prideržal?“

„Gospodičina! jaz si nisem upal. Ko sem mu enkrat v obraz pogledal, ogibal sem se njegovemu očesu; vendar mislim, da bo še prišel, ker šel je proti mestu.“

„Moramo ga najti“ rekla je Fabíola. „O predraga Miriam! tedaj ta sladka misel te je napolnjevala zadnji trenutek!“

II. Ptujec v Rimu.

Ko je šel drugo jutro ptujec čez teržišče, videl je tropo ljudí stati krog nekoga in ga dražiti. Ne bil bi se dosti menil za to derhal, ko ne bi bil ravno slišal necega samega imena. Stopil je bliže in zagledal sredi ljudstva človeka, mlajšega kakor on, pa že s plešasto glavo in debelim, napihnjenim, rudečim ógerčavim obrazom; serpo oko in vsa njegova hoja je kazala navadnega pijanca.

„Veš kaj, Korvin!“ reče mu nek paglovec „zdaj bo pa tebe plačilo zadelo. Ali veš, da pride letos Konštantin v Rim? Tedaj prida versta na nas; kaj misliš?“

„Tega pa že ne“ odgovori popisani možič; „kristijanje se kaj tacega ne upajo. Konštantina smo se tudi takrat bali, ko je po Maksencijevi smerti pervič oklical kristijanom prostosti, ali čez leto je pa vse vere enake pred postavo razglasil.“

„To je vse res“ odgovoril je uni, da bi ga še dalje dražil; „to le tako za navadne ljudí velja. Kaj pa s tistim, ki so posebno stregli po kristijanih; ali misliš, da res ne bo šla glava za glavo, divja zver za divjo zver?“

„Kdo je to rekel?“ praša Korvin in obledí.

„Vsaj prav naravno se mi zdi.“

„Pa tudi pravično, pravično“ pristavi nek drugi.

„E pojdi, pojdi,“ odgovorí Korvin „toliko bodo še zmeraj človeku dali časa, da kristijan postane; jaz bi pa tudi kdo ve kaj rajši postal, kakor tam stal — —“

„Kjer je Pankracij stal“ podražil ga je nek tretji.

„Molči!“ zarenčí pijanec v največi jezi in pokaže pesti: „Le še enkrat mi imenuj to ime, če si upaš!“

„Še ve da te bôde, ker ti je rekel, da boš umerl. Ha, ha, ha — divjega pantra semkaj, za Korvina!“ zakričal je draživec in jo urno pobrisal.

Za njim so tudi drugi zbežali, kajti pijanec je začel divjati kakor besna zver, kleti in kamenje za njimi lučati. Naš ptujec je šel svojo pot naprej; za njim pa je počasi omahoval Korvin proti lateranski baziliki — kar preplaši daljnega romarja strašno rujovenje in na to silni krik! — Ko je šel namreč Korvin mimo kolizeje in železnih kamric, v kterih so redili zverí za boje med seboj, gnalo ga je nekaj kar skoraj nehoté k omrežju, za kterim je skakal lep panter; in začel ga je dražiti in se mu spačiti: „O ti si pa res podoben tistemu, ki me bo požerl! Kako si lepo zavarovan v železni kletki!“ Ali ta trenutek plane razkačena zver na omrežje in zgrabi s svojimi kremplji pijanca skoz železne palice za tilnik in goltanec pa ga strašno rani.

Pobrali so reveža in ga odnesli v njegovo stanovanje; naš jutrovec je šel za njim in našel je prav siromaško pa kaj umazano in nečedno sobico, pa starega, shujšanega sužnjega za postrežbo. Ptujec je poslal po zdravnika, kterega pa dolgo ni bilo; med tem je sam skušal, kakor je vedel in znal, da bi kri ustavil.

Čez nekoliko je odperl ranjeni svoje vodene očí in debelo gledal ptujca. „Ali me poznaš?“ praša ga vljudno romar.

„Tebe? Ne — pač, vendar — o moj lisjak, moj lisjak! Si že, si že; ali se še spominjaš najinega lova na vražne kristijane? Kje si se pač potikal toliko let? Ali si jih kaj prida polovil? Ha, ha ha!“

„Tiho, tiho, Korvin! Če se ne boš prav mirno zaderžal, ni več upanja, da bi ozdravel; pa tudi nimam rad, da me spominjaš tistih časov, ker sem sedaj sam kristijan.“

„Kristijan? Kaj, kristijan?“ divje zakriči Korvin. „Ti, ki si več kristijanske kervi prelil, ko marsikdo — ti kristijan? Ali so ti mar vse to odpustili? Ali moreš mirno spati? Ali te niso preganjale po noči furije, te niso plašile pošasti? Ali ti ni ležala kača na sercu? Če ti je, povej mi, kako si se jih iznebil, da se jih še jaz; če te pa še niso — o prišle bodo, prišle — furije in strahovi! Zakaj bi nek ravno tebi prizanašali?“

„Le mirno, Korvín; le mirno in tiho! Tudi jaz sem terpel, ravno tako kakor ti; pa našel sem zdravilo, in tudi tebi ga hočem povedati. Le počakaj, da pride prej zdravnik — saj že gré.“

Prišel je, ogledal si reveža pa obezal mu hudo rano; vendar je dajal malo upanja za ozdravljenje, posebno ker mu je bila ranjencu že po razuzdanosti spridena kri.

Ko odide zdravnik, vsede se ptujec zraven njega in mu začne govoriti od usmiljenja Božjega in da tudi največemu skesanemu grešniku rad odpusti, kakor je njemu samemu odpustil. Nesrečnik je ležal kakor oterpnjen, je pač slišal, pa ne zapopadel, kar se mu je govorilo. In ko mu je razložil romar najpoglavitniše resnice katoliške vere, nadaljeval je

tako-le: „Zdaj me boš pa znabiti prašal, kako človek, ki veruje vse to, pride do odpuščenja grehov? Zgodí se v kerstu, ko je človek prerojen v vodi in svetem duhu.“

„Kaj?“ zarujove bolnik.

„Po prerodu v vodi sv. kersta.“

Bolnik še strašneje zarujove: „Voda, voda! Proč ž njo! Ne potrebujem je! — In hudi kerč mu je začel stiskati ranjeni goltanec.

Ptujec se prestraši in ga začne tolažiti: „Nikar ne misli, da te bomo zdaj-le v tvoji merzlici iz postelje vzeli in v vodi topili; pri bolnikih je zadosti nekaj kapljic — ne več, kakor je v tej-le posodici.“ Ko bolnik pogleda posodico z vodo, začne se zvijati, pene so mu stopile iz ust, in strašni kerč ga je začel lomiti. Silni glasovi so prihajali iz njegovega gerla, bolj podobni rujovenju divje zverí kakor človeškemu glasu.

Romar je koj spoznal, da se je pokazala strašna steklina, ktero mu je prizadjala razdivjana zver. Komaj sta ga s služabnikom obderžala na postelji. Zdaj pa zdaj je začel strašno preklinjati, Boga in ljudi, ali vpiti: „Vode mi hočejo dati! Vode, vode! Za-me ne! Ogenj — ta je za-me! Sem že v ognji! sem že — glejte, glejte, glejte — kako leze ob meni, krog in krog — zmeraj bliže, bliže, bliže!“ In tolkel je in mahal in pihal krog sebe, in skušal pogasiti plamen, kterega je mislil videti. K strežnikoma obernjen je zaječal: „ Zakaj ga ne pogasita? Saj vidita, da me že žge!“

Tako je pretekel dan in napočila je žalostna noč. Huje in huje je pritiskala merzlica in strašneje in strašneje je divjal; močí trupla pa so pojemale. Kar se je vzdignil v postelji in s strašnim, mertvim pogledom je stermel kakor na koga pred seboj, pa razdivjano upil: „Proč, Pankracij! Proč, proč! Dosti dolgov me že zijaš! Derži tvojega pantra — derži ga, derži — na zatilnik mi hoče planiti! Se že vzdiguje — o joj!“ — In pri teh besedah siloma sterga povoj od rane na vratu, kakor bi hotel zver pahniti od sebe — černa kri se vlije po njem — nazaj pade — in na postelji je obležalo gerdo truplo.

Ptujee je videl umreti nespokorjenega preganjavca.

III. Konec.

Drugo jutro najdemo ptujca po foru sem in tje hoditi pa po nekom popraševati. Naposled ga je našel, kogar je iskal in podala sta se v malo, umazano pisarnico pod kapitolom. Izvlekla sta iz kota zaprašene knjige in dolgo nekaj iskala; našla sta, kar je bilo že pred petnajstim letom zapisano, potlej še nekaj drugih razmeršenih pisarij pregledovala in na zadnje sta vse spet v kot pahnila — oba zadovoljna s tem, kar sta našla zapisano, kakor je bilo videti.

„Pervič v mojem življenji se mi je zdaj-le zgodilo, da pride človek prašat po svojih dolgovih, ki je že pred petnajstimi leti ubežal“ reče lastnik siromaške bajtice. „Gospod, vi ste gotovo kristijan?“

„Sem po božji milosti!“

„Jaz sem si mislil; priporočim se, gospod! S takimi obrestmi vam bom tudi jaz iz serca rad vsak dan postregel, kakor moj oče Efraim, ki je zdaj že v Abrahamovem naročji. — Ti si prav norec, ti“ je pristavil, ko je ptujec toliko odšel, da ni mogel več slišati.

Veliko bolj veselega obraza kakor dozdaj in lahnejih korakov je sedaj stopal ptujec proti nomentanski vili, je tam molil pri grobu, potlej pa kopača prašal kakor v dnéh prijateljstva: „Torkvat! ali bi mogel govoriti z gospodičino Fabíolo?“

„O lehko; le z menoj idite.“

Med potjo še čerhnila nista od nekdanjih lét; neko notranje čutilo je menda obema velelo, da naj bode vse pozabljeno, kakor sta oba tudi upala, da je pri Bogu pozabljeno bilo in jima odpuščeno. Fabíola je bila te dva dni doma ostala in čakala ptujca iz Jutrovega; sedela je na vertu pri studenčku, ko je Torkvat pripeljal romarja in ga samega pustil pri nji.

„Gospodičina!“ nagovori jo v največi ponižnosti, „ne bil bi si upal več pred vas stopiti, ko bi me ne bila prisilila pravičnost in hvaležnost.“

„Oroncij! — ali vas smem s tem imenom imenovati?“ (On prikima.) „Vi pač nimate druge dolžnosti do mene, kakor tisto, ktero nam naklada naš véliki apostelj: ljubiti se med seboj.“

„O vem, vem, da je tako blágo vaše serce; zató bi se ne bil vrednega imel pred vas stopiti, če bi me ne silila ostra dolžnost. — Kako se vam hočem zahvaliti za dobroto in ljubezen, ktero ste skazovali nji, ki mi je sedaj ljubša, ko vse; in za ktero ste skerbeli, ker sem jo jaz zavergel?“

„Saj mi jo je sam Bog poslal za mojega angelja varha. In le spomnite se tudi, da je Bog pripustil bratom, prodati v Egipet Jožefa, da je potlej rešil ves rod.“

„Zares predobri ste tacemu nevrednežu! Ali ne bom se vam več zahvaljal za tisto, kar ste storili nji, ki vam je dobrote povernila — saj sem še-le to jutro zvedel sam o vaši milosti, ki nisem imel gotovo nikakoršne pravice do nje.“

„Ne vem, kaj mislite“ odgovorí Fabíola.

„Hočem vam bolj na tenko razložiti“ rekel je Oroncij in začel: „Veliko let je že minulo, kar sem eden izmed tistih móž, ki po sveti deželi živé v puščavi in samotiji pa cele dneve in noči z molitvijo in s premišljevanjem preživé pa z delom svojih rók. Tudi hudo pokoro delamo za svoje pregrehe s postom, krotičenjem in molitvijo. Saj ste že slišali od tacih móž?“

„Sv. Pavel in Anton sta pri nas ravno tako znana, kakor na Jutru,“ bil je odgovor Fabíolin.

„Z najimenitnišim učencem Antonovim tedaj sem jaz skupaj živel. Lepo me je učil in tolažil sv. mož z izgledom in besedo; vendar nekaj mi je vedno težilo serce in vznemirjalo mojo dušo. Ko sem namreč potegnil iz Rima, naredil sem velik dolg pri nekem judu in mu obljubil silnih obresti; posojilo in obresti so morali tedaj že neizrečeno narasti. Jaz sem ta dolg prav premišljeno storil, vezala me je torej dolžnost, plačati ga; ali s kom? Jaz revni puščavnik, kterega živé rastline, ki poganjajo med peskom? Le nekaj je bilo še mogoče, svojemu upniku izročiti se za sužnjega; naj me že sam obderží in

gerdo pa zaničljivo z menoj ravná, ali pa če me drugemu prodá — saj sem še terden za delo. Tako ali tako bi bil imel svojega Zveličarja za zgled in se tolažil s tem. Dal bi bil vse, kar sem imel — samega sebe. Ko sem danes šel na forum iskat svojega upnika, našel sem njegovega sina; pregledovala sva knjige in našla, da ste vi ves dolg za-me plačali. Jaz sem tedaj vaš suženj, gospodičina Fabíola!“ In pri teh besedah je ponižno pokleknil pred njo.

„Vstanite, vstanite! “ reče Fabíola in se oberne v stran, ker so jo posilile solze. „Vi nikakor niste moj sužnji, ampak moj dragi brat po Kristusu.“

Potlej se je vsedla zraven njega in rekla: „Oroncij! jaz vas imam za nekaj prav posebno prositi — povejte mi, kako vas je Bog pripeljal do tako keršanskega življenja?“

„Povedal vam bom prav ob kratkem. To vam je znano, da sem potegnil neko noč iz mesta, z menoj nek človek — —“ beseda se mu je ustavila.

„Že vem, že vem, koga mislite — Evrota.“

„Res — nesreča naše hiše in vzrok mojega in terpljenja moje sestre. Za drage denarje sva si najela barko, da naji je prepeljala z Laškega na otok Ciperški. Skušala sva tam z raznotero kupčijo, pa nič ni šlo po sreči — vse je nama spodletelo. Ker je pojemalo najino premoženje, sklenila sva v drugo deželo se preseliti. Pripeljala sva se v Palestino in nekaj časa ostala v Gazi. Tudi tukaj se naji je vse nekako ogibalo, nisva vedela zakaj; in kmalo sva bila v silni revšini. Ko nisva ničesar več imela, kakor nekaj dragih kamenov, sicer veliko vrednih, kterih pa ni hotel Evrota nikakor od sebe dati — zakaj, ne vem: začel me je siliti, da naj spet svojo srečo skusiva s preganjanjem kristijanov, ktero je ravno takrat tam razsajalo. Pervič v življenji sem se mu takrat vperl in mu odrekel pokorščino. Necega dne me vzame s seboj na sprehod in me pelje unkraj mesta globoko v puščavo do ozke, prav lepo obraščene dolinice. Košata palmova drevesa so dajala senco in studenček, ki je izviral izpod skalovja, je napajal zemljico. V skalovji je bilo videti več votlin

in jam; ljudém pa ni bilo sledú. Druzega ni bilo slišati kakor šumljanje vodice.

„Ko sva se vsedla, začne mi Evrota resnobnega obraza praviti, da je sedaj prišel čas, da storiva, kar je sklenil. Beračiti ne smeva, nihče ne sme videti naše rodbine v capah; koj tukaj morava umreti, da najina trupla požró divje zverí in da potem nihče ne vé za naji. Pri teh besedah je izvlekel iz obleke dve steklenici, eno večo, eno manjo, in je urno popil, kar je bilo v manji. Jaz se branim in mu tudi rečem, da ni pravično, naj bi jaz večo posodico imel, on pa manjšo. Odgovorí mi, da je on že slab in star, jaz še mlad in čverst, in da torej mora tako biti. Ker me ni nič kaj veselilo, že umreti, zato sem se mu zeló branil. Ali njega zdaj popade neka peklenska togota; zgrabi me in pritisne na tla, pa mi vlije vso tekočino iz steklenice v goltanec.

„V tem trenutku me popolnoma zapustí zavest in ležal sem tako, da sem se prebudil v neki skalnati votlini in začel s slabim glasom klicati po pijači. Častitljiv starček s sivo brado mi prinese v leseni posodi vode k ustom. „Kje je Evrota?“ ga prašam. „Ali je to vaš tovarš?“ praša me stari puščavnik. „Je“ mu rečem. „Mertev je“ mi odgovori, Jaz ne vem, kako se je to zgodilo, da je on umerl jaz pa ne, ali iz celega serca sem se zahvalil Bogu za rešitev.

„Ta starček je bil Hilarion, iz Gaze doma, ki je več let preživel pri sv. Antonu v Egiptu, potlej pa v svojo domovino se vernil, da bi tudi ondot vpeljal življenje puščavniško. Imel je že več učencev krog sebe, ki so stanovali po votlinah, svoja zmerna jedilca vživali v senci palmovih dreves in se krepčali z vodico studenčkovo. Ko sem ozdravel, mi je kaj dopadlo njih sveto življenje in ganila me je njih dobrotljivost in pobožnost. Tukaj sem videl v pravi veličastni podobi ono vero, ktero sem jaz preganjal; stopili so mi v dušo zopet nekdanji lepi nauki moje rajne matere in izgled sestrin, poslušal sem glas milosti božje v svojem sercu, začel obj-

kovati svoje hudobije in prejel ob veliki noči sv. kerst.“

„Po tem takem sva si dvakrat brata,“ rekla je Fabíola „tudi jaz sem bila o veliki noči prerojena k večnemu življenju. Kaj pa zdaj mislite početi?“

„Še danes se bom nazaj napotil; saj sem dosegel, kar sem želel: hotel sem poplačati svoj dolg in na Nežin grob kak dar položiti. Saj še veste“ je smehljaje pristavil „da so me vaš oče čeravno nevedé preslepili, da hrepení po mojih dragocenostih, ktere sem na sebi nosil. Jaz bedak! Vendar sem sklenil pri svoji spreobernitvi, da jej podarim najdraže, kar mi je še ostalo.“

„Kaj pa, ali imati pripomočkov za popotvanje“ vpraša ga Fabíola plahotno.

„Dobrotljivost vernikov mi je pripomočkov več ko zadosti. Imam priporočilnih pisem škofa iz Gaze, ki mi pridobé povsod hrane in prenočišča, kamor pridem; vendar hočem od vas vzeti kozarec vode in grižljej kruha v imenu Gospodovem.“

Ko sta vstala in šla proti hiši, plane skoz germovje neka ženska kakor v obupnosti pred Fabíolo: „O, rešite me, rešite me, draga gospa! Preganja me, umoriti me hoče!“

Fabíola je spoznala žensko, bila je njena nekdanja sužnja Jubala; pa sivi zmeršeni lasjé in njen obraz je kazal, da terpí največo revo. Praša jo, kdo jo preganja?

„Moj mož,“ je odgovorila „Že dolgo gerdo in neusmiljeno z menoj ravná, pa danes še posebno divja nad menoj. Oj, rešite me, rešite me!“

„Tukaj ni nevarnosti,“ rekla je Fabíola „vendar kakor vidim, ti nisi srečna. Že dolgo, dolgo te nisem videla.“

„Res me niste videli, draga gospodičina! pa čemú bi vam bila hodila razkladat svojo revo? O zakaj sem zapustila vas in vašo hišo, kjer bi bila tako srečno živela! Pri vas in Siri pa pri Graji in dobroserčni stari Evfrozini bi se bila učila, kaj se pravi dober človek biti in bi bila pokristijanila se.“

„Ali si res že kedaj mislila na to, Jubala?“

„V svoji žalosti in ker me je vest grizla, mislila sem že davno na to, ker videla sem, kako so kristijanje srečni in celó taki, ki so prej bili poredneži, kakor jaz. Zató sem danes zjutraj nekoliko omenila o tem svojemu možu, on pa me je začel pretepavati in mi je žugal, da me umorí. Vendar hvala Bogú! za silo sem se že seznanila s kerščansko vero pri nekem prijatelji.“

„Ali že dolgo mož tako gerdo ravná s teboj?“ praša jo Oroncij, ker mu je bil enkrat stric pripovedoval o tem.

„Zmeraj, odkar sem mu kmalo po zaroki povedala, da me je snubil nek ptujec Evrota. To je bil pa tudi silno hudoben človek, poln černih strasti in brezvesten nesramnež. Najžalostniši spomini me vežejo na-nj.“

„Kako je to?“ pravi radovedno Oroncij.

„Preden je zapustil Rim, me je prosil, da mu napravim dve stekleničici strupene tekočine. Ena, je rekel, mora biti gotovo morivna, ker je namenjena nekomu sovražniku, druga pa naj samo zavest človeku vzame za nekaj ur, če bi znabiti sam tega potreboval. Ko je pozneje prišel po naročeno in sem ravno hotela povedati, da v veči posodici je samo omotica, v uni če tudi manjši je pa hud strup, ki umorí v malo trenutkih — kar pride moj mož, in loti se ga ljubosumnost, da me zgrabi in iz hiše telebi. Jaz pa se bojim, da ne bi bila kriva smerti kakega človeka.“

Fabíola in Oroncij se spogledata, čudé se božji pravici in čudnim Njegovim potom, ko jih ustraši žalosten krik zamorkin — pogledata — in, o groza! v njenih persih je tičala pšica. Oroncij pogleda krog sebe, in zagleda za mejo nek černi skremženi obraz peklensko se režati in v pervem trenutku je po cesti oddirjal nek Numidčan; tul s pšicami in lok so mu šklefedrali po herbtu. Med Fabíolo in Oroncijem je švignila pušica in Jubalo smertno ranila.

„Jubala!“ praša jo Fabíola, ali želiš ko kristijana umreti?“

„Želim; iz serca.“

„Ali veruješ na enega, trojedinega Boga?“

„Terdno verujem vse, kar uči sv. cerkev.“

„In na Jezusa Kristusa, ki se je včlovečil in umerl za grešnike ?“

„Vse, vse verujem — kar vi.“ Glas je že slab prihajal.

„Tecite, tecite“ je velela Fabíola Oronciju in mu kazala proti studenčku.

Zajel je vode v perišče, jo prinesel in zlil na glavo ubogi Afrikanki ter zraven govoril besede sv. kersta. Ravno se je ločila njena duša, ko se je voda prerojenja mešala s kervjó sprave.“

Po žalostnem tem prizoru, ki se je pa po drugi strani veselo končal, ukazala sta Torkvatu nekaj zastran pokopa dvakrat kerščene spreobernjenke in sta šla v hišo. Oroncij je našel vse lično in snažno, nekdanje gizdavosti in potrate ni bilo več videti. Ko prideta do neke male sobice, zagleda ptujec pri steni malo omarico, krasno z biseri okinčano, ktero je krilo ravno tako dragoceno pregrinjalce. Ko bliže stopi, vidi na omarici sledeče besede napisane: „Kri blažene Miriam, prelita od neusmiljenih rok.“

Oroncij obledí ko smert, potlej ga spet rudečica polije — skoraj bi bil omahnil.

Fabíola je zapazila to, stopila je k njemu, ga priljudno za roko prijela, rekoč: „Oroncij! tukaj notri je shranjeno tisto, kar naji pač z rudečico obliti mora, vendar ne serca odvzeti.“

Pri teh besedah je pregrinjalce na omarici potegnila na stran in zdaj je zagledal notri Oroncij za njega in njegovo sestro toliko imenitno bogato vezeno opasnico, na nji pa dvojno ostro orožje, kterih špici ste bili od kervi zaerjaveli. Koj je spoznal svoje bodalo; uno se mu je pa zdelo podobno onim, s kterimi ajdovske gospodinje kaznujejo svoje sužnje.

„Midva oba sva prelila kri tiste, ktero sedaj v nebesih častiva ko najino sestro; pa od tistega dne, ko sem jo jaz ranila in jej priložnost dala, pokazati njeno krepostno serce, zadel me je žarek božje milosti in razsvetlil mojo dušo. Kaj pa vi, Oroncij ?“

„Tudi jaz sem čutil od tistega časa, ko sem jo

terpinčil, milost božjo nad seboj, ki me je pripeljala do pokore in odpuščenja.“

„Tako se zgodí zmeraj,“ končala je Fabíola. Zgled našega Gospoda in Zveličarja storí mučence, mučenci pa nas s svojimi zgledi pripeljejo gori k Njemu. Kri marternikov nam omečí serca, Njegova kri nas očisti grehov; njih kri nam izprosi milosti, Njegova nam je podelí. Midva oba se imava njih kervi zahvaliti za najino novo dušno življenje.“

Pokleknila sta in dolgo tiho molila pred omarico z dragimi ostanki. Ločila sta se potlej, in se nikoli več videla. Še nekaj let je preživel Oroncij v svetem življenji in pokori; potlej pa je naznanjal zeleni griček v mali, s palmi obsajeni dolinici blizo Gaze kraj, kjer je v miru počivalo njegovo truplo.

Fabíola je še veliko let preživela v svetosti in povsod dobrote delila, — potlej pa je šla po svoje plačilo za Nežo in Miriam!

Kazalo.

Stran.

Predgovor III

Prvi del: Mir.

I. Kerščanska hiša 1
II. Mučencev sin 3
III. Posvečevanje 6
IV. Nevernikovo gospodarstvo 9
V. Prijateljica 15
VI. Gostovanje 19
VII. Slepa sirota 24
VIII. Nasprotni sklep 30
IX. Ponočni shod 32
X. Kristijanje 39
XI. Volk pa lisjak 47
XII. Volk in lisjak med ovcami. 51
XIII. Mesec vinotok na Laškem 57
XIV. Med kristijani 63
XV. Zbegana ovca 70

Drugi del: Boj.

I. Dijogen 79
II. Pod zemljo 86
III. Nad zemljo 89
IV. Priprave za preganjanje 92
V. Smert in žalost 96
VI. Izdajavec 101
VII. Device 103

Stran.
VIII. Nomentansko stanovanje 107
IX. Cesarski razglas 110
X. Razna razlaganja 116
XI. Sovražniki v katakombi 119
XII. Perva cvetlica 124
XIII. Plačilo 130
XIV. Dvojno maščevanje 137
XV. Javna dela pa ječa 143
XVI. Sveta zadnja večerja 148
XVII. Boj 156
XVIII. Kerščanski junak 162
XIX. Rešitev 166
XX. Oživljenje 172
XXI. Druga mučeniška krona 177
XXII. Razsodni dan; pervi del 182
XXIII. Razsodni dan; drugi del 188
XXIV. Razsodni dan; tretji del 196
XXV. Duhovnik pa zdravnik 208
XXVI. Sprejeta daritev 211
XXVII. Miriamino življenje 218
XXVIII. Sladka smert 224

Tretji del: Zmaga.

I. Ptujec iz Jutrovega 231
II. Ptujec v Rimu 234
III. Konec 238